

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Ν. ΔΟΡΔΑΝΑΣ

**ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΚΑΙ
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΔΟΡΔΑΝΑΣ
ΟΝΟΜΑ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ
ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ-ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ	02/09/1968 ΣΤΟΥΤΓΑΡΔΗ, ΓΕΡΜΑΝΙΑ
ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Γ. ΘΕΟΧΑΡΗ 5 546 21 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΓΓΑΜΟΣ
ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ, ΑΠΘ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ (ΣΕΠ), ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΗΛΕΦΩΝΟ E-Mail	(2310) 281 920 (κιν. 6977 23 28 62) dordanas@hist.auth.gr και dordanas@otenet.gr

1α. ΣΠΟΥΔΕΣ

1986	Αποφοίτηση από το Γενικό Λύκειο
1986	Εισαγωγή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής
1991	Απόκτηση του πτυχίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας, με ειδίκευση στην Ιστορία-Ορκωμοσία [Γενικός Βαθμός 7,06]
1992	Εισαγωγή στον Α΄ Κύκλο Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας
1996	Ορκωμοσία και απόκτηση Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών [ΑΡΙΣΤΑ]
1997	Εισαγωγή στο Β΄ Κύκλο Μεταπτυχιακών Σπουδών-Εκπόνηση Διδακτορικής Διατριβής
2002	Απόκτηση διδακτορικού διπλώματος [ΑΡΙΣΤΑ]

1β. ΣΠΟΥΔΕΣ

Γεννήθηκα στις 2 Σεπτεμβρίου 1968 στην πόλη Στουτγάρδη της Γερμανίας. Το 1986 εισήλθα στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το 1991 έλαβα το πτυχίο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, με ειδίκευση στην Ιστορία και με βαθμό «Λίαν Καλώς» (7,06) και ορκίστηκα στις 29 Μαρτίου 1991.

Το 1992 έγινα δεκτός στον Α΄ Κύκλο Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας. Στο πλαίσιο των Μεταπτυχιακών Σπουδών μου εκπόνησα κύρια μεταπτυχιακή εργασία υπό τον τίτλο: ***Η περιοχή της Θεσσαλονίκης και της ευρύτερης Μακεδονίας κάτω από τη γερμανική Κατοχή, 1941-1943.*** Παράλληλα, συνέγραψα δευτερεύουσα μεταπτυχιακή εργασία με θέμα: ***Η εξέλιξη των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών στη Σερβία (1804-1858).*** Έλαβα το δίπλωμα του Α΄ Κύκλου των Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας με βαθμό «ΑΡΙΣΤΑ» και ορκίστηκα στις 24 Μαΐου 1996.

Το ακαδημαϊκό έτος 1996-97 έγινα δεκτός στο Β΄ Κύκλο Μεταπτυχιακών Σπουδών του ίδιου Τομέα. Κάτω από την εποπτεία του Καθηγητή της Ιστορίας των Νεοτέρων Χρόνων κ. Ιωάννη Κολιόπουλου εκπόνησα διδακτορική διατριβή με θέμα: ***Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944.*** Η δημόσια υποστήριξη της διδακτορικής μου διατριβής έγινε στις 20 Δεκεμβρίου 2002 και βαθμολογήθηκε με «ΑΡΙΣΤΑ». Αναγορεύτηκα διδάκτορας της Φιλοσοφίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής στις 27 Φεβρουαρίου 2003.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, αλλά και μετά την ολοκλήρωσή τους, συνέγραψα μία σειρά άρθρων, πολλά από τα οποία έχουν ήδη δημοσιευτεί, και συμμετείχα στα ακόλουθα συνέδρια.

Αναλυτικά:

■ Συμμετείχα στο ΚΑ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 26, 27, 28 Μαΐου 2000 στη Θεσσαλονίκη. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: *Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία το 1941*. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Θεσσαλονίκη το 2001.

■ Συμμετείχα στο ΚΒ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 25, 26, 27 Μαΐου 2001 στη Θεσσαλονίκη. Ο τίτλος της εισήγησης ήταν : « [...] *Η εκδικασθείσα κατά του δοσιλόγου Κ. Κυλινδρέα κατηγορία υπήρξε η σοβαρότερα εκ των άχρι τούτε εκδικασθεισών υπό του Δικαστηρίου των Δοσιλόγων [...]*»: *Η δίκη του Κωνσταντίνου Κυλινδρέα από το Ειδικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης (1945)*. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Θεσσαλονίκη το 2002.

■ Συμμετείχα στο ΚΓ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 24, 25, 26 Μαΐου 2002 στη Θεσσαλονίκη. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: *Φυλακές και κρατητήρια στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Θεσσαλονίκη το 2003.

■ Συμμετείχα στο ΚΔ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 30, 31 Μαΐου-1 Ιουνίου 2003 στη Θεσσαλονίκη. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: *Η γερμανική στάση απέναντι στο εβραϊκό “πρόβλημα” της Θεσσαλονίκης (Απρίλιος 1941-Ιανουάριος 1943)*. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Θεσσαλονίκη το 2004.

■ Συμμετείχα στο ΚΕ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 21-23 Μαΐου 2004 στη Θεσσαλονίκη. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: *Η Υπηρεσία Διαχείρισεως Ισραηλιτικών Περιουσιών (Υ.Δ.Ι.Π.): Γερμανικές παρεμβάσεις και επικερδείς διαδικασίες*. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Θεσσαλονίκη το 2005.

■ Συμμετείχα στο Επιστημονικό Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων και το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο στο Τσοτούλι στις 16-17 Ιουνίου 2001, με θέμα: *Οι Εμφύλιοι: Τοπικές πτυχές του ελληνικού Εμφυλίου*. Ο τίτλος της εισήγησής μου ήταν: ***Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο Γεώργιος Πούλος και το Εθελοντικό Τάγμα του στην υπηρεσία των Γερμανών***. Τα πρακτικά του συνεδρίου προβλέπεται να κυκλοφορήσουν μέσα στο 2006. Παράλληλα, αναμένεται μέσα στο ίδιο έτος να δημοσιευτεί το εν λόγω άρθρο και στο περιοδικό *Journal of Modern Greek Studies* υπό τον τίτλο ***«Greeks against Greeks: Georgios Poulos and his Voluntary Battalion»***.

■ Συμμετείχα στο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στα Γρεβενά στις 1-3 Φεβρουαρίου 2002, διοργανώθηκε από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών, τον Οργανισμό Πολιτιστικής Ανάπτυξης Γρεβενών και το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Α.Π.Θ. και είχε θέμα του *Τα Γρεβενά: Ιστορία-Τέχνη-Πολιτισμός*. Ο τίτλος της εισήγησής μου ήταν: ***Οι γερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή των Γρεβενών, 1943-1944***. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Θεσσαλονίκη το 2004 από τις εκδόσεις «Παρατηρητής».

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στη Φλώρινα στις 8-10 Νοεμβρίου 2002, με διοργανωτές την Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας και το Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με θέμα : *Φλώρινα: 1912-2002: Ιστορία και Πολιτισμός*. Ο τίτλος της εισήγησής μου στο συνέδριο αυτό ήταν: ***Τα αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στο νομό Φλώρινας: Η εκτέλεση της 23^{ης} Αυγούστου 1944***. Τα πρακτικά του συνεδρίου δημοσιεύτηκαν στη Φλώρινα το 2004 από την Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας και το Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων και το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο στη Σαμοθράκη στις 2-4 Ιουλίου 2004, με θέμα: *«Εχθρός» εντός των τειχών: Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: ***Από τις προσκοπικές ομάδες στη δολοφονία Λαμπράκη: Η περίπτωση του Ξενοφώντος Γιοσμά***. Τα πρακτικά του συνεδρίου κυκλοφόρησαν σε συλλογικό τόμο από τις εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα» το Μάιο του 2006.

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων στην Πρέβεζα, 1-3 Ιουλίου 2005, με θέμα: *Η κοινωνία σε πόλεμο. Στρατός και αντάρτες στη δεκαετία του 1940*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: ***Η πιο «μεγάλη ημέρα» του κατοχικού Εμφυλίου στην Κεντρική Μακεδονία: Η μάχη του Κιλκίς, 4.11.1944.***

■ Συμμετείχα στο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης στη Θεσσαλονίκη (στο πλαίσιο των μ' Δημητρίων), 24-25 Νοεμβρίου 2005, με θέμα: *Θεσμοί και Τοπική Αυτοδιοίκηση στη Θεσσαλονίκη διαχρονικά*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: ***Θεσμοί διοίκησης στο Δήμο Θεσσαλονίκης στη δεκαετία του '40.***

■ Συμμετείχα στο Ζ' Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης που διοργανώθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης στην Αθήνα, 30 Νοεμβρίου-3 Δεκεμβρίου 2005, με θέμα: *Η «σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: ***Η «οργάνωση της καρφίτσας»: κράτος και παρακράτος στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '60.***

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΑΣΟΕ) στην Αθήνα, 2, 3 και 4 Δεκεμβρίου 2005, με θέμα: *Οι Οφειλές της Γερμανίας στην Ελλάδα*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: ***«Δυστυχώς δεν είναι δυνατό να τους αποκεφαλίσουμε όλους»: Η αντιμετώπιση των αμάχων από τους Γερμανούς στην Ελλάδα, 1941-1944.***

■ Σε συνεργασία με τον Επίκουρο Καθηγητή Ιστορίας Α.Π.Θ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη συμμετείχαμε στο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο που διοργανώθηκε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας-Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας-και το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου στη Θεσσαλονίκη, 12-14 Μαΐου 2006, με θέμα: *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος: Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές ιστοριογραφικές προεκτάσεις*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μας ήταν: ***Ιάκωβος Μιχαηλίδης-Στράτος Δορδανάς, Κριτική θεώρηση της βιβλιογραφίας για τον Εμφύλιο Πόλεμο (1990-2005).***

■ Συμμετείχα στην Ε' Επιστημονική Συνάντηση που διοργανώθηκε από το Δήμο Δράμας στη Δράμα, 18-21 Μαΐου 2006, με θέμα: *Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός*. Ο

τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: **«Προς τον πρωτοπόρον Αρχηγόν των απανταχού της γης Εθνικοσοσιαλιστών Αδόλφον Χίτλερ»: Ο Εθνικοσοσιαλισμός στη Δράμα κατά το Μεσοπόλεμο.**

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που διοργανώθηκε από την Ιστορική, Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης στα Χανιά, 26-27 Μαΐου 2006, με θέμα: *Η Κρήτη στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950 (Μάχη Κρήτης, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος Πόλεμος)*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: **Εγκλήματα Πολέμου. Οι δίκες των Γερμανών διοικητών του Οχυρού Κρήτης.**

■ Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας, 2^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Απανταχού Φλωρινιωτών (21-23 Ιουλίου 2006): Εισήγηση με τίτλο **Η εκπαιδευτική πολιτική για τους Απόδημους Έλληνες της Γερμανίας.**

■ Συμμετείχα στο επιστημονικό Συνέδριο που διοργανώθηκε από το Δήμο Σαμοθράκης στη Σαμοθράκη, 1-2 Σεπτεμβρίου 2006, με θέμα: *Σαμοθράκη: Ιστορία-Αρχαιολογία-Πολιτισμός*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: **Πολιτικοί εξόριστοι στη Σαμοθράκη.**

■ Σε συνεργασία με τον Επίκουρο Καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας Νίκο Μαραντζίδη συμμετείχαμε στην Επιστημονική Διημερίδα που διοργανώθηκε από το Ίδρυμα Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης στην Αθήνα μεταξύ 9 και 10 Νοεμβρίου 2006, με θέμα: «Οι εκλογές του 1946. Σταθμός στην πολιτική ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας». Ο τίτλος της εισήγησής μας ήταν: **Στράτος Δορδανάς-Νίκος Μαραντζίδης, Αντικομμουνιστές της Μακεδονίας στα έδρανα της Βουλής: πολιτική ιδεολογία και εκλογική βάση.**

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που διοργάνωσε η Εταιρεία Συλλογής-Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας (1940-1974) στη Λάρισα, 24-25 Νοεμβρίου 2006, με θέμα: *Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία (1941-1944): Ύπαιθρος, πόλη και άνθρωποι*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: **Ο πόλεμος της καθημερινότητας και η καθημερινότητα του πολέμου: Η Κατοχή και η Αντίσταση στη Θεσσαλία.**

■ Συμμετείχα στο Διεθνές Συνέδριο που διοργάνωσε το Πανεπιστήμιο της Βιέννης (Universität Wien) στη Βιέννη στις 15 Ιουνίου 2007, με θέμα: *Nach-Bürgerkriege:*

Österreich, Spanien und Griechenland im Vergleich (Post-Civil Wars: Comparing Austria, Spain and Greece) Ο τίτλος της εισήγησής μου, σε συνεργασία με τον διδάκτορα του Πανεπιστημίου της Φλωρεντίας Γιώργο Αντωνίου, ήταν: ***The Greek Civil War and its aftermath in the social, political and mnemonic level.***

■ Σε συνεργασία με τον διδάκτορα του Πανεπιστημίου του Mainz Γερμανίας Βάιο Καλογριά συμμετείχαμε στο Συνέδριο που διοργάνωσε το Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων στην Αίγινα, 21-24 Ιουνίου 2007, με θέμα: *Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος Πόλεμος στην Αθήνα και τις μεγάλες πόλεις*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μας ήταν: ***Στράτος Δορδανός-Βάιος Καλογριάς, 'Η πρωτεύουσα του Βορρά': πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '40).***

■ Συμμετείχα στο Συνέδριο που διοργάνωσε το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Ν. Αιτωλοακαρνανίας και Ν. Ευρυτανίας και το Κέντρο Έρευνας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού Αιτωλοακαρνανίας στο Αγρίνιο-Καρπενήσι, 14-16 Μαρτίου 2008, με θέμα: *Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος: Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-1950*. Ο τίτλος της ανακοίνωσης ήταν: ***«Μια ανθρώπινη ζωή σε αυτές τις χώρες συχνά δεν μετράει»: Κατοχικές δυνάμεις και γερμανικά αντίποινα στην Αιτωλοακαρνανία.***

■ Stratos Dordanas, «***Greeks Exterminate Jews***”: ***Anti-Semitism and National Socialism in Inter-war Macedonia***», “*The Holocaust as local History: Past and present of a complex relation*”, International conference organized by the Civil Wars Study Group, the Fondation pour la Mémoire de la Shoah and the Hellenic Studies Program, Yale University, Thessaloniki, June 5-8, 2008.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

■ Μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής, η οποία το καλοκαίρι του 2004 (2-4 Ιουλίου), σε συνεργασία με το Δίκτυο Μελέτης Εμφυλίων Πολέμων και το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, διοργάνωσε διεθνές συνέδριο στη Σαμοθράκη, με θέμα: *«Εχθρός» εντός των τειχών: Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου.*

■ Μέλος της Οργανωτικής και της Επιστημονικής Επιτροπής, η οποία τον Σεπτέμβριο του 2006 (1-2 Σεπτεμβρίου), διοργάνωσε υπό την αιγίδα του Δήμου Σαμοθράκης Επιστημονικό Συνέδριο, με θέμα: *Σαμοθράκη: Ιστορία-Αρχαιολογία-Πολιτισμός.*

■ Μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής, η οποία τον Ιούνιο του 2007 (6-8) διοργάνωσε στη Θεσσαλονίκη διεθνές συνέδριο με θέμα: *“The Holocaust as local History: Past and present of a complex relation”* (An international conference organized by the Civil Wars Study Group, the Fondation pour la Mémoire de la Shoah and the Hellenic Studies Program, Yale University).

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΗΜΕΡΙΔΩΝ-ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

■ Ημερίδα *Η δυναμική των Εμφυλίων συγκρούσεων: Προς μια διεπιστημονική προσέγγιση* που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 7 Οκτωβρίου 2000.

■ Επιστημονική Διημερίδα, που οργανώθηκε στο Βόλο το διάστημα 18-19 Οκτωβρίου 2002 από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, το Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων και το Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο, με θέμα: *Εμφύλια Βία.*

■ Παρακολούθησα τις εργασίες του Συνεδρίου με θέμα: *Οι πολιτικοί πρόσφυγες του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου στα Ανατολικά κράτη*, που διεξήχθη στο Μονοδένδρι (Ζαγοροχώρια) από 4-6 Ιουλίου 2003.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΣΕ ΗΜΕΡΙΔΕΣ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΕΣ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ, ΚΥΚΛΟΥΣ ΟΜΙΛΙΩΝ, ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

■ Συμμετείχα στον κύκλο ομιλιών του Δήμου Θεσσαλονίκης που διοργανώθηκε από το Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης [Κ.Ι.Θ.] για το διάστημα Απρίλιος-Ιούνιος 2002. Θέμα της εισήγησής μου, που πραγματοποιήθηκε στις 17 Απριλίου 2002, ήταν: ***Οι γερμανικές αρχές Κατοχής στη Θεσσαλονίκη, 1941-1944.***

■ Συμμετείχα στην 8^η συνάντηση μεταπτυχιακών φοιτητών Ιστορίας και Κοινωνικών Επιστημών που πραγματοποιήθηκε στο Ρέθυμνο το διάστημα 23-25 Ιουλίου 2002 και διοργανώθηκε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης στο πλαίσιο του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, με ερευνητικό πεδίο τη σύγχρονη ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία. Ο τίτλος της εισήγησής μου ήταν: ***«Δυστυχώς δεν είναι δυνατόν να τους αποκεφαλίσουμε όλους»: Ο Φριτς Σούμπερτ και η γερμανική πολιτική επιβολής συλλογικών ποινών στην Κρήτη και τη Μακεδονία στην Κατοχή.***

■ Μετά από πρόσκληση των διδασκόντων του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Ρίκης Μπουσχότεν και Πολυμέρη Βόγλη, έδωσα διάλεξη στις 10 Νοεμβρίου 2002 με θέμα ***Τα γερμανικά αντίποινα στη Μακεδονία την περίοδο της Κατοχής.***

■ Συμμετείχα στον κύκλο των μαθημάτων του Ελεύθερου Ανοικτού Πανεπιστημίου που διοργανώθηκε από το Δήμο Αγίων Αναργύρων (Καστοριά). Ο τίτλος της διάλεξής μου, που πραγματοποιήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2002, ήταν: ***Τα γερμανικά αντίποινα στη Μακεδονία την περίοδο της Κατοχής, 1941-1944: Η περίπτωση της Κλεισούρας.***

■ Συμμετείχα στην ημερίδα που διοργανώθηκε από το Γυμνάσιο-Λύκειο Φιλώτα Φλώρινας στις 13 Δεκεμβρίου 2002, με θέμα ***Ο Φιλώτας στην αρχαία και σύγχρονη Ιστορία.*** Ο τίτλος της εισήγησής μου ήταν : ***Η γερμανική Κατοχή στην Εορδαία, 1941-1944.***

■ Συμμετείχα στον κύκλο ομιλιών του Δήμου Θεσσαλονίκης που διοργανώθηκε από το Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης [Κ.Ι.Θ.] για το διάστημα Απρίλιος-Ιούνιος 2003. Η ομιλία μου πραγματοποιήθηκε στις 25 Ιουνίου 2003 με θέμα: ***Οι άνθρωποι του Αδόλφου Άιχμαν στη Θεσσαλονίκη (1943): Ο Ντίτερ Βισλιτσέντ, ο Αλόις Μπρόνερ και η μεταπολεμική***

τους τύχη. Το κείμενο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Θεσσαλονικέων Πόλις* (τχ. 12, Θεσσαλονίκη 2003).

■ Συμμετείχα στην ημερίδα που διοργάνωσε η δημοτική κίνηση «Γιαννιτσά-Ανθρώπινη πόλη» στις 17 Οκτωβρίου 2004 στο Πνευματικό Κέντρο Γιαννιτσών, με θέμα: *Μνήμες Κατοχής και Αντίστασης: Συμβολή στην ιστορία της περιοχής των Γιαννιτσών την περίοδο της γερμανικής Κατοχής (1941-1944)*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν : ***Οι αντίπαλοι του Ε.Λ.Α.Σ. στην περιοχή των Γιαννιτσών.***

■ Συμμετείχα στον κύκλο ομιλιών του Δήμου Θεσσαλονίκης που διοργανώθηκε από το Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης [Κ.Ι.Θ.] για το διάστημα Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2004. Η ομιλία μου πραγματοποιήθηκε στις 24 Νοεμβρίου 2004 με θέμα: *Όψεις του Εμφυλίου Πολέμου στη Θεσσαλονίκη μέσα από τα Αρχεία της πόλης.*

■ Διημερίδα που οργάνωσε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, στις 10-11 Δεκεμβρίου 2004 στο Βόλο, με θέμα: *Μνημονικοί Τόποι: Αφήγημα και κοινωνικές πρακτικές*. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν : ***Τα μνημεία της κατοχικής μνήμης: κατασκευές, καταστροφές και «υιοθεσίες».***

■ Συμμετείχα στο Πιλοτικό Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Πολιτικής Επιστήμης, Ιστορίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας που διοργανώθηκε από το Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας», για το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005, με υπεύθυνους την Ε. Βουτυρά και τον Ν. Μαραντζίδη. Στις 14 Ιανουαρίου 2005 παρουσίασα την υπό εκπόνηση μονογραφία μου με τίτλο: ***Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944.***

■ Μετά από πρόσκληση του Αναπληρωτή καθηγητή του Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας κ. Βασίλη Γούναρη συμμετείχα στο μεταπτυχιακό σεμινάριο, με θέμα εισήγησης: ***«Η κατάκτηση του βαλκανικού χώρου από τις δυνάμεις του Γ' Ράιχ»***, Φλώρινα 1 Δεκεμβρίου 2004.

■ Μετά από πρόσκληση του Επίκουρου καθηγητή του Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας κ. Ιάκωβου Μιχαηλίδη συμμετείχα στον κύκλο ομιλιών του σεμιναρίου ιστορίας, στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ, με θέμα: ***«Η γερμανική πολιτική στα Βαλκάνια τη δεκαετία του 1930»***, Φλώρινα 8 Μαρτίου 2005.

- Μετά από πρόσκληση του Καθηγητή Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Χάγκεν Φλάισερ συμμετείχα στο μεταπτυχιακό σεμινάριο, με θέμα εισήγησης: *«Το φαινόμενο του δοσιλογισμού και οι επιβιώσεις του στην εμφυλιακή και μετεμφυλιακή Μακεδονία»*, Αθήνα, 25 Μαΐου 2006.
- Εκδήλωση των Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ, Αθήνα) στη Θεσσαλονίκη (5 Ιουνίου 2006), με θέμα: *Η Αριστερά στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '60*. Ομιλητές: Ηλίας Νικολακόπουλος-Στέφανος Στεφάνου-Στράτος Δορδανάς.
- Ημερίδα που οργάνωσε στις 11 Δεκεμβρίου 2006 ο Δήμος Καλαβρύτων στα Καλάβρυτα, με θέμα: *Καθολική Μνήμη και Ολοκαυτώματα*. Ο τίτλος της εισήγησής μου ήταν: *Μαρτυρικές πόλεις και Ολοκαυτώματα στη συλλογική μνήμη*.
- Δορδανάς Στράτος-Βόγλης Πολυμέρης: **Εισηγήσεις στο μεταπτυχιακό σεμινάριο του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με θέμα «Οι λογικές της βίας στη δεκαετία του '40», Βόλος, 28 Μαρτίου 2007.**
- Δορδανάς Στράτος, *«Τα γερμανικά σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας»*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Διεθνική Ιστορία και Εθνική Ιστορία: Αποδόμηση της Ιστορίας και του Έθνους*, Επιστημονική Ημερίδα, Θεσσαλονίκη, 29 Απριλίου 2007.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΑ

- Δορδανάς, Στράτος Ν., *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006.

Η μονογραφία φωτίζει έναν άγνωστο μέχρι σήμερα κόσμο, τον κόσμο των Ταγμάτων Ασφαλείας, που συγκροτήθηκε και έδρασε στη Μακεδονία και ειδικότερα στη Θεσσαλονίκη την περίοδο της γερμανικής Κατοχής. Επιχειρεί να αναδείξει στοιχεία της προσωπικότητας και να διαπιστώσει τα ποικίλα κίνητρα και τους στόχους των ανθρώπων που δέχτηκαν να

συνεργαστούν με τους Γερμανούς και να αναλάβουν επικεφαλής ενόπλων ομάδων ή πολιτικών σχηματισμών εθνικοσοσιαλιστικής κατεύθυνσης. Διερευνά με άλλα λόγια την αφετηρία, τα κίνητρα και τις πολιτικές απόψεις των ενόπλων και των ιδεολόγων, τη γερμανική πολιτική επί του συγκεκριμένου ζητήματος, καθώς και τη στάση των αντιστασιακών οργανώσεων, των κατοχικών κυβερνήσεων, της εξόριστης κυβέρνησης και των συμμαχικών δυνάμεων απέναντι στα Τάγματα Ασφαλείας. Η εμφάνιση και η ανάδειξη των Ταγμάτων Ασφαλείας σε παράγοντα του κατοχικού δράματος εξετάζεται σε σχέση με τις γενικότερες πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στον ευρωπαϊκό χώρο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο τέλος του κόσμου αυτού, σε μια προσπάθεια να αναλυθούν κυρίως σε βάθος οι πολιτικές ζυμώσεις που προηγήθηκαν και τελικά προδιέγραψαν τη μορφή του τέλους αυτού.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., *Το αίμα των αθώων: Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2007.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί προϊόν της επεξεργασμένης μορφής της διδακτορικής διατριβής που εκπονήθηκε στον Τομέα της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ασχολείται διεξοδικά με το ζήτημα των αντιποίνων ή μέτρων εξιλασμού που εφάρμοσαν οι γερμανικές δυνάμεις Κατοχής σε βάρος των αμάχων της Μακεδονίας την περίοδο 1941-1944. Η μελέτη φωτίζει πολλά μικρά και άγνωστα αλλά και μεγάλα γεγονότα που μέχρι τώρα βρίσκονταν στο παρασκήνιο του ιστοριογραφικού ενδιαφέροντος. Ταυτόχρονα επιχειρεί να απαντήσει σε πλήθος ερωτημάτων που σχετίζονται με την εφαρμογή της πολιτικής αυτής, τους στόχους και τις διακυμάνσεις της, με τους στόχους και τις επιδιώξεις των πρωταγωνιστών από την πλευρά του αντιστασιακού κινήματος, με τη σχέση μεταξύ αντιποίνων και αντίστασης, με τις εσωτερικές διεργασίες στους κόλπους των αρχών Κατοχής και της ηγεσίας της αντίστασης, με τον πολιτικό, κοινωνικό και ηθικό αντίκτυπο των μέτρων στην ελληνική κοινωνία, τη θέση και τη στάση των αμάχων. Η μελέτη παρακολουθεί αυτόν τον παράλληλο πόλεμο στο εσωτερικό της χώρας που διεξάγεται την περίοδο αυτή, πάντα σε σχέση με την εξέλιξη του παγκοσμίου πολέμου, έναν πόλεμο όπου το διακύβευμα της αντίστασης και του αντιανταρτικού αγώνα των κατακτητών ήταν το «αίμα των αθώων».

Στην Εισαγωγή παρουσιάζεται συνοπτικά το ζήτημα των αντιποίνων από την άποψη του διεθνούς δικαίου πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ώστε να εξεταστούν τα γερμανικά αντίποινα στο πλαίσιο του τότε ισχύοντος κανονιστικού δικαίου· παρουσιάζονται, ωστόσο,

συνοπτικά και οι βασικές απόψεις που προβλήθηκαν για το ζήτημα και μετά τον πόλεμο, για να προβληθεί ταυτόχρονα και το μείζον ζήτημα της μεταπολεμικής αντιμετώπισης των γερμανικών πολεμικών αντιποίνων από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Το πρώτο Κεφάλαιο πραγματεύεται τις σχετικές εξελίξεις κατά το πρώτο έτος της Κατοχής, πριν δηλαδή να εμφανισθούν και να δράσουν οργανωμένες αντιστασιακές οργανώσεις στη Μακεδονία. Εξετάζεται η αντίδραση των Γερμανών στις πρώτες δολιοφθορές και επιθέσεις εναντίον γερμανικών στόχων, η οποία στηριζόταν σε στρατιωτικές θεωρίες που είχε υιοθετήσει η ηγεσία του γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος για την αντιμετώπιση του ανταρτοπολέμου. Οι τοπικές αρχές και οι κατά τόπους διοικητές των γερμανικών στρατιωτικών μονάδων ήταν έτοιμες και αποφασισμένες ν' αντιμετωπίσουν πράξεις ανορθόδοξου πολέμου με υπερβολική σκληρότητα εναντίον όχι μόνον των υπευθύνων ανάλογων πράξεων αλλά και των αμάχων των περιοχών στις οποίες εκδηλώνονταν οι πράξεις αυτές. Η σκληρότητα των αντιποίνων ήταν δηλωτική της αποτελεσματικότητάς τους, τουλάχιστον την πρώτη αυτή περίοδο της Κατοχής, καθώς οδήγησαν στην πλήρη απομόνωση των ανταρτών από τον πληθυσμό των περιοχών στις οποίες εκδηλώθηκαν ανταρτικές επιθέσεις και δολιοφθορές. Τα δρακόντεια συλλογικά αντίποινα, τον Οκτώβριο του 1941, στα Κερδύλια και στο Καλόκαστρο Σερρών, στο Κλειστό, την Κυδωνιά και το Αμπελόφυτο Κιλκίς, καθώς και στο Μεσόβουνο Κοζάνης, απέτρεψαν στο εξής πράξεις γενναίες αλλά ασυντόνιστες, όπως αυτές που προκάλεσαν τα γερμανικά αντίποινα.

Στο δεύτερο Κεφάλαιο εξετάζεται η ανταρτική δραστηριότητα το 1942-1943 και η αντίδραση των γερμανικών αρχών Κατοχής. Εκτός των συλλογικών αντιποίνων, οι Γερμανοί προχώρησαν στον εξοπλισμό γερμανόφιλων στοιχείων, όπως ο Γεώργιος Πούλος και το εθελοντικό του τάγμα, και σε ευρείας κλίμακας εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, στις οποίες πήραν μέρος ισχυρές στρατιωτικές μονάδες. Οι οργανωμένες επιθέσεις του ΕΛΑΣ εναντίον γερμανικών και ιταλικών στόχων αποσκοπούσαν πλέον, όχι μόνο στην πρόκληση ζημιών στον κατακτητή, αλλά και στη διευκόλυνση, δια των αναπόδραστων αντιποίνων του κατακτητή, της εξόδου των κατοίκων της υπαίθρου από την αδράνεια για την πύκνωση των ανταρτικών γραμμών. Επιπλέον, την αναφερόμενη περίοδο διεξήχθησαν από τις γερμανικές στρατιωτικές μονάδες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των ανταρτών του ΕΛΑΣ, που έδωσαν τη δυνατότητα στους δύο αντιπάλους, στους αντάρτες όσο και στους κατακτητές, να μετρήσουν και να επιδείξουν τις δυνάμεις τους. Ήταν η πρώτη μεγάλη αναμέτρηση η οποία επιβεβαίωσε την απόφαση των γερμανικών αρχών Κατοχής να μην επιτρέψουν την ανάπτυξη ανταρτικών μονάδων επικίνδυνων για την ασφάλεια των επικοινωνιών του κατακτητή στην

κατεχόμενη χώρα, αλλά και την απόφαση της ανταρτικής ηγεσίας να μην εγκαταλείψει το πεδίο, παρά τις ήττες των ανταρτικών μονάδων και το κόστος των συγκρούσεων στον άμαχο πληθυσμό. Στην ίδια φάση των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων οι γερμανικές αρχές Κατοχής και ιδίως οι στρατιωτικές μονάδες που διενήργησαν τις επιχειρήσεις αντιλήφθηκαν-και αποδέχθηκαν-την αδυναμία να διακρίνουν τους αντάρτες από τους χωρικούς και ως εκ τούτου αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους δεύτερους όπως και τους πρώτους, ως αντάρτες δηλαδή ή ως δυνάμει αντάρτες. Η εξίσωση ανταρτών και χωρικών αμάχων στη διάρκεια εκκαθαριστικών επιχειρήσεων διευκόλυνε την εκτέλεση πολλών χωρικών που βρέθηκαν σε περιοχές όπου δρούσαν ή είχαν εμφανισθεί αντάρτες· κατάληξη που έσπειρε τον πανικό στην ύπαιθρο και οδήγησε πολλούς νέους χωρικούς στους αντάρτες.

Στο τρίτο Κεφάλαιο περιγράφονται οι σχετικές εξελίξεις από τον Ιούνιο του 1943 έως τον Ιανουάριο του 1944, όπου παρέχονται πληροφορίες για τη σκλήρυνση της στάσης των γερμανικών αρχών Κατοχής απέναντι σε κάθε είδους προκλήσεις στην κατεχόμενη χώρα. Οι ανάγκες των Γερμανών σε άλλα πολεμικά θέατρα, κυρίως σ' αυτό της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και η ανάπτυξη των ανταρτικών δυνάμεων στη Χερσόνησο του Αίμου, ώθησαν τις γερμανικές αρχές Κατοχής στην ενίσχυση των κατασταλτικών δυνατοτήτων των περιορισμένων δυνάμεων που είχαν στη διάθεσή τους για την περιφρούρηση των επικοινωνιών τους στη Μακεδονία, η στρατηγική αξία της οποίας αυξήθηκε εξ αιτίας της επιδεινώσεως της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή. Στο ίδιο κεφάλαιο, όπως και αλλού, σκιαγραφούνται και οι πρωταγωνιστές των αντιποίνων και των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων, δηλαδή ακτινογραφούνται οι ειδικές στρατιωτικές μονάδες, όσο και οι διοικήσεις τους. Οι Γερμανοί της κατεχόμενης Ελλάδας και ειδικότερα της Μακεδονίας παρουσιάζονται με όλα τα απαραίτητα στοιχεία και εμφανίζονται ως πραγματικά ιστορικά πρόσωπα και όχι ως απροσδιόριστα δρώντα ιστορικά υποκείμενα ενός σκοτεινού παρελθόντος. Μ' αυτόν τον τρόπο το παρελθόν γίνεται πιο οικείο, καθώς οι πρωταγωνιστές του, με όποια πλευρά και αν συντάσσονται, αποκτούν ιστορική υλικότητα.

Το τέταρτο Κεφάλαιο περικλείει τα πιο δραματικά γεγονότα της εποχής στη Μακεδονία. Από τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Κεντρική και τη Δυτική Μακεδονία τους πρώτους μήνες του 1944, τον εξοπλισμό των ποντιακών χωριών της πεδινής Κοζάνης και την καταστροφή της Κλεισούρας και άλλων χωριών της Καστοριάς και της Φλώρινας, έως τη μεγάλη εκκαθαριστική επιχείρηση του Ιουλίου στο Βόιο και τη βόρεια Πίνδο που έσπειρε τον πανικό σε αντάρτες και αμάχους και μετέβαλε την περιοχή σε έρημη χώρα, αναλύονται τα γεγονότα σε χρονολογική σειρά. Ανάμεσα στα δεκάδες περιστατικά βίας και καταστροφών, ξεχωρίζουν αναμφίβολα οι πυρπολήσεις της Κλεισούρας Καστοριάς (Απρίλιος 1944) και του

Χορτιάτη Θεσσαλονίκης (Σεπτέμβριος 1944) και οι μαζικές εκτελέσεις εκατοντάδων αμάχων, εκτελέσεις ειδεχθείς, στις οποίες οι πρωταγωνιστές προήλθαν τόσο από γερμανικής, όσο και από ελληνικής πλευράς. Η τελευταία αυτή παράμετρος αποτυπώνει στο πραγματικό μέγεθος της την αδυναμία των γερμανικών αρχών Κατοχής να ελέγξουν αποτελεσματικά τους τελευταίους μήνες της Κατοχής το εσωτερικό μέτωπο της αντίστασης· αδυναμία που έδωσε τη δυνατότητα να καλυφθεί αυτό το εγγενές έλλειμμα της τάξης δια της στρατολόγησης και της ευρείας χρησιμοποίησης ελληνικών εθελοντικών σχηματισμών. Ήταν και αυτή μια από τις πιο δραματικές πτυχές της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας και ταυτόχρονα μια από τις πιο τραυματικές «εμπειρίες» που άφησε στην ελληνική κοινωνία η κληρονομιά του πολέμου.

Στον επίλογο παρακολουθούνται οι μεταπολεμικές δίκες των εγκληματιών πολέμου και ιδιαίτερα όσων ανώτερων αξιωματικών είχαν δράσει στη Μακεδονία. Οι μετέπειτα δίκες δε δικαίωσαν σε καμία περίπτωση τις προσδοκίες της μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας για την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων· όχι μόνο γιατί από το εδώλιο του κατηγορουμένου έλλειπαν οι πρωταίτιοι και οι ηγετικές ομάδες αλλά κυρίως γιατί το ευρωπαϊκό περιβάλλον και οι ειδικότερες εξελίξεις στην Ελλάδα δεν «ευνόησαν» μια τέτοια εξέλιξη. Στην πορεία προς τον Ψυχρό Πόλεμο η τιμωρία των ενόχων αποδείχτηκε πως ήταν έργο περισσότερο της πολιτικής και των πολιτικών παρά των δικαστηρίων και των δικαστών.

ΑΡΘΡΑ

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία το 1941**», ΚΑ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (26, 27, 28 Μαΐου 2000), Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 423-439.

Το άρθρο εξετάζει την πολιτική των αντιποίνων σε βάρος των αμάχων που εφαρμόστηκε στο γεωγραφικό χώρο της γερμανοκρατούμενης Μακεδονίας κατά τη διάρκεια των εννέα πρώτων μηνών της Κατοχής. Η πολιτική αυτή αναλύεται μέσα από την παρουσίαση των διαταγών της ανώτερης και ανώτατης ηγεσίας του γερμανικού στρατού, παράλληλα με την εμφάνιση των πρώτων αντιστασιακών κρουσμάτων στη Μακεδονία. Η διάλυση των αντιστασιακών ομάδων οδήγησε στην αναστολή εφαρμογής των δρακόντειων μέτρων αλλά έθεσε τις βάσεις για μια συνολική αντιμετώπιση του αντιστασιακού κινήματος, με την προσφυγή σε συλλογικά αντίποινα εναντίον των αμάχων στη Μακεδονία.

■ Δορδανάς Ν. Ευστράτιος, «Γερμανικές αρχές Κατοχής και ελληνική διοίκηση», Βασίλης Κ. Γούναρης-Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ο φόρος του αίματος στην κατοχική Θεσσαλονίκη. Ξένη κυριαρχία-αντίσταση και επιβίωση*, Θεσσαλονίκη 2001, Παρατηρητής, σσ. 91-121.

Εξετάζεται ο μηχανισμός και τη στρατιωτική διάρθρωση των γερμανικών κατοχικών αρχών από τη στιγμή της εγκατάστασής τους, σε σχέση με την ελληνική διοίκηση και τους εκπροσώπους του ασθενούς κράτους στη Θεσσαλονίκη. Εκτός από τις «μόνιμες» και «ειδικές» στρατιωτικές υπηρεσίες δίνεται έμφαση στη δαιδαλώδη και γραφειοκρατική δομή του στρατιωτικού μηχανισμού διοίκησης, στις επικαλύψεις και συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών, καθώς και στις μεταβολές που παρακολούθησαν την εξέλιξη του πολέμου. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η λειτουργία και τα περιθώρια ελιγμών της ελληνικής διοίκησης, ειδικότερα της αστυνομίας και της χωροφυλακής, καθώς και η εμφάνιση των Ταγμάτων Ασφαλείας και των ιδιωτικών στρατών, που επεδίωξαν την «αποκατάσταση» του ελλείμματος ασφαλείας στις πόλεις και στην ύπαιθρο της Μακεδονίας.

■ Δορδανάς, Στράτος, «[...] **Η εκδικασθείσα κατά του δοσιλόγου Κ. Κυλινδρέα κατηγορία υπήρξεν η σοβαρότερα εκ των άχρι τούτε εκδικασθεισών υπό του Δικαστηρίου των Δοσιλόγων [...]**»: **Η δίκη του Κωνσταντίνου Κυλινδρέα από το Ειδικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης (1945)**», ΚΒ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (25, 26, 27 Μαΐου 2001), Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 609-623.

Το άρθρο επικεντρώνεται στο χρονικό της εκδίκασης της υπόθεσης από το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Θεσσαλονίκης το 1945, η σοβαρότερη που το εν λόγω δικαστήριο είχε εκδικάσει μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο. Μέσα από την παρουσίαση των λεπτομερειών της δράσης του κατηγορούμενου και των αντρών του κατά τη διάρκεια της Κατοχής αποκαλύπτεται ένας άλλος κόσμος που συνεργάστηκε με τους κατακτητές και έδρασε σε βάρος των αμάχων, των μελών των αντιστασιακών οργανώσεων και των απεσταλμένων των συμμαχικών δυνάμεων. Ιδιαίτερα, δίνεται έμφαση στο σκεπτικό της απόφασης, χωρίς να αγνοείται η γενικότερη πολιτική κατάσταση και το εμφυλιακό κλίμα, συνθήκες μέσα στις οποίες το δικαστήριο των ενόρκων κλήθηκε να αποφανθεί για την υπόθεση αυτή.

■ Δορδανάς Ν. Στράτος, «**Ο θάνατος του Στρατιωτικού Διοικητή Θεσσαλονίκης-Αιγαίου, Αντιστράτηγου von Studnitz (13 Ιανουαρίου 1943): Το χρονικό ενός ατυχήματος και δύο**

δικών», Επιστημονική Επετηρίδα του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης, τόμ. 6, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 327-340.

Το άρθρο αυτό ασχολείται με ένα σιδηροδρομικό δυστύχημα, από τα σοβαρότερα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής, εξαιτίας του οποίου έμεινε ακέφαλη η γερμανική στρατιωτική διοίκηση Θεσσαλονίκης-Αιγαίου. Εκτός από τις συνθήκες του δυστυχήματος και τις βαριές γερμανικές απώλειες, αναλύεται ο μηχανισμός απονομής δικαιοσύνης από τα κατοχικά στρατοδικεία, στα οποία προσήχθησαν όσοι από ελληνικής πλευράς θεωρήθηκαν υπεύθυνοι του δυστυχήματος. Το συμβάν αυτό και η «αδέκαστη» δικαστική διερεύνησή του έρχονται να φωτίσουν πτυχές των σχέσεων μεταξύ Γερμανών και Ελλήνων, μεταξύ δηλαδή κατακτητών και κατακτημένων.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Φυλακές και κρατητήρια στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944**», ΚΓ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (24, 25, 26 Μαΐου 2002), Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 591-608.

Οι χώροι κράτησης, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι συνθήκες διαβίωσης και η μεταχείριση των κρατουμένων αποτελούν τα υπό διερεύνηση πεδία στη μελέτη αυτή. Παρουσιάζονται άγνωστες πτυχές αναφορικά με τις φυλακές και τα κρατητήρια που μετατράπηκαν σε χώρους μαρτυρίου για εκατοντάδες κρατουμένους στη Θεσσαλονίκη και σε αστείρευτες ανθρώπινες δεξαμενές που τροφοδότησαν τα εκτελεστικά αποσπάσματα. Παράλληλα, περιγράφονται οι μέθοδοι ανάκρισης και μεταχείρισης των κρατουμένων από τους Γερμανούς ανακριτές και τους Έλληνες συνεργάτες τους και τονίζεται η σημασία διάσωσης των τόπων και των κτιρίων κράτησης για τη διατήρηση της μνήμης του πολέμου και της Κατοχής στη Θεσσαλονίκη.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Οι άνθρωποι του Αδόλφου Άιχμαν στη Θεσσαλονίκη (1943): Ο Ντίτερ Βισλιτσένου, ο Αλβίς Μπρούνερ και η μεταπολεμική τους τύχη**», *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τ.χ. 12 (Δεκέμβριος 2003), 101-125.

Η μελέτη ασχολείται με τη σκιαγράφηση της προσωπικότητας δύο ανώτερων αξιωματικών των SS, εκ των στενότερων συνεργατών του πρωτεργάτη της εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης Αδόλφου Άιχμαν. Παρουσιάζονται στοιχεία της προσωπικής τους ζωής, της στρατιωτικής σταδιοδρομίας τους, της δράσης τους σε άλλες κατεχόμενες χώρες, μέσα από τα οποία αποδεικνύεται η «ειδίκευσή» τους στα εβραϊκά ζητήματα. Με κριτήριο την πείρα

στα συγκεκριμένα ζητήματα στάλθηκαν στις αρχές του 1943 στη Θεσσαλονίκη για να οργανώσουν την εφαρμογή αντισιμητικών μέτρων και τελικά τη μεταφορά των Θεσσαλονικέων Εβραίων στα στρατόπεδα εξόντωσης των ανατολικών εδαφών. Η μελέτη επεκτείνεται χρονικά και μετά τη λήξη του πολέμου, επιχειρώντας να παρακολουθήσει τη μεταπολεμική τους τύχη, ιδιαίτερα ενός εξ αυτών, η διαφυγή του οποίου εξακολουθεί έως σήμερα να απασχολεί την ιστορική έρευνα, τις δικαστικές αρχές και την πολιτική ατζέντα των διακρατικών σχέσεων των ενδιαφερομένων μερών.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Η γερμανική στάση απέναντι στο εβραϊκό “πρόβλημα” της Θεσσαλονίκης (Απρίλιος 1941-Ιανουάριος 1943)**», ΚΔ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (31 Μαΐου-1 Ιουνίου 2003), Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 605-618.

Η είσοδος των Γερμανών στην πόλη, τον Απρίλιο του 1941, τούς έφερε αντιμέτωπους με την πολυπληθή εβραϊκή κοινότητα, για την οποία οι αρμόδιοι στο Βερολίνο είχαν στη διάθεσή τους πολλές πληροφορίες ήδη από την προπολεμική περίοδο. Αναλύονται η πολιτική της «ανοχής» απέναντι στους Εβραίους, από την έναρξη της Κατοχής έως τη στιγμή της άφιξης των απεσταλμένων του Άιχμαν στην πόλη, τα πρώτα περιοριστικά και καταπιεστικά μέτρα, καθώς και η πίεση αντισιμητικών ελληνικών κύκλων. Τέλος, επιχειρείται να ερμηνευτεί η υιοθέτηση της συγκεκριμένης στάσης απέναντι στο εβραϊκό «πρόβλημα» της Θεσσαλονίκης, ως προέκταση της Τελικής Λύσης και των διαφορετικών απόψεων μεταξύ των δυνάμεων του Άξονα στην Ελλάδα αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Οι γερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή των Γρεβενών, 1943-1944**», Πρακτικά Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, Γρεβενά 1, 2 και 3 Φεβρουαρίου 2002, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 253-259.

Το άρθρο εξετάζει το ζήτημα των γερμανικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων που διεξήχθησαν στην περιοχή των Γρεβενών το διάστημα 1943-1944. Ταυτόχρονα, γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της έντονης ανταρτικής δράσης στην επαρχία των Γρεβενών που το τελευταίο έτος της Κατοχής μετέτρεψε τα Γρεβενά σε «ελεύθερη» πόλη. Οι γερμανικές επιχειρήσεις ήρθαν να αποδείξουν ότι η επιχειρησιακή ικανότητα του ΕΛΑΣ ελάχιστα ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα και στις διακηρύξεις των ηγητόρων του. Από την άλλη πλευρά, οι Γερμανοί δεν ήταν σε θέση να κρατήσουν επί μονίμου βάσεως τον έλεγχο της

περιοχής και γι' αυτό περιορίστηκαν σε επιχειρήσεις, που αφενός κατάφεραν καίρια πλήγματα επί του αντιπάλου και αφετέρου προκάλεσαν βαριές απώλειες τους αμάχους.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Τα αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στο νομό Φλώρινας: Η εκτέλεση της 23^{ης} Αυγούστου 1944**», *Φλώρινα: 1912-2002: Ιστορία και Πολιτισμός*, Πρακτικά Συνεδρίου, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας-Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Φλώρινα 2004, σσ. 341-354.

Ο νομός της Φλώρινας και οι ιδιαίτερες συνθήκες που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο της γερμανικής Κατοχής αποτελούν το ερευνητικό αντικείμενο του παρόντος άρθρου. Από την μια πλευρά παρουσιάζεται η ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος στην περιοχή και οι ιδιαιτερότητές του, ενώ από την άλλη σχηματοποιείται η εικόνα των Γερμανών κατακτητών και περιγράφεται ο ρόλος των Βουλγάρων αξιωματικών συνδέσμων στην περιοχή. Τα αντίποινα της 23^{ης} Αυγούστου 1944 φωτίζουν τους μηχανισμούς λειτουργίας των παραπάνω συνισταμένων που συνέθεσαν το σκηνικό της Κατοχής στη Φλώρινα.

■ Δορδανάς Ν. Στράτος, «**Η καταστροφή της Κλεισούρας Καστοριάς από τους Γερμανούς, 5 Απριλίου 1944**», *Κλειώ* 1 (2004), 31-67.

Το άρθρο παρουσιάζει το χρονικό της καταστροφής της Κλεισούρας από τα γερμανικά τμήματα των SS στις 5 Απριλίου 1944. Επιχειρεί να αποδεσμεύσει το τραγικό αυτό συμβάν από τα ιδεολογικά βαρίδια του παρελθόντος και να ερμηνεύσει με νηφάλιο τρόπο τους λόγους που οδήγησαν στην καταστροφή, μια από τις μεγαλύτερες που συνέβησαν σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής στη γερμανοκρατούμενη Μακεδονία. Ταυτόχρονα, με την παρουσίαση του χρονικού της καταστροφής, αποτυπώνεται η επίδραση που άσκησε η ειδική αυτή πράξη στα θύματα αλλά και στους δράστες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις «προσπάθειες» που καταβλήθηκαν από τις γερμανικές δικαστικές αρχές για την απόδοση ευθυνών στους υπαίτιους της σφαγής αυτής: Η διαδικασία της αναζήτησης των υπευθύνων από γερμανικής πλευράς ξεκίνησε τις αμέσως επόμενες ημέρες της ανθρωποσφαγής στην Κλεισούρα και συνεχίστηκε στα ανακριτικά γραφεία της Δυτικής Γερμανίας, με την απόδοση των ευθυνών να παραμένει μέχρι σήμερα ζητούμενο.

■ Δορδανάς, Ν. Ευστράτιος, «**‘Η Καλαμαριά είναι κομμουνιστική’: Το μπλόκο της 13^{ης} Αυγούστου 1944**», *Η Καλαμαριά γράφει ιστορία (1940-1967): Από την επιβίωση στη*

δημιουργία, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 47-58.

Το άρθρο περιγράφει το χρονικό της εκτέλεσης 13 αντρών και γυναικών, εκτέλεση που έμεινε γνωστή στη συλλογική μνήμη ως το μπλόκο της Καλαμαριάς της 13^{ης} Αυγούστου 1944. Παρουσιάζει τις ειδικότερες συνθήκες κάτω από τις οποίες καθένας από τους 13 βρήκαν το θάνατο από τις ελληνικές σφαίρες, τα «κριτήρια» με βάση τα οποία επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένοι και γενικότερα τους λόγους που οδήγησαν τους Γερμανούς και τους Έλληνες συνεργάτες τους να πραγματοποιήσουν την επιχείρηση αυτή στην Καλαμαριά. Μέσα από την περιγραφή των εκτελέσεων αναδεικνύονται στοιχεία της καθημερινής ζωής και της δράσης των εκτελεσθέντων, αλλά ταυτόχρονα παρέχονται πολλές πληροφορίες για τα κίνητρα που ώθησαν Έλληνες να συνεργαστούν με τους Γερμανούς και να ενταχθούν σε παρακρατικές τρομοκρατικές ομάδες.

■ Δορδανάς, Ν. Ευστράτιος-Τσιρώνης, Θεοδόσης, **«Η Καλαμαριά την περίοδο 1940-1945: Τα χρόνια του Πολέμου, της Κατοχής και της Απελευθέρωσης»**, *Η Καλαμαριά γράφει ιστορία (1940-1967): Από την επιβίωση στη δημιουργία*, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 17-33.

Το άρθρο εξετάζει την ιστορία της Καλαμαριάς την πενταετία 1940-45, δηλαδή μια πενταετία δύσκολη από κάθε άποψη, καθώς μετά τον πόλεμο εναντίον των δυνάμεων του Άξονα, επακολούθησε η τετράχρονη Κατοχή. Ειδικότερα αναλύονται: α) η συμμετοχή της Καλαμαριάς στον πόλεμο και η πρόνοια για τον επισιτισμό και την προστασία των αμάχων, β) η τέχνη της επιβίωσης και οι τεχνικές της κατά τη διάρκεια της Κατοχής, γ) όψεις της Αντίστασης στην Καλαμαριά, δ) η σύγκρουση «εντός των τειχών» μεταξύ των αντιστασιακών οργανώσεων και των μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας, ε) η Απελευθέρωση και η περίοδος της Εαμοκρατίας στην Καλαμαριά.

■ Δορδανάς, Ν. Ευστράτιος, **«Παρά θιν αλός»: Η παραλιακή ζώνη**, συλλογικός τόμος για την ιστορία της Καλαμαριάς κατά την περίοδο 1940-1967, *Η Καλαμαριά γράφει ιστορία (1940-1967): Από την επιβίωση στη δημιουργία*, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 165-168.

Η διαμόρφωση της παραλιακής ζώνης της Καλαμαριάς βρέθηκε στο επίκεντρο της κρατικής μέριμνας από τα τέλη της δεκαετίας του 1940. Μέσα από τις προσπάθειες αναβάθμισης της

περιοχής, της τουριστικής ανάδειξής της, καθώς και από την καταγραφή των πρώτων περιβαντολογικών και άλλων προβλημάτων, αναδύεται μια κοινωνία που προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές του πολέμου και να ατενίσει με μεγαλύτερη αισιοδοξία το μέλλον της, σε μια πόλη που σταδιακά αλλάζει και αποκτά το σύγχρονο πρόσωπό της.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Αντικομμουνιστές οπλαρχηγοί στη γερμανοκρατούμενη Κεντρική Μακεδονία**», Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Εστία, Αθήνα 2005, σσ. 63-125.

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής και εκτός από την εμφάνιση και τη δράση των διαφόρων αντιστασιακών οργανώσεων, η σημαντικότερη από τις οποίες υπήρξε ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ), σχηματίστηκαν στη Μακεδονία ανεξάρτητες ομάδες Ελλήνων εθνικιστών που σταδιακά εξελίχτηκαν σε υπολογίσιμο αντίπαλο του ΕΛΑΣ. Πολλές από τις ομάδες αυτές, που έδρασαν τη διετία 1943-44, δηλαδή την περίοδο έντασης του κατοχικού εμφυλίου πολέμου, ανέδειξαν σημαίνοντες οπλαρχηγούς, κάποιοι από τους οποίους ξεκίνησαν από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για να μετατραπούν στη συνέχεια σε σφοδρούς πολεμίους και άσπονδους εχθρούς τους. Άλλες ομάδες συγκροτήθηκαν και έδρασαν κάτω από τον απόλυτο έλεγχο των γερμανικών αρχών, οι δε αρχηγοί τους πρόσφεραν από την πρώτη στιγμή τον εαυτό τους στην υπηρεσία εξυπηρέτησης των συμφερόντων του Γ' Ράιχ. Υπό τον μανδύα της διεξαγωγής αντικομμουνιστικού αγώνα οι οπλαρχηγοί αυτοί έλαβαν όπλα από τις γερμανικές αρχές και συμμετείχαν ενεργά στον αντιανταρτικό πόλεμο, προσφέροντας εν ολίγοις ποικιλοτρόπως στον αγώνα εναντίον των εχθρών του Εθνικοσοσιαλισμού και της Γερμανίας. Το άρθρο εξετάζει την αφετηρία αυτών των πολιτικών και στρατιωτικών εγχειρημάτων, προσωποποιεί τα ιστορικά υποκείμενα και απαντά σε ένα πλήθος ερωτημάτων αναφορικά με τις στοχεύσεις και τις επιδιώξεις τους, τη στελεχιακή σύνθεση και το ανθρώπινο δυναμικό των ενόπλων τμημάτων τους, τις σχέσεις μεταξύ τους, παρακολουθώντας ταυτόχρονα και τη μεταπολεμική τους τύχη, όταν η πλειοψηφία των οπλαρχηγών και των αντρών τους κλήθηκαν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ενώπιον των Ειδικών Δικαστηρίων Δοσιλόγων.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Από τις προσκοπικές ομάδες στη δολοφονία Λαμπράκη. Η περίπτωση του Ξενοφώντος Γιοσμά**», Ιάκωβος Μιχαηλίδης-Ηλίας Νικολακόπουλος-Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), «*Εχθρός*» εντός των τειχών. *Όψεις του Δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σσ. 231-247.

Η περίπτωση του Ξενοφώντος Γιοσμά είναι από τις αντιπροσωπευτικότερες για τη μελέτη σε ένα ικανοποιητικό βάθος χρόνου του φαινομένου του δωσιλογισμού, καθώς και των επιβιώσεών του στη μεταπολεμική ελληνική Μακεδονία. Το άρθρο αυτό, επεξεργασμένη μορφή της ανακοίνωσης στο συνέδριο της Σαμοθράκης για το δωσιλογισμό, παρακολουθεί την πολυτάραχη και εξόχως ενδιαφέρουσα πορεία ενός ανθρώπου που διατρέχει το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα: από πολιτευτή του Αγροτικού Κόμματος του Φίλιππου Δραγούμη στο Μεσοπόλεμο και στέλεχος των μεταξικών οργανώσεων, κατέληξε την περίοδο της Κατοχής στα Τάγματα Ασφαλείας και μετά το τέλος του πολέμου κατέφυγε στη Γερμανία. Ωστόσο, η συνεργασία του με τον κατακτητή γρήγορα τέθηκε σε δεύτερη μοίρα από τη δικαιοσύνη για να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια από το επίσημο κράτος και τις υπηρεσίες του για την καταστολή του κομμουνιστικού κινδύνου. Στο μεταπολεμικό κράτος της εθnikοφροσύνης αναδύθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν οργανώσεις «Εθνικής Αντιστάσεως», όπως ήταν αυτή του Γιοσμά, που φυσικά δεν είχαν καμία σχέση με την αντίσταση κατά του κατακτητή στην Κατοχή. Ο βαθμός και το είδος του συγχρωτισμού μεταξύ του επίσημου κράτους και των παρακρατικών αυτών οργανώσεων στη Θεσσαλονίκη αποκαλύφθηκε με τον πιο τραγικό τρόπο μετά τα γεγονότα του Μαΐου 1963 και τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη.

■ Δορδανάς Ν. Στράτος, «**Η πιο ‘μεγάλη ημέρα’ του κατοχικού εμφυλίου στην Κεντρική Μακεδονία: Η μάχη του Κιλκίς, 4.11.1944**», *Κλειώ* 3 (2006), 17-33.

Με τη μάχη του Κιλκίς στις 4 Νοεμβρίου 1944 ολοκληρώθηκε με τον αιματηρότερο τρόπο ο κύκλος των εμφυλιακών συγκρούσεων που είχαν ξεσπάσει τη διετία 1943-44 στην Κεντρική Μακεδονία, ενόσω δηλαδή η χώρα τελούσε υπό ξένη Κατοχή. Η μάχη του Κιλκίς συνιστούσε ακριβώς την κορύφωση των συγκρούσεων αυτών μεταξύ αρχικά του ΕΛΑΣ και άλλων αντιστασιακών οργανώσεων και στη συνέχεια μεταξύ του ΕΛΑΣ και όλων των αντίρροπων πολιτικών και ενόπλων δυνάμεων στη Μακεδονία, ένα μεγάλο μέρος των οποίων συνεργάστηκε με τις γερμανικές αρχές Κατοχής. Με την αποχώρηση των Γερμανών και την απελευθέρωση της περιοχής, ο ΕΛΑΣ κατέλαβε το ένα μετά το άλλο τα προπύργια της αντίστασης και κατ' αυτόν της «αντίδρασης» ταυτόχρονα, όπως ήταν ο Κούκος Πιερίας και η Κρύα Βρύση Πέλλας. Όσοι είχαν διασωθεί, ενώθηκαν με τα υπολείμματα των διαλυθέντων οργανώσεων αντίστασης και τις δυνάμεις των ιδιότυπων Ταγμάτων Ασφαλείας, που έδρευαν στη Θεσσαλονίκη, συγκροτώντας ένα μέτωπο ανομοιογενές και σε κάθε περίπτωση κατώτερο σε μαχητική ικανότητα αλλά και αριθμητικά από τον αντίπαλό του. Τις στιγμές της

παντοδυναμίας του ΕΛΑΣ, οι δυνάμεις αυτές, αποκομμένες από την κοινωνία και ξένες προς τις πολιτικές εξελίξεις, οδηγήθηκαν στην επιλογή της πόλης του Κιλκίς, καθιστώντάς την το τελευταίο προπύργιο αντίστασης, ως την έσχατη λύση για τη διάσωσή τους. Το τέλος της αιματηρής μάχης του Κιλκίς επιβεβαίωσε από τη μια πλευρά τους συσχετισμούς δυνάμεων, ενώ από την άλλη έδωσε την ευκαιρία στον νικητή να εκτονώσει πάνω στον ηττημένο τα συσσωρευμένα πάθη και τις εντάσεις όλης της κατοχικής περιόδου. Όμως, η μάχη του Κιλκίς δεν είχε λήξει με το τέλος της μάχης: «συνεχίστηκε» για τις επόμενες δεκαετίες, αποτελώντας ένα πολύτιμο πολιτικό εργαλείο, δηλαδή ένα προνομιακό πεδίο εκμετάλλευσης, με την επιχειρούμενη χειραγώγηση της Ιστορίας από την Πολιτική.

■ Δορδανάς Ν. Στράτος, «**Η γερμανική πολιτική στην Ελλάδα την περίοδο της Κατοχής, 1941-1944**», *Ιστορία των Ελλήνων*, 13 (Αθήνα 2006), 182-221.

Το άρθρο αυτό παρακολουθεί τη γερμανική πολιτική που ασκήθηκε στην κατεχόμενη Ελλάδα, καθώς και τις στρατιωτικές και πολιτικές στοχεύσεις της στο πλαίσιο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ειδικότερα, αναλύει τις ελληνο-γερμανικές σχέσεις πριν και κατά τη διάρκεια της επίθεσης αλλά και μετά την κατάληψη της χώρας, τις διαδικασίες και τους τρόπους πρόσληψης του εχθρού και το οικονομικό χάος που επέφερε η Νέα Τάξη, τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των δυνάμεων του Άξονα αναφορικά με τα φλέγοντα ζητήματα των Εβραίων της Ελλάδας και της εφαρμογής των «αποδοτικότερων» μεθόδων καταστολής της Αντίστασης, τη γερμανική πολιτική των αντιποίνων και τη μεταχείριση των αμάχων, την επικράτηση της πολιτικής του χάους που συνετέλεσε στην πόλωση και προκάλεσε εν μέρει τις ενδοελληνικές συγκρούσεις, τις βασικότερες παραμέτρους γέννησης και εκδήλωσης του φαινομένου του Δοσιλογισμού και της συνεργασίας με τον κατακτητή. Τέλος, περιγράφει τις στρατιωτικές και πολιτικές εξελίξεις στη χώρα τις τελευταίες ημέρες της Κατοχής, ενόσω δηλαδή τα τελευταία γερμανικά στρατιωτικά τμήματα ετοιμάζονταν να εγκαταλείψουν τη χώρα, μέσα σε ένα κλίμα γενικής ευφορίας για την επικείμενη Απελευθέρωση αλλά και έντονου προβληματισμού που γεννούσαν τα μεγάλα πολιτικά και κοινωνικά αδιέξοδα.

■ Δορδανάς Στράτος, «**Διδάσκοντας την Ιστορία στα γερμανικά και στα γαλλικά σχολεία: Το εγχείρημα του κοινού γαλλο-γερμανικού σχολικού εγχειριδίου**», Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών (Εθνική Βιβλιοθήκη αρ. 53), *Η αποδόμηση του εθνικού κράτους και της ιστορίας του*, Επιστημονική Ημερίδα (Θεσσαλονίκη, 29 Απριλίου 2007), Θεσσαλονίκη 2007. σσ. 67-77.

Η διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στις τελευταίες τάξεις των γερμανικών και των γαλλικών σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και οι κατευθύνσεις που έχει λάβει τα τελευταία χρόνια η διδασκαλία του ιστορικού παρελθόντος μέσα σε ένα ενοποιημένο πλέον ευρωπαϊκό περιβάλλον αποτελούν αντικείμενο διερεύνησης στο παρόν άρθρο του συλλογικού αυτού τόμου. Το γερmano-γαλλικό παράδειγμα είναι από τα πλέον χαρακτηριστικά της προσπάθειας που καταβάλλεται στην Ενωμένη Ευρώπη να αναζητηθούν όχι μόνο σημεία αναφοράς που θα παραπέμπουν σε μια κοινή Ευρώπη, σε μια κοινή πατρίδα, αλλά και να απαλειφθούν από τα σχολικά εγχειρίδια των κρατών όσα στοιχεία στήριζαν και εξακολουθούν να στηρίζουν την εικόνα του άλλου ως εχθρού. Υπό το πρίσμα αυτό, η Γερμανία και η Γαλλία εργάστηκαν πυρετωδώς τις τελευταίες δεκαετίες, με τη συγκρότηση κοινών επιτροπών, την εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και τη λειτουργία συμβουλευτικών ιδρυμάτων, με σκοπό να αναδείξουν τη διαφορετική εθνική πορεία των δύο χωρών, μια κατά βάση συγκρουσιακή πορεία αλλά και να άρουν τις διαχωριστικές γραμμές. Το εγχείρημα της συγγραφής και εισαγωγής στα εκπαιδευτικά σχολικά προγράμματα από το 2007 ενός κοινού γαλλο-γερμανικού εγχειριδίου ιστορίας δεν επιδιώκει να καταργήσει τις εθνικές ιστορίες αλλά να αποδομήσει στερεότυπα, εθνικές κατασκευές και κυρίως να διαμορφώσει πλέον τη συναντίληψη για το ευρωπαϊκό όραμα μέσα από τη διαφορετικότητα και όχι την οδυνηρή αντιπαλότητα του παρελθόντος. Η ανάγκη, λοιπόν, να συγκροτηθεί μια «σχολική τράπεζα πληροφοριών» για τους γείτονες, να δοθεί έμφαση στην Ευρώπη, αλλά και στις *Ευρώπες*, καθώς και να καταστούν οι μαθητές κοινωνοί των προοπτικών του μέλλοντος αλλά και γνώστες των «χαρακωμάτων» του παρελθόντος, ώθησε στη συγγραφή ενός τέτοιου βιβλίου ιστορίας. Εν κατακλείδι, το κοινό γαλλο-γερμανικό βιβλίο ιστορίας προϋποθέτει την κατανόηση για την άρνηση της μισαλλοδοξίας, χωρίς εθνικές παρωπίδες αλλά έχοντας ως βάση την ιστορία του ξεχωριστού έθνους-κράτους.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., *Θεσμοί διοίκησης στο Δήμο Θεσσαλονίκης στη δεκαετία του '40*, Δήμος Θεσσαλονίκης-Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης (έκδ.), *Θεσμοί και τοπική αυτοδιοίκηση στη Θεσσαλονίκη διαχρονικά*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, 24-25 Νοεμβρίου 2005, Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 68-71.

Το άρθρο εξετάζει τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι διέγραψαν μια πολυκύμαντη πορεία, καθώς παρακολούθησαν τις ταραχώδεις εξελίξεις της δεκαετίας, συμμετείχαν ενεργά στα τεκταινόμενα της περιόδου αλλά και επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό απ' αυτά. Η καταγραφή των γεγονότων και η κριτική τους αποτίμηση τόσο στο

γενικό τους πλαίσιο και πολύ περισσότερο στη μικροκλίματα των τοπικών κοινωνιών αναδεικνύουν πτυχές του παρελθόντος που έως σήμερα ελάχιστα ήταν γνωστές.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «*Ο πόλεμος της καθημερινότητας και η καθημερινότητα του πολέμου: Η Κατοχή και η Αντίσταση στη Θεσσαλία*», Σταύρος Γ. Γουλούλης (επιμ.), *Η Εθνική Αντίσταση στη Θεσσαλία, 1941-1944: Ύπαιθρος και πόλη, άνθρωποι*, 2^ο Συνέδριο, Λάρισα 24-25 Νοεμβρίου 2006, Εταιρεία Συλλογής-Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων Ν. Λάρισας (1940-1974), Λάρισα 2007, σσ. 79-87.

Η τριπλή ξένη Κατοχή που επιβλήθηκε στην Ελλάδα μετά την ηρωική αντίσταση στην ιταλική επίθεση και λίγο αργότερα στη γερμανική εισβολή, εγκαινίασε μια μακρά περίοδο «σκοτούς», κατά τη διάρκεια της οποίας δοκιμάστηκαν σε σημαντικό βαθμό οι αντοχές των ανθρώπων αλλά και οι ίδιες οι αντοχές των συνεκτικών αρμών της χώρας. Ο εδαφικός διαμελισμός, η διοικητική και θεσμική αποδιάρθρωση, η επιχειρούμενη διάρρηξη των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων εθνοτικών ομάδων, τα δρακόντεια μέτρα των αρχών Κατοχής, οι εκτελέσεις χιλιάδων αμάχων και οι καταστροφές κατοικημένων περιοχών, συνέθεσαν το κατοχικό σκηνικό· το σκηνικό αυτό της καταστροφής συμπληρώθηκε από την προηγηθείσα επισιτιστική κρίση, την καταλήστευση του εθνικού πλούτου, τους θανάτους από την ασιτία και τις αρρώστιες, που σημειώθηκαν στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στις αποκομμένες από την τροφοδοσία της αγοράς νησιωτικές περιοχές. Το παρόν άρθρο εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους η Θεσσαλία βίωσε με τη σειρά της σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό τις «οδύνες» αυτές της Κατοχής, περνώντας σταδιακά από το καλοκαίρι του 1943 από τον ιταλικό στον γερμανικό έλεγχο. Αναλύει πρωτίστως τις διεργασίες της γέννησης και της ενδυνάμωσης της αντίστασης εναντίον των κατακτητών, όπως και τα σκληρά αντίποινα εναντίον των αμάχων. Με άλλα λόγια, επικεντρώνεται ακριβώς στο ζήτημα της αντίστασης και των όρων με τους οποίους αυτή διεξήχθη στις πόλεις και στην ύπαιθρο, επιχειρώντας κυρίως να αναδείξει τους αφανείς πρωταγωνιστές του κατοχικού δράματος, δηλαδή τους ανθρώπους στις πόλεις και στα χωριά και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί προσέλαβαν τα δραματικά γεγονότα της περιόδου. Εκτός, όμως, από τον καθημερινό «πόλεμο» για την επιβίωση διεξήχθη και ένας άλλος πόλεμος μεταξύ των δυνάμεων Κατοχής και των αντιστασιακών ομάδων· δεν ήταν ένας κλασικός πόλεμος πεδίου αλλά ένας ανταρτοπόλεμος με τους δικούς του «νόμους» και κανόνες. Αυτή η καθημερινότητα του πολέμου εξετάζεται σε ένα παράλληλο επίπεδο, σε μια προσπάθεια να φωτιστούν οι άγνωστοι μέχρι τώρα πρωταγωνιστές εκείνης της πλευράς που επιχείρησε με κάθε μέσο να καταστείλει τον

φθοροποιό αυτό πόλεμο στα μετόπισθεν: των γερμανικών αρχών Κατοχής και της ηγεσίας των στρατιωτικών τμημάτων που έδρασαν στη Θεσσαλία μεταξύ 1943-44.

■ Ιάκωβος Μιχαηλίδης-Στράτος Δορδανάς, **«Κριτική θεώρηση της βιβλιογραφίας για τον Εμφύλιο Πόλεμο (1990-2005)»**, Ιωάννης Μουρέλος-Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος: Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές, ιστοριογραφικές προεκτάσεις*, Εκδόσεις Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου-Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007, σσ. 183-194.

Στο άρθρο σχολιάζεται η βιβλιογραφική παραγωγή για τον Εμφύλιο Πόλεμο. Μέσα από την παρατιθέμενη εργογραφία επιχειρείται να δοθούν απαντήσεις για τους λόγους της συντελούμενης κατακόρυφης αύξησης του αριθμού των έργων που σχετίζονται με τον ελληνικό Εμφύλιο, γεγονός που αποδεικνύεται, σε μια σχέση αλληλεξάρτησης, από το αυξημένο ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., **«Δυστυχώς δεν είναι δυνατό να τους αποκεφαλίσουμε όλους»: Η αντιμετώπιση των άμαχων στην κατεχόμενη Ελλάδα και η «επιχείρηση Καλάβρυτα»**, *Επι-κοινωνείν*, 16 (Καλάβρυτα, Δεκέμβριος 2007), 57-65.

Η καταστροφή των Καλαβρύτων συνιστά ένα από τα ειδικότερα εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν στην κατεχόμενη Ελλάδα από τον γερμανικό στρατό. Το γεγονός της καταστροφής συνιστά παράμετρο της γενικότερης πολιτικής που άσκησαν οι γερμανικές δυνάμεις Κατοχής έναντι του άμαχου πληθυσμού.

■ Δορδανάς, Στράτος, Ν., **«Η 'οργάνωση της καρφίτσας': Κράτος και παρακράτος στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '60»**, Άλκης Ρήγος-Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης-Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η «σύντομη» δεκαετία του '60: Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 2008, σσ. 126-142.

Η «οργάνωση καρφίτσα» αποκαλύφθηκε μετά την εμπλοκή μελών της στη δολοφονία Λαμπράκη το Μάιο του 1963. Ωστόσο οι απαρχές μίας από τις πτυχές της ιστορίας αυτής εντοπίζονται το 1960, όταν ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη ένας Σύνδεσμος που έμελλε να συσπειρώσει παλαιούς «συναγωνιστές» εναντίον εξίσου παλαιών «εχθρών». Ο Σύνδεσμος

Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως Βορείου Ελλάδος κατέστη από το έτος ίδρυσής του κομμάτι του παρακρατικού μηχανισμού, που χρησιμοποιήθηκε όταν και όποτε το απαίτησαν οι ανάγκες για τη διατήρηση της τάξης και ασφάλειας, δηλαδή όταν αυτές κρινόταν ότι απειλούνταν από τα αριστερά και όχι από τα δεξιά. Ο δε αρχηγός του Συνδέσμου αυτού περιβλήθηκε με εξωθεσμικές αρμοδιότητες, συγχρωτίστηκε με τους μηχανισμούς του κράτους και την πολιτική του ηγεσία, κατέστη ο επίσημος συνομιλητής και ο πολύτιμος συνεργάτης και έδρασε ως πολιτευτής του κυβερνώντος κόμματος και προαπιστής του ευρύτερου εθνικού και στενότερου κυβερνητικού συμφέροντος. Αν η δολοφονία του Λαμπράκη αποτέλεσε κορυφαία εκδήλωση για τον κόσμο της «συμμορίας της καρφίτσας», το κράτος συνέχισε να υπάρχει, όπως και το παρακράτος: στις 21 Απριλίου 1967 κάποιοι από τους πρωταγωνιστές κέρδισαν την επάνοδό τους από το υπόγειο και το παρασκήνιο του κοινοβουλευτισμού στο προσκήνιο της δικτατορίας των Συνταγματαρχών.

■ Δορδανάς Στράτος - Μαραντζίδης Νίκος, *«Αντικομμουνιστές της Μακεδονίας στα έδρανα της Βουλής: πολιτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά»*, Γρηγόριος Ψαλλίδας (επιμ.), *Οι εκλογές του 1946. Σταθμός στην πολιτική ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης-Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008, σσ. 216-234.

Οι εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946 υπήρξαν αναμφίβολα για την Ελλάδα ένα καθοριστικό γεγονός που προδιέγραψε σε μεγάλο βαθμό τις μετέπειτα εξελίξεις, με τις πολιτικές δυνάμεις της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων να κερδίζουν την πλειοψηφία των εδρών στο Κοινοβούλιο, μετά μάλιστα την απόφαση του ΚΚΕ να αποσχει από την εκλογική αναμέτρηση. Οι εκλογές διεξήχθησαν μέσα σε ένα κλίμα πολιτικής και ιδεολογικής πόλωσης, κυρίως σε περιοχές, όπως στη Μακεδονία, όπου η αντιπαράθεση μεταξύ του εθνικιστικού και του αριστερού κόσμου υπήρξε ιδιαίτερα έντονη και ενίοτε πολύνεκρη. Με άλλα λόγια οι συγκρούσεις μεταξύ των αντικομμουνιστών και του ΕΛΑΣ την περίοδο της Κατοχής ανατροφοδοτήθηκαν μετά την Απελευθέρωση με νέες πράξεις βίας και τρομοκρατίας, γεγονός που αποτυπώθηκε με την ισχυρή εκπροσώπηση στα ψηφοδέλτια-με έμβλημα τον «κλάδο δάφνης»-όσων είχαν πρωταγωνιστήσει έως τότε ιδεολογικά και ένοπλα στη σύγκρουση με τον ΕΛΑΣ.

Η Μακεδονία, λοιπόν, εκπροσωπήθηκε στις εκλογές του '46 από υποψηφίους άλλοι από τους οποίους είχαν αντιπαρατεθεί ιδεολογικά με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ως πολιτικοί και πολιτευτές της προπολεμικής περιόδου, ενώ άλλοι είχαν συγκρουστεί μαζί του στα μέτωπα του κατοχικού εμφυλίου ως επικεφαλής και καπετάνιοι ενόπλων τμημάτων. Η κάθοδος των υποψηφίων

αυτών στην Ανατολική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία και η συμμετοχή τους στα ψηφοδέλτια του συνασπισμού των κομμάτων της παράταξης των Εθνικοφρόνων στις περιοχές αυτές συνιστούσε την πρώτη και ουσιαστική αναγνώριση της στάσης που έως τότε είχαν τηρήσει έναντι του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ. Ήταν εν ολίγοις μια δικαίωση για τους εθνικιστές αυτούς από την πλευρά μιας μεγάλης μερίδας του πολιτικού κόσμου της χώρας, που έμενε να αποδειχτεί έμπρακτα από το βαθμό αποδοχής τους από την εκλογική βάση στις περιφέρειές τους. Η παρούσα μελέτη στόχο έχει ακριβώς να εστιάσει στην εκφορά του πολιτικού λόγου των υποψηφίων της διακριτής αυτής κατηγορίας των πολιτευτών κατά την προεκλογική περίοδο και να ανιχνεύσει το βαθμό αποδοχής τους από το εκλογικό σώμα μέσα από τη μελέτη των ποσοστών και τη σειρά εκλογής των υποψηφίων αυτών.

ΕΚΚΛΑΪΚΕΥΜΕΝΑ ΑΡΘΡΑ-ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Συνεργάστηκα με δημοσιογραφικό επιτελείο της εφημερίδας *Μακεδονία* για τη συγγραφή κειμένου υπό τον τίτλο *Τα «άγνωστα» ολοκαυτώματα στη Βόρεια Ελλάδα*. Το κείμενο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα το Σάββατο 28 Οκτωβρίου 2000.
- Δορδανάς, Στράτος, *Η κατάληψη της Σαμοθράκης από τους Γερμανούς, Απρίλιος 1941*, Εφ. *Σαμοθράκης Φύλλα*, 15-16-17 (Ιούνιος-Ιούλιος-Αύγουστος 2003).
- Δορδανάς Ν. Στράτος, *Το 7^ο Σύνταγμα των Waffen SS στην Κοζάνη, Θάρρος* (Κοζάνη, 26 Σεπτεμβρίου 2003), 5.
- Δορδανάς Ν. Στράτος, «Πολιτικές δολοφονίες στη Θεσσαλονίκη του Εμφυλίου», *Απαγορευμένη Ιστορία*, 10 (Θεσσαλονίκη 2008), 67-73.

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΙΒΛΙΑ

- Δορδανάς, Στράτος Ν., *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στην Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ-ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ

■ Επιμελήθηκα, κάτω από την καθοδήγηση και σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας Νεοτέρων Χρόνων κ. Ιωάννη Κολιόπουλο, την έκδοση του ημερολογίου του Γεωργίου Φυλακτόπουλου με τίτλο: *Γερμανική επιδρομή κατά της Ελλάδος, Απρίλιος 1941* (υπό έκδοση).

■ Δορδανάς, Στράτος Ν.-Μαλκίδης Θεοφάνης (επιμ.), *Σαμοθράκη: Ιστορία-Αρχαιολογία-Πολιτισμός*, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Σαμοθράκη 1-2 Σεπτεμβρίου 2006, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008.

ΑΡΘΡΑ

■ Δορδανάς, Στράτος, «Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο Γεώργιος Πούλος και το Εθελοντικό Τάγμα του στην υπηρεσία των Γερμανών», Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου (Τσοτύλι 16-17 Ιουνίου 2001).

■ Dordanas, Stratos, «**Greeks against Greeks: Georgios Poulos and his Voluntary Battalion**», *Journal of Modern Greek Studies*.

■ Dordanas, Stratos N., „**The issue of prostitution in Thessaloniki during the period of 1945-1955**“.

■ Δορδανάς, Στράτος, «*Προς τον πρωτοπόρον Αρχηγόν των απανταχού της γης Εθνικοσοσιαλιστών Αδόλφον Χίτλερ*»: *Ο Εθνικοσοσιαλισμός στη Δράμα κατά το Μεσοπόλεμο*, Πρακτικά Συνεδρίου, Δήμος Δράμας (εκδ.).

■ Δορδανάς, Στράτος, *Εγκλήματα Πολέμου. Οι δίκες των Γερμανών διοικητών του Οχυρού Κρήτης*. Ιστορική, Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης.

■ Δορδανάς, Στράτος, *Η εκπαιδευτική πολιτική για τους Απόδημους Έλληνες της Γερμανίας*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας (έκδ.).

ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Α. Πραγματοποιήθηκε έρευνα στα ακόλουθα αρχεία της Ελλάδας και του εξωτερικού:

Ελλάδα

- Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών (ΙΑΥΕ), Αθήνα
- Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ), Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Αθήνα
- Αρχείο Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), Αθήνα
- Ιστορικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη (ΙΑΜΜ), Αθήνα
- Γενικό Επιτελείο Στρατού-Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ), Αθήνα
- Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Αρχείο Ακαδημίας Αθηνών
- Διεύθυνση Εφένδρων Πολεμιστών Αγωνιστών Θυμάτων Αναπήρων (ΔΕΠΑΘΑ, Αθήνα).
- Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης (ΚΙΘ)
- Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας (ΙΑΜ), Θεσσαλονίκη
- Αρχείο Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (ΙΜΧΑ), Θεσσαλονίκη
- Αρχείο Ιεράς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης
- Αρχείο Δήμου Θεσσαλονίκης
- Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης
- Αρχείο Εφετείου Θεσσαλονίκης
- Αρχείο Διαρκούς Στρατοδικείου Θεσσαλονίκης
- Κοβεντάριος Δημοτική Βιβλιοθήκη, Κοζάνη
- Αρχείο Πρωτοδικείου Κοζάνης
- Αρχείο Ειρηνοδικείου Σερβίων
- Αρχείο Δήμου Κατερίνης
- Αρχείο Κοινότητας Γαλλικού Κιλκίς
- Αρχείου Δήμου Αλεξανδρείας
- Αρχείο Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο
- Ληξιαρχεία Δήμων και Κοινοτήτων στους Νομούς Γρεβενών-Ημαθίας-Θεσσαλονίκης-Καστοριάς-Κιλκίς-Κοζάνης-Λάρισας-Πέλλας-Πιερίας-Σερρών-Φλώρινας

Γερμανία

- Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg
- Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen, Ludwigsburg
- Bundesarchiv, Berlin
- Politisches Archiv Auswärtiges Amt, Bonn/Berlin

Αγγλία

- Public Record Office, Kew, Richmond

Αμερική

- The National Archives of the United States, Washington D.C.

B. Συγκέντρωση και αξιοποίηση ενός μεγάλου αριθμού προφορικών μαρτυριών για την περίοδο 1940-1950, στο πλαίσιο εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής και της συνεργασίας με το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού του Δήμου Καλαμαριάς.

ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

- Καταγραφή, περιγραφή, ταξινόμηση και αρχειοθέτηση του ιστορικού αρχείου και του λαογραφικού υλικού του Δήμου Κιλκίς (Σύμβαση Έργου).
- Ανεύρεση, διάσωση και πρωτογενής συντήρηση και καταγραφή του ιστορικού αρχείου του Δήμου Γαλλικού Κιλκίς.
- Ανεύρεση, διάσωση και πρωτογενής συντήρηση και καταγραφή αρχειακού υλικού του Ειρηνοδικείου Φλώρινας για την περίοδο 1917-1981 (απόκειται στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο [ΕΛΙΑ] Θεσσαλονίκης).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

- Ενασχόληση με την ιστορία της Ελλάδας και των Χωρών της Χερσονήσου του Αίμου σε σχέση με την πολιτική της Γερμανίας στην περιοχή τον 19^ο και 20^ο αιώνα.
- Πρωτογενής έρευνα σχετικά με το φαινόμενο του δοσιλογισμού στη Μακεδονία κατά την περίοδο της γερμανικής Κατοχής (1941-1944), με σκοπό τη συγγραφή μίας μονογραφίας που

θα εξετάζει το φαινόμενο μέσα από την περίπτωση της συγκρότησης και της δράσης του Εθελοντικού Τάγματος «Γεώργιος Πούλος».

■ Πρωτογενής έρευνα σχετικά με το φαινόμενο του δοσιλογισμού στην Κεντρική Μακεδονία κατά την περίοδο της γερμανικής Κατοχής (1941-1944), με σκοπό τη συγγραφή μίας μονογραφίας με θέμα: *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, 2 τόμοι.

■ Πρωτογενής έρευνα για την περίοδο του Μεσοπολέμου με σκοπό τη συγγραφή μίας μονογραφίας για τη γερμανική πολιτική στα Βαλκάνια, 1919-1940.

■ Η κληρονομιά του πολέμου στη μεταπολεμική ελληνική κοινωνία σε σχέση με τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις. Εξέταση των κοινωνικών και πολιτικών στρεβλώσεων μέχρι και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας των Συνταγματαρχών, η διαπλοκή μεταξύ ιστορίας και πολιτικής, καθώς και η μνήμη του πολέμου και του Εμφυλίου. Η διαχείριση του τραύματος από την ελληνική κοινωνία και οι όψεις μιας «άλλης» ιστορίας, δοσμένης μέσα από την οπτική της επιβίωσης των εύληπτων πολυεπίπεδων διαχωριστικών γραμμών.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ- ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

■ Εργάστηκα για δύο χρόνια (2000-2002) στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο του Δήμου Κιλκίς.

■ Εργάστηκα για τρία χρόνια (1991-1994) ως καθηγητής σε ιδιωτικό φορέα (Φροντιστήριο Μέσης Εκπαίδευσης), διδάσκοντας Αρχαία και Νέα Ελληνικά, Ιστορία, Ελληνική Γλώσσα Γυμνασίου-Λυκείου και Έκθεση.

■ Συνεργάστηκα (σύμβαση έργου) με το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού (Ι.Α.Π.Ε.) του Δήμου Καλαμαριάς στο πλαίσιο της έκδοσης ενός συλλογικού τόμου που θα αναφέρεται στην ιστορία της Καλαμαριάς της περιόδου 1940-1967.

■ Συνεργάστηκα με το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) και την Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων (Ε.Δ.Ι.Α.), συμμετέχοντας στο πρόγραμμα απομαγνητοφώνησης των κασετών που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο του ερευνητικού

προγράμματος συλλογής προφορικών μαρτυριών για την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου, υπό την εποπτεία του καθηγητή της Νεότερης Ιστορίας του Α.Π.Θ. Ιωάννη Σ. Κολιόπουλου και του Προέδρου του Δ.Σ. του Ε.Δ.Ι.Α. Νικολάου Καλογερόπουλου.

■ Από το Νοέμβριο του 2003 έως τον Απρίλιο του 2005 εργάστηκα με σύμβαση ανάθεσης έργου ως γραμματέας του προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ «Αναμόρφωση του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών [ΠΠΣ]», Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών (Φλώρινα), Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Συμμετείχα στα ακόλουθα ερευνητικά προγράμματα:

■ Central Europe Center for Research and Documentation (CENTROPA), (US organization specializing in documenting Jewish life in Central and Eastern Europe) ([www@centropa.org](http://www.centropa.org)).

■ Μέλος της ερευνητικής ομάδας, χρηματοδοτούμενης από το Fondation pour la Mémoire de la Shoah (rsocquet@fondationshoah.org), με έδρα το Παρίσι, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “Collective Memory and Oblivion: Anti-Semitism and Genocide in micro level. Juridical, social and political aspects”.

■ Επιστημονικός υπεύθυνος τεκμηρίωσης δεδομένων της κατηγορίας «Άνθρωποι της Μακεδονίας» του προγράμματος ψηφιοποίησης του φωτογραφικού αρχείου του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα για τη θεματική «Άνθρωποι και Τόποι της Μακεδονίας, 1890-1940» (στο πλαίσιο της Δράσης 78, χρηματοδοτούμενης από την *Κοινωνία της Πληροφορίας* του Υπουργείου Πολιτισμού).

■ Πρόγραμμα «ΥΦΑΝΕΤ», χρηματοδοτούμενο από το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, με σκοπό τη διάσωση, συλλογή, ταξινόμηση σχετικού αρχειακού υλικού και σε ένα δεύτερο στάδιο τη συγγραφή ενός ιστορικού-φωτογραφικού λευκώματος για την ιστορία του βιομηχανικού συγκροτήματος της «ΥΦΑΝΕΤ».

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΜΟΥ

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 δίδαξα στο εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2003-2004 το μάθημα *Βαλκανική Ιστορία* στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 δίδαξα στο εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2004-2005 το μάθημα *Βαλκανική Ιστορία* στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 δίδαξα στο εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2005-2006 το μάθημα *Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία (1789-1945)* στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 δίδαξα στο χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2006-2007 το μάθημα *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία* στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Στο ίδιο εξάμηνο δίδαξα στο μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών το υποχρεωτικό μάθημα *Θέματα της Μεταπολεμικής Ιστορίας των Βαλκανίων*.

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 διδάσκω στο εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2006-2007 το μάθημα *Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία (1789-1945)* στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Στο ίδιο εξάμηνο δίδαξα στο μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών το επιλεγόμενο μάθημα *Διαχείριση της Ιστορίας και Πολιτική στα Βαλκάνια*.

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 δίδαξα στο εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2006-2007 το υποχρεωτικό μάθημα *Εισαγωγή στην Ιστορία των Χωρών της Χερσονήσου του Αίμου (ΙΧΑ 101)* στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

■ Από το ακαδημαϊκό έτος 2006-07 είμαι μέλος ΣΕΠ (Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό) του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, στη Θεματική Ενότητα του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού (ΕΠΟ): Γενική Ιστορία της Ευρώπης (ΕΠΟ 10).

■ Σύμφωνα με το Π.Δ. 407/80 διδάσκω στο χειμερινό-εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2007-2008 το υποχρεωτικό μάθημα *Εισαγωγή στην Ιστορία των Χωρών της Χερσονήσου του Αίμου* (IXA 101) στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

■ Στις 12 Ιουνίου 2008 εκλέχτηκα στην βαθμίδα του Λέκτορα στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, με γνωστικό αντικείμενο «Νεότερη και Σύγχρονη Ευρωπαϊκή και Βαλκανική Ιστορία».

ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

- Άριστη γνώση της γερμανικής γλώσσας.
- Πολύ καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας.

ΓΝΩΣΗ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ

■ Είμαι πλήρως εξοικειωμένος με το περιβάλλον MS OFFICE και INTERNET.

Χειρίζομαι με ευχέρεια ηλεκτρονικό υπολογιστή, σταθερό και φορητό, και παρακολουθώ τις εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΜΟΥ

ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥ ΛΕΚΤΟΡΑ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

■ Στράτος Ν. Δορδανάς-Θεοδόσης Τσιρώνης, *Η ιστορία του βιομηχανικού συγκροτήματος της Υφανέτ (1926-1965)*, Ηλεκτρονικό Δελτίο Οικονομικής Ιστορίας, Διεθνές Συνέδριο Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας: Θεωρητικές αναζητήσεις και εμπειρικές έρευνες, Ρέθυμνο, 10-13 Δεκεμβρίου 2008.

■ Stratos Dordanas-Vaios Kalogrias, „Flucht und Vertreibung der Griechen aus Ostmakedonien und Westthrakien, 1941-1943/L' esodo ed espatrio coatto dei greci dalla Macedonia orientale e Tracia occidentale, 1941-1943,, *Umsiedlung und Vertreibung in Europa 1939-1955/Spostamenti forzati di popolazion in Europa 1939-1955*, Tagung/Convegno zum 70. Jahrestag der Südtiroler "Option"/A settant' anni dalla "opzioni" in Alto Adige, Südtiroler Landesarchiv/Archivio provinciale di Bolzano-Arbeitsgruppe/Gruppo di ricerca "Geschichte und Region/Storia e regione", Freie Universität Bozen/Libera Università di Bolzano, Bozen/Bolzano, 6-7 Februar 2009.

■ Stratos Dordanas-Vaios Kalogrias, „Deutsche Polizeibehörden im besetzten Griechenland, 1941-1944“, *Die Polizei im NS-Staat*, Deutsche Hochschule der Polizei, Münster, 13-15 Mai 2009.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, *Το «σινικό τείχος» της Γερμανίας: Η κρίση του Βερολίνου (1961) και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών, *Είκοσι χρόνια μετά από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου: αποτιμήσεις και προοπτικές*, Συνέδριο, Φλώρινα, 16-18 Οκτωβρίου 2009.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Εγκατάσταση και συλλογική οργάνωση των προσφύγων στο νομό Πιερίας μέσα από τα καταστατικά των σωματείων τους, 1914-1940», *Η Πιερία στα βυζαντινά και στα νεότερα χρόνια*, 4^ο Επιστημονικό Συνέδριο, Εταιρεία Πιερικών Μελετών-Ιερά Μητρόπολη Κίτρους, Κατερίνης και Πλαταμώνος-Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Πιερίας, Αικατερίνεια 2009, Κατερίνη, 25-28 Νοεμβρίου 2009.

■ Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, „Das NS-Konzentrationslager „Pavlos Melas“ in Thessaloniki - Geschichte und Wahrnehmung“, „Die Transformation der Orte. Annäherungen an die nationalsozialistischen Konzentrations- und Vernichtungslager“, Interdisziplinären Symposium, 3-5 Dezember 2009, Ruhr-Universität Bochum.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ο Αλέξανδρος Σβώλος και η Επιτροπή Μακεδόνων και Θρακών, 1941-1943», *Αλέξανδρος Σβώλος (1892-1956): Μεταξύ Συντάγματος και πολιτικής στον αιώνα των άκρων*, Όμιλος Αριστόβουλος Μάνεσης, ΙΒ΄ Συνέδριο, Φλώρινα-Μοναστήρι, 21-23 Μαΐου 2010.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η πολιτική στο συρματοπλέγμα: Λόγος και επικοινωνία στο στρατόπεδο του Γκαίρλιτς», *Πολιτικός λόγος και πολιτική επικοινωνία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και πολιτική πραγματικότητα*, Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Θ΄ Συνέδριο, Αθήνα, 26-28 Μαΐου 2010.

■ Στράτος Δορδανάς Ν., «‘Χαρακωμάτων ταυτότητες’: Ελληνο-γερμανικές αναπαραστάσεις στον Μεσοπόλεμο», Δ΄ Πανευρωπαϊκό Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών (σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Γρανάδας, το Κέντρο Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών της Γρανάδας και την Ισπανική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών), *Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*, Πανεπιστήμιο της Γρανάδας, Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010 (IV Congreso Europeo de la Sociedad Europea de Estudios Neogriegos, *Identidades en el mundo griego, desde 1204 hasta la actualidad*, Universidad de Granada, 9-12 de septiembre 2010).

■ Στράτος Δορδανάς, «‘Το θερμό καλοκαίρι του 1916’: Η εισβολή των γερμανο-βουλγάρων και η κατάληψη της Καβάλας, μέσα από τις πηγές», Γ΄ Διεθνές Συνέδριο Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών, *Η Καβάλα και τα Βαλκάνια, η Καβάλα και η Θράκη: Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ιστορία-Τέχνη-Πολιτισμός*, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Καβάλα, 17-18 Σεπτεμβρίου 2010.

■ Στράτος Δορδανάς, «Από το Κάμπελ στη Βέροια: Η δίκη της Εθνικής Ένωσης ‘Η Ελλάς’», Εταιρεία Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας, *Α΄ Επιστημονικό Συνέδριο της Ημαθίας*, Αντωνιάδειος Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Βέροια, 29 Σεπτεμβρίου-3 Οκτωβρίου 2010.

- Στράτος Δορδανάς Ν., «Ο ακήρυχτος πόλεμος των εθνικιστικών οργανώσεων στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου: Ιδεολογία, ρητορεία και αποκλεισμοί», Φόρουμ Κοινωνικής Ιστορίας, *Νέες προσεγγίσεις στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου (1922-1940)*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 14-16 Ιανουαρίου 2011.
- Στράτος Δορδανάς, «Μεταναστευτική πολιτική και ελληνικές κοινότητες στη Δυτική Γερμανία», *Το έθνος πέραν των συνόρων: «Ομογενειακές πολιτικές του ελληνικού κράτους»*, Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων/Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού-Μνήμων/ΜΠΣ: Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση, Ιδιότητα του Πολίτη-Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Επιστημονικό Εργαστήριο, Αθήνα, 3-4 Ιουνίου 2011.
- Στράτος Δορδανάς Ν., «Krupp vs Ehrhardt: Γερμανικοί επιχειρηματικοί ανταγωνισμοί για τα ελληνικά εξοπλιστικά προγράμματα πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους», Ελληνική Εταιρεία Οικονομικής Ιστορίας-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, *Οι «Αγορές» και η Πολιτική. Ιδιωτικά συμφέροντα και δημόσια εξουσία (18ος -20ός αιώνας)*, 2^ο Διεθνές Συνέδριο Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 10-12 Φεβρουαρίου 2012.
- Stratos N. Dordanas, „Österreich-Ungarn und die Makedonische Frage während des Ersten Weltkriegs“, Forum: Österreich-Ungarn im Ersten Weltkrieg (Heeresgeschichtliches Museum/ Österreichisches Staatsarchiv/Institut für Geschichte, Universität Wien), *Erster Weltkrieg im Vergleich (Comparing World War One)*, International Konferenz, Wien, 14.-16 März 1012.
- Ευστράτιος Δορδανάς, «Οι Πρώσοι των Βαλκανίων: Η ελληνο-βουλγαρική αντιπαράθεση και ο γερμανικός παράγοντας πριν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο», Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών, Π.Μ.Σ. «Σπουδές στις γλώσσες και τον πολιτισμό των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης», *Ο ελληνικός πολιτισμός, ο κόσμος των Σλάβων και τα Βαλκάνια*, Συνέδριο Σλαβικών και Βαλκανικών Σπουδών, Φλώρινα, 12-13 Μαΐου 2012.
- Στράτος Δορδανάς, «Αυστριακές προξενικές εκθέσεις για τη Μακεδονία του 19^{ου} αι. Ο χώρος και οι άνθρωποι», *Τοπικές κοινωνίες στον θαλάσσιο και ορεινό χώρο στα νότια Βαλκάνια, 18^{ος} – 19^{ος} αι.*, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ιστορίας, Συμπόσιο εις μνήμη Εύης Ολυμπίτου, Κέρκυρα, 24-26 Μαΐου 2012.

■ Stratos N. Dordanas, “Policy and War in the Post-War Balkans. Germany and the Greco-Yugoslavian Issue at the Beginning of the 1950s”, *War and Political Transformation. Scrambling for Power in the Balkans 1940’s*, Department of Balkan, Slavic & Oriental Studies, University of Macedonia-Program on Order, Conflict, and Violence, Yale University-Civil Wars Study Group, Thessaloniki (University of Macedonia), May 31st-June 3rd, 2012.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η ‘οθωμανική’ Θεσσαλονίκη στο επίκεντρο της γερμανο-αυστριακής βαλκανικής πολιτικής: Απόψεις για το μέλλον της πόλης», *Η Θεσσαλονίκη τις παραμονές του 1912*, Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Διεπιστημονικό Συνέδριο, Θεσσαλονίκη, 21-23 Σεπτεμβρίου 2012.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΗΜΕΡΙΔΕΣ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΕΣ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

■ Συμμετείχα στην Ημερίδα που διοργάνωσε ο Τομέας Λαογραφίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Ιωάννινα, 21 Ιουνίου 2008, με θέμα: *Ανιχνεύοντας τόπους μνήμης: Αγάλματα και μνημεία στον ελληνικό χώρο, σημασίες και νοσηματοδοτήσεις*. Ο τίτλος της εισήγησής μου ήταν: **«Τα μνημεία του πολέμου και ο πόλεμος της μνήμης στο Κιλκίς»**.

■ Δορδανάς Στράτος, **«Ο εκτοπισμός των Εβραίων της Καστοριάς μέσα από τα γερμανικά αρχεία: το πρόβλημα των πηγών»**, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, *Η Ψηφιακή βιβλιοθήκη του ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας διασώζει το αρχειακό υλικό «Οι Εβραίοι της Καστοριάς»*, πρώτη παρουσίαση σε ψηφιακή μορφή, Καστοριά, 17 Οκτωβρίου 2008.

■ Δορδανάς Στράτος, **«Η δίκη των δημοσιογράφων της Νέας Ευρώπης και Απογευματινής»**, *Ο Τύπος της Βόρειας Ελλάδας στην Κατοχή*, Μορφωτικό Ίδρυμα της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Ημερίδα, Θεσσαλονίκη, 31 Ιανουαρίου 2009.

■ Δορδανάς Στράτος, **«Δακτυλίδια διάφορα χρυσά τεμάχια ενενήκοντα»: Η «οικονομική πολιτική» των ‘άλλων’ Ελλήνων και οι εβραϊκές περιουσίες»**, *Η οικονομία της Κατοχής και η τύχη των εβραϊκών περιουσιών*, Ομάδα για την Μελέτη της Ιστορίας των Εβραίων της Ελλάδας-Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, Δημερίδα, Θεσσαλονίκη, 22-23 Μαΐου 2009.

■ Dordanas Stratos, „**Griechen gegen Griechen. Die Kollaboration in Griechenland**“, in *70 Jahre danach. Die deutsche Besatzungszeit in Griechenland*, Freie Universität Berlin (Institut für Griechische und Lateinische Philologie, Professur Neogräzistik)/Exantas Berlin, Berlin (Topographie des Terrors), 15 April 2011.

■ Δορδανάς Στράτος, «**Κοινωνία και πολιτική στη μετεμφυλιακή Ελλάδα**», *Τα παιδιά της Φρειδερίκης*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, Ημερίδα, Φλώρινα, 6 Απριλίου 2011.

■ Δορδανάς Στράτος-Πασχαλούδη Ελένη, «**Οι πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου στην ελληνική νομοθεσία**», *Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Ημερίδα, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 2011.

■ Δορδανάς Στράτος, «**Ο ελληνικός στόλος και οι επιχειρήσεις κατάληψης των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου**», Ελευθέρια Σαμοθράκης, *Το ιστορικό πλαίσιο από την Επανάσταση έως την απελευθέρωση του νησιού-Εκατό χρόνια από την Απελευθέρωση*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Σαμοθράκης «Νικόλαος Φαρδής», Σαμοθράκη, 25 Αυγούστου 2012.

■ Στράτος Δορδανάς, «**Αναζητώντας τον εχθρό στις βιβλιοθήκες και στα αρχεία: Το Sonderkommando Rosenberg στην Ελλάδα**», *70 χρόνια από το Ολοκαύτωμα*, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, Επιστημονική Διημερίδα, Θεσσαλονίκη, 5-6 Απριλίου 2013.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ, ΚΥΚΛΟΥΣ ΟΜΙΛΙΩΝ, ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

■ Δορδανάς Στράτος, «**Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και η απελευθέρωση της Μακεδονίας: το ιστορικό πλαίσιο**», Δήμος Αιανής Κοζάνης, Εκδήλωση μνήμης για την 96^η επέτειο απελευθέρωσης της Αιανής (13.10.1912) από τον τουρκικό ζυγό, Αιανή, 13 Οκτωβρίου 2008 (αίθουσα τέχνης πνευματικού κέντρου Δήμου Αιανής).

■ Δορδανάς Στράτος, «**Όψεις των ελληνογερμανικών σχέσεων την δεκαετία του 1920**», διάλεξη στο πλαίσιο του Σεμιναρίου του Τομέα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας,

Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Φιλοσοφική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, Τετάρτη 18 Νοεμβρίου 2008.

■ Δορδανάς Στράτος, *Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι μέσα από τα Αρχεία της ξένης διπλωματίας*, πανηγυρική ομιλία με αφορμή την 98^η εθνική επέτειο της 26^{ης} Οκτωβρίου, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 24 Οκτωβρίου 2010.

■ Δορδανάς Στράτος, *Η Κατοχή και η Αντίσταση στην Ελλάδα, 1941-1944*, Λαϊκό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Γιαννιτσών, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία «Φίλιππος»/ΔΕΠΑ Γιαννιτσών, Γιαννιτσά, 1 Δεκεμβρίου 2010.

■ Δορδανάς Στράτος, *Η μάχη της Κρήτης: εβδομήντα χρόνια μετά*, 70^η Επέτειος της Μάχης της Κρήτης, Σύλλογος Κρητών Ωραιοκάστρου και Φίλων, Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης, 28-29 Μαΐου 2011.

■ Δορδανάς Στράτος, «*Βαλκανικά Σύμφωνα Φιλίας*», συμμετοχή στην εκδήλωση-συζήτηση με θέμα «Βαλκανικά Σύμφωνα Φιλίας», Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 16 Νοεμβρίου 2011.

■ Δορδανάς Στράτος, «*Ο αντισημιτισμός στη Δημόσια Ιστορία*», *Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων στη σχολική και τη δημόσια Ιστορία*, Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Ίδρυμα Ωνάση, Λέξεις και Σκέψεις: Η αφήγηση της Ιστορίας και η διδασκαλία της ως ιστορικά φαινόμενα, Αθήνα, 25 Ιανουαρίου 2012.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

■ Μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής, η οποία τον Ιούλιο του 2010 (1-4) διοργάνωσε στις Πρέσπες συνέδριο με θέμα: *Η δεκαετία του 1940 στην τέχνη*.

■ Μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής του Διεθνούς Συνεδρίου «*Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα*», Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας-Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας-Δήμος Φλώρινας, Φλώρινα, 8-11 Νοεμβρίου 2013.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ-ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ

- Δορδανάς, Στράτος Ν.-Μαλκίδης Θεοφάνης (επιμ.), *Σαμοθράκη: Ιστορία-Αρχαιολογία-Πολιτισμός*, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Σαμοθράκη 1-2 Σεπτεμβρίου 2006, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008.
- Δορδανάς, Στράτος Ν.-Αθανάσιος Καλλιανιώτης-Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Η Φλώρινα στο Έπος του Σαράντα. Η ιστορία των σιδηρών συνταγμάτων της*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008.
- Αντωνίου Γιώργος-Δορδανάς Στράτος-Ζάικος Νίκος-Μαραντζίδης Νίκος (επιμ.), *Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ

- Marks Stephan, *Warum folgten Sie Hitler? Die Psychologie des Nationalsozialismus*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 2007. Marks Stephan, *Γιατί ακολούθησαν τον Χίτλερ; Η ψυχολογία του Εθνικοσοσιαλισμού*, Αμιίλιος Δημ. Μαυρουδής (επιμ.), Στράτος Ν. Δορδανάς (μετάφρ.), Εκδόσεις Δ.Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 2010.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Stratos N. Dordanas, “**Despina I. Papadimitriou, Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967 [From Loyalists to Nationally Minded Citizens: Conservative Thought in Greece, 1922-1967]**”, *Historein*, 8 (Athens 2008), 177-182.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Μια σχεδόν επιστημονική μέθοδος: Το Λένινγκραντ είναι καταδικασμένο να πεθάνει από λιμό**», *Η Αυγή*, 28 Απριλίου 2009, σ. 24. Michael Jones, *Λένινγκραντ. Η πολιορκία, 1941-1944*, μετάφρ. Ρένα Χάτχουτ, Εκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα 2008.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Η 'Δύση χωρίς τους Άλλους': Μια επανάγνωση της παγκόσμιας Ιστορίας μακράν του ευρωκεντρισμού**», *Η Αυγή*, 29 Σεπτεμβρίου 2009, σ. 22.

Jack Goody, *Η υφαντική της ιστορίας*, μετάφρ. Κατερίνα Κιτίδη, Εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2008.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Αποφάσεις πολέμου, θριάμβου και καταστροφής**», *The Athens Review of books*, 5 (Μάρτιος 2010), 38-9, Ian Kershaw, *Μοιραίες επιλογές-Δέκα αποφάσεις που άλλαξαν τον κόσμο, 1940-1941*, μετάφρ. Νίκος Μαστρακούλης, Δημήτριος Σταυρόπουλος Β.-Ελένη Μαρτζούκου (επιμ.), Πατάκης, Αθήνα 2008, σσ. 839.

■ Stratos N. Dordanas, “**Riki van Boeschoten-Tasoula Vervenioti-Eftihia Voutira-Vassilis Dalkanoukis (eds), Μνήμες και λήθη του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου [Memories and Oblivion of the Greek Civil War]**“, *Historiein*, 9 (Athens 2009), 173-177.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Ο Πρώτος Πόλεμος Μνήμης, 1950-1967**», *The Athens Review of books*, 10 (Σεπτέμβριος 2010), 42-3, Πασχαλούδη Ελένη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος. Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 383.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Γερμανία Ώρα Μηδέν**», *Η Αυγή*, 11 Ιανουαρίου 2011, σ. 23. Richard Bessel, *Γερμανία 1945. Από τον πόλεμο στην ειρήνη*, μετάφρ. Ελένη Αστερίου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Την επομένη του πολέμου. Η πορεία των Ελλήνων Εβραίων από τον θάνατο στη ζωή**», *The Athens Review of books*, 17 (Απρίλιος 2011), 45-7, Σιμπή Ιάκωβος-Λάμπα Κατερίνα, *Η ζωή απ’ την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948)*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σσ. 400.

■ Δορδανάς, Στράτος, ***Νότια Πελοπόννησος, 1935-1950***, Γιάννης Καρακατσιάνης (επιμ.), Εκδόσεις Αλφειός-Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009, σσ. 354, στο *Μνήμων*, 30 (Αθήνα, 2009), 419-423.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Η εθελοντική ‘αιχμαλωσία’ Ελλήνων στο Γκαίρλιτς**», *The Athens Review of books*, 19 (Ιούνιος 2011), 18-9, Αλεξάτος Γεράσιμος, *Οι Έλληνες του Γκαίρλιτς, 1916-1919*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 327.

ΕΚΛΑΪΚΕΥΜΕΝΑ ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Γύρευαν να πάρουν τις πόλεις για να σφάξουν τους αντιθέτους**»: **Ο βομβαρδισμός της Θεσσαλονίκης**», *Αγγελιοφόρος*, «Εμφύλιος Πόλεμος: 60 χρόνια μετά», 30 Αυγούστου 2009, σ. 29.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Επ' ώμου αρμ! Άρματα και αρματομένοι στη δεκαετία του '40**», *Ιστορία εικονογραφημένη*, 493 (Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 2009), 22-29.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Η επιχείρηση Μπαρμπαρόσα και η εξόντωση αμάχων στο Λένινγκραντ**», *Καθημερινή*, «Η γερμανική εισβολή στην ΕΣΣΔ», 18 Ιουλίου 2010, σ. 31.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Η τιτανομαχία του Κουρσκ**», *Καθημερινή*, 28 Νοεμβρίου 2010, σ. 31.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Ο ελληνικός δωσιλογισμός**», *Καθημερινή*, 31 Δεκεμβρίου 2010-2 Ιανουαρίου 2011, σ. 27.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης, η πολιτική της εκπλήρωσης και η δράση της άκρας Δεξιάς**», *Ιστορία εικονογραφημένη*, 536 (Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 2013), 72-79.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

A. ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Δορδανάς, Στράτος Ν., *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δωσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011, σσ. 526.

Η *Γερμανική Στολή στη Ναφθαλίνη* πραγματεύεται το ζήτημα της συνεργασίας, όταν πλέον ο κατακτητής είχε εγκαταλείψει τη χώρα, αφήνοντας πίσω την πλειοψηφία όσων για διάφορους λόγους συμπαρατάχθηκαν μαζί του και υποβοήθησαν το έργο του στο διάστημα που μεσουρανούσε στο ευρωπαϊκό στρατιωτικό στερέωμα. Η απελευθέρωση της Ελλάδας σήμανε την αρχή του τέλους για τους κάθε λογής συνεργάτες και συνοδοιπόρους του Γ' Ράιχ,

δεδομένου πως η μέχρι τότε παρουσία των κατακτητών αφενός «νομιμοποιούσε» το ρόλο τους και αφετέρου τούς άφηνε ευρέα περιθώρια δράσης, προστατευμένης πάντοτε από τη δύναμη πυρός των γερμανικών όπλων. Τι απέγιναν λοιπόν όλοι εκείνοι που έως τότε είχαν επιλέξει να αντιπαρατεθούν με τους συμπατριώτες τους και όχι με τους εισβολείς, όταν έπαψε να υφίσταται αυτή η πολεμική ομπρέλα προστασίας και οι Έλληνες ανέκτησαν τον έλεγχο της χώρας και της ζωής τους; Διαφορετικά, ποια στάση έλαβε η ελεύθερη πλέον πολιτεία ενώπιον του μείζονος δοσιλογικού φαινομένου, σε μια προσπάθεια όχι μόνο να αποκαταστήσει το κράτος δικαίου, κολάζοντας τις πράξεις που θα αποδεικνύονταν εθνικά ανακόλουθες, αλλά ταυτόχρονα μέσω ακριβώς της «τυφλής» απόδοσης δικαιοσύνης να αποδοκιμάσει μια δια παντός τέτοιου είδους συμπεριφορές και να τις τοποθετήσει οριστικά στο χρονοντούλαπο της ιστορίας;

Ο διάλογος που άνοιξε στη χώρα μας εδώ και μερικά χρόνια γύρω από τα ταμπού της ιστορίας για τη δεκαετία του '40 εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να μην τηρεί απαρέγκλιτα τους όρους και τους κανόνες της επιστημονικής έρευνας. Αυτό έχει ως συνέπεια να παρεκκλίνει σε αλλότριους δρόμους, που περικλείουν σε ευδιάκριτο βαθμό προσωπικές απόψεις υποκειμενικού χαρακτήρα παρά επιστημονικές θέσεις αντικειμενικής αξιολόγησης και εξαντλητικής τεκμηρίωσης. Στο πλαίσιο αυτό δεν λείπουν οι εύκολες τοποθετήσεις αναφορικά με τη μεταπολεμική τύχη εκείνων που από διάφορα κατοχικά μετερίζια αντιστάθηκαν στην αντίσταση και το φρόνημα των συμπατριωτών τους και έθεσαν την ιδιοτέλεια ή τον ιδεολογικό φανατισμό πάνω από τα συμφέροντα της πατρίδας τους. Ασφαλώς δεσπόζουσα θέση μεταξύ αυτών των γενικεύσεων κατέχει η άποψη περί της ενσωμάτωσης της συντριπτικής πλειοψηφίας των πρώην Ταγματασφαλιτών στο κράτος για χάρη και προς όφελος της κατίσχυσης του σχήματος των εθνικοφρόνων, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Είχαν έτσι τα πράγματα; Συνιστούσε ο Εμφύλιος Πόλεμος τη δυναμική εκείνη παράμετρο που στάθηκε η αιτία της απορρόφησης όλων των αγωνιστικών διαθέσεων, όποια και αν ήταν η κατοχική τους πολιτεία; Αν συνέβη αυτό, έλειψαν εντελώς οι ειλικρινείς προσπάθειες να αποδοθεί δικαιοσύνη πριν η Ελλάδα βυθιστεί στην εμφύλια αλληλοεξόντωση; Ποιες ήταν με άλλα λόγια οι επιλογές που προκρίθηκαν εκ μέρους του κράτους για την επίλυση του δοσιλογικού προβλήματος και κατά πόσο αυτές αφουγκράζονταν το κοινωνικό αίτημα για την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων; Υπήρχε σε καιρούς χαλεπούς η πολιτική και κοινωνική ωριμότητα να αφηθεί η δικαιοσύνη απερίσπαστη να πράξει το χρέος της και πώς η ίδια αντιλαμβανόταν τη συγκεκριμένη αποστολή της; Πώς αντέδρασαν όσοι είχαν άμεσο ή έμμεσο ενδιαφέρον για την εξέλιξη των υποθέσεων και σε τι συνίστατο το ενδιαφέρον αυτό; Τελικά οι αίθουσες των Ειδικών

Δικαστηρίων και οι φάκελοι των χιλιάδων υποθέσεων έκλεισαν τελεσίδικα μέσα τους το πάθος των γεγονότων ή ο κουρνιαχτός τους δεν έχει ακόμη κατακαθίσει, όπως υποστηρίζουν όσοι εξ επαγγέλματος μπορούν να διαβάζουν τα σημάδια μιας κοινωνίας που ατενίζει ακόμη αμήχανα το παρελθόν της;

Τα παραπάνω ερωτήματα τίθενται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της παρούσας μελέτης που επιχειρεί να ιχνηλατήσει στο μακεδονικό χώρο όσα άφησε πίσω του, εντός και εκτός Ελλάδας, ο πολύμορφος χώρος των Ελλήνων συνεργατών. Φυσικά πρόθεση της μελέτης αυτής δεν είναι, επισημαίνοντας τα κενά της κρατικής πολιτικής, να εντοπίσει όσους με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο διέφυγαν του δόκανου της δικαιοσύνης και να τους καταστήσει βορά για την ικανοποίηση του κοινού περί δικαίου αισθήματος. Όπως έχει σημειωθεί και αλλού, ο ιστορικός δεν είναι δικαστής, αλλά ούτε και θα πρέπει να ενδύεται άτυπα με τη δικαστική τήβεννο, ακόμα και όταν τα στοιχεία της έρευνάς του τον «πιέζουν», μερικές φορές φορτικά, να πάρει ξεκάθαρη θέση και να αποδώσει ευθύνες. Ασφαλώς η τελευταία επαφίεται πάντα στην αρμοδιότητα των δικαστηρίων, σε μια σαφή διάκριση των ρόλων μεταξύ της Κλειούς και της Νέμεσης. Από την άλλη, ο γράφων δεν υπήρξε ποτέ οπαδός της ονοματολογίας και των ψιθύρων, στους οποίους αρέσκονται όσοι δεν διακονούν την Κλειώ ή θεωρούν ότι το πράττουν, αλλά για χάρη ενός αδηφάγου κοινού, ανασύροντας από τη φαρέτρα τους υποθέσεις για τις οποίες ωστόσο στερούνται επαρκούς τεκμηρίωσης, νηφαλιότητας και κάποτε επιστημονικής εντιμότητας.

Η ανά χείρας μελέτη προβάλλει το βασικό επιχείρημα ότι η γερμανική στολή τοποθετήθηκε αμέσως μετά το τέλος της Κατοχής στη ναφθαλίνη και παρέμεινε εκεί καλά διατηρημένη. Ο γράφων υποστηρίζει πως ανασύρθηκε από τα «μπαούλα» όσο και όποτε η τρέχουσα κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα επέτρεπε κάτι τέτοιο, έχοντας δομηθεί με βάση τα χαρακτηριστικά και τους όρους του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου. Η μη έγκαιρη και εν τέλει ατελέσφορη διαδικασία της απόδοσης δικαιοσύνης επέτρεψε στα φαντάσματα του παρελθόντος να στοιχειώνουν επί μονίμου βάσεως την μεταπολεμική ελληνική κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης και της πολιτικής σκηνής, ενώ ακόμα και σήμερα η ένδυση με τη «γερμανική στολή» αποδίδεται ως κατηγορία ένθεν κακείθεν, επιβεβαιώνοντας την ανθεκτικότητά της στο χρόνο. Πρόκειται δυστυχώς για μια ερμηνευτική προσέγγιση του παρόντος, των προβλημάτων και των στρεβλώσεών του, που αξιοποιεί τις παρελθοντικές αναγωγές ως όχημα για να διατηρεί στο πολιτικό προσκήνιο μια κοινωνική διαιρετική τομή μεταξύ «πατριωτών» και «προδοτών», μεταξύ «καλών» και «κακών» Ελλήνων.

Η *Γερμανική Στολή στη Ναφθαλίνη* έρχεται να πιάσει την άκρη του νήματος από εκεί που την άφησαν οι *Έλληνες εναντίον Ελλήνων* και να ξετυλίξει, στα εννέα κεφάλαιά της, το

κουβάρι μιας πολυεπίπεδης διήγησης, θέτοντας στο επίκεντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος περισσότερα δρώντα υποκείμενα εντός του διευρυμένου χρονικού πλαισίου 1945-1974. Συγκρίνει την ευρωπαϊκή εμπειρία με την ελληνική πρακτική, παρακολουθεί τις εσωτερικές εξελίξεις την επαύριον της Απελευθέρωσης και τις πρώτες προσπάθειες να αποδοθεί δικαιοσύνη από τους εκάστοτε φορείς διαχείρισης της εξουσίας, τις πρώτες επίσης εμπλοκές που παρουσιάστηκαν στη δικαστική εκκαθάριση των δοσιλογικών υποθέσεων εξαιτίας της εμφύλιας σύρραξης, της κατίσχυσης του σχήματος της εθνοφροσύνης και της παρεμβολής του πολιτικού παράγοντα, ακολουθεί «κατά πόδας» πολλούς από τους πρωταγωνιστές σε μια προσπάθεια να αναζητήσει τα ίχνη τους μετά το τέλος του πολέμου και να συγκεντρώσει πληροφορίες για τη μετέπειτα πορεία τους, περιγράφει τις τεχνικές επιβίωσης και όλους εκείνους τους αστάθμητους παράγοντες που κατέστησαν πολλούς κατηγορούμενους απρόσβλητους για τη δικαιοσύνη, διαγράφει τις διαδρομές όσων επανενεργοποιήθηκαν στο δημόσιο βίο και με τη δράση τους ζημίωσαν για μια ακόμη φορά εαυτούς και αλλήλους.

Η χρονική «οροφή» της μελέτης είναι το 1974 γιατί η επτάχρονη δικτατορία των Συνταγματαρχών πριμοδότησε ποικιλοτρόπως, παρείχε δια νόμου αφειδώς συγχωροχάρτια και επέστρεψε στη δεκαετία του '40 για να στηρίξει τον διαχωριστικό κορμό σε «πατριώτες» και «μιάσματα». Στα δύο τελευταία κεφάλαια η διήγηση επιστρέφει στην άκρη του νήματος και στον τόπο του «εγκλήματος», σε μια προσπάθεια να μιλήσει για τη μνήμη των γεγονότων και τον απόηχό τους σήμερα, να τα επικαιροποιήσει για να αξιολογήσει τους σημερινούς μηχανισμούς διαχείρισης και διάχυσης της ατομικής και συλλογικής μνήμης, να διακρίνει το προνομιακό πεδίο της δημόσιας ιστορίας και τον τρόπο που οι φορείς της αντιλαμβάνονται το παρελθόν.

Στο Παράρτημα παρατίθενται έγγραφα και άλλο υλικό (φωτογραφίες, προκηρύξεις, γελοιογραφίες κτλ.) που «μιλούν μόνα τους»· ιδιαίτερα για την πρώτη κατηγορία των τεκμηρίων επιλέχθηκε να υιοθετηθεί η αρχή της ανωνυμίας. Επίσης, περιλήφθηκαν αναλυτικοί ονομαστικοί πίνακες που προέκυψαν από το υλικό της δίκης του εθελοντικού τάγματος του Γεωργίου Πούλου και των γερμανοντυμένων στρατιωτών του. Με στόχο την θεματικά πληρέστερη παρακολούθηση των μεταπολεμικών δικαστικών υποθέσεων κρίθηκε σκόπιμο να συνταχθεί ένας συνοπτικός κατάλογος κατοχικής δράσης για τους πρωταγωνιστές και τα σημαίνοντα στελέχη της περιόδου 1941-44.

B. ΒΙΒΛΙΑ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ

■ Φωτιάδης Κωνσταντίνος-Δορδανός Στράτος-Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Αθώα θύματα στο Βέρμιο: Οι Πύργοι και το Μεσόβουνο στην Κατοχή, 1941-1944*, Δήμος Βερμίου (έκδ.), Εκδοτικός Οίκος Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 205.

Το βιβλίο αυτό, καρπός συλλογικής προσπάθειας, αναφέρεται σε δύο περιστατικά της περιόδου της γερμανικής Κατοχής, τα οποία έως τώρα παρέμεναν στο περιθώριο της ιστοριογραφικής έρευνας και του αντίστοιχου ερευνητικού ενδιαφέροντος. Οι Πύργοι και το Μεσόβουνο Κοζάνης υπήρξαν δύο κεφαλοχώρια στους πρόποδες του Βερμίου, που συνέδεσαν την τύχη τους με τον ορεινό όγκο και την περίοδο της Κατοχής στοχοποιήθηκαν από τις γερμανικές αρχές ακριβώς για το λόγο αυτό, δηλαδή της γειννιάσής τους με το βουνό και συνεπακόλουθα της δράσης της ένοπλης αντιστασιακής οργάνωσης του ΕΛΑΣ. Ιδιαίτερα δε το Μεσόβουνο ήταν από τα πρώτα χωριά στην ηπειρωτική Ελλάδα που το φθινόπωρο του 1941 υπέστη σκληρά αντίποινα από τους Γερμανούς εξαιτίας της δράσης των πρώτων πυρήνων αντίστασης στην περιοχή. Το ίδιο χωριό καταστράφηκε στη συνέχεια άλλες δύο φορές στο πλαίσιο εκκαθαριστικών επιχειρήσεων, η τελευταία τον Απρίλιο του 1944, τις ίδιες ημέρες με την καταστροφή των γειτονικών Πύργων. Μάλιστα στους Πύργους έχει καταγραφεί μια από τις μαζικότερες δολοφονίες αμάχων στη Μακεδονία -άνω των τριακοσίων πενήντα ατόμων, μεταξύ τους γυναίκες και παιδιά- καθ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής, άγνωστη εν πολλοίς έως σήμερα.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου εξετάζεται συνολικότερα η αντιμετώπιση που έτυχε ο άμαχος πληθυσμός στην κατεχόμενη Ελλάδα μέσα από τη διερεύνηση των βασικών πυλώνων της γερμανικής πολιτικής καταστολής της αντίστασης στις κατεχόμενες χώρες της Ευρώπης και ειδικότερα της μεταχείρισης που επεφύλαξαν οι κατακτητές στους αμάχους. Η σύνδεση των αμάχων με την αντίσταση και η δεδομένη -εκ των προτέρων- αποδοχή της θέσης πως οι πρώτοι ενίσχυναν τους αντάρτες, ενέταξε τους αόπλους στη δίνη της πολεμικής αναμέτρησης, καθώς εκτός των άλλων θεωρήθηκαν και συνυπεύθυνοι για ενέργειες που στρέφονταν εναντίον του στρατού Κατοχής. Επρόκειτο με άλλα λόγια για μια ισοπεδωτική ερμηνεία των όρων διεξαγωγής του ανταρτοπολέμου στα μετόπισθεν εκ μέρους των γερμανών επιτελών που στο βωμό της τελικής νίκης και του ολοκληρωτικού πολέμου καταπάτησαν βάναυσα τα ανθρωπιστικά ιδεώδη, καθιστώντας τις ανθρώπινες ζωές απόλυτα αναλώσιμες.

Το δεύτερο και το τρίτο μέρος ασχολούνται με τα γεγονότα των ετών 1941 και 1944, όταν το Μεσόβουνο και οι Πύργοι βρέθηκαν εντός της πολεμικής ζώνης και καταστράφηκαν στο πλαίσιο είτε στοχευμένων επιχειρήσεων αντιποίνων είτε εκτεταμένων εκκαθαριστικών επιχειρήσεων στο Βέρμιο. Και στην τελευταία περίπτωση τα τυφλά αντίποινα στράφηκαν εναντίον του άμαχου πληθυσμού προκαλώντας εκατοντάδες θύματα, με τη συμμετοχή και σύμπραξη αυτή τη φορά ελληνικών δεξιών ενόπλων ομάδων από γειτονικά χωριά. Οι ανθρώπινες απώλειες και οι υλικές καταστροφές που υπέστησαν τα δύο χωριά χρειάστηκε χρόνια για να επουλωθούν, καθώς ακολούθησε ο αιματηρός Εμφύλιος Πόλεμος, και καταγράφηκαν με ανεξίτηλο τρόπο στη συλλογική μνήμη των διασωθέντων και συνολικά των δύο αυτών κοινοτήτων.

Το βιβλίο παρακολουθεί επίσης τις μεταπολεμικές προανακριτικές έρευνες που διενεργήθηκαν από τις γερμανικές εισαγγελικές αρχές, σε μια προσπάθεια να εντοπιστούν οι ένοχοι των αποτρόπαιων αυτών εγκλημάτων πολέμου και να αποδοθεί δικαιοσύνη. Ήταν όμως προσπάθειες που γρήγορα ατόνησαν και όπου δεν συνέβη αυτό κατέληξαν σε νομικά σκεπτικά που αν μη τι άλλο μπορούν να κριθούν ως προσβλητικά για τη μνήμη των θυμάτων αλλά και για τον τρόπο απόδοσης δικαιοσύνης από τις μεταπολεμικές δυτικές δημοκρατίες. Και η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας πρωτοστάτησε σε μια διαδικασία που στόχο είχε να κλείσει τις δικαστικές υποθέσεις με κάθε τρόπο χωρίς να αποδώσει δικαιοσύνη.

Γ. ΤΟΜΟΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

■ Δορδανάς, Στράτος Ν. – Καλογρηάς Βάιος (έρευνα-μετάφραση-επιμέλεια), *Η Γερμανική Αυτοκρατορία και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Άγνωστες πτυχές από τα Γερμανικά Αρχεία*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών/Εκδοτικός Οίκος Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 375.

Ο ανά χείρας τόμος με επιλεγμένα και σχολιασμένα έγγραφα της Γερμανικής Αυτοκρατορίας για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και γενικότερα για τους Βαλκανικούς Πολέμους, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης εκατό χρόνων, είναι το πρώτο παραδοτέο στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών για την μικροφωτογράφιση των αρχειακών συλλογών του πολιτικού αρχείου του γερμανικού υπουργείου Εξωτερικών (Βερολίνο).

Η έρευνα διεξήχθη τη διετία 2010-2011 και απαίτησε συνολικά τρεις επισκέψεις στο Βερολίνο (Ιούλιος και Νοέμβριος 2010, Ιούλιος-Αύγουστος 2011). Κατά τη διάρκεια της εκεί

παραμονής ερευνηθήκαν δύο μεγάλες αρχειακές συλλογές που απόκεινται στο αρχείο του γερμανικού υπουργείου Εξωτερικών υπό την περιγραφή: α) *Η κατάσταση στη Μακεδονία, 1884-1917* και β) *Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, 1912-1913*. Συνολικά μικροφωτογραφήθηκαν 257 φάκελοι, ενώ ο αριθμός των λήψεων ανήλθε στις 33.859.

Τα επιλεγμένα και σχολιασμένα έγγραφα του παρόντος τόμου είναι χωρισμένα σε ενότητες, με βάση έναν χρονολογικό και ταυτόχρονα θεματικό άξονα. Περιλαμβάνουν: α) τις διπλωματικές ζυμώσεις της περιόδου λίγο πριν από την έκρηξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου και στη συνέχεια κατανέμονται σε πέντε επιπλέον ενότητες: β) Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, γ) Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, δ) στον προθάλαμο του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου, ε) Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος, στ) Συνέδριο του Βουκουρεστίου. Κάθε περίοδος συνοδεύεται από έναν συγκεντρωτικό κατάλογο εγγράφων. Στο παράρτημα περιλήφθηκε ενδεικτικά έντυπο υλικό (εξώφυλλα βιβλίων, χάρτες, αποκόμματα εφημερίδων), μέσα από το οποίο αναδύονται οι εθνικοί ανταγωνισμοί των κρατών της βαλκανικής στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τα επιχειρήματά τους ενώπιον των Μεγάλων Δυνάμεων, επηρεάζοντας αντιστοίχως τη διεθνή κοινή γνώμη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον επιδείχθηκε στη δημοσίευση εγγράφων που επικεντρώνονται στη Θεσσαλονίκη της περιόδου εκείνης και παρέχουν εκ των έσω πληροφορίες, ενόσω μαίνονταν οι μάχες εκτός των τειχών αλλά και μετά την απελευθέρωσή της. Γι' αυτήν τη δεύτερη περίοδο οι διπλωματικές εκθέσεις εστιάζουν αναμφίβολα αφενός στην αυξάνουσα ένταση μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων, λόγω της πολύμηνης συνύπαρξής τους στην πόλη, και αφετέρου στις ζυμώσεις που έλαβαν παράλληλα χώρα και αφορούσαν στο παρόν και στο μέλλον της ίδιας της Θεσσαλονίκης έως τη στιγμή της επίσημης «εκχώρησής» της στην Ελλάδα.

Γενικά, το ίδιο το αρχείο παρέχει στους ερευνητές μια επιπλέον πολύτιμη ευκαιρία που οι τελευταίοι δεν μπορούν παρά να την εκμεταλλευτούν στο έπακρο: Καθώς η Γερμανία ήταν ισχυρή αυτοκρατορία, το Βερολίνο κατέστη ο τελικός αποδέκτης εκθέσεων και τηλεγραφημάτων όχι μόνο από τις πρεσβείες και τα προξενεία στις βαλκανικές χώρες ή ανά την Ευρώπη αλλά και από αυτές πέρα του Ατλαντικού και του Ειρηνικού Ωκεανού. Στο πλαίσιο αυτό οι επιμελητές επιδίωξαν συστηματικά να διευρύνουν και να εμπλουτίσουν τη συλλογή των μεταφρασμένων εγγράφων, περνώντας καταρχάς από τις πρωτεύουσες των εμπλεκόμενων βαλκανικών κρατών και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για να περιληφθούν

στη συνέχεια οι πρωτεύουσες όλων των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής και να αποτυπωθεί στο τέλος ο αντίκτυπος των γεγονότων στα Βαλκάνια, όπως έφτασε στη μακρινή Ουάσιγκτον και στο Τόκυο. Με τον τρόπο αυτόν όσα συνέβησαν στα Βαλκάνια μεταξύ 1912-13 απέκτησαν θα έλεγε κανείς παγκόσμιες προεκτάσεις, η αξιολόγηση των οποίων βρισκόταν αναμφίβολα στα ζωτικά ενδιαφέροντα μιας αυτοκρατορίας που ανταγωνίζονταν τις άλλες Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο.

ΑΡΘΡΑ

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., **«Πολιτικοί εξόριστοι στη Σαμοθράκη»**, Στράτος Ν. Δορδανάς-Θεοφάνης Μαλκίδης (επιμ.), *Σαμοθράκη: Ιστορία-Αρχαιολογία-Πολιτισμός*, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Σαμοθράκη 1-2 Σεπτεμβρίου 2006, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 183-197.

Στο άρθρο αυτό η Σαμοθράκη εξετάζεται ως τόπος εξορίας από τον Μεσοπόλεμο έως και την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974. Εντός του χρονικού αυτού πλαισίου, η Σαμοθράκη, όπως και άλλα νησιά, τα οποία η κεντρική και η περιφερειακή πολιτική εξουσία αντιμετώπισαν ως τόπους «αποθήκευσης» ανεπιθύμητων ατόμων, αποτέλεσε τον τελικό προορισμό για εκατοντάδες ανθρώπους που διώχθηκαν για τα πολιτικά τους φρονήματα αλλά και για όλους εκείνους οι οποίοι θεωρήθηκε ότι με την παραμονή τους στα αστικά κέντρα ή στους τόπους καταγωγής τους ήταν δυνατόν να «μολύνουν» δια της παρουσίας και της δράσης τους την υπόλοιπη «ηθική» ή πολιτικά «υγιή» κοινωνία.

■ Dordanas, Stratos N., **„Der griechische Bürgerkrieg „innerhalb der Mauer“: Auswirkungen des Bürgerkrieges auf die Stadt Thessaloniki“**, *Thetis* 13/14 (Mannheim 2007), 250-253.

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν τη δεκαετία του '40 εντός των «τειχών» των μεγάλων πόλεων δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο, έως τώρα, επισταμένης μελέτης. Διαφορετικά, η στροφή προς το τοπικό και την μικρο-ιστορία φαίνεται να δίνει μεγαλύτερη έμφαση σε όσα διαδραματίστηκαν στην επαρχία, ως τον κατεξοχήν προνομιακό συγκρουσιακό χώρο της Κατοχής και του Εμφυλίου, παρά στις εξελίξεις που έλαβαν χώρα στις μεγάλες πόλεις και στις επιδράσεις τους στα ανθρώπινα δυναμικά εντός αυτών. Με αυτόν τον τρόπο οι πόλεις παρουσιάζονται ως περιχαρακωμένοι τόποι, με την ύπαιθρο να δέχεται πρώτη τις επιθέσεις

και να μετατρέπεται στο κατεξοχήν θέατρο των πολεμικών συγκρούσεων. Το άρθρο αυτό εξετάζει τις πολυεπίπεδες επιπτώσεις που είχε η εμφύλια σύγκρουση στην Θεσσαλονίκη, η οποία εξαιτίας της άμεσης γειννιάσής της με τα πολεμικά μέτωπα στους ορεινούς όγκους της Μακεδονίας βίωσε εντονότερα τα γεγονότα. Χρονικά παρακολουθούνται οι εξελίξεις από το τέλος της Κατοχής έως και τις αρχές του 1948, όταν ο Εμφύλιος Πόλεμος εισήλθε στην κρισιμότερη φάση του.

■ Δορδανός Στράτος Ν., «**Η γερμανική ιστοριογραφία για την Κατοχή και τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο, 1941-2004**», Γιώργος Αντωνίου-Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, Εστία, Αθήνα 2008, σσ. 105-134.

Η βιβλιογραφία για την περίοδο της Κατοχής και του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1941-1949) στη Γερμανία (με μικρότερη εκπροσώπηση στο παρόν άρθρο της πρώην Ανατολικής Γερμανίας) ακολουθεί σε γενικές γραμμές δύο βασικούς ερευνητικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας αναφέρεται στην περίοδο της Κατοχής και σχετίζεται με την ισχυρή παρουσία πονημάτων πρώην στρατιωτικών και πολιτικών που θήτευσαν κάποια στιγμή στην Ελλάδα και μετά τον πόλεμο εξέδωσαν τα απομνημονεύματά τους. Η προσπάθεια αυτή δεν ήταν σε καμία περίπτωση αποδεσμευμένη από τις κυρίαρχες ως επί το πλείστον «λογικές» που διέκριναν το Γ' Ράιχ και είχαν οδηγήσει στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο δεύτερος ερευνητικός άξονας καλύπτει τον Εμφύλιο Πόλεμο. Αν για την Κατοχή το κενό εντοπίζεται ακριβώς στην μικρή αντιπροσώπευση της πλευράς των ψυχραιμων έργων, που πληρούν τους όρους και τους κανόνες της επιστημονικής έρευνας, για την περίοδο του Εμφυλίου η απουσία, ποσοτική καταρχήν, είναι περισσότερο εμφανής.

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται μια ανασύνθεση της κατοχικής και εμφυλιακής περιόδου μέσα από την διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζεται η δεκαετία αυτή στα έργα της γερμανικής ιστοριογραφικής παραγωγής. Παρουσιάζονται τα έργα εκείνα που θεωρήθηκαν αντιπροσωπευτικά δείγματα γραφής όσων στρατιωτικών είχαν υπηρετήσει στην Ελλάδα την περίοδο 1941-44. Επίσης, εκτός των σποραδικών και ιδιαίτερα σύντομων αναφορών, επιχειρείται να δοθεί έμφαση στην προσέγγιση της περιόδου μέσα από γενικότερες, αλλά και ειδικότερες, βιβλιογραφικές παραγωγές, με τις περισσότερες από αυτές να εστιάζουν στην Κατοχή και λιγότερο στον Εμφύλιο. Τα κενά της προηγούμενης περιόδου έρχονται να καλύψουν τα τελευταία χρόνια άρθρα σε συλλογικούς τόμους και περιοδικά ή δουλειές νέων κυρίως ερευνητών, Ελλήνων και Γερμανών, που εκπονούν διατριβές ιστορίας σε πανεπιστήμια της Γερμανίας. Διαφαίνεται έτσι η στροφή στην επιλογή θεμάτων που έχουν να

κάνουν με τον ελληνικό Εμφύλιο, μία περίοδο που, όπως και η αντίστοιχη της Κατοχής, είναι ελάχιστα γνωστές όχι μόνο στη γερμανική κοινή γνώμη αλλά και στον στενότερο ακαδημαϊκό χώρο.

■ Δορδανάς Στράτος-Καλογριάς Βάιος, *«Η πρωτεύουσα του βορρά»: πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '40*», Επιστημονική Επετηρίδα *Θεσσαλονίκη* του Κέντρου Ιστορίας του Δήμου Θεσσαλονίκης, τόμ. 7, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 363-380.

Το άρθρο εξετάζει τις πολιτικές και κοινωνικές ελίτ της Θεσσαλονίκης, όπως αυτές διαμορφώθηκαν σε σχέση με τις ρήξεις ή τις συνέχειες στον πυκνό ιστορικό χρόνο της δεκαετίας του 1940 και σε συνάρτηση με τις εκάστοτε προτεραιότητες των ηγετικών της ομάδων. Φορείς όπως η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας, η Δημαρχία, το Εμπορικό και Βιοτεχνικό Επιμελητήριο, η Εκκλησία, το Πανεπιστήμιο, οι προπολεμικές πολιτικές ελίτ, οι διάφορες πατριωτικές ενώσεις και οι αντιστασιακές οργανώσεις, η τάξη των αξιωματικών και η στρατιωτική ελίτ αποτελούν μερικά μόνο από τα πεδία της έρευνας για τη στάση και το ρόλο τους απέναντι στα συνταρακτικά γεγονότα της περιόδου. Το άρθρο διαρθρώνεται πάνω σε τρία θεματικά και χρονικά επίπεδα: α) Κατοχή, β) Απελευθέρωση και Εαμοκρατία, γ) Εμφύλιος Πόλεμος με σκοπό να παρακολουθήσει τις πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές που συντελέστηκαν στη μεγάλη πόλη κατά την πορεία οικοδόμησης της γερμανικής «Νέας Τάξης», του κόσμου της «Επανάστασης» του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και των ιδεολογικών προταγμάτων του Εμφυλίου.

■ Δορδανάς, Στράτος, Ν., *«Τα ταξίδια του Χέρμαν Γκαίρινγκ και η γερμανική πολιτική στα Βαλκάνια, 1934-1936»*, *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, 14-15 (ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 2003-2004), 195-214.

Μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία η Εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία κινήθηκε δραστήρια με σκοπό να αποκαταστήσει τις διπλωματικές, οικονομικές και πολιτικές της σχέσεις με τα κράτη της Βαλκανικής, που είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου. Επρόκειτο καταρχήν για ανεπίσημες διακρατικές επαφές, στις οποίες πρωτοστάτησε από γερμανικής πλευράς ο Χέρμαν Γκαίρινγκ, μέλος της ηγετικής ομάδας του καθεστώτος, πρόεδρος της Βουλής του Γ' Ράιχ και Υπουργός της Αεροπορίας. Από το 1934 ο Γερμανός αξιωματούχος πραγματοποίησε μια σειρά ταξιδιών, επισκεπτόμενος τις βαλκανικές

πρωτεύουσες και είχε επαφές σε ανώτατο επίπεδο. Όπως ήταν αναμενόμενο, τα ταξίδια του Γκαίρινγκ σήμαναν συναγερμό σε διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο πρωτίστως μεταξύ όσων κρατών εμπλακεί στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και επομένως παρακολουθούσαν πολύ προσεκτικά την επαναδραστηριοποίηση της γερμανικής πολιτικής στην Βαλκανική. Φυσικά η αξιολόγηση των προσπαθειών της γερμανικής διπλωματίας να καλύψει το χαμένο έδαφος στην περιοχή και να ανταγωνιστεί τις υπόλοιπες δυνάμεις βρισκόταν σε άμεση συνάρτηση με την κληρονομιά του πολέμου. Αν για κάποια βαλκανικά κράτη η πολιτική εξισορρόπηση και ο αναθεωρητισμός είχαν βρει πλέον έναν σημαντικό σύμμαχο στην ρευστή διεθνή σκηνή του Μεσοπολέμου, για κάποια άλλα ο γερμανικός παράγοντας απειλούσε για μια ακόμη φορά την σταθερότητα και την ειρήνη, αναζητώντας πρόσφορο έδαφος στην «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης», τα Βαλκάνια.

■ Δορδανάς, Στράτος, Ν., «**Στην κολυμβήθρα του Σιλβάμ: από τον δωσιλογισμό της κατοχής στην εθνοφοροσύνη του εμφυλίου**», *Ουτοπία*, 82 (Αθήνα, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2008), 73-84.

Ο Εμφύλιος Πόλεμος υπήρξε το καθοριστικό γεγονός που εξέτρεψε τη χώρα από την πορεία ανασυγκρότησής της και την εμπόδισε να παρακολουθήσει τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη στη συντεταγμένη προσπάθεια εσωτερικής αναδιάταξης. Οι συνέπειες της αδελφοκτόνου σύγκρουσης ήταν βέβαια πολλαπλές· κάποιες από αυτές σχετίζονταν άμεσα με την προγενέστερη κατοχική περίοδο και άγγιζαν το φλέγον θέμα της συνεργασίας με τους κατακτητές. Οι πρακτικές με τις οποίες επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί το δωσιλογικό φαινόμενο σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο, στις κοινωνικές σχέσεις και τις σχέσεις πολίτη-κεντρικής εξουσίας, νοηματοδοτήθηκαν και περιγράφηκαν από το σχήμα του Εμφυλίου. Η ενσωμάτωση πρώην συνεργατών των κατακτητών στον εθνικό κορμό δεν υπήρξε μια αυτονόητη και αναμενόμενη εξέλιξη, αλλά κατέστη τελικά αναγκαία προϋπόθεση για την κατίσχυση της εθνοφοροσύνης επί του επαναστατικού κομμουνισμού.

■ Δορδανάς, Στράτος, «**Οι Βούλγαροι προ των πυλών**»: στρατιωτικές ανακατατάξεις και πολιτικές ζυμώσεις στη γερμανοκρατούμενη Μακεδονία, Ιούλιος 1943-Φεβρουάριος 1944», *Εγνατία*, 12 (2008), 9-19.

Η διαφαινόμενη συνθηκολόγηση της Ιταλίας το καλοκαίρι του 1943 κατέστησε αναγκαία για τη γερμανική πλευρά την ενδυνάμωση του βουλγαρικού παράγοντα που έως τότε

περιοριζόταν στην «άσκηση» των κατοχικών «καθηκόντων» του στο χώρο της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης. Ο αναγκαστικός επανασχεδιασμός του ελληνικού κατοχικού χάρτη από την γερμανική ηγεσία επεφύλαξε την προοπτική επέκτασης της βουλγαρικής ζώνης κατοχής στα εδάφη της έως τότε γερμανοκρατούμενης κεντρικής και δυτικής Μακεδονίας. Ήταν μια προοπτική που σαφώς εξυπηρετούσε τις βουλγαρικές επιδιώξεις για την κατάληψη, τον σταδιακό εκβουλγαρισμό και τελικά την ενσωμάτωση της ελληνικής Μακεδονίας. Όμως οι στρατιωτικές ανακατατάξεις και οι συνεπαγόμενες πολιτικές ζυμώσεις έτυχαν της σθεναρής ελληνικής αντίδρασης και κατέδειξαν τη δυναμική της εθνικής συσπείρωσης ακόμα και σε κρίσιμες για τη χώρα στιγμές. Επισχέσεις εργασίας και συλλαλητήρια, καθώς και οι παραστάσεις διαμαρτυρίας εκ μέρους του ανώτερου διοικητικού σώματος συνέβαλαν αποφασιστικά στην αναθεώρηση της γερμανικής θέσης, ουσιαστικά υπέρ των ελληνικών θέσεων.

■ Δορδανάς, Στράτος, Ν.-Ηλίας Νικολακόπουλος, **«Κατοχή και Αντίσταση στην Ελλάδα, 1941-1944»**, ΣΚΑΪ (εκδ.), *Εμείς οι Έλληνες. Πολεμική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Β' (Από την Μικρασιατική Καταστροφή στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή), Αθήνα 2008, σσ. 141-169.

Η Κατοχή και η Αντίσταση στην Ελλάδα την περίοδο 1941-1944 εξιστορείται μέσα από την παρουσίαση συγκεκριμένων θεματικών ενοτήτων, με αφετηρία τη γερμανική εισβολή στη χώρα τον Απρίλιο του 1941. Η πρόσληψη του εχθρού από τους κατεχόμενους, αλλά και η εικόνα των Ελλήνων στα μάτια των εισβολέων, το οικονομικό χάος της Νέας Τάξης, η σκληρή κατοχική πραγματικότητα της πείνας, των φυλετικών διώξεων και της εξόντωσης των Ελλήνων Εβραίων, των μαζικών εκτελέσεων υπό τη μορφή των αντιποίνων και της συνολικότερης μεταχείρισης των αμάχων, αναλύονται παράλληλα με άλλα μείζονα ζητήματα που σχετίζονται με τις ενδοελληνικές συγκρούσεις την ίδια περίοδο -σε εφαρμογή της γερμανικής πολιτικής του χάους- και τη συνεργασία με τους κατακτητές, με τις πολλαπλές συνεκδοχές της.

■ Δορδανάς, Στράτος, **«Η Δυτική Μακεδονία κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο»**, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (έκδ.), *Δυτική Μακεδονία. Ιστορία και Πολιτισμός*, Αθήνα 2008, σσ. 223-241.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Δυτική Μακεδονία βρέθηκε υπό την διπλή κατοχή των Γερμανών και των Ιταλών και υπό τη διαρκή προπαγανδιστική, αλλά και στρατιωτική ετοιμότητα της βουλγαρικής πλευράς. Η λεηλασία της καθημερινής ζωής των κατοίκων της, όπως ασκήθηκε μέσα από τη χρήση απροκάλυπτης και κτηνώδους πολλές φορές βίας, συνοδεύτηκε από την καταστροφή των μικρών εβραϊκών κοινοτήτων και την αποστολή των μελών τους στα κρεματόρια. Η Απελευθέρωση βρήκε την Δυτική Μακεδονία κατεστραμμένη και τις οργανώσεις αρωγής, αλλά τις ανασυνταχθείσες κρατικές υπηρεσίες να έχουν επιδοθεί στο τιτάνιο έργο της διατροφής και περίθαλψης του πληγέντος πληθυσμού.

■ Δορδανός Στράτος Ν., «**Ειδήσεις από την Ελλάδα**': Όψεις των ελληνο-γερμανικών σχέσεων τη δεκαετία του 1920», Βασίλης Κ. Γούναρης (επιμ.), *Έθνος, Κράτος και Πολιτική. Μελέτες Νεοελληνικής Ιστορίας αφιερωμένες στον Γιάννη Σ. Κολιόπουλο*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 87-113.

Την επαύριον του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι ελληνο-γερμανικές σχέσεις διαμορφώθηκαν με βάση τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα και χαρακτηρίστηκαν από βαθιές διακρατικές εντάσεις και αμοιβαία εχθρότητα. Στην Ελλάδα ήταν ο Εθνικός Διχασμός και η σφοδρή σύγκρουση μεταξύ Κωνσταντίνου και Βενιζέλου που προσδιόρισε το ιδεολογικό πλαίσιο και διαμόρφωσε την πολιτική ορολογία των κομματικών σχηματισμών και των προσκείμενων οπαδών τους αλλά που ταυτόχρονα έμελε να προσανατολίσει και την στάση έναντι του μέχρι πρότινος μεγάλου αντιπάλου στα πεδία των μαχών. Επρόκειτο ασφαλώς για σχέσεις διαταραγμένες, διπλωματικά νεκρές, που ενώ άρχισαν να αποκαθίστανται σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη του πολέμου δεν αποδεσμεύτηκαν έκτοτε ποτέ από την πολιτική κληρονομιά του πολέμου και ιδιαίτερα από το ασφυκτικό πλαίσιο που είχε συγκροτήσει ο Εθνικός Διχασμός, διαποτίζοντας κάθε πόρο του πολιτικοοικονομικού κρατικού εποικοδομήματος. Συνολικά ο Μεγάλος Πόλεμος μετέβαλε άρδην τους όρους του διπλωματικού παιχνιδιού, ανάγοντας την διαδικασία εθνικού ετεροπροσδιορισμού στην Ελλάδα και την Γερμανία σε εργαλείο πολιτικής χρήσης και ταυτόχρονα διακύβευμα μιας νέας πολιτικής αρχής· ήταν ακριβώς η ανάγκη αυτής της νέας ευρωπαϊκής αρχής που σταδιακά επέβαλε ριζικές αλλαγές στην έως τότε πρόσληψη του άλλου ως εχθρού, σε μια συνολικότερη προσπάθεια εξοβελισμού του πολέμου από το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, κάτι που και σε αυτήν την περίπτωση περνούσε αναγκαστικά μέσα από την εκατέρωθεν διαχείριση του συγκρουσιακού παρελθόντος.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., «**Μνημεία κατοχικής μνήμης στη Μακεδονία (1944-2002): Κατασκευές, καταστροφές και ‘υιοθεσίες’**», *Ιστορ* 15 (2009), 247-275.

Παρουσιάζονται τα μνημεία που ανεγέρθησαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στη Μακεδονία, εις μνήμη των εκτελεσθέντων από τα γερμανικά στρατεύματα ή ακόμα και από τον ΕΛΑΣ, με σκοπό να συνδέσουν την παρουσία τους με γεγονότα της κατοχικής περιόδου και των πρώτων μηνών της Απελευθέρωσης. Μέσα από μία επιτόπια παρακολούθηση της ιστορίας τους επιχειρείται να παρουσιαστεί και να ερμηνευτεί συνολικά η λογική της επιλογής του τόπου και του χρόνου κατασκευής τους, καθώς και ο αντίστοιχος «εμπλουτισμός» τους με νεκρούς που δεν «ανήκουν» στο πλαίσιο της δεδομένης ιστορικής μνήμης. Ταυτόχρονα, το άρθρο εστιάζει στη διαμάχη για τους μνημονικούς τόπους, διαμάχη για την απόκτηση του δικαιώματος στη μνήμη και ταυτόχρονα στη διαχείριση της ιστορίας. Όχι αποκομμένο από το πλαίσιο αυτό βρίσκονται και οι καταστροφές και οι «υιοθεσίες» μνημείων. Με άλλα λόγια, οι μνημονικοί τόποι, οι στενά συνδεδεμένοι με την Κατοχή και την επακόλουθη περίοδο, φέρουν επάνω τους το αποτύπωμα του παρελθόντος, αναπαράγοντας στην κοινότητα την ιστορική μνήμη, αλλά ταυτόχρονα και το αποτύπωμα ενός οικείου και αποδεκτού παρελθόντος μόνο για ένα κομμάτι της κοινότητας αυτής. Γι' αυτό άλλωστε το λόγο η κατασκευή της μνήμης και η αναγραφή της στη συλλογική αφήγηση, μέσω των μνημείων, συνοδεύονται στη διαχρονικότητά τους είτε από την απόπειρα καταστροφής τους είτε από αυτήν της «υιοθεσίας» τους.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., «**Ο εχθρός με την πένα: Η δίκη των δημοσιογράφων της Νέας Ευρώπης και Απογευματινής**», *Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα: Εθνική Αντίσταση, 1941-1944*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 150-163.

Οι δύο κατοχικές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο στη διάχυση της γερμανικής προπαγάνδας στο δημόσιο χώρο της κατεχόμενης ελληνικής Μακεδονίας. Ο συγκεκριμένος εκδοτικός μηχανισμός προώθησης των γερμανικών θέσεων καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου συγκροτήθηκε από ένα προπολεμικό δημοσιογραφικό δυναμικό που μετά την κατάληψη της Ελλάδας επέλεξε να παραμείνει στη θέση του και να δραστηριοποιηθεί υπό τις γερμανικές διαταγές. Στο πλαίσιο αυτό τα ιστορικά υποκείμενα καθίστανται περισσότερο οικεία μέσα από επιλεκτικές βιογραφικές αναφορές, αλλά και την αποδελτίωση της αρθρογραφίας, καθώς και των προσωπικών στοχεύσεών τους. Ιδιαίτερα

δίνεται έμφαση στην μεταπολεμική τους τύχη μέσα από τη μελέτη της δίκης των δημοσιογράφων των δύο εφημερίδων και την προβολή της στο επίπεδο της ατομικής αφήγησης και συλλογικής μνήμης.

■ Dordanas Stratos N.-Kalogrias Vaios, „**Deutsche Polizeibehörden im besetzten Griechenland, 1941-1944**“, Wolfgang Schulte (Hrsg.), *Die Polizei im NS-Staat*, Beiträge eines internationalen Symposiums an der Deutschen Hochschule der Polizei in Münster, Bd. 7, Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt 2009, ff. 425-449.

Το άρθρο αυτό καταγράφει και αναλύει τη δράση των γερμανικών αστυνομικών υπηρεσιών στην Ελλάδα από τη στιγμή της κατάληψης της χώρας έως και την αποχώρησή τους, καθώς και τη «συμβολή» τους στην επίτευξη των ναζιστικών στόχων της τάξης και ασφαλείας στα κατεχόμενα εδάφη. Οι πρακτικές σύλληψης και ανάκρισης, η συμμετοχή σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των ανταρτών, η στελέχωση των εκτελεστικών αποσπασμάτων, η προστασία των στρατευμάτων κατοχής, η συμμετοχή στη μαζική εξόντωση του εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδας, καθώς και στα μαζικά αντίποινα κατά των αμάχων είναι μερικές μόνο από τις πτυχές της δράσης των αστυνομικών υπηρεσιών και των μάχιμων τμημάτων που έδρασαν στην Ελλάδα και αντιπροσώπευσαν το ολοκληρωτικό εθνικοσοσιαλιστικό κράτος. Η δικαστική απόδοση ευθυνών για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου δεν περιέλαβε τους άντρες των αστυνομικών αυτών σωμάτων και οι προανακριτικοί φάκελοι δεν έφτασαν ποτέ στο ακροατήριο των δικαστικών αιθουσών.

■ Δορδανάς Στράτος, «**Το Κιλκίς των προσφύγων: Εγκατάσταση και συλλογική οργάνωση**», Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών (έκδ.), Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος-Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία. Από την τραγωδία στην εποποιΐα*, Εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα 2009, σσ. 280-294.

Το άρθρο εξετάζει τους όρους και τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες χιλιάδες πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε έναν συννοριακό νομό αφενός ομογενοποιώντας τον πληθυσμιακά και αφετέρου καθιστώντάς τον έναν κατεξοχήν νομό-υποδοχέα προσφύγων. Τα προσφυγικά αυτά κύματα προήλθαν από την Ανατολική Θράκη, τη Βουλγαρία, την Μικρά Ασία και τον Πόντο, όταν ο ελληνισμός των περιοχών αυτών αποτέλεσε στόχο των εθνικισμών και υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τις εστίες του. Εξετάζονται οι κοινωνικές και οικονομικές παράμετροι της εγκατάστασης στη νέα πατρίδα, η διαδικασία υποδοχής και ο βαθμός αποδοχής τους, η

διαμόρφωση μιας προσφυγικής ταυτότητας, καθώς και οι προσπάθειες ο προσφυγικός κόσμος να ενσωματωθεί στο νέο περιβάλλον χωρίς ωστόσο να ξεχάσει τις πατρίδες που περιγράφηκαν σταδιακά ως αλησμόνητες. Ακριβώς η συλλογική οργάνωση των προσφύγων στο Κιλκίς ήρθε να ενισχύσει την προσφυγική ταυτότητα και ταυτόχρονα να την καταστήσει κοινώνό των νέων τόπων εγκατάστασης και συμμετοχο στη συλλογική προσπάθεια της εθνικής ανόρθωσης και της επούλωσης των τραυμάτων της προσφυγιάς και της εθνικής τραγωδίας.

■ Δορδανάς Στράτος, **«Η ταυτότητα του εχθρού: Ο εθνικοσοσιαλιστής Γερμανός στρατιώτης στην κατεχόμενη Ελλάδα»**, Βασίλης Κ. Γούναρης-Στάθης Ν. Καλύβας-Ιωάννης Δ. Στεφανίδης (επιμ.), *Ανορθόδοξοι πόλεμοι: Μακεδονία, Εμφύλιος, Κύπρος*, Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2010, σσ. 242-253.

Το άρθρο επιχειρεί αφενός να προσωποποιήσει τον εχθρό την περίοδο της Κατοχής, να τον καταστήσει οικείο ως ενεργό υποκείμενο του ιστορικού παρελθόντος και αφετέρου να τον περιγράψει ως στρατιώτη αλλά και ως φορέα πολιτικής ιδεολογίας, ιδιότητες ακριβώς που επιδίωξε να του προσδώσει το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Σε σχέση με τη δεύτερη αυτή παράμετρο, αναλύονται τα εργαλεία πολιτικής χειραγώγησης (πειθαρχία, πειθαναγκασμός, προπαγάνδα, η αρχή του αρχηγικού αλάθητου) που μετέλθε το σώμα των αξιωματικών ώστε -σε μια παράλληλη πορεία με την έκβαση του πολέμου- ο στρατιώτης να ανταποκριθεί στα καθήκοντα της πολεμικής σύγκρουσης αλλά και σε αυτά του «ενεργού» και «συνειδητοποιημένου» πολιτικού όντος εντός του νέου εθνικοσοσιαλιστικού κόσμου που θα ανέτειλε μετά το τέλος του πολέμου.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., **«Κατοχικές δυνάμεις και γερμανικά αντίποινα στην Αιτωλοακαρνανία»**, Κωνσταντίνα Μπάδα-Θανάσης Δ. Σφήκας (επιμ.), *Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος: Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-1950*, Πρακτικά συνεδρίου (Αγρίνιο-Καρπενήσι, 14-16 Μαρτίου 2008), Εκδόσεις Παρασκήνιο, Αθήνα 2010, σσ. 67-78.

Το άρθρο εξετάζει τους μηχανισμούς του τρόμου μέσω των οποίων οι γερμανικές δυνάμεις Κατοχής επιχειρήσαν να αντιμετωπίσουν τις ένοπλες ομάδες αντίστασης, καθιστώντας τον άμαχο πληθυσμό αναπόσπαστο μέρος του προβλήματος. Στο πλαίσιο αυτό οι άμαχοι αντιμετωπίστηκαν ως δυνάμει εχθροί, τροφοδότες και υποστηρικτές των ανταρτών και τα χωριά ως καταφύγια και ορμητήρια τους. Περιοχές που είχαν βρεθεί εξαρχής στην ιταλική

ζώνη Κατοχής, όπως ήταν ο νομός Αιτωλοακαρνανίας, μετά τον Σεπτέμβριο του 1943 περιλήφθηκαν στα στρατηγικά σχέδια των γερμανικών επιτελικών γραφείων και μετατράπηκαν σε κλειστές ζώνες επιχειρήσεων. Εκκαθαριστικές επιχειρήσεις αμφίβολων στρατιωτικών αποτελεσμάτων αλλά κατεξοχήν πολύνεκρες από τη μια πλευρά, αντίποινα και εκτελέσεις αμάχων από την άλλη συνέστησαν το σκηνικό του τρόμου στα χωριά και στις πόλεις του νομού, σε έναν πόλεμο φθοράς μεταξύ των ανταρτών και των κατακτητών, όπου ο άμαχος πληθυσμός πλήρωσε το δικό του βαρύ κεφαλικό φόρο σε αίμα.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., **Κατά δικαίων και αδίκων: Ζωές στη μέγγενη της κατοχικής βίας, 1941-1944**, Νικολακόπουλος Ηλίας-Παναγιωτόπουλος Βασίλης-Φλάισερ Χάγκεν (επιμ.), *Εξι στιγμές του εικοστού αιώνα: Κατοχή, Αντίσταση, 1941-1944*, Τα Νέα, Αθήνα 2010, σσ. 141-153.

Ο άμαχος πληθυσμός της κατοχικής περιόδου αποτέλεσε τον εύκολο στόχο για όλους τους ένοπλους αντιμαχόμενους. Επομένως, τοποθετήθηκε κυριολεκτικά μεταξύ σφύρας και άκμονος, καθώς το κράτος βρέθηκε ξαφνικά ουραγός, ενώ στον αντίποδα οι φορείς της βίας πολλαπλασιάστηκαν θεαματικά, επιζητώντας ο καθένας από αυτούς μερίδιο από την άσκησή της. Δεν ήταν μόνο οι γερμανικές αρχές Κατοχής πρόξενοι της βίας και των αντιποίνων κατά αμάχων ή καλύτερα δεν κατάφεραν για πολύ καιρό να κρατήσουν την αποκλειστική χρήση τους. Σε ένα κλίμα διαρκώς επιδεινούμενο πολιτικά και στρατιωτικά και με το Βερολίνο να οδηγείται σε μια ολοκληρωτική ήττα οι Γερμανοί απέκτησαν από τις αρχές του 1943 αναγκαστικούς συμπαίκτες: Η «μαύρη βία» των ίδιων και των συνεργατών τους των Ταγμάτων Ασφαλείας συνοδεύτηκε από την «κόκκινη βία» των οργανώσεων αντίστασης και κυρίως του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ολοκληρώνοντας τον κύκλο του αίματος ή καλύτερα διευρύνοντάς τον εντυπωσιακά. Τότε η ζωή κατέστη ευτελές μέγεθος και η προάσπισή της καθημερινός αγώνας, καθώς ζητήματα δικαιοσύνης και ανθρωπιστικής μεταχείρισης των αμάχων δεν είχαν πλέον θέση για κανέναν ένοπλο, πολύ περισσότερο όταν αυτός πολεμούσε για την εξουσία, την επιβίωση ή απλώς για τα πολεμικά λάφυρα.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., **«Χαρακωμάτων ταυτότητες: Ελληνο-γερμανικές αναπαραστάσεις στον Μεσοπόλεμο»**, *Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*, Δ' Πανευρωπαϊκό Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010, στην ιστοσελίδα http://www.eens.org/?page_id=1498 και σε ψηφιακά Πρακτικά, Κωνσταντίνος Α. Δημάδης (επιμ.), τόμ. Γ', Ευρωπαϊκή Εταιρεία

Την επαύριον του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι ελληνο-γερμανικές σχέσεις διαμορφώθηκαν με βάση τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα και χαρακτηρίστηκαν από βαθιές διακρατικές εντάσεις και αμοιβαία εχθρότητα. Επρόκειτο ασφαλώς για σχέσεις διαταραγμένες, διπλωματικά νεκρές, που ενώ άρχισαν να αποκαθίστανται σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την λήξη του πολέμου, δεν αποδεσμεύτηκαν έκτοτε ποτέ από την πολιτική κληρονομιά του πολέμου και ιδιαίτερα από το ασφυκτικό πλαίσιο που είχε συγκροτήσει στην Ελλάδα ο Εθνικός Διχασμός. Ο πρώτος άξονας του άρθρου περιστρέφεται ακριβώς γύρω από την αξιολόγηση των πολιτικών, στρατιωτικών και διπλωματικών συμφραζόμενων μέσω των οποίων προσλήφθηκαν η μεταπολεμική Γερμανία και οι Γερμανοί από την ελληνική κοινή γνώμη και τον πολιτικό κόσμο. Με άλλα λόγια η προσλαμβάνουσα «νέα» γερμανική ταυτότητα, όπως περιγράφηκε στα δημοσιεύματα του ημερησίου Τύπου, στα ανακοινωθέντα των επίσημων επισκέψεων και εκφράστηκε μέσω του διαύλου των πολιτιστικών ανταλλαγών, αντανάκλωσε τις ισχυρές δεσμεύσεις της πολιτικής φρασεολογίας και της κομματικής περιχαράκωσης από την τραυματική κληρονομιά του τελευταίου πολέμου.

Ένας δεύτερος άξονας παρακολουθεί τις προσπάθειες της γερμανικής πλευράς να κερδίσει με προσεκτικούς διπλωματικούς χειρισμούς το χαμένο πολιτικό έδαφος και να επανακάμψει ως δύναμη επιρροής στον γενικότερο χώρο της Χερσονήσου του Αίμου και ειδικότερα στην Ελλάδα. «Να ξανακερδίσουμε την καρδιά του Έλληνα» επισήμαιναν με έμφαση οι Γερμανοί διπλωμάτες από τις αρχές της δεκαετίας του '20 και στην προσπάθεια αυτή πρότειναν ως κρίσιμο εργαλείο πολιτικής διαχείρισης του οδυνηρού παρελθόντος την κατανόηση των ιδρυτικών αλλά και επίκτητων στοιχείων της νεοελληνικής ταυτότητας. Σε τι συνίστατο η ταυτότητα του μέχρι πρότινος αντιπάλου και με ποια στρατηγικά εργαλεία μπορούσε να αξιοποιηθεί για την αποκατάσταση των διακρατικών σχέσεων (οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών), αποτέλεσαν ζητήματα μείζονος σημασίας για την άσκηση της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής στον ελλαδικό χώρο.

Τελικά ο Μεγάλος Πόλεμος μετέβαλε άρδην τους όρους του διπλωματικού παιχνιδιού, ανάγοντας την διαδικασία ετεροπροσδιορισμού στην Ελλάδα και την Γερμανία σε εργαλείο πολιτικής χρήσης και ταυτόχρονα διακύβευμα μιας νέας πολιτικής αρχής: ήταν ακριβώς η ανάγκη αυτής της νέας ευρωπαϊκής αρχής που σταδιακά επέβαλε ριζικές αλλαγές στην έως τότε πρόσληψη του άλλου ως εχθρού, σε μια συνολικότερη προσπάθεια εξοβελισμού του πολέμου από το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, κάτι που και σε αυτήν την περίπτωση

περνούσε αναγκαστικά μέσα από την εκατέρωθεν διαχείριση του συγκρουσιακού παρελθόντος.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., «**Στρατός και πρόσφυγες: Η προσφυγική εγκατάσταση στη Μακεδονία μέσα από δύο στρατιωτικές εκθέσεις του 1925**», *Μικρασιατική Σπίθα*, 16 (2011), 165-172.

Η εγκατάσταση των προσφυγικών πληθυσμών στη Μακεδονία ήταν μια ιδιαίτερα επίπονη διαδικασία που αναλήφθηκε από το κράτος, το οποίο, λαμβανομένου υπόψη των περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων του και της κοινωνικής πραγματικότητας του Μεσοπολέμου, επιτέλεσε ένα τιτάνιο έργο, ακόμη και για τα σημερινά δεδομένα. Οι περιοχές που είχε αποφασιστεί πως θα εγκαθίσταντο οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής δεν προέκυψαν μόνο κατόπιν σχετικής απόφασης των θεσμοθετημένων με την προσφυγική εγκατάσταση οργάνων. Δύο πολυσέλιδες στρατιωτικές εκθέσεις του 1925, με συντάκτες επιτελικά γραφεία μεγάλων σχηματισμών της κεντροδυτικής Μακεδονίας, αποδεικνύουν πως ο στρατός είχε λόγο και επιπλέον τη δυνατότητα να υποδείξει τους τόπους εγκατάστασης με κριτήριο την έως τότε πληθυσμιακή τους σύνθεση. Μέσα από τις εκθέσεις ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να αξιολογήσει την επιχειρηματολογία, καθώς και τη στάση των στρατιωτικών αρχών που, μέσα από την παράθεση μιας σειράς στατιστικών δεδομένων, προσπάθησαν να παρεμβάλλουν πληθυσμούς ιδιαίτερα κατά μήκος του συνόρου και να δημιουργήσουν μια σειρά μικτών χωριών και περιοχών, σύμφωνα με τις επιταγές των εθνικών συμφερόντων και της ενίσχυσης του ελληνικού στοιχείου, όπου αυτό μέχρι τότε μειονεκτούσε. Αναμφίβολα, οι προσφυγικές εισροές στη Μακεδονία άλλαξαν άρδην τον πληθυσμιακό της χάρτη, με αποφασιστικής σημασίας συνέπειες, έκδηλες κυρίως τις επόμενες δεκαετίες.

■ Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, „**Das nationalsozialistische Polizeihaftlager Pavlos Melas in Thessaloniki. Geschichte und Wahrnehmung**“, Alexandra Klei-Katrin Stoll-Annika Wienert (επιμ.), *Die Transformation der Lager. Annäherungen an die Orte nationalsozialistischer Verbrechen*, Transcript Verlag, Bielefeld 2011, σσ. 289-308.

Η μελέτη των στρατοπέδων συγκέντρωσης και των φυλακών που ίδρυσαν και λειτούργησαν οι γερμανικές αρχές Κατοχής στην Ελλάδα δεν έχει βρεθεί έως σήμερα στο επίκεντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος, ίσως ελλείψει επαρκών στοιχείων, με συνέπεια η ελληνική

περίπτωση να απουσιάζει από την καταγραφή της αντίστοιχης ευρωπαϊκής εμπειρίας. Το Χαϊδάρι στην Αθήνα και το στρατόπεδο του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη τοποθετούνται αναμφίβολα στην πρώτη θέση των τόπων μαρτυρίου για χιλιάδες Έλληνες διωκόμενους και πληγέντες των εθνικοσοσιαλιστικών μεθόδων και πρακτικών. Η μελέτη εστιάζει στη δεύτερη περίπτωση, παρουσιάζοντας το χρονικό ίδρυσης έως και τη διάλυση του στρατοπέδου συγκέντρωσης, το εντάσσει στο ευρωπαϊκό πλαίσιο μελέτης και εξετάζει ζητήματα μνήμης ή καλύτερα απουσίας της μνημονικής αποτύπωσής του στον μεταπολεμικό συλλογικό χωροχρόνο.

■ Stratos Dordanas-Vaios Kalogrias, „**Die bulgarische Okkupation in Ostmakedonien und Thrakien (1941-1943)**“, *Südostforschungen*, 68 (2009), 400-417.

Ο εκβουλγαρισμός της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε μια παράμετρος του τριπλού διαμελισμού της χώρας που συνέστησε έναν από τους σοβαρότερους κινδύνους απόσπασης εθνικού εδάφους μέσω της πληθυσμιακής αλλοιώσής του. Τα καταπιεστικά μέτρα που ελήφθησαν τότε από τις βουλγαρικές αρχές προκάλεσαν μια άνευ προηγουμένου πληθυσμιακή εκροή προς τις γερμανοκρατούμενες και ιταλοκρατούμενες περιοχές της Ελλάδας, ενώ η εξόντωση των μικρών εβραϊκών κοινοτήτων θεωρήθηκε από τη Σόφια ως ένας ακόμη τρόπος μείωσης του ελληνικού πληθυσμού. Οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν έναντι των βουλγαρικών θηριωδιών και η κινητοποίηση των εθνικών αντανakλαστικών απέδειξαν πως η δημιουργία ενός αρραγούς μετώπου εθνικής σωτηρίας ήταν δυνατή ακόμη και για τη χειμαζόμενη Ελλάδα της Κατοχής. Τελικά, η ήττα του Άξονα επέτρεψε στη χώρα να ανακτήσει τον έλεγχο της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, καθώς σε διαφορετική περίπτωση η πολυπόθητη για τους Βουλγάρους έξοδος στο Αιγαίο θα ήταν η αναπόφευκτη επιβράβευση που επεφύλασσε το Βερολίνο στη Σόφια αμέσως μετά το τέλος του πολέμου.

■ Δορδανάς Στράτος, «**Εξόντωση και λεηλασία: Η Υπηρεσία Διαχειρίσεως Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΥΔΙΠ)**», Αντωνίου Γιώργος-Δορδανάς Στράτος-Ζάικος Νίκος-Μαραντζίδης Νίκος (επιμ.), *Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, σσ. 331-352.

Το ζήτημα των εβραϊκών περιουσιών έχει καταλάβει τα τελευταία χρόνια κεντρική θέση στην ιστορία του Ολοκαυτώματος, καθώς μέσα από την ανάδειξή του μπορεί να κατανοηθούν

βαθύτερα οι γενοκτόνοι ναζιστικοί μηχανισμοί. Το παρόν άρθρο εστιάζει στη μελέτη της ίδρυσης και της λειτουργίας της Υπηρεσίας Διαχείρισεως Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΥΔΙΠ), μέσα από το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης και της εξόντωσης του εβραϊκού πληθυσμού της. Επρόκειτο για μια υπηρεσία του ελληνικού δημοσίου που βρέθηκε από την πρώτη στιγμή υπό τον ασφυκτικό εναγκαλισμό των Γερμανών, καθώς την χρησιμοποίησαν για να «νομιμοποιήσουν» την καταλήστευση των περιουσιών των θυμάτων τους. Όπως προκύπτει, η εγκατάσταση ενός μεγάλου αριθμού χριστιανών διαχειριστών στα εβραϊκά καταστήματα πέρασε αναγκαστικά μέσα από τα γερμανικά γραφεία και άγγιξε τον πυρήνα του ελληνικού δοσιλογικού φαινομένου. Ωστόσο, το τέλος της Κατοχής δεν οδήγησε αυτομάτως και στην αποκατάσταση όσων σώθηκαν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και επέστρεψαν πίσω. Η ουσιαστική αναγνώριση του Ολοκαυτώματος θα αργούσε ακόμη πολύ στην μεταπολεμική Ελλάδα και μαζί της η επιστροφή των περιουσιών στους νόμιμους δικαιούχους τους, αν αυτή συντελέστηκε ποτέ.

■ Dordanas Stratos N.-Vaios Kalogrias, „**Die jüdische Gemeinde von Thessaloniki während der deutschen Besatzungszeit 1941-1944: Zwischengemeindliche Beziehungen, Ghettoisierung und Deportation**“, *PaRDeS (Zeitschrift der Vereinigung für Jüdische Studien E.V.)*, 17 (Vereinigung für Jüdische Studien E.V./Institut für Jüdische Studien der Universität Potsdam, 2011), 97-118.

Η μελέτη των διακοινοτικών σχέσεων στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου αποτελεί τη βάση του παρόντος άρθρου, σε μια προσπάθεια να απαντηθούν μια σειρά ερωτημάτων που ανέκυψαν με δραματικό τρόπο την περίοδο της γερμανικής Κατοχής και συνεχίζουν να απασχολούν ακόμη και σήμερα τους ερευνητές. Οι εντάσεις μεταξύ χριστιανών και εβραίων Ελλήνων που, μετά το 1922 και την εγκατάσταση χιλιάδων προσφύγων, προσέλαβαν ενίοτε τη μορφή ανοικτής αντιπαράθεσης για κοινωνικοοικονομικούς κυρίως λόγους, χρησιμοποιήθηκαν ως αιχμή του δόρατος από εθνικιστικές οργανώσεις, σε μια προσπάθεια οι τελευταίες να καταρτίσουν τα ιδεολογικά τους προγράμματα και να εκφέρουν πατριωτικό λόγο, βασισμένο στον αποκλεισμό όσων δεν θεωρούσαν Έλληνες. Συνέπεια ήταν αργότερα η γκετοποίηση και η μεταφορά της πολυπληθούς εβραϊκής κοινότητας στα στρατόπεδα εξόντωσης των ανατολικών εδαφών από τις γερμανικές αρχές Κατοχής, να μην τύχει των θεσμικών και κοινωνικών εκείνων αντιδράσεων αλλά και της ανάληψης προσπαθειών για τη διάσωση ενός αριθμού φυλετικά διωκόμενων, όπου αυτό ήταν δυνατόν να συμβεί. Επιπλέον, η απώλεια χιλιάδων ζωών και μιας από τις δυναμικότερες εβραϊκές κοινότητες των

Βαλκανίων δεν αντιμετωπίστηκε τότε και μεταπολεμικά ως εθνική απώλεια, με αποτέλεσμα η ίδια η πόλη να μην την εγγράψει στη συλλογική της μνήμη.

■ Dordanas Stratos N., “‘Common women’ or ‘women of free morals’: the suppression of prostitution in post-war Thessaloniki (1945-1955)”, *Byzantine and Modern Greek Studies*, 35/2 (2011), 212-232.

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής (1941-1944) η άλλοτε πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη υπέστη μια άνευ προηγουμένου πληθυσμιακή αφαίμαξη και ταυτόχρονα μια λεηλασία των ηθών και των προπολεμικών της αξιών, με τα πορνεία να ανθούν προς τέρψη των αρχών Κατοχής. Η μεταπολεμική Θεσσαλονίκη παρουσίαζε ένα τελείως διαφορετικό πρόσωπο. Στο πλαίσιο της «ποιοτικής» αναβάθμισης της κοινωνίας, η πορνεία θεωρήθηκε κατάλοιπο των «βαρβαρικών χρόνων», που απειλούσε τα «χρηστά ήθη» αλλά και την ίδια την ύπαρξη της «ελληνικής φυλής». Επρόκειτο για μια επιχείρηση «ηθικού καθαρισμού», που στηριζόταν σε κατασταλτικά μέτρα και όχι σε μια εκ βάθρων αναμόρφωση της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, οι «ιέρειες του έρωτα» κατέληξαν να αποτελούν τους «αποδιοπομπαίους τράγους» μιας κοινωνίας και των ταγών της που «είδαν» μέσα από την κατάργηση των οίκων ανοχής τη δημιουργία μιας μοντέρνας και «ηθικής» πόλης. Μιας πόλης που στην πραγματικότητα ήθελε να αποκοπεί από το παρελθόν της, καταργώντας και όχι επιλύοντας τα προβλήματα και τα ηθικά της διλήμματα.

■ Δορδανάς Στράτος, Ν., «Η Εθνική των Ελλήνων Σχολή της Βιέννης», Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος-Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Οι Μακεδόνες στη διασπορά, 17^{ος}, 18^{ος} και 19^{ος} αιώνας*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2011, σσ. 154-177.

Στην πρωτεύουσα των Αψβούργων, τη Βιέννη, εστιάζει το άρθρο, επιχειρώντας να συζητήσει για την ανθηρή ελληνική παροικία και τη σημαντικότητά της, τόσο για τον τόπο διαμονής, όσο και για την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Στο πλαίσιο μελέτης του φαινομένου της ελληνικής Διασποράς από τον 17^ο αιώνα επισημαίνεται το πρώτο σημαντικό ρήγμα που επήλθε στους κόλπους τους έως τότε αδιαφοροποίητου ανθρώπινου δυναμικού της Βιέννης, με την πολιτογράφηση αρκετών Ελλήνων ως καισαροβασιλικών υπηκόων σε αντιδιαστολή προς τους «Τουρκομερίτες», τους εμπόρους οθωμανικής υπηκοότητας. Η διαφοροποίηση αυτή οδήγησε εντέλει στη συγκρότηση δύο ενοριακών κοινοτήτων, με δύο ξεχωριστές εκκλησίες, που όμως διατήρησαν τον εθνικό τους χαρακτήρα και τις παραδόσεις του ελληνικού παροικιακού

κοινοτισμού. Περιγράφονται διεξοδικά οι προσπάθειες να ανεγερθεί και να λειτουργήσει η εκκλησία της Αγίας Τριάδας από τους Μακεδόνες αποδήμους, Αψβούργους υπηκόους, καθώς και τα σχέδια τους να καλλιεργήσουν την εκπαίδευση μέσω της ίδρυσης της Εθνικής Σχολής της Βιέννης, η λειτουργία της οποίας συνεχίζεται έως σήμερα.

■ Δορδανάς Στράτος Ν., «**Βαλκανικά Σύμφωνα Φιλίας, 1912-1941**», Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Βαλκάνια, 1913-2011: Εκατό Χρόνια Θύελλες και Χίμαιρες*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 119-126. Επίσης, στην ιστοσελίδα <http://www.ems.gr/nea/anakoinoseis/valkania-1913-2011.html>

Το άρθρο παρουσιάζει τα Βαλκανικά Σύμφωνα Φιλίας που υπογράφηκαν από την εποχή των Βαλκανικών Πολέμων έως τις παραμονές της γερμανικής εκστρατείας στα Βαλκάνια, τον Μάρτιο-Απρίλιο του 1941. Εστιάζει καταρχάς στις προσπάθειες να συγκροτηθεί μια βαλκανική συμμαχία για να αντιμετωπιστεί με στρατιωτικά μέσα η Οθωμανική Αυτοκρατορία και στη συνέχεια να επιλυθούν σε πολιτικό επίπεδο οι διμερείς εκκρεμότητες είτε να καταγραφεί η σαφής πρόθεση της προσέγγισης, με την άρση των διαφωνιών του παρελθόντος. Στο ρευστό μεσοπολεμικό περιβάλλον γίνεται αναφορά στο Σύμφωνο Μη Επιθέσεως και Διαιτησίας της 21^{ης} Μαρτίου 1928 μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας, στο Σύμφωνο Φιλίας, Συνδιαλλαγής και Δικαστικού Διακανονισμού της 27^{ης} Μαρτίου 1929 μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας, στα Σύμφωνα του 1930 και 1933 μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, στο Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης της 9^{ης} Φεβρουαρίου 1934, καθώς και στο Σύμφωνο του 1937 μεταξύ Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβίας. Τα βαλκανικά σύμφωνα φιλίας και συνδιαλλαγής του τελευταίου διαστήματος δεν έμελλε να μακροημερεύσουν αφενός λόγω του περιοριστικού χαρακτήρα τους (εξαιρώντας αναγκαστικά την αναθεωρητική Βουλγαρία και την αδύναμη Αλβανία) και αφετέρου λόγω της περιφερειακής ισχύς τους που δεν λάμβανε υπόψη τις γενικότερες εξελίξεις στην Ευρώπη.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «**Το ‘σινικό τείχος’ της Γερμανίας: Η κρίση του Βερολίνου (1961) και η Νοτιοανατολική Ευρώπη**», Κυριάκος Δ. Κεντρωτής (επιμ.), *Μετά το «τέλος» της Ιστορίας*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2012, σσ. 43-65.

Η κρίση του Βερολίνου που οδήγησε τελικά στην ανέγερση του Τείχους αποτέλεσε μια από τις σοβαρότερες έως τότε αναμετρήσεις μεταξύ των δύο συνασπισμών στην καρδιά της Ευρώπης, με σημαντικές επιπτώσεις για τις επόμενες δεκαετίες έως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ο αποκλεισμός του Ανατολικού Βερολίνου και ο διαχωρισμός του από το Δυτικό

σηματοδότησε όχι μόνο τη διαίρεση μιας πόλης συμβόλου αλλά και γενικότερα σταθεροποίησε τις σαφείς διαχωριστικές γραμμές -ιδεολογικές και χωρικές- μεταξύ του Ανατολικού Μπλοκ και της Δύσης. Η μονομερής αυτή απόφαση της ΛΔΓ, στην ουσία της ΕΣΣΔ, προσέλαβε όπως ήταν φυσικό παγκόσμια χαρακτηριστικά και επομένως επέδρασε σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο άμεσα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το άρθρο επιχειρεί να συζητήσει με αφορμή την κρίση του καλοκαιριού του 1961 για το Γερμανικό Ζήτημα ως σημείου αιχμής στην αντιπαράθεση μεταξύ Ανατολής και Δύσης, εξετάζοντας όσα γεγονότα προηγήθηκαν και προετοίμασαν το έδαφος για το θερμό αυτό επεισόδιο μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και των συμμάχων τους. Ειδικότερα, εστιάζει στις πολλαπλές μετέπειτα επιπτώσεις του στις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις άλλες βαλκανικές χώρες, καθώς και ευρύτερα με αυτές της Ανατολικής Ευρώπης, λαμβανομένου υπόψη πως η θέση της θα μπορούσε κάλλιστα να παρομοιαστεί με αυτή της «νησίδας» μέσα σε έναν σοσιαλιστικό βαλκανικό κόσμο.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς-Θεοδόσης Τσιρώνης, «**Η ιστορία του βιομηχανικού συγκροτήματος της Υφανέτ (1926-1965)**», Θεωρητικές αναζητήσεις και εμπειρικές έρευνες, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας (Ηλεκτρονικό Δελτίο Οικονομικής Ιστορίας), Ρέθυμνο, 10-13 Δεκεμβρίου 2008, Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης-Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012, σσ. 189-204.

Η ιστορία της *Υφανέτ* έχει συνδεθεί με την κοινωνική, εργασιακή και οικονομική ζωή της Θεσσαλονίκης του 20^{ου} αιώνα. Στον χώρο που βρίσκεται και σήμερα το εγκαταλελειμμένο κτηριακό συγκρότημα της *Υφανέτ* είχε κτιστεί το 1908 το εργοστάσιο υφαντουργίας της εταιρείας *Καζάζη-Καπαντζή-Γιαχέλ* που αποτεφρώθηκε ένα χρόνο αργότερα. Πάνω στα ερείπιά του χτίστηκε νέο εργοστάσιο που άρχισε να λειτουργεί το 1911. Η νέα εταιρεία, γνωστή ως *Οθωμανική Εταιρεία Υφασμάτων και Φεσίων*, ήταν αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της συνεργασίας των εκπροσώπων των τριών Κοινοτήτων της Θεσσαλονίκης για τον εκσυγχρονισμό της βιομηχανικής παραγωγής (Μουσουλμάνοι, Εβραίοι, Χριστιανοί), στήνοντας ένα μοντέρνο για τα δεδομένα της εποχής συγκρότημα καθετοποιημένης παραγωγής. Τα φέσια του συγκεκριμένου μάλιστα εργοστασίου ήταν περιζήτητα όχι μόνο στην αγορά της Θεσσαλονίκης, αλλά εξάγονταν επίσης στην Κωνσταντινούπολη, την Μικρά Ασία και σε άλλες βαλκανικές χώρες. Ωστόσο, το εργοστάσιο επηρεάστηκε από την αλλαγή του εθνικού καθεστώτος με την ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην ελληνική επικράτεια, όπως και από τις εν γένει μεταλλαγές στο βαλκανικό και διεθνές περιβάλλον που συνόδευσαν

τους δύο Βαλκανικούς Πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εταιρεία αναγκάστηκε τελικά να κλείσει. Οι εγκαταστάσεις εξαγοράστηκαν το 1921 από την ανώνυμη υφαντουργική εταιρεία *Εργάνη*, που είχε ιδρύσει ο Ναουσαίος Αθανάσιος Μακρής.

Το 1926 ο Μακρής και ο συνεργάτης του Γεώργιος Μήλιος, συνεπικουρούμενοι από την Τράπεζα Αθηνών, ίδρυσαν την *Ανώνυμο Εταιρεία Βιομηχανίας Υφασμάτων 'Υφανέτ'*. Η νέα επιχείρηση, με μεγάλες επενδύσεις, εξελίχθηκε γρήγορα στη μεγαλύτερη βιομηχανία κλωστοϋφαντουργίας, εριουργίας και κουβερτοποιίας της Θεσσαλονίκης. Η μεγάλη ανάπτυξη του συγκροτήματος και η κερδοφορία του οφείλονταν στο γεγονός ότι η εταιρεία ανέλαβε για είκοσι χρόνια την αποκλειστική προμήθεια του Ελληνικού Στρατού με είδη ιματισμού. Παρά το ευμετάβλητο ελληνικό οικονομικό περιβάλλον και την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929 η *Υφανέτ* όχι μόνο ανταπεξήλθε στις προκλήσεις αυτές αλλά το αρχικά ατμοκίνητο εργοστάσιο γνώρισε τρεις διαδοχικές επεκτάσεις και πρόσθεσε νέες βιομηχανικές μονάδες. Η ακμή της επιχείρησης καταγράφηκε την περίοδο του Μεσοπολέμου, όταν ο σημαντικότερος βιομηχανικός κλάδος στην Θεσσαλονίκη ήταν η κλωστοϋφαντουργία. Το 1936 η *Υφανέτ* απασχολούσε 550 εργαζόμενους, η πλειονότητα των οποίων ήταν γυναίκες, χαμηλά αμοιβόμενες, προσφυγικής καταγωγής από τις γειτονικές συνοικίες της Θεσσαλονίκης.

Τα μεταπολεμικά χρόνια η επιχείρηση ήταν η μεγαλύτερη βιομηχανία της Θεσσαλονίκης, αλλά και μία από τις σημαντικότερες στον ελλαδικό χώρο και τα Βαλκάνια. Όμως η πυρκαγιά του 1951 αποτέφρωσε μεγάλο μέρος των κτηριακών υποδομών και του εξοπλισμού της. Έκτοτε η πορεία ήταν φθίνουσα και το εργοστάσιο ποτέ δεν μπόρεσε να επανέλθει στην προγενέστερη ακμή του. Σε συνδυασμό μάλιστα με την υποχώρηση της σημασίας της βιομηχανικής παραγωγής της Βόρειας Ελλάδας και την κρίση στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας η *Υφανέτ* κατέστη ελλειμματική, με συνέπεια το φάσμα της ανεργίας και οι οφειλές προς τρίτους να την μετατρέψουν στην πρώτη προβληματική επιχείρηση στη Ελλάδα της δεκαετίας του '60. Σήμερα το κτηριακό συγκρότημα της *Υφανέτ* αναζητά ακόμη τον ρόλο του στον πολιτιστικό χάρτη της Θεσσαλονίκης, μετά την ανακήρυξή του από το Υπουργείο Πολιτισμού ως ιστορικά διατηρητέου μνημείου, αντιπροσωπευτικού δείγματος της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής στον ελλαδικό χώρο.

■ Στράτος Δορδανάς, «**Το θερμό καλοκαίρι του 1916': Η εισβολή των γερμανοβουλγάρων και η κατάληψη της Καβάλας, μέσα από τις πηγές**» σε ψηφιακά Πρακτικά, Νικ. Β. Ρουδομέτωφ (επιμ.), *Η Καβάλα και τα Βαλκάνια, η Καβάλα και η Θράκη: Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ιστορία-Τέχνη-Πολιτισμός*, Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών Ιστορικών Σπουδών (17-18 Σεπτεμβρίου 2010), Ιστορικό και Λογοτεχνικό

Αρχείο Καβάλας τόμ. Β', Καβάλα 2012, σσ. 663-681, στην ιστοσελίδα http://www.ilak.org/proceedings_c.php

Το ιστοριογραφικό αυτό άρθρο επιχειρεί να προσεγγίσει τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1916, όταν δηλαδή η σύγκρουση μεταξύ Βενιζέλου και βασιλιά για τη θέση της χώρας κατά τη διάρκεια του «Μεγάλου Πολέμου» -γνωστή στη νεότερη ελληνική ιστορία ως Εθνικός Διχασμός- νοηματοδότησε με διαφορετικό τρόπο την κατηγορία της «εθνικής προδοσίας». Για τους υποστηρικτές του βασιλιά το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας και οι συμμετέχοντες σε αυτό στη Θεσσαλονίκη συνιστούσαν τον κύριο εσωτερικό εχθρό, ο οποίος απειλούσε τη διακηρυγμένη ακεραιότητα της ουδέτερης χώρας μέσα από τη συνεργασία του με τον εξωτερικό εχθρό, τους Αγγλογάλλους. Αντίθετα, για τους βενιζελικούς η αμαχητί παράδοση των οχυρών του Ρούπελ στους Γερμανοβουλγάρους και στη συνέχεια η κατάληψη της Καβάλας και η μεταφορά του Δ' Σώματος Στρατού στο Γκαίρλιτς της Σιλεσίας ήταν οι κορυφώσεις μιας αποκάλυπτα γερμανόφιλης κεντρικής πολιτικής που δεν δίστασε να εκχωρήσει την Ανατολική Μακεδονία κατόπιν μυστικών επαφών με τις Κεντρικές Δυνάμεις και τους συμμάχους της. Στο πλαίσιο αυτό, η μετέπειτα παραγόμενη εργογραφία ερμήνευσε τα δραματικά γεγονότα εκείνου του καλοκαιριού μέσα από το πρίσμα του Εθνικού Διχασμού, σε μια διαιώνιση των διαιρετικών τομών και των κοινωνικών αποκλεισμών. Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει κριτικά την έως τώρα ελληνική και διεθνή ιστοριογραφική παραγωγή γύρω από τα συγκεκριμένα ζητήματα και -σε συνάρτηση με τις διαθεσιμότητες των πρωτογενών πηγών- επιχειρεί μια συνολική αποτίμηση της περιόδου των σφοδρών πολιτικών παθών που αφενός κατηύθυναν τις αποφάσεις για τη διεθνή θέση της χώρας και αφετέρου ηγεμόνευσαν στην εσωτερική πολιτική σκηνή για τις επόμενες δεκαετίες.

■ Στράτος Δορδανάς, «**Εγκλήματα πολέμου: Οι δίκες των γερμανών στρατιωτικών διοικητών του 'Οχυρού Κρήτης'**», Ιστορική, Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης, Κ.Ε. Ψυχογιός (επιμ.), *Η Κρήτη στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950: Μάχη της Κρήτης, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος*, Πεπραγμένα Δημερίδας: 26-27 Μαΐου 2006, Πολιτιστικό Κέντρο Ιεράς Μητρόπολης Κυδωνίας και Αποκορώνου, ΙΛΑΕΚ, Χανιά 2012, σσ. 83-109.

Μετά την Απελευθέρωση, το *Ελληνικό Εθνικό Γραφείο Εγκλημάτων Πολέμου* άρχισε να συλλέγει και να τροφοδοτεί με στοιχεία τις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους, με σκοπό την έκδοση στην Ελλάδα όσων Γερμανών κατηγορούνταν για εγκλήματα πολέμου την περίοδο

της Κατοχής. Στους αντίστοιχους καταλόγους των εγκληματιών πολέμου δεν έλειψαν οι καταγραφές για τους Γερμανούς πρώην στρατιωτικούς διοικητές του «Οχυρού Κρήτης», που βαρύνονταν με πολλές και βαριές κατηγορίες, μεταξύ των οποίων ήταν μαζικές εκτελέσεις αμάχων, λεηλασίες και πυρπολήσεις χωριών. Η ελληνική δικαιοσύνη, με την αρωγή των Συμμάχων, φαινόταν αποφασισμένη να δικάσει τους πρώην αυτούς υψηλόβαθμους στρατιωτικούς και να τους καταδικάσει, αν κρίνονταν ένοχοι. Πράγματι, δύο απ' αυτούς, οι Στρατηγοί Μπρούνο Όσβαλτ Μπρόγερ και Φρειδερίκος Γουλιέλμος Μύλερ, καταδικάστηκαν σε θάνατο από το Ειδικό Στρατοδικείο Εγκλημάτων Πολέμου και εκτελέστηκαν.

Ωστόσο, αυτή ήταν η τελευταία φορά που η Ελλάδα εκτελούσε Γερμανούς για διαπραχθέντα εγκλήματα πολέμου σε βάρος της χώρας κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Αυτό συνέβη γιατί από τις αρχές του 1950 και στο πλαίσιο της επιχειρούμενης αποκατάστασης των ελληνο-γερμανικών σχέσεων, το ζήτημα των εγκλημάτων πολέμου και των υποδίκων ή καταδικασθέντων Γερμανών, που βρίσκονταν στις ελληνικές φυλακές, απειλούσε να δυναμιτίσει τις διμερείς επαφές, υπενθυμίζοντας ένα δυσάρεστο παρελθόν. Πλέον, οι δύο χώρες βρίσκονταν στην ίδια πλευρά των δυτικών δημοκρατιών, ενώ ο νέος κίνδυνος προερχόταν από το αντίπαλο δέος της Σοβιετικής Ένωσης και των κρατών του υπαρκτού σοσιαλισμού. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα είχε αναπτύξει οικονομικές σχέσεις με τη Γερμανία, γεγονός που συνηγορούσε στον τερματισμό της αναμόχλευσης του παρελθόντος. Η αλλαγή στην εξωτερική πολιτική επέβαλε «θυσίες» που η ελληνική πλευρά ήταν αποφασισμένη να κάνει προκειμένου να ανταποκριθεί στις δεσμεύσεις της απέναντι στους Συμμάχους, εντός του διαμορφούμενου διπολικού και ψυχροπολεμικού κόσμου. Η απελευθέρωση του Αλεξάντερ Αντρέ τον Ιανουάριο του 1952 και η αναχώρησή του για τη Γερμανία αποτελούσε την έμπρακτη απόδειξη της καλής θέλησης της Ελλάδας να κλείσει τους λογαριασμούς της με το παρελθόν, όπως άλλωστε είχαν κάνει και οι Σύμμαχοί της με την άρση της καταδίκης του Κουρτ Στουντέντ. Στις αρχές της δεκαετίας του '50 οι άνθρωποι που είχαν πρωταγωνιστήσει στο κατοχικό δράμα του κρητικού λαού απολάμβαναν τον αέρα της ελευθερίας, αποφασισμένοι να πρωτοστατήσουν στον αγώνα για την ηθική τους δικαίωση, σε μια επιχειρούμενη ανατροπή της Ιστορίας και της θέσης των θυτών και των θυμάτων.

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΙΒΛΙΑ

- Δορδανάς, Στράτος Ν.-Τσιρώνης Θεοδόσης, *Η Εθνική Ένωση «Η Ελλάδα»*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΜΟΥ

1. Hionidou Violetta, “Famine and Death in Occupied Greece, 1941-1944”, Cambridge University Press 2006, σ. 146.
2. Kalyvas Stathis N., “The logic of violence in Civil War”, Cambridge University Press 2006, σ. 168.
3. Fleischer Hagen, »Endlösung« der Kriegsverbrecherfrage. Die verhinderte Ahndung deutscher Kriegsverbrechen in Griechenland, *Transnationale Vergangenheitspolitik. Der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechen in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg* Norbert Frei (Hg.), Wallstein Verlag, Göttingen 2006, σσ. 475, 637.
4. Φλάισερ Χάγκεν, *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια ιστορία*, β΄ έκδ., Νεφέλη, Αθήνα 2008, σ. 531, υποσημ. 60.
5. Παπαναστασίου Νίκος-Φλάισερ Χάγκεν, «Το ‘οργανωμένο χάος’. Η γερμανική κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα», Χατζηιωσήφ Χρήστος-Παπαστράτης Προκόπης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή-Αντίσταση, 1940-1945*, τόμ. Γ΄, μέρος 1^ο, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 118, υποσημ. 13, σ. 131, υποσημ. 26.
6. Dreidoppel Kaspar, ”Der griechische Dämon. Widerstand und Bürgerkrieg im besetzten Griechenland, 1941-1944,, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2009, passim.
7. Vaïos Kalogrias, ”Makedonien, 1941-1944. Okkupation, Widerstand, Kollaboration,, Verlag Franz Philipp Rutzen, Mainz/Ruhpolding, 2008, passim.
8. Μαραντζίδης Νίκος, *Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκοφώνους ελληνορθόδοξους του δυτικού Πόντου*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, σ. 280.

9. Καλλιανιώτης Θανάσης, «Οι αντικομμουνιστές καπετάνιοι στη δυτική Μακεδονία, 1942-1949», Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Εστία, Αθήνα 2005, σσ. 211, 220, 227, 228, 237.
10. Καλογριάς Βάιος, «Ένοπλες ομάδες ανεξάρτητων οπλαρχηγών και εθνικιστών αξιωματικών στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Αξιού, 1941-1944», Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Εστία, Αθήνα 2005, σ. 132.
11. Μάγερ Χέρμαν Φρανκ, *Αιματοβαμμένο Εντελβάις. Η 1^η Ορεινή Μεραρχία, το 22^ο Σώμα Στρατού και η εγκληματική δράση τους στην Ελλάδα, 1943-1944*, 2 τόμοι, μετάφρ. Γιάννης Μυλωνόπουλος, Αθήνα 2009, σ. 179, υποσημ. 66 (τόμ. Β').
12. Πατρικίου Αλεξάνδρα, «Μια 'νέα' ιστορική περίοδος υπό συγκρότηση: Όψεις του δημόσιου λόγου των εφημερίδων Νέα Ευρώπη και Απογευματινή στην κατοχική Θεσσαλονίκη», *Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα: Εθνική Αντίσταση, 1941-1944*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 142, υποσημ. 40.
13. Αναστασιάδης Γιώργος, «Λογοτεχνικές αναφορές στον κατοχικό Τύπο της Θεσσαλονίκης», *Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα: Εθνική Αντίσταση, 1941-1944*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 207.
14. Κανδυλάκης Μανώλης, *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Από τον πόλεμο στη δικτατορία, 1941-1967*, δ' τόμ., University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 53, υποσημ. 27, σ. 60, υποσημ. 1, σ. 117, υποσημ. 10, σ. 125, υποσημ. 16, σ. 133, υποσημ. 29.
15. Γούναρης Βασίλης Κ.-Πέτρος Παπαπολυβίου, «Εκτελέσεις βία και ασιτία στη Θεσσαλονίκη της Κατοχής: Έρευνα και καταγραφή», Βασίλης Κ. Γούναρης-Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ο φόρος του αίματος στην κατοχική Θεσσαλονίκη. Ξένη κυριαρχία-αντίσταση και επιβίωση*, Θεσσαλονίκη 2001, Παρατηρητής, σσ. 166-167, υποσημ. 8, 11, σ. 172, υποσημ. 23.
16. Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοφοροσύνη*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005, σ. 22, υποσημ. 35, σ. 23, υποσημ. 37, 39, σ. 38, υποσημ. 97, σ. 42, υποσημ. 120, σ. 44, υποσημ. 127, κ.ά.
17. Κουζινόπουλος Σπύρος, *Υπόθεση Αλόις Μπρούνερ. Ο δήμιος των 50.000 Εβραίων της Θεσσαλονίκης*, Εκδόσεις Ιανός, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 44, 65.

18. Μπέλλος Δημήτριος Θ., *Το κατοχικό συλλαλητήριο της Αλεξάνδρειας (πρώην Γιδά), 23 Μαρτίου 1944*, Εκδόσεις Μάτι, Κατερίνη 2005, σσ. 18-21, 31, 50, 122, 135.
19. Καλύβας Στάθης Ν., «Η γεωγραφία της εμφύλιας βίας στην κατοχική Μεσσηνία: Μια ποσοτική προσέγγιση», Γιάννης Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος, 1935-1950*, Αλφειός/Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009, σ. 52.
20. Λυμπεράτος Μιχάλης Π., «Τα γερμανικά αντίποινα, τα τάγματα ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ: Η περίπτωση της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στην Κατοχή», Γιάννης Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος, 1935-1950*, Αλφειός/Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009, σσ. 64, 69.
21. Μούτουλας Παντελής, *Σύντομη Ιστορία της Κατοχής, 1941-1944*, Εκδόσεις Διογένης, Αθήνα χ.χ.ε., σ. 266 (βιβλιογραφική αναφορά).
22. Κουσουρής Δημήτρης, «Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής (1944-1949)», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση (1945-1952)*, δ' τόμ. μέρος 1^ο, σ. 126, Αθήνα 2010, υποσ. 69, σ. 129.
23. Κωστόπουλος Τάσος, «Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση (1945-1952)*, δ' τόμ. μέρος 1^ο, σ. 373, υποσ. 31, Αθήνα 2010, σ. 374, υποσ. 35.
24. Μαρκέτος Σπύρος, «Η ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση (1945-1952)*, δ' τόμ. μέρος 2^ο, Αθήνα 2010, σ. 297, υποσ. 28.
25. Στεφανίδης Ιωάννης Δ., «...Η δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του 'αντικομμουνιστικού αγώνος', 1958-1961», *Μνήμων* 29 (Αθήνα 2008), σ. 216, υποσ. 66 και σ. 217, υποσ. 69-70.
26. Τσιρώνης Θεοδόσης Αθ., «Πρόσφυγες σε εθνικιστικές οργανώσεις στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου», Ελένη Ιωαννίδου (επιμ.), *Η μεταμόρφωση της Θεσσαλονίκης. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην πόλη (1920-1940)*, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, Πρακτικά ημερίδας, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 194, υποσ. 22.
27. Πασχαλούδη Ελένη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος. Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.
28. Παναγιωτοπούλου Μαρία Παν., «Προφορικές μαρτυρίες και αρχειακή τεκμηρίωση για την περίοδο 1940-1950 στην Ευρυτανία», Κωνσταντίνα Μπάδα-Θανάσης Δ. Σφήκας (επιμ.), *Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος: Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-*

- 1950, Πρακτικά συνεδρίου (Αγρίνιο-Καρπενήσι, 14-16 Μαρτίου 2008), Εκδόσεις Παρασκήνιο, Αθήνα 2010, σ. 227, υποσημ. 12.
29. Λιόλιος Γιώργος, *Σκιές της πόλης. Αναπαραστάσεις του διωγμού των Εβραίων της Βέροιας*, Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2008, σσ. 55, 58, 66, 70, 89, 95-7, 129, 157-9, 161-2, 164-5, 169, 179, 180.
30. Koutsoukou Fedra, *Die deutsche Kulturpolitik in Griechenland in der Zeit des Nationalsozialismus (1933-1944)*, Metropol Verlag, Βερολίνο 2008, σ. 275.
31. Περράκης Στέλιος, *Φαντάσματα του Εμφυλίου. Πλάκα Αργολίδας, 1943-44*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 16-17, 92, 395, 429.
32. Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Ελληνικός φιλελευθερισμός, Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2010, σ. 164, υποσημ. 50, σ. 400, υποσημ. 66.
33. Νικολακόπουλος Ηλίας-Παναγιωτόπουλος Βασίλης-Φλάισερ Χάγκεν (επιμ.), *Έξι στιγμές του εικοστού αιώνα: Κατοχή, Αντίσταση, 1941-1944*, Τα Νέα, Αθήνα 2010, σσ. 218.
34. Σκούπρας Χρήστος Ι., *Όψεις και τομές στην τοπική ιστορία της Βέροιας (1924-1974)*, Εκδόσεις «Η ΣΥΝ(+)είδηση», Βέροια 2008, σσ. 27, 28, 59, 124, 143.
35. Βόγλης Πολυμέρης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σσ. 83, 110, 112, 134, 135, 140, 142, 152, 160.
36. Αναστασιάδης Γιώργος, *Το παλίμψηστο του αίματος. Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913-1968)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 139-142, 185, 195-6, 210-11, 300, 331-2.
37. Σιμπή Ιάκωβος-Λάμψα Κατερίνα, *Η ζωή απ' την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948)*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 139, υποσημ. 40.
38. Κουρκουβέλας Λυκούργος, *Η Ελλάδα και το ζήτημα των πυρηνικών όπλων, 1957-1963*, Εκδόσεις Πατάκης/Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα 2011, σ. 278, υποσημ. 64.
39. Ριζάς Σωτήρης, *Απ' την απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, Καστανιώτης, Αθήνα 2011, σ. 146, υποσημ. 6.
40. Πατρικίου Αλεξάνδρα, «'Να φύγουν': Οι Εβραίοι ως εχθροί της Νέας Ευρώπης στον κατοχικό Τύπο της Θεσσαλονίκης, 1941-1943», *Αθέατες όψεις της Ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάνη Γιανουλόπουλο*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2012, σ. 248, υποσημ. 11, σ. 256, υποσημ. 39.

41. Αντωνιάδου Αριάδνη-Γκέκας Σάκης-Ζήκας Στέργιος, *Δαμασκηνιά (Βιντελούτσι) της Δυτικής Μακεδονίας στο χώρο και στο χρόνο*, Πολιτιστικός και Λαογραφικός Σύλλογος Δαμασκηνιωτών «Η Παναγία», Εκδόσεις Ερωδιδός, σ. 187, υποσημ. 319, σ. 190, υποσημ. 326, σ. 191, υποσημ. 327, 330.
42. Κράλονά Κατεřινά, *Nesplacená minulost. řecko-německé vztahy ve stínu nacismu*, Univerzita Karlova v Praze, Praha: Karolinum, 2012, σ. 41, υποσημ. 68, σ. 43, υποσημ. 76, σ. 64, υποσημ. 157, σ. 67, υποσημ. 176, σ. 79, υποσημ. 235, σ. 92, υποσημ. 33, σ. 94, υποσημ. 49, σ. 137, υποσημ. 39.
43. Τσίρας Στάθης, *Έθνος και ΛΑ.Ο.Σ. Νέα Άκρα Δεξιά και Λαϊκισμός*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 85.
44. Βερέμης Μ. Θάνος-Κολιόπουλος Ιωάννης Σ., *Νεότερη Ελλάδα. Μια Ιστορία από το 1821*, μετάφρ. Διονύσης Χουρμούλης, Πατάκης, Αθήνα 2013, σ. 447.
45. Βόγλης Πολυμέρης-Τσίγαλα Φλώρα-Χανδρινός Ιάσοντας-Χαραλαμπίδης Μενέλαος (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 11, υποσημ. 7, σ. 57, υποσημ. 2, σ. 61, υποσημ. 6-8, σ. 67, υποσημ. 28, σ. 76, υποσημ. 65, σ. 77, υποσημ. 68.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΟΥ

1. Μαργαρίτης Γιώργος, «Στήριξαν την αρπαγή, την εκμετάλλευση, τη διαφθορά, την προδοσία», *Τα Νέα (Σαββατοκύριακο)*, 2-3 Δεκεμβρίου 2006, σ. 11 (Βιβλιοδρόμιο) [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
2. Καλύβας Στάθης Ν., «Το ταμπού του δωσιλογισμού», *Το Βήμα*, 24 Δεκεμβρίου 2006, σ. 6.60 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
3. Ζαφείρης Χρίστος, «Η απελευθέρωση της πόλης και η μοίρα των δωσιλόγων», *Αγγελιοφόρος*, 28-29 Οκτωβρίου 2006, σ. 12 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].

4. Κακουριώτης Σπύρος, «Κοιτάζοντας κατάματα το κακό...», *Η Αυγή*, 28 Οκτωβρίου 2006, σ. 45 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
5. Βόγλης Πολυμέρης, «Ένας άγνωστος κόσμος», *Η Αυγή*, 11 Φεβρουαρίου 2007, σ. 35 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
6. Ανώνυμος, «Η δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας στη δύσμοιρη Θεσσαλονίκη», *Το Ποντίκι*, 12 Οκτωβρίου 2006, σσ. 40-41 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
7. Τριανταφυλλίδης Δημήτρης Β., «Φως στον κόσμο των Ταγμάτων Ασφαλείας», *Διαβάζω*, 467 (Οκτώβριος 2006), 100 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
8. Paschaloudi Eleni, “Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944 [Greeks against Greeks. The Security Battalions in Thessaloniki, 1941-1944]”, *Historiein*, 8 (Athens 2008), σσ. 187-191.
9. Γούναρης Βασίλης, «Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη» (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2006): *Θεσσαλονικέων Πόλις*, 22 (2007), 194-199.
10. Βόγλης Πολυμέρης, «Ο κύκλος της βίας δεν γονάτισε τον ΕΛΑΣ», *Τα Νέα (Σαββατοκύριακο)*, 22-23 Μαρτίου 2008, σ. 10/34 (Βιβλιοδρόμιο) [για το βιβλίο *Το αίμα των αθώων: Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2007].
11. Χουλιάρáκης Δημήτρης, «Οι λίστες θανάτου των Ες Ες», *Το Βήμα*, 20 Ιανουαρίου 2008, σ. 20.66 [για το βιβλίο *Το αίμα των αθώων: Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2007].

12. Apostolopoulos Dimitrios K., **Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη 1941-1944** [Griechen gegen Griechen. Die Welt der Sicherheitsbataillone in besetzten Thessaloniki 1941-1944], *Südost-Forschungen* 67 (2008), 57-58.
13. Χασιώτης Λουκιανός, **Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974**, Εστία, Αθήνα 2011, στο *Βήμα* [Ένθετο: Βήμα Βιβλία], 19 Ιουνίου 2011, σ. 12.
14. Μουγογιάννης Γιάννης, «Ο Δοσιλογισμός στη Μακεδονία», *Η Θεσσαλία*, 10 Ιουλίου 2011, σ. 63 [για το βιβλίο **Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974**, Εστία, Αθήνα 2011].
15. Αντωνίου Γιώργος, «Damnatio Memoriae: Οι δοσίλογοι κι η κληρονομιά τους στη μεταπολεμική Ελλάδα», *The Athens Review of books*, 20 (Ιούλιος-Αύγουστος 2011), 24-26 [για το βιβλίο **Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974**, Εστία, Αθήνα 2011].
16. Αρτεμισιώτης Στρατής, «Από τη μάχη του Κιλκίς στη δολοφονία Λαμπράκη», *Δρόμος της Αριστεράς*, (16 Ιουλίου 2011), 27 [για το βιβλίο **Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974**, Εστία, Αθήνα 2011].
17. Κακουριώτης Σπύρος, «Οι ‘εθνικόφρονες’ στο τρίκυκλο...», *Διαβάζω*, (1 Σεπτεμβρίου 2011), 58 [για το βιβλίο **Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974**, Εστία, Αθήνα 2011].
18. Κακουριώτης Σπύρος, «‘Γερμανοντυμένοι’ στην οδό Σπανδωνή...», *Η Αυγή*, (6 Μαΐου 2012), 23 [για το βιβλίο **Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974**, Εστία, Αθήνα 2011].

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ερευνητικό πρόγραμμα ψηφιακής φωτογράφισης και ανάδειξης του αρχείου της Ιεράς Μητρόπολης Θεσσαλονίκης, με σκοπό τη δημοσίευση επιλεγμένων εγγραφών

σε τόμο με την ευκαιρία της συμπλήρωσης εκατό χρόνων από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (1912-2012). Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από κληροδότημα.

2. Ερευνητικό πρόγραμμα συλλογικής πρωτογενούς υλικού, με αρχείο αιχμής το Πολιτικό Αρχείο του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών (Βερολίνο), για τη συγγραφή δύο τόμων με τους ακόλουθους τίτλους: *Η Γερμανία έναντι του Μακεδονικού Ζητήματος στη συγκριτική του διάσταση (Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία), 1878-1912* και *Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, 1912-1913*. Πρόδρομη έκδοση στο πλαίσιο του προγράμματος προγραμματίζεται να είναι ο τόμος *Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης εκατό χρόνων από την απελευθέρωση της πόλης (1912-2012.) Στην ερευνητική ομάδα συμμετέχουν οι Στράτος Δορδανάς και Βάιος Καλογριάς. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
3. Ερευνητικό πρόγραμμα συλλογικής πρωτογενούς υλικού για τη μόνιμη έκθεση του Μουσείου Εθνικής Συμφιλίωσης Γράμμου, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.
4. Μέλος της ερευνητικής ομάδας για τη συλλογή αρχαιακού υλικού και τη συγγραφή του αντίστοιχου κεφαλαίου σε συλλογικό τόμο με τίτλο: *Οι ήρωες των Ελλήνων: Οι καπετάνιοι, τα παλικάρια και η πολιτική της αναγνώρισης των εθνικών αγώνων (19^{ος} – 20^{ος} αιώνας)*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.
5. «ΘΑΛΗΣ: Ενίσχυση της Διεπιστημονικής ή και Διδρυματικής έρευνας και καινοτομίας με δυνατότητα προσέλκυσης ερευνητών υψηλού επιπέδου από το εξωτερικό μέσω της διενέργειας βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας αριστείας». Υπόεργο (συντονιστής: Νικόλαος Μαραντζίδης): «Η Ελλάδα από τον Β΄ Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Διεθνείς σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις».

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ

- Τακτικό μέλος της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας.
- Μέλος της Ομάδας Μελέτης των Εμφυλίων Πολέμων και του σχετικού δικτυακού τόπου.
- Ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Μελέτης των Εμφυλίων Πολέμων, Civil War Study Group (2009)

- Τακτικό μέλος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών
- Τακτικό Μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Οικονομικής Ιστορίας (ΕΕΟΙ) (<http://hdoisto.gr/gr/eeoi-hdoisto/about-eeoi>)

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

- Μελετήματα Ημαθίας, Εταιρεία Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας (Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Ακαδημαϊκό έτος 2009-10

1. Μέλος της Επιτροπής Προμηθειών και Εξοπλισμού του Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
2. Υπεύθυνος του ωρολόγιου προπτυχιακού προγράμματος μαθημάτων, καθώς και του προγράμματος των εξετάσεων.
3. Συν-υπεύθυνος του Εργαστηρίου Ιστορίας (Βλασίδης Βλάσιος-Δορδανός Στράτος) του Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών.

ΆΛΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Το τρέχον ακαδημαϊκό έτος 2012-13 (έβδομη κατά σειρά χρονιά) είμαι μέλος ΣΕΠ (Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό) του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, στη Θεματική Ενότητα του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού (ΕΠΟ): Γενική Ιστορία της Ευρώπης (ΕΠΟ 10).

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΜΟΥ
ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ (επί θητεία)

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

■ Stratos Dordanas, “Thessaloniki from Ottoman to Greek: Images of War in a City in Transition”, *The Centenary of the Balkan Wars (1912-1913): Contested Stances*, Department of International Relations, Middle East Technical University (METU) of Ankara, Ankara, 23-24 May 2013.

■ Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, „Die Makedonienpolitik Österreich-Ungarns und Deutschlands von den Balkankriegen bis zum Ersten Weltkrieg“, *The Balkan Wars of 1912 and 1913. Albanian and regional aspects of state-building and of the new international order on the road to World War I (Die Balkankriege 1912 und 1913. Albanische und regionale Aspekte von Staatsbildung und international Neuordnung auf dem Weg zum Ersten Weltkrieg/Luftrat Balkanike 1912-1913. Kendeveshtrime shqiptare dhe rahonale te shtet-ndertimit dhe te sistemit nderkombetar ne prag te Luftes se Pare Boterore)*, Institut of Southeast European Studies (ISES)/Institut für Ost- und Südosteuropaforschung (IOS), Tirana, Albania, 10-11 June 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ιδεολογία και προπαγάνδα στον απόηχο της μάχης του Κιλκίς», *100 Χρόνια Κιλκίς (1913-20013): Η μάχη του Κιλκίς και ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος*, Δήμος Κιλκίς/Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, Κιλκίς, 19-20 Ιουνίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ο φιλελληνισμός στη Γερμανία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *Το ενδιαφέρον για την Ελλάδα και τους Έλληνες από το 1821 ως σήμερα*, Διεθνές Συνέδριο, Δήμος Νικολάου Σκουφά, *Φιλελλήνια 2013* (υπό την αιγίδα του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών και σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), Άρτα, 5-7 Ιουλίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ο Goldhagen, το «Νέο Κύμα» και οι ‘Διάλογοι για την Ιστορία’: Όψεις και όροι της Δημόσιας Ιστορίας στη Γερμανία και στην Ελλάδα», Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων-Πανεπιστήμιο Μακεδονίας-Πολίτες εν Γνώσει-International

Federation for Public History, *Η δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα: Χρήσεις και Καταχρήσεις της Ιστορίας*, Διεθνές Συνέδριο, Βόλος, 30 Αυγούστου-1 Σεπτεμβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η ναζιστική Γερμανία και το καθεστώς Μεταξά: Ακτινογραφώντας την ελληνική κοινωνία μέσα από τις εκθέσεις της γερμανικής πρεσβείας Αθηνών», Φόρουμ Κοινωνικής Ιστορίας, *Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου και η ελληνική κοινωνία. Ένα πείραμα εκφρασισμού*; Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 27-28 Σεπτεμβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Στρατιωτική αναγκαιότητα ή πολιτική σκοπιμότητα; Το Ρούπελ, οι Κεντρικές Δυνάμεις και η κυβέρνηση Σκουλούδη», *Οι Σέρρες και η περιοχή τους: 100 χρόνια από την απελευθέρωση (1913-2013)*, Γ' Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Σέρρες, 17-19 Οκτωβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «'Ο πόλεμος στα χαρτιά': Η διπλωματία του 'ελληνο-γερμανικού άξονα' κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου», Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ, Φιλοσοφική Σχολή, *Ιστορίες Πολέμου στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Μια προσέγγιση στη διαχρονία*, Διεθνές επιστημονικό συνέδριο με αφορμή τα 100 χρόνια από τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13), Αθήνα, 7-9 Νοεμβρίου 2013.

■ Stratos Dordanas, “Le contexte géostratégique de l’invasion allemande: le déroulement de la guerre et la destruction des Juifs de Grèce”, Memorial de la Shoah, *Les Juifs de Grèce face à la Shoah*, Colloque, Paris, 2 Février 2014.

■ Stratos Dordanas-Georgos Antoniou, “Hellenic Volunteers”, UMK Institute of History and Archival Sciences in Toruń-Imre Kertész College in Jena-UCD Centre for War Studies in Dublin, *Himmler’s Supranational Militia. Indigenous Participation in SS and Police Units in the Context of the Second World War*, Toruń, Poland, 28-30 May 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Εικόνες εθνικών καταστροφών στα Βαλκάνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου: Οι Κεντρικές Αυτοκρατορίες και οι αντίπαλοί τους», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, *Ο Εκβαρβαρισμός της Ευρώπης: Από τον Αύγουστο του 1914 στην Shoah*, Διεθνές Συνέδριο, Θεσσαλονίκη, 12-14 Ιουνίου 2014.

■ Stratos Dordanas N., “Dying in Greece...of hunger: The food war and the public opinion on the war”, Institute for History of the University of Sarajevo-Institute for East and Southeast European Studies (Regensburg)-Research Centre for the Humanities of the Hungarian Academy of Sciences (Budapest)- Institute for Balkan Studies and Thracology at the Bulgarian Academy of Sciences (Sofia)- Institute for National History (Skopje)- Institute for Contemporary History (Ljubljana), Croatian Institute for History (Zagreb)-Centre for Southeast European Studies at the University of Graz (Graz), *The Great War: Regional Approaches and Global Contexts*, International Conference on the Occasion of the First Centennial of the Beginning of World War One, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, 18-21 June 2014.

■ Stratos Dordanas, “Service for the Disposal of Jewish Property (YDIP): German Intervention and Profitable Procedures”, Zentrum für Antisemitismusforschung-Technische Universität Berlin-Freie Universität Berlin-Centrum Modernes Griechenlands-National Centre for Social Research, *Antisemitism in Greece: Past and Present Trajectories*, Conference, Berlin, Germany, 7-8 July 2014.

■ Stratos Dordanas, “German politics and Germanophilia in Greece during the First World War”, School of Languages, Linguistics and Film (QMUL)- School of History (QMUL)- Open University-German Department of University College London, *Perspectives on the Great War*, International Conference, Queen Mary University of London, London, England, 1-4 August 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ο κουμπάρος-βασιλιάς και η διαφύλαξη της εδαφικής ακεραιότητας: Από τη βουλγαροφαγία των Βαλκανικών Πολέμων στη γερμανόφιλη αναδίπλωση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», Ε΄ Πανερωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, *Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό χώρο (1204-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία*, Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014.

■ Stratos Dordanas, “Eliminating the Last Traces: Auctioning Off the Baron Hirsch Ghetto”, International Hellenic University-Journal of Genocide Research, *The Holocaust in Greece: Genocide and its Aftermath*, International Conference, Thessaloniki, 21 November 2014.

- Στράτος Δορδανάς, «Πολιτικές του αντισλαβισμού στα Βαλκάνια πριν και κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», *Πολιτισμός και χώρος στα Βαλκάνια, 17ος-20ός αιώνας*, Διεθνές Συμπόσιο, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 21-22 Νοεμβρίου 2014.

- Στράτος Δορδανάς, «Τα Δεκεμβριανά της Θεσσαλονίκης: Όμηροι, μαζικοί τάφοι και το ζήτημα της κυριαρχίας στην πόλη», *Δρόμοι του Δεκεμβρίου: από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Θεσσαλονίκη, 4-6 Δεκεμβρίου 2014.

- Στράτος Δορδανάς-Ελένη Πασχαλούδη, «Ένας ακήρυχτος πόλεμος: η Εαμοκρατία στη Θεσσαλονίκη», Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας-Φόρουμ Κοινωνικής Ιστορίας, *Δεκεμβριανά 1944. Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, Αθήνα, 12-13 Δεκεμβρίου 2014.

- Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, „Die Stasi und ihre Griechen“, *Deutsch-griechischen Beziehungen im ostdeutschen Staatssozialismus, 1949-1989*, Freie Universität Berlin, Centrum Modernes Griechenland, Berlin, 22-23 April 2015.

- Στράτος Δορδανάς, «Κράτος και Κοινότητα στη Θεσσαλονίκη: εθνικές διαδρομές στην πόλη της διαφορετικότητας (1912-1940)», *Εβραϊκές κοινότητες ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση, 15^{ος}-20^{ος} αιώνας: οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 21-23 Μαΐου 2015.

- Stratos Dordanas, “German Propaganda in Greece during World War One”, 24th Biennial International, MGSA Symposium, October 15-18, 2015, Atlanta, Georgia, USA.

- Στράτος Δορδανάς, «‘Άλτ! Κύριοι Γερμανοί!’: Το χρονικό μιας (αναμενόμενης) γερμανικής επίθεσης στο Μακεδονικό Μέτωπο και το πολιτικό παρασκήνιό του, 1915-1916», *Το θέατρο επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας/Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου

Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης/Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 22-24 Οκτωβρίου 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «Έχει θετική άποψη για το καθεστώς’: Οι Έλληνες της Ανατολικής Γερμανίας και η Στάζι», *Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο. Από την Απελευθέρωση μέχρι το 1989. Διεθνές πλαίσιο και εσωτερικές εξελίξεις*, Διεθνές Συνέδριο, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών/Διεθνές Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Δίκτυο Μελέτης Εμφυλίων Πολέμων, Θεσσαλονίκη, 13-15 Νοεμβρίου 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944: Μια κριτική αποτίμηση», Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης, *Μαρτυρίες και μαρτυρικοί τόποι. Ανάδειξη, αναγνώριση, καταγραφή, διεκδίκηση*, 1^ο Συνέδριο Ανάδειξης Μαρτυρικών Σημείων, Κοζάνη, 24-25 Ιουνίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «SED και ΚΚΕ: Διεθνιστική αλληλεγγύη και ανθρωπιστική βοήθεια προς τη ‘μαχόμενη δημοκρατική Ελλάδα’», *Διαστάσεις του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, 1946-1949*, 3^ο Συνέδριο Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 7-12 Δεκεμβρίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς, «‘Δια να είμεθα ημείς σήμερα ελεύθεροι’: Μνημεία και δημόσιες τελετές στη Μακεδονία της 21^{ης} Απριλίου 1967», *Πενήντα χρόνια μετά: Νέες προσεγγίσεις στη Δικτατορία των Συνταγματαρχών*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Επιστημονικό Συνέδριο, Αθήνα, 20-22 Απριλίου 2017.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΗΜΕΡΙΔΕΣ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΕΣ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

■ Στράτος Δορδανάς, «Το τρίκυκλο, ένα ‘ατύχημα’ και η αδέκαστη δικαιοσύνη», Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, *Δολοφονία Λαμπράκη: Η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά*, Αθήνα (αίθουσα Γερουσίας), 11 Οκτωβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Οι ιδεολογικές καταβολές ενός παλαιού φαινομένου: Η ακροδεξιά στην Ελλάδα χθες και σήμερα», *Ναζισμός, νεοναζισμός και ιστορική εκπαίδευση*, Σχολή

Κλασικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τμήμα Ιστορία και Εθνολογίας, Δημερίδα Διδακτικής της Ιστορίας, Κομοτηνή, 13-14 Δεκεμβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η ελληνοσερβική συνθήκη συμμαχίας του 1913 ως πτυχή του Εθνικού Διχασμού», *Ελλάδα-Σερβία: Εκλεκτικ(ικ)ές σχέσεις*, Ημερίδα, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 1 Απριλίου 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «‘Τα φώτα σβήνουν σε ολόκληρη την Ευρώπη’: Η διολίσθηση προς τη βαρβαρότητα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *100 Χρόνια από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Ίδρυμα Καλλιόπης Κούφα για την Προαγωγή του Διεθνούς Δικαίου και την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Ημερίδα, Θεσσαλονίκη, 3 Δεκεμβρίου 2014.

■ Stratos Dordanas, „Die deutsche Besatzungspolitik in Griechenland: Repressalien und Kollaboration“, *Asymmetrien des Erinnerns. Das deutsche besetzten Griechenland im Zweiten Weltkrieg und seine Gegenwart in Geschichtsschreibung, Literatur Politik*, Tagung, Universität Osnabrück, Institut für Germanistik (mit DAAD Unterstützung), Osnabrück, 30-31 Januar 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «Σωματείο Μεσεγγυούχων Ισραηλιτικών Καταστημάτων Θεσσαλονίκης [ΣΜΙΚ]: μεταπολεμικές διεκδικήσεις και η απονομή της δικαιοσύνης», *Η δύσκολη επιστροφή. Οι Εβραίοι της Ελλάδας μετά το τέλος του πολέμου*, Δημερίδα, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 20-21 Φεβρουαρίου 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «Το παρόν συναντά το παρελθόν: Μια άλλη ανάγνωση των ποσοστών της Χρυσής Αυγής στη Μακεδονία», *Εκλογές Ιανουαρίου 2015*, Επιστημονική Ημερίδα, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Κέντρο Πολιτικών Ερευνών [Κ.Π.Ε.], Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «‘Αυτός ο προδότης δεν έπρεπε να επιζήσει από την απόπειρα της 21^{ης} Ιουνίου’. Αντιβενιζελισμός και γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα του Εθνικού Διχασμού», *1915-2015: 100 χρόνια από τον Εθνικό Διχασμό*, Επιστημονική Δημερίδα, Δήμος Άργους/Μυκηνών-Σύνδεσμος Φιλολόγων Αργολίδας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Άργους/Μυκηνών, Άργος, 7-8 Νοεμβρίου 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «Υπηρετώντας το Γ΄ Ράιχ: Έργα και ημέρες Γερμανών αξιωματικών στην κατοχική Θεσσαλονίκη και στον μεταπολεμικό κόσμο», Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, *Αναπαραστάσεις της Κατοχής: Φωτογραφία, ιστορία, μνήμη*, Ημερίδα στο πλαίσιο της έκθεσης «Στο περιθώριο του πολέμου», Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη, 8 Απριλίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Οι Έλληνες της Στάζι», *Οι Πολιτικοί Πρόσφυγες του ελληνικού Εμφυλίου και οι χώρες υποδοχής: Μηχανισμοί επιτήρησης και τιμωρίας των Ελλήνων στις Λαϊκές Δημοκρατίες*, Workshop, Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης, Λιβάδια Κοτύλης, Γράμμος, 16-17 Σεπτεμβρίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς, «‘Το ευτυχές τέλος’: Ο γερμανικός παράγοντας και οι εμφύλιες συγκρούσεις στη Μακεδονία της Εθνικής Άμυνας», *Η κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης: Η κορύφωση της σύγκρουσης δύο κόσμων. Η ιστορική αποτίμηση 100 χρόνια μετά*, Επιστημονικό Συμπόσιο, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου-Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Θεσσαλονίκη, 3-4 Οκτωβρίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς, «Είθε τα άτιμα γουρούνια να λάβωσι την τιμωρίαν η οποία τοις αξίζει!»: Η γερμανική εμπλοκή στην πρόκληση των Νοεμβριανών», *Τα «Νοεμβριανά» του 1916-100 χρόνια μετά*, Γαλλική Σχολή Αθηνών-Πανεπιστήμιο Πατρών, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς, «Πολιτικά διακυβεύματα και εθνικοί κίνδυνοι: Η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *Θεσσαλία: ένας αιώνας από το πολυσήμαντο έτος 1917*, Φιλολογική-Ιστορική-Αρχαιολογική-Λαογραφική Εταιρεία Θεσσαλίας/Φιλολογικός-Ιστορικός-Λογοτεχνικός Σύνδεσμος/Εταιρία Θεσσαλικών Ερευνών/Σύνδεσμος Φιλολόγων ν. Λάρισας/Φίλοι Μουσείου Πόλης, Ημερίδα, Τρίκαλα, 27 Απριλίου 2017.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ, ΚΥΚΛΟΥΣ ΟΜΙΛΙΩΝ, ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ-ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ, ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

■ Στράτος Δορδανάς, «Η Μακεδονία στην ειρήνη και στον πόλεμο, 1912-1949», Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Γιαννιτσών «Ο Φίλιππος», *Ανοιχτό Λαϊκό Πανεπιστήμιο*

Γιαννιτσών (σε συνεργασία με την ΔΗ.Κ.Ε.Π.Α. Δήμου Πέλλας), Γιαννιτσά, 21 Οκτωβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων: Το γεγονός και οι μνήμες», Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα, Επιμορφωτικό Σεμινάριο, *Διαχείριση της ιστορικής μνήμης*, MMA, Θεσσαλονίκη, 5, 11, 22 Νοεμβρίου 2013.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η Ελλάδα στους δύο παγκοσμίου πολέμους (1914-1945)», Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα (MMA)/Διεύθυνση Α΄θμιας Εκπαίδευσης Κιλκίς, Επιμορφωτική Ημερίδα, *Διαχείριση της ιστορικής μνήμης*, Κιλκίς, 24 Φεβρουαρίου 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η Ελλάδα στους δύο παγκοσμίου πολέμους (1914-1945)», Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα (MMA)/Διεύθυνση Β΄θμιας Εκπαίδευσης Σερρών, Επιμορφωτική Ημερίδα, *Διαχείριση της ιστορικής μνήμης*, Σέρρες, 25 Φεβρουαρίου 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Το ελληνικό 1914 στην ιστορία του Μεγάλου Πολέμου», Ανοικτό Πανεπιστήμιο Δήμου Θερμαϊκού, Περαία, 9 Απριλίου 2014.

■ Stratos Dordanas, “German politics and Germanophilia in Greece during the First World War”, *War and Social Trauma: Soldiers’ Monuments and Graves, A Student Research Expedition*, South-West University “Neofit Rilski”, Faculty of Law and History, Department of History, Blagoevgrad, Bulgaria/ Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Thracology and Balkan Studies/ New Bulgarian University/ University of Macedonia, Department of Balkan, Slavic and Oriental Studies/Aristotle University, Department of Political Sciences, Thessaloniki, 25-30 September 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Δικαίωμα στη Μνήμη vs Επιβολή της Λήθης», *Δικαίωμα στη λήθη vs Δικαίωμα στη μνήμη*, Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Κατοχή και Συνεργασία στη Θεσσαλονίκη, 1941-1944», Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, *Τρίτο επιμορφωτικό σεμινάριο για καθηγητές μέσης εκπαίδευσης για την Ιστορία της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη, 5 Νοεμβρίου 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «[...] να με περιλάβετε στη διανομή εβραϊκών καταστημάτων [...]: Δοσιλογισμός και γενοκτονία στον μικρόκοσμο της κατοχικής Θεσσαλονίκης», Σεμινάριο

του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος και του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης για Εκπαιδευτικούς, *Διδάσκοντας για το Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, 11-12 Δεκεμβρίου 2014.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ολοκαύτωμα και συνεργασία στην κατοχική Θεσσαλονίκη», Τομέας Παιδαγωγικής, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Α.Π.Θ., *2^ο Εκπαιδευτικό Σεμινάριο για το Ολοκαύτωμα (Διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στην Εκπαίδευση)*, Θεσσαλονίκη, 19-21 Δεκεμβρίου 2014.

■ Stratos Dordanas, „Widerstand und Kollaboration in Griechenland, 1941-1944“, *Griechenland unter deutscher Besatzung*, Stiftung Topographie des Terrors – Centrum Modernes Griechenland der Freien Universität Berlin, Berlin, 3 November 2015.

■ Στράτος Δορδανάς, «Αντισημιτισμός και δοσιλογισμός στην κατοχική Θεσσαλονίκη», Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, *Όψεις των διωγμών των Εβραίων στην κατοχική Θεσσαλονίκη*, Στρογγυλή Τράπεζα, Θεσσαλονίκη, 11 Μαρτίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα του Εθνικού Διχασμού, 1914-1916», Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών/Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης/Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας, Ανοικτό Πανεπιστήμιο (περιόδου Ιανουαρίου-Μαΐου 2016), Θεματική: «Ελλάδα και Βαλκάνια: Ιστορία και Πολιτισμός», Θεσσαλονίκη, 19 Απριλίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Οι Έλληνες της Στάζι», Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Ιστορία, μνήμη, δικαιοσύνη», Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 9 Δεκεμβρίου 2016.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η συνεργασία με τον κατακτητή στην Κατοχή: Μία κριτική αποτίμηση», Ανοικτό Πανεπιστήμιο Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (σε συνεργασία με το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΑΠΘ, το Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών ΠΑ ΜΑΚ και την Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας), Θεσσαλονίκη, 9 Μαΐου 2017.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

-Μέλος της επιστημονικής και οργανωτικής επιτροπής του Α΄ Επιστημονικού Συνεδρίου, *Η προσφυγική εγκατάσταση στο νομό Κιλκίς*, Κιλκίς, 5-6 Απριλίου 2014.

-Μέλος της επιστημονικής και οργανωτικής επιτροπής του Διεθνούς Συνεδρίου, *Κατοχική βία 1939-1945: η ελληνική και η ευρωπαϊκή εμπειρία*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων-Δήμος Νικολάου Σκουφά, Κομμένο-Άρτα, 16-17 Αυγούστου 2014.

-Συνδιοργάνωση της διημερίδας *Asymmetrien des Erinnerns. Das deutsche besetzten Griechenland im Zweiten Weltkrieg und seine Gegenwart in Geschichtsschreibung, Literatur Politik*, Universität Osnabrück, Institut für Germanistik/University of Macedonia, Department of Balkan, Slavic and Oriental Studies, Osnabrück, 30-31 Januar 2015 (mit DAAD Unterstützung).

-Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασιδής, *Ελλάδα και Βαλκάνια στον 20ό αιώνα*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Επιστημονική Δημερίδα, Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης Γράμμου, 22-24 Μαΐου 2015. Η διημερίδα διοργανώθηκε από τους διδάσκοντες στο πλαίσιο του υποχρεωτικού μαθήματος ειδίκευσης του τρίτου εξαμήνου *Σύγχρονη Βαλκανική Ιστορία, 1912-1989*, υπό την αιγίδα (οικονομική υποστήριξη) του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.

-Μέλος της επιστημονικής και οργανωτικής επιτροπής του Διεθνές Επιστημονικού Συμποσίου, *Το θέατρο επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας-Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης-Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 22-24 Οκτωβρίου 2015.

-Μέλος της επιστημονικής και οργανωτικής επιτροπής του Συνεδρίου *Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο. Από την Απελευθέρωση μέχρι το 1989. Διεθνές πλαίσιο και εσωτερικές εξελίξεις*, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών-Διεθνές Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Δίκτυο Μελέτης Εμφυλίων Πολέμων, Θεσσαλονίκη, 13-15 Νοεμβρίου 2015.

-Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασιδής, *Ελλάδα και Βαλκάνια στον 20ό αιώνα II*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Επιστημονική Δημερίδα, Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης Γράμμου, 20-22 Μαΐου 2016. Η διημερίδα διοργανώθηκε από τους διδάσκοντες στο πλαίσιο του υποχρεωτικού μαθήματος ειδίκευσης του τρίτου εξαμήνου *Σύγχρονη Βαλκανική Ιστορία, 1912-1989*, υπό την αιγίδα (οικονομική υποστήριξη) του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.

- Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς-Νίκος Μαραντζίδης, *Οι Πολιτικοί Πρόσφυγες του ελληνικού Εμφυλίου και οι χώρες υποδοχής: Μηχανισμοί επιτήρησης και τιμωρίας των Ελλήνων στις Λαϊκές Δημοκρατίες*, Workshop, Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης, Λιβάδια Κοτύλης, Γράμμος, 16-17 Σεπτεμβρίου 2016.

-Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασιδής, *Ελλάδα και Βαλκάνια στον 20ό αιώνα III*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών,

Επιστημονική Δημερίδα, Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης Γράμμου, 19-21 Μαΐου 2017. Η διημερίδα διοργανώθηκε από τους διδάσκοντες στο πλαίσιο του υποχρεωτικού μαθήματος ειδίκευσης του τρίτου εξαμήνου *Σύγχρονη Βαλκανική Ιστορία, 1912-1989*, υπό την αιγίδα (οικονομική υποστήριξη) του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία και σε συνεργασία με το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΑΠΘ, το Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και το Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ-ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Μακάριοι οι ειρηνοποιοί**», *The Athens Review of books*, 39 (Απρίλιος 2013), 26-7, για το βιβλίο Margaret MacMillan, *Οι ειρηνοποιοί. Έξι μήνες που άλλαξαν τον κόσμο*, μετάφρ. Νίκος Κούρκουλος, Θεμέλιο, Αθήνα 2005, σσ. 657.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Ξαναγράφοντας την ιστορία της Κατοχής στη Θεσσαλονίκη**», *The books' journal*, 39 (Ιανουάριος 2014), 84-5, για το βιβλίο Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, «*Μέρες*» της ΟΠΛΑ στη Θεσσαλονίκη. *Τα χρώματα της βίας (1941-1945)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 322.
- Δορδανάς, Στράτος Ν., «**Καταστρέφοντας τη Δημοκρατία, δημιουργώντας το Γ' Ράιχ**», *The Athens Review of books*, 54 (Σεπτέμβριος 2014), 36-7, για το βιβλίο Richard J. Evans, *Η έλευση του Γ' Ράιχ*, μετάφρ. Κώστας Αντύπας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013, σσ. 621.
- Δορδανάς, Στράτος, «**Η αδύνατη επανάσταση**», *The Athens Review of books*, 67 (Νοέμβριος 2015), 42-3, για το βιβλίο Βόγλης Πολυμέρης, *Η αδύνατη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του Εμφυλίου Πολέμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014, σσ. 405.
- Δορδανάς, Στράτος, «**Εμφύλια Πάθη: Χθες και σήμερα**», *The Athens Review of books*, 70 (Φεβρουάριος 2016), 7-9, για το βιβλίο Στάθης Ν. Καλύβας-Νίκος Μαραντζίδης, *Εμφύλια πάθη. 23 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον Εμφύλιο*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2015, σσ. 526.
- Δορδανάς, Στράτος, «**«Δεν υπήρξαν ήρωες εδώ»: Το «ξεχασμένο» Μακεδονικό Μέτωπο**», *The Athens Review of books*, 78 (Νοέμβριος 2016), 53-5, για τη σειρά των οκτώ

μικρών τόμων του University Studio Press, αφιερωμένων στη Θεσσαλονίκη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

ΕΚΛΑΪΚΕΥΜΕΝΑ ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Δορδανάς Στράτος, «1914: Η μήτρα του πρώτου Διχασμού», *Τα Νέα*, 7 Ιανουαρίου 2014.
- Δορδανάς Στράτος Ν., «Οι Κεντρικές Αυτοκρατορίες και η Ελλάδα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *Ιστορία Εικονογραφημένη*, 557 (Νοέμβριος 2014), 17-26.
- Δορδανάς Στράτος, «Τι να θυμηθώ, τι να ξεχάσω...», *Εφ. Δρόμος της Αριστεράς*, Αθήνα, 9 Απριλίου 2016, σ. 27.

ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ (ενδεικτικά)

- Nagorski Andrew, *Οι κυνηγοί των Ναζί. Η καταδίωξη των εγκληματιών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, μετάφρ. Γιώργος Μπαρουζής, Μεταίχμιο, Αθήνα 2016, σσ. 11-15.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

A. ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

B. ΒΙΒΛΙΑ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ

- Δορδανάς Στράτος Ν.-Καλογρηάς Βάιος, *Οι Έλληνες της Στάζι. Το Υπουργείο Κρατικής Ασφάλειας και οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία*, Παραδοτέο Έργο-Μονογραφία στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «ΘΑΛΗΣ»: «Η Ελλάδα από τον Β΄ Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο: Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, στο http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/11241/3433_1.5.3.pdf και <http://www.openarchives.gr/view/2707113>

Η συγγραφή της ανά χείρας μονογραφίας εντάσσεται στο πλαίσιο των παραδοτέων του προγράμματος «ΘΑΛΗΣ: Η Ελλάδα από τον Β΄ Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Διεθνείς σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις» και έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό ιστοριογραφικό κενό αναφορικά με τους Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία. Πρόκειται, ασφαλώς, για τη λιγότερο μελετημένη περίπτωση σε σχέση με τις κοινότητες των πολιτικών προσφύγων που μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου διασκορπίστηκαν στις χώρες του ανατολικού συνασπισμού, στις λεγόμενες λαϊκές δημοκρατίες. Ίσως, αυτό το μειωμένο ενδιαφέρον για τους Έλληνες της Ανατολικής Γερμανίας οφείλεται στον πολύ μικρό αριθμό όσων τελικά εγκαταστάθηκαν εκεί, τον μικρότερο από κάθε άλλη σοσιαλιστική χώρα. Σε κάθε περίπτωση, αυτό δεν μειώνει την αξία της ενασχόλησης με το συγκεκριμένο αντικείμενο για έναν επιπρόσθετο λόγο· δεν συνδέεται μόνο άμεσα με την εξέλιξη της ελληνικής παρουσίας στην ανατολικογερμανική ζώνη, που αμέσως μετά το τέλος του πολέμου πέρασε στον σοβιετικό στρατιωτικό και πολιτικό έλεγχο, αλλά και με τους όρους κάτω από τους οποίους «παλαιές» και «νέες» εγκαταστάσεις περιλήφθηκαν στην κοινωνική-οικονομική πρακτική ενός αρτισύστατου πολιτικού συστήματος, αντιμετώπισαν τις ραγδαίες μεταβολές και αντιμετώπιστηκαν με συγκεκριμένα εργαλεία πειθαναγκασμού από το ανατολικογερμανικό καθεστώς, μετά τη συγκρότηση ξεχωριστού κράτος στα τέλη του 1949.

Η τελευταία διάσταση αποτέλεσε το βασικό ερέθισμα για την ένταξη στον κατάλογο των παραδοτέων του προγράμματος μιας μονογραφίας για το συγκεκριμένο ζήτημα. Με άλλα λόγια, διαπιστώθηκε πως το αρχείο της πάλαι ποτέ παντοδύναμης κρατικής ασφάλειας (Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik), γνωστότερης ως Στάζι, που από τις αρχές της δεκαετίας του '90 είχε ανοίξει τις πύλες του στους ερευνητές – χωρίς επιπλέον όρους και προϋποθέσεις – δεν ήταν ευρύτερα γνωστό στην ελληνική ερευνητική κοινότητα. Αντίθετα, ήταν ευρύτατα γνωστό στην κοινή γνώμη για τις δημοσιογραφικές «έρευνες» που κατά καιρούς έλαβαν χώρα για χάρη περισσότερο της ανακάλυψης καλά κρυμμένων μυστικών από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου που θα μπορούσαν να συνταράξουν την ελληνική κοινωνία, υπακούοντας στα κελεύσματα της συγκυριακής πολιτικής ορθοφροσύνης.

Χρειάστηκαν δύο κατά σειρά προγραμματισμένες επισκέψεις στο συγκεκριμένο αρχείο στο Βερολίνο, τον Ιούλιο και τον Οκτώβριο του 2014, κατά τη διάρκεια των οποίων ερευνήθηκαν οι φάκελοι ελληνικού ενδιαφέροντος και αναπαρήχθησαν φωτοτυπικά χιλιάδες σελίδες (καθώς αυτή είναι η μόνη δυνατότητα για να παραγγελθεί το μελετώμενο υλικό). Αξίζει να σημειωθεί εδώ πως η πρόσβαση απαιτεί μια απλή γραπτή επικοινωνία για τον προγραμματισμό της επίσκεψης, την επί τόπου μελέτη του υλικού και την απεριόριστη

δυνατότητα αναπαραγωγής του με την προαναφερόμενη μορφή, αφού προηγουμένως έχουν σβηστεί από τον υπεύθυνο του αρχείου όλες οι πληροφορίες που εμπίπτουν στις διατάξεις της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Αν και αυτού του είδους η «μεταχείριση» συνιστά «ακρωτηριασμό» του εγγράφου και αλλοίωση της ολότητάς του, επιφέροντας σποραδικά νοηματικά χάσματα, ο ερευνητής έχει την ευκαιρία στο στάδιο της έρευνας να μελετήσει το πρωτότυπο υλικό χωρίς καμία έξωθεν παρέμβαση και να κρατήσει σημειώσεις.

Οι «Έλληνες της Στάζι», δηλαδή όσοι στρατολογήθηκαν από τη γερμανική κρατική ασφάλεια ως σημαντικοί πράκτορες ή απλοί πληροφοριοδότες από τις αρχές της δεκαετίας του '50 έως και την πτώση του Τείχους το 1989, συγκροτούν το δεύτερο μέρος του βιβλίου (τρίτο κεφάλαιο). Παιδιά και νέοι που ενηλικιώθηκαν απότομα εξαιτίας του Εμφυλίου και με διαφορετικές παραστάσεις μετά την προώθησή τους στη Γερμανία, καθώς και μερικές δεκάδες μέλη του ΚΚΕ, βρέθηκαν παγιδευμένοι στα πλοκάμια της Στάζι (ή συνειδητά σε σχέση συνεργασίας) και προστέθηκαν στα μικρά ποσοστά των πρακτόρων ξένης υπηκοότητας. Η μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων είναι σημαντική μόνο όταν αυτή μπορεί να αναχθεί στο γενικό και να ενταχθεί σε μια συνολική προσπάθεια κατανόησης της δομής, υφής και λειτουργίας ενός ολοκληρωτικού μηχανισμού ελέγχου και πειθάρχησης της κοινωνίας που αποστολή του ήταν η μακροημέρευση του ανατολικογερμανικού καθεστώτος.

Η παραπάνω διευκρίνιση κρίνεται αναγκαία για να περιγραφούν οι βασικοί στόχοι του συγγραφικού εγχειρήματος. Δεν πρόκειται για μια ακόμη «δημοσιογραφική επιδρομή» στο εν λόγω αρχείο, με σκοπό να ανακαλυφθούν στενοί δεσμοί και υπόγειες συνεργασίες ελληνικών οικονομικών και πολιτικών ελίτ με τη Στάζι κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου· αντίθετα, περικλείει εξ ολοκλήρου μια συντονισμένη επιστημονικά προσπάθεια να φωτιστούν πτυχές της ζωής των ξένων Ελλήνων, πολιτικών προσφύγων ως επί το πλείστον, υπό συνθήκες παραβίασης της ιδιωτικότητάς τους και καταστρατήγησης κάθε έννοιας ατομικού δικαιώματος που απολαμβάνει κάθε πολίτης στη δημοκρατία. Ερωτήματα για τον ρόλο Ελλήνων στην ομώνυμη ταινία «Οι Ζωές των Άλλων» επαναφέρουν αυτομάτως τη συζήτηση στις απαρχές της που δεν είναι άλλες από τη λειτουργία ενός πολυπλόκαμου κρατικού μηχανισμού, στρατευμένου στο διεθνές ψυχροπολεμικό περιβάλλον για να προστατεύσει αλλά και να παράσχει πλήρη κάλυψη στις πρακτικές του κόμματος (SED).

Προηγούνται δύο άλλα κεφάλαια που στόχο έχουν να εισάγουν ομαλά τον αναγνώστη στη συζήτηση για τους Έλληνες της Ανατολικής Γερμανίας μεταξύ 1949-1989, με την εκκίνηση να τοποθετείται χρονικά ενόσω ακόμη διαρκούσε ο πόλεμος. Τότε, μερικές εκατοντάδες Έλληνες βρέθηκαν στο Γ' Ράιχ για διάφορους λόγους. Σε όσους επέλεξαν να μην επιστρέψουν στην Ελλάδα με το τέλος του πολέμου και βρέθηκαν στη σοβιετική ζώνη

κατοχής, προστέθηκαν από το 1949-50 οι πολικοί πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου, θέμα που διαπραγματεύεται εκτενώς το δεύτερο κεφάλαιο. Να σημειωθεί απλώς εδώ πως επρόκειτο για το πρώτο οργανωμένο κύμα πολιτικών προσφύγων που δέχθηκε η Ανατολική Γερμανία· αργότερα θα ακολουθήσουν δύο άλλα από τη Χιλή (το πολυπληθέστερο) και την Ισπανία, στο πλαίσιο της διεθνιστικής αλληλεγγύης προς τους ανά τον κόσμο χειμαζόμενους από τους φασισμούς δημοκρατικούς λαούς.

Για την όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη παρουσίαση του θέματος κρίθηκε σκόπιμο τα ευρήματα από την έρευνα στη Γερμανία να αξιολογηθούν συγκριτικά με τις αρχειακές διαθεσιμότητες στην Ελλάδα. Γι' αυτό η έρευνα επεκτάθηκε στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) και στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, κατά τη διάρκεια μιας μακράς παραμονής στην Αθήνα. Βιβλιογραφικά αξιοποιήθηκαν τα έργα που τα τελευταία χρόνια παρήχθησαν σε μια άνθηση των σχετικών επιστημονικών ενδιαφερόντων για τους Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες στην υπερορία και την εξαιρετικά πολύπλοκη παρεπόμενη διαδικασία του επαναπατρισμού τους, που άπτεται τόσο του διεθνούς περιβάλλοντος, όσο και ειδικότερα των εσωτερικών εξελίξεων στην Ελλάδα. Χωρίς να εξαντλείται (προς το παρόν) η παράθεση της σχετικής βιβλιογραφίας (συμπεριλαμβανομένων των απομνημονευμάτων) για την πολιτική προσφυγιά στις ανατολικές χώρες και τη Σοβιετική Ένωση (Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία αλλά και Γιουγκοσλαβία, Αλβανία), ελάχιστες είναι οι επιστημονικές συμβολές που ασχολούνται ειδικά με την ανατολικογερμανική περίπτωση.

Η τελευταία τελεία στην τελευταία σελίδα της μελέτης τοποθετήθηκε για λόγους καθαρά συμβατικών και γραμματικών. Το σωστότερο θα ήταν να μπει μια άνω τελεία· το συγκεκριμένο θέμα δεν εξαντλείται εδώ, εκλαμβάνεται δε η μελέτη περισσότερο ως μια απόπειρα να τεθούν οι πρώτες βάσεις παρά ως την κυριολεκτικά πλήρη και εξαντλητική παρουσίαση της δεδομένης ερευνητικής πρότασης. Από την άποψη αυτή μένει να γραφούν και άλλα επεισόδια στις «Ζωές των Άλλων», ώστε η ιστορία να θεωρείται ολοκληρωμένη, πόσω μάλλον όταν πρόκειται για τη συγκεκριμένη...

Γ. ΤΟΜΟΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

■ Δορδανάς, Στράτος Ν. – Καλογρηάς Βάιος (έρευνα-μετάφραση-εισαγωγή-επιμέλεια), *Το Μακεδονικό και η Γερμανία. Απόρρητα έγγραφα του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών/Εκδοτικός Οίκος Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 464.

Ο ανά χείρας τόμος είναι καρπός ενός ερευνητικού προγράμματος για τη συγκέντρωση, την επεξεργασία και τη μετάφραση εγγράφων του Πολιτικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών στο Βερολίνο (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, PA AA) από τα γερμανικά στα ελληνικά με θέμα το Μακεδονικό Ζήτημα στη χρονική περίοδο 1904-1912. Το αντικείμενο της έρευνας επικεντρώνεται στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του Μακεδονικού Ζητήματος στο διάστημα από την έναρξη του Μακεδονικού Αγώνα έως την έκρηξη των Βαλκανικών Πολέμων (1912/13) που έθεσαν, προσωρινά, τέλος στην εθνική διαμάχη μεταξύ Ελλήνων, Βούλγαρων, Σέρβων, Ρουμάνων και Αλβανών στη Μακεδονία ενόψει της επικείμενης, όπως πίστευαν τότε πολλοί σύγχρονοι, κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο ευρωπαϊκό της τουλάχιστον τμήμα. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα κρίσιμη χρονική περίοδο κατά την οποία δρομολογήθηκαν εξελίξεις που σφράγισαν καταλυτικά την πορεία του Μακεδονικού ζητήματος και σημάδεψαν ανεξίτηλα τη συλλογική εθνική μνήμη των βαλκανικών λαών.

Το ερευνητικό πρόγραμμα ενθαρρύνθηκε και χρηματοδοτήθηκε από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών (ΕΜΣ). Όπως είναι γνωστό η ΕΜΣ έχει ως σκοπό την προώθηση επιστημονικών μελετών πάνω σε ιστορικά ζητήματα της μείζονος Μακεδονίας. Η έκδοση αυτή, επομένως, εντάσσεται στα πλαίσια του γενικότερου ενδιαφέροντος της ΕΜΣ για τη συλλογή, ταξινόμηση και δημοσίευση εγγράφων από άλλες χώρες με επίκεντρο φυσικά την ιστορία του μακεδονικού χώρου. Το παραπάνω εγχείρημα φιλοδοξούμε με την σειρά μας να συνεχίσουμε (μεταθέτοντας όμως το χρονικό πλαίσιο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα), αφενός με την έκδοση των εν λόγω εγγράφων και αφετέρου με την κατάθεση του αρχειακού υλικού στο αρχείο της ΕΜΣ, στο οποίο θα έχουν πρόσβαση μεταπτυχιακοί φοιτητές, υποψήφιοι διδάκτορες και γενικά οι ερευνητές. Με τον τρόπο αυτό ευελπιστούμε να συμβάλουμε στην ενδελεχή μελέτη των πρωτογενών γερμανικών πηγών και να ενθαρρύνουμε την εκπόνηση συνθετικών αλλά και επιμέρους εργασιών.

Η έρευνα για τη συλλογή των εγγράφων στο Πολιτικό Αρχείο του γερμανικού ΥΠΕΞ πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις: α) τέλη Ιουλίου με αρχές Αυγούστου 2010, β) τον Νοέμβριο του 2010 και γ) στα τέλη Ιουλίου του 2011. Διερευνήθηκε η αρχειακή σειρά «Η κατάσταση στη Μακεδονία» («Verhältnisse in Makedonien»), η οποία αποτελείται από 155 φακέλους (R 13580-13735). Το υλικό που φωτογραφήθηκε είναι ιδιαίτερα πλούσιο και αναφέρεται στις διπλωματικές, πολιτικές, στρατιωτικές και οικονομικές εξελίξεις στην γεωγραφική περιοχή της Οθωμανικής Μακεδονίας (δηλαδή στα βιλαέτια της Θεσσαλονίκης, του Μοναστηρίου και του Κοσσυφοπεδίου), στις σχέσεις των βαλκανικών κρατών με την

Πύλη και τις Μεγάλες Δυνάμεις καθώς και στην εμπλοκή των ευρωπαϊκών κρατών στο Μακεδονικό ως μέρος του ευρύτερου Ανατολικού ζητήματος.

Σημαντικό μέρος του αρχειακού υλικού αφορά τον βουλγαρικό παράγοντα, τις εδαφικές του επιδιώξεις αλλά και τις σχέσεις της Βουλγαρίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία (κάτι που φανερώνει τον ιδιαίτερο ρόλο που απέδιδαν οι Γερμανοί διπλωμάτες στους «Πρώσους της Βαλκανικής»), ενώ αυξημένο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εποχή του Μακεδονικού Αγώνα λόγω της ένοπλης σύγκρουσης ανάμεσα στις διάφορες «εθνικές συμμορίες», με τη Σόφια και την Αθήνα ν' αποτελούν τους δύο κατεξοχόν πόλους της αμφίρροπης αυτής αναμέτρησης. Οι πολιτικές του καθεστώτος των Νεότουρκων, τέλος, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικο-οικονομικό πεδίο, απασχολούν έντονα τη διεθνή διπλωματία διότι από την επιτυχία του μεταρρυθμιστικού προγράμματος, όπως επιχειρηματολογούν οι αντιπρόσωποι των Μεγάλων Δυνάμεων, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η ειρηνική συνύπαρξη των χριστιανικών πληθυσμών στην Ευρωπαϊκή Τουρκία. Το αγωνιώδες ζήτημα της επιβίωσης (ή όχι) της παρηκμασμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στόχος αναντίρρητος της εξωτερικής πολιτικής του Κάιζερ Γουλιέλμου Β', διαχέεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στα γερμανικά έγγραφα, όπως και η γενικότερη ανησυχία για την έκρηξη ενός πολέμου στα Βαλκάνια με απρόβλεπτες συνέπειες για ολόκληρη την Ευρώπη. Η διατήρηση της ειρήνης και η αποθάρρυνση κάθε μεταβολής του εδαφικού καθεστώτος σε βάρος της Τουρκίας αποτέλεσαν κοινή συνισταμένη της βαλκανικής πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, ιδιαίτερα των Κεντρικών Αυτοκρατοριών.

Εκτός από εμπιστευτικές εκθέσεις, μακροσκελή υπομνήματα, μυστικές αναφορές και επείγοντα τηλεγραφήματα των Γερμανών πρέσβων και προξένων από την Κωνσταντινούπολη, την Αθήνα, τη Σόφια, το Βελιγράδι, το Βουκουρέστι, τη Θεσσαλονίκη, τη Βιέννη, το Λονδίνο, το Παρίσι και την Αγία Πετρούπολη που καταλαμβάνουν την μερίδα του λέοντος, οι φάκελοι του Πολιτικού Αρχείου που μελετήθηκαν περιλαμβάνουν αποκόμματα γαλλικών, αγγλικών, γερμανικών, ελληνικών και βουλγαρικών εφημερίδων, κάρτ ποστάλ, φωτογραφίες (για παράδειγμα αντάρτικα σώματα Σέρβων Τσετών και Ελλήνων Μακεδονομάχων), γεωγραφικούς και εθνολογικούς χάρτες της Μακεδονίας (όπου δίνεται έμφαση στα αριθμητικά δεδομένα του εκάστοτε τοπικού πληθυσμού αλλά και των σχολείων που διατηρούσαν οι χριστιανικές κοινότητες), συνημμένα σώματα βιβλίων και διμερών ή πολυμερών συμφωνιών αλλά και διαφωτιστικό υλικό ελληνικών και βουλγαρικών επαναστατικών οργανώσεων (όπως υπομνήματα του «Μακεδονικού Κομιτάτου» στην Αθήνα που είχαν συνταχθεί ως επί το πλείστον στη γαλλική γλώσσα με αποτέλεσμα, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Βασίλης Γούναρης στην πρόσφατη μελέτη του για το Μακεδονικό Ζήτημα, οι ελληνικές θέσεις να μην τύχουν της δέουσας προσοχής στον αγγλοσαξωνικό κόσμο).

Αποσπασματικές αναφορές υπάρχουν ακόμη στο εμβρυακό σοσιαλιστικό κίνημα της Θεσσαλονίκης μετά την επικράτηση των Νεότουρκων τον Ιούλιο του 1908.

Ποιόν σκοπό εξυπηρετεί, όμως, η μετάφραση των γερμανικών εγγράφων στα ελληνικά; Για ποιούς λόγους κρίθηκε η δημοσίευση τους απαραίτητη; Όπως είναι γνωστό, για την ιστορία του Μακεδονικού Ζητήματος έχει χυθεί άπειρη μελάνη· τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Οι πρώτες ελληνικές και βουλγαρικές μελέτες (η σερβική βιβλιοπαραγωγή καθυστέρησε αρκετά σε σύγκριση με την αντίστοιχη ελληνική και βουλγαρική, ενώ η θεωρία της *μακεδονικής εθνογένεσης* που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της μαρξιστικά χρωματισμένης και εθνικιστικά προσανατολισμένης ιστοριογραφίας των Σκοπίων ακολούθησε πολύ αργότερα) εκδόθηκαν ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα ως απόρροια των αναδυόμενων εθνικών ανταγωνισμών και εξυπηρετούσαν κατά κανόνα προπαγανδιστικές σκοπιμότητες. Ας σημειωθεί ότι ορισμένες από αυτές εκδόθηκαν στα γαλλικά και τα αγγλικά για την «διαφώτιση της κοινής γνώμης» και τον επηρεασμό, στο μέτρο του δυνατού, της διεθνούς διπλωματίας. Ως αιχμή του δόρατος για την εξιστόρηση των εθνικών δικαιωμάτων της κάθε πλευράς χρησιμοποιήθηκαν τίτλοι ιστορικής κυριότητας και πολυάριθμες στατιστικές και εθνογραφικοί χάρτες που αποδείκνυαν φυσικά την υπεροχή είτε του ελληνικού είτε του βουλγαρικού πληθυσμού. Από το «παιχνίδι» των δημοσιεύσεων δεν έλειψαν και Ευρωπαίοι περιηγητές και εθνογράφοι (Mary Walker, Georg von Hahn, Georgina Mackenzie κ.ά.), που ανάλογα με τις «εθνικές» προτιμήσεις τους υποστήριζαν τα επιχειρήματα της μιας ή της άλλης πλευράς – κυρίως όμως της βουλγαρικής. Το βουλγαρικό προβάδισμα οφειλόταν βασικά σε δύο λόγους: α) στον προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας των Χριστιανών της Μακεδονίας με αποκλειστικό κριτήριο τη γλώσσα – τυπικό δείγμα προσέγγισης της έννοιας του έθνους στη Δύση εκείνη την εποχή – και β) στο ότι η βουλγαρική πρόταση για την πολιτική αυτονομία της Οθωμανικής Μακεδονίας φαινόταν πολύ λογική και ρεαλιστική. Τα τότε παράπονα της Αθήνας για την μη κατανόηση των θέσεων της από τις Μεγάλες Δυνάμεις θυμίζουν εν πολλοίς τα σημερινά ελληνικά παράπονα για την «ανθελληνική» στάση των εταίρων μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση απέναντι στο ζήτημα της τελικής ονομασίας της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Η απάντηση, επομένως, στο ερώτημα που τέθηκε αρχικά είναι ότι με τη δημοσίευση των γερμανικών πηγών συμπληρώνεται η εικόνα που μας δίνουν τα αρχεία των δύο γερμανόφωνων Κεντρικών Αυτοκρατοριών, δηλαδή της Αυστρίας και της Γερμανίας, για το Μακεδονικό Ζήτημα κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (1904-1912). Σχετικά με τις αυστριακές πηγές Έλληνες ιστορικοί, για παράδειγμα ο Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, έχουν αξιοποιήσει στις μελέτες τους επίσημα έγγραφα από τα κρατικά αρχεία της Βιέννης. Επίσης

υπάρχει και η αυτοτελής έκδοση αυστριακών εγγράφων του F. R. Bridge από το Ινστιτούτο Βαλκανικών Σπουδών στη Θεσσαλονίκη (1976) υπό τον τίτλο *Austro-Hungarian Documents relating to the Macedonian Struggle, 1896-1912*. Δεν αξιοποιήθηκαν, ωστόσο, τα έγγραφα των αντίστοιχων υπηρεσιών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Για ευνόητους λόγους θα λέγαμε: διότι σε αντίθεση με την Αυστρία, η Γερμανία δεν είχε άμεσα ζωτικά συμφέροντα στη Μακεδονία. Ενώ ο οίκος των Αψβούργων προπαρασκεύαζε την εμπορική και οικονομική του κάθοδο στο Αιγαίο, κάτι που εξυπηρετούσε και τα γερμανικά συμφέροντα, η δυναστεία των Χόνεντσόλερν ενδιαφερόταν περισσότερο για την οικονομική της διεύρυνση στη Μικρά Ασία και τις αραβικές χώρες, υποστηρίζοντας σε μεγάλο βαθμό τις αυστριακές επιλογές και αποφεύγοντας προσεκτικά μια σύγκρουση συμφερόντων με τη τσαρική Ρωσία. Έτσι, τα γερμανικά αρχεία δεν τέθηκαν στο μικροσκόπιο των Ελλήνων ερευνητών. Στη Γερμανία, αντίθετα, το Πολιτικό Αρχείο του γερμανικού ΥΠΕΞ αποτελεί ήδη εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες αντικείμενο συστηματικής έρευνας.

Το αρχειακό αυτό κενό στην ελληνική ιστοριογραφία αποτέλεσε ουσιαστικά το εφιαλτήριο της ενασχόλησής μας με το θέμα. Στόχος των επιμελητών είναι ο εμπλουτισμός των γνώσεων με άγνωστες λεπτομέρειες από τις γερμανικές πηγές. Όπως θα φανεί στη συνέχεια, τα έγγραφα του γερμανικού ΥΠΕΞ τεκμηριώνουν την άποψη ότι το Μακεδονικό ζήτημα αφορά αποκλειστικά την εθνική διαπάλη ανάμεσα σε Έλληνες, Βούλγαρους, Σέρβους, Αλβανούς και Ρουμανόβλαχους, χωρίς να γίνεται αναφορά σε κάποια ιδιαίτερη «μακεδονική εθνότητα» σλαβικού χαρακτήρα. Όσες φορές απαντάται στα γερμανικά έγγραφα ο όρος «Μακεδόνες», αυτός παραπέμπει σε Σλαβόφωνους με βουλγαρική εθνική συνείδηση. Συνηθέστεροι είναι οι όροι «Ελληνομακεδόνες», «Βουλγαρομακεδόνες», «Σερβομακεδόνες» κ.ο.κ. που επιλέγονται για τον χαρακτηρισμό της αντίστοιχης εθνοτικής ομάδας στη Μακεδονία. Ακόμη και ο όρος «Σλαβομακεδόνες» που χρησιμοποιήθηκε ενίοτε από την ελληνική πλευρά δεν συναντάται στα γερμανικά έγγραφα. Αλλά και στο πεδίο της διεθνούς διπλωματίας δεν τίθεται ζήτημα «μακεδονικής εθνικής ταυτότητας», «μακεδονικού εθνικού (απελευθερωτικού) κινήματος» ή «μακεδονικού εθνικού κράτους». Η εξωτερική πολιτική της Γερμανίας προσανατολιζόταν σταθερά στην διατήρηση του status quo και δεν υιοθετούσε τις εδαφικές διεκδικήσεις της Αθήνας, της Σόφιας και του Βελιγραδίου – πόσο μάλλον τα σχέδια Βούλγαρων επαναστατών για την κρατική ανεξαρτησία της Οθωμανικής Μακεδονίας.

Σχετικά με την επιλογή των εγγράφων, αυτή βασίστηκε σε τρεις αλληλένδετες μεταξύ τους θεματικές ενότητες: α) πολιτικές των βαλκανικών κρατών (Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία, Ρουμανία) και της Πύλης, β) πολιτικές των Μεγάλων Δυνάμεων και γ) εσωτερικές εξελίξεις στη Μακεδονία (επαναστατικές οργανώσεις, εκκλησιαστικό ζήτημα, διοικητικές, κοινωνικές

και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, πολιτικές αναταραχές, στάση των χριστιανικών εθνοτήτων κλπ.). Η τρίτη ενότητα – χωρίς να υποτιμάται η σημασία των άλλων δύο – αποτελεί ασφαλώς την πιο ενδιαφέρουσα πτυχή (και την ουσία ίσως) του Μακεδονικού Ζητήματος, διότι αφορά τις διεργασίες που συντελέστηκαν στον ίδιο τον πολύπαθο μακεδονικό χώρο. Φυσικά κρίθηκε προτιμότερο να μεταφραστεί ένα μέρος των (ανέκδοτων μέχρι στιγμής) εγγράφων που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με ζητήματα που άπτονται ελληνικού ενδιαφέροντος και εστιάζουν περισσότερο στο γεωγραφικό τμήμα της σημερινής ελληνικής Μακεδονίας.

■ Δορδανάς Στράτος-Πασχαλούδη Ελένη, *Η Ελλάδα και οι πρώην Ανατολικές χώρες στον Ψυχρό Πόλεμο. Ανέκδοτες αρχειακές πηγές από την Ουγγαρία, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, την Ανατολική Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση*, Παραδοτέο Έργο: «Έκδοση τόμου ταξινομημένων και μεταφρασμένων εγγράφων» στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «ΘΑΛΗΣ»: «Η Ελλάδα από τον Β' Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο: Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, στο http://coldwar.gr/dordanas_paschalidi.pdf

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος αλλά και ο Εμφύλιος Πόλεμος που ακολούθησε, πέρα από τις απώλειες και τις καταστροφές, επέφεραν στην Ελλάδα τεράστιες αλλαγές στο διπλωματικό, πολιτικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο. Η ήττα της ελληνικής Αριστεράς το 1949 είχε ως αποτέλεσμα την οριστική ένταξη της χώρας στο συνασπισμό των χωρών της Δυτικής Ευρώπης και αργότερα του ΝΑΤΟ. Ακολούθως, οι σχέσεις της χώρας με την Ανατολική Ευρώπη παρακολούθησαν τις διακυμάνσεις του Ψυχρού Πολέμου και επηρεάστηκαν από τη διπολική αντιπαράθεση.

Την ίδια στιγμή, όμως, πάνω από 50.000 Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες, που είχαν ακολουθήσει την υποχώρηση του ΔΣΕ, διαβιούσαν σε αυτές τις χώρες και διεκδικούσαν το δικαίωμα της επιστροφής τους στην Ελλάδα. Αργότερα σε αυτό τον αριθμό προστέθηκαν τα παιδιά του παιδομαζώματος, οι μάχιμοι του ΔΣΕ και τα πολιτικά στελέχη που ανέβασαν τον αριθμό των Ελλήνων που ζούσαν στις πρώην ανατολικές χώρες σε πάνω από 100.000. Πέρα από τις περίπλοκες επιπτώσεις που είχε η πολιτική προσφυγιά στους ίδιους τους ανθρώπους και τις οικογένειές τους αποτέλεσε και ένα μόνιμο σημείο τριβής των χωρών εγκατάστασης με την ελληνική κυβέρνηση.

Επιπλέον, στις ανατολικές χώρες μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου βρέθηκε η ηγεσία της ηττημένης Αριστεράς. Το πολιτικό γραφείο του ΚΚΕ, έχοντας χάσει οριστικά πια τη μάχη για την εξουσία, εξαρτήθηκε πλήρως από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης και από τα αδελφά κόμματα των χωρών υποδοχής των πολιτικών προσφύγων. Παράνομο στην Ελλάδα, το ΚΚΕ αναγνωριζόταν ως νόμιμο κόμμα εξουσίας στις ανατολικές χώρες. Αυτό το παράδοξο επηρέασε τις εξελίξεις στο σώμα της ελληνικής Αριστεράς τόσο κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται, όσο και αργότερα, κυρίως μετά το 1974, όταν οι πολιτικοί πρόσφυγες άρχισαν να επιστρέφουν σταδιακά και τα δύο ΚΚΕ νομιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα. Ο ανά χείρας τόμος στηρίζεται σε πρωτότυπες αρχειακές πηγές που προέρχονται από τις σημαντικότερες αρχειακές συλλογές της Ανατολικής Ευρώπης. Συμπεριλαμβάνει έγγραφα και αρχειακά τεκμήρια από την Ουγγαρία, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, την Ανατολική Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση.

Μέσα από τα συγκεκριμένα αρχειακά τεκμήρια προσφέρεται στον αναγνώστη μία πολύ καλή εικόνα της αλληλεπίδρασης της ελληνικής πολιτικής σκηνής με τις πολιτικές εξελίξεις στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα και τις πολιτικές-διπλωματικές επιδιώξεις των πρώην ανατολικών χωρών από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και την πρώτη φάση του Ψυχρού Πολέμου. Επιπλέον, παρακολουθούν τις εξελίξεις στις κοινότητες των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων, καθώς και τις εξελίξεις στο ΚΚΕ από τον Εμφύλιο μέχρι και τη διάσπασή του το 1968.

Η έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο του προγράμματος «Θαλής» με τίτλο: «Η Ελλάδα από τον Β΄ Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο: Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις». Στον τόμο συμπεριλαμβάνεται ένα μικρό μόνο μέρος των αρχειακών πηγών που συγκεντρώθηκαν από τους ερευνητές κατά τη διάρκεια του προγράμματος και θεωρήθηκαν από τους επιμελητές πιο αντιπροσωπευτικές του θέματος και της περιόδου. Όπου κρίθηκε σκόπιμο οι επιμελητές επενέβησαν φιλολογικά για να διορθώσουν γλωσσικές αβλεψίες και να καταστήσουν τα μεταφρασμένα έγγραφα περισσότερο ευανάγνωστα και κατανοητά στον αναγνώστη. Η ομοιομορφία ήταν επίσης ένας από τους βασικούς επιδιωκόμενους στόχους, αν και δεν εξασφαλίστηκε στην επιθυμητή έκταση για λόγους που σχετίζονται και με τη διαφορετική πηγή προέλευσης των εγγράφων.

Ο εντοπισμός, η συλλογή και η μετάφραση του αρχειακού υλικού έγινε από τους Νίκο Φωκά (Ουγγαρία), Angelica Wudalas (Πολωνία), Katarina Kralova και Κώστα Τσίβο (Τσεχοσλοβακία), Στράτο Δορδανά (αρχείο Στάζι, Ανατολική Γερμανία), Ίρμα Παπαδοπούλου και Βικτώρια Ουρουμίδου (Σοβιετική Ένωση). Η δημοσίευση της συλλογής αυτής εγγράφων αντιπροσωπεύει ένα μικρό μόνο δείγμα της τεράστιας δυναμικής που

διαθέτουν τα συγκεκριμένα αρχεία στην προώθηση εν γένει των μελετών για τον Ψυχρό Πόλεμο και στη συμπλήρωση των μέχρι σήμερα αθέατων όψεων του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου ως εθνικό συμβάν αλλά και ως πτυχή του διεθνούς μεταπολεμικού περιβάλλοντος.

Δ. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ-ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ-ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ

Δ1. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

■ Αλεξάτος Γεράσιμος-Στράτος Δορδανάς-Μανώλης Κανδυλάκης (επιμ.), *«Εν Γκαίρλιτς 31/12/1917...»: Ημερολόγιο αιχμαλωσίας του βενιζελικού αξιωματικού Στυλιανού Κανδυλάκη στη Γερμανία του Κάιζερ*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 167.

Το επιμελημένο και σχολιασμένο ημερολόγιο αποτελεί συνεισφορά στην ιστοριογραφία για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αφενός προσθέτει πολύτιμες πληροφορίες για το χρονικό κράτηση των βενιζελικών αξιωματικών στο Βερλ – γεγονός για το οποίο έως τώρα δεν διαθέταμε τίποτε περισσότερο από απλές αναφορές – και αφετέρου έρχεται να εμπλουτίσει περαιτέρω τις γνώσεις μας αναφορικά με την παράδοση της Καβάλας στους Βουλγάρους τον Αύγουστο του 1916 και τη μεταφορά του Δ΄ Σώματος Στρατού στο Γκαίρλιτς της Σιλεσίας. Ο κρητικός αξιωματικός της Χωροφυλακής Στυλιανός Κανδυλάκης αφηγείται σε πραγματικό χρόνο τη σύλληψη και ομηρία τους, αφιερώνοντας ως επί το πλείστον τις ημερολογιακές καταγραφές για να κρατήσει ζωντανές έναντι της λήθης τις πολιτικές διώξεις που υπέστησαν οι βενιζελικοί από τους φιλοβασιλικούς συναδέλφους τους σε αφιλόξενο έδαφος, με αποκορύφωμα την πολύμηνη φυλάκισή τους στο Βερλ της Βεσφαλίας και τις σκληρές συνθήκες κράτησής τους έως τη στιγμή της απελευθέρωσης και της επιστροφής τους στην Ελλάδα. Μέσα από το ημερολόγιο ξαναζωντανεύουν πτυχές της πρωτόγνωρης περιπέτειας των στρατιωτών και αξιωματικών του Δ΄ Σ.Σ., που δεν αποτελούν παρά έκφανση του Εθνικού Διχασμού στην Ελλάδα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Δ2. ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΙ ΤΟΜΟΙ

■ Δορδανάς Στράτος-Λάζου Βασιλική-Γζούκας Βαγγέλης-Φλιτούρης Λάμπρος (επιμ.), *Κατοχική βία, 1939-1945: Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία*, Εκδόσεις Ασίνη/Δήμος Νικολάου Σκουφά, Αθήνα/Κομμένο Άρτας 2016, σσ. 454.

ΑΡΘΡΑ

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «Οι αντίπαλοι του ΕΛΑΣ στο νομό Πέλλας», *Φίλιππος*, 76 (Γιαννιτσά, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2012), 15-21.

Οι περιοχές του σημερινού νομού Πέλλας, αλλά και αυτές στις παρυφές του νομού Θεσσαλονίκης αποτέλεσαν το πεδίο σκληρών συγκρούσεων μεταξύ του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και του ευρύτερου αντιεαμικού χώρου, μέρος του οποίου συγκρότησε σκληρά αντικομμουνιστικά τμήματα και κινήθηκε ανοικτά στην ένοπλη συνεργασία με τον κατακτητή. Η πεδιάδα των Γιαννιτσών γενικότερα αλλά και χωριά στους πρόποδες του Πάικου κατέστησαν αφιλόξενα εδάφη για τον ΕΛΑΣ εξαιτίας αφενός της μαζικής παρουσίας δωσιλογικών τμημάτων στα πεδινά και αφετέρου λόγω της αύξησης της έντασης μεταξύ του πληθυσμού σε μεικτά χωριά που επέτεινε την πόλωση και οδήγησε σε εκατέρωθεν πράξεις αντιποίνων. Το άρθρο σκιαγραφεί το αντίπαλο στρατόπεδο του ΕΛΑΣ στον νομό Πέλλας, τη συλλεκτικότητα και συνεκτικότητα του, αναλύσει τους λόγους που οδήγησαν στην ένοπλη αντιπαράθεση με τον ΕΛΑΣ, με αποκορύφωμα τις ενδοελληνικές συγκρούσεις και τα εκατέρωθεν θύματα αυτών.

■ Δορδανάς, Στράτος Ν., «΄Προς τον πρωτοπόρον Αρχηγόν των απανταχού της γης Εθνικοσοσιαλιστών Αδόλφον Χίτλερ΄: Ο Εθνικοσοσιαλισμός στη Δράμα κατά το Μεσοπόλεμο», Χρίστος Π. Φαράκλας (επιμ.), *Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός*, Πρακτικά Ε΄ Επιστημονικής Συνάντησης, τόμ. 2, Δράμα, 18-21 Μαΐου 2006, Δήμος Δράμας/ΔΕΚΠΟΤΑ, Δράμα 2013, σσ. 909-924.

Στον Μεσοπόλεμο και ιδιαίτερα μετά την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία, η Γερμανία και ο αρχηγός της απέκτησαν τα πρώτα ιδεολογικά ερείσματα στην Ελλάδα. Δεν επρόκειτο για σημαντικές κινήσεις και για εξίσου δυναμικούς πολιτικούς σχηματισμούς, αλλά σε κάθε περίπτωση για πρωτοβουλίες άξιες λόγου, σε μια χώρα που απείχε αρκετά γεωγραφικά αλλά και ιδεολογικά από το Γ΄ Ράιχ. Υπό το πρίσμα αυτό, οι ιδεολογικές συμπλεύσεις αδερφών ελληνικών κύκλων, όσο και αν αποτελούσαν κακή απομίμηση του γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού μοντέλου, έτυχαν της προσοχής καταρχήν της γερμανικής πρεσβείας των Αθηνών και στη συνέχεια των αρμοδίων του Βερολίνου.

Μια από τις κινήσεις, που ξεκίνησαν από τη Μακεδονία για να καταλήξουν μέσω της γερμανικής πρεσβείας στο Βερολίνο, είχε την έδρα της στη Δράμα. Σταδιακά ο ιδρυτής του *Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος Μακεδονίας-Θράκης* και οι υποστηρικτές του ξεπέρασαν τα

στενά τοπικά πλαίσια του νομού της Δράμας και επιχειρήσαν να επεκταθούν καταρχάς σε άλλες όμορες περιοχές και στη συνέχεια και στην υπόλοιπη Ελλάδα, συνάπτοντας σχέσεις με συγγενείς ιδεολογικά κύκλους των Αθηνών. Οι συνεχείς εκλογικές αποτυχίες δε φαίνεται να πτόησαν την αρχηγική ομάδα που εντατικοποίησε τις προσπάθειές της για να διαδώσει τις αρχές του Εθνικοσοσιαλισμού στον ελληνικό λαό. Παράλληλα, διατήρησε ανοιχτό τον διάυλο επικοινωνίας με το Ράιχ, εμπλουτίζοντας το αρχείο των υπηρεσιών του εξωτερικού με εγκωμιαστικά γράμματα για τον Χίτλερ. Ωστόσο, οι εκλογικές αποτυχίες φανέρωσαν την ιδεολογική απήχηση που είχε το Γ' Ράιχ στην Ελλάδα και καταχώρησαν την πολιτική κίνηση από τη Δράμα ως οργάνωση που υφίστατο περισσότερο στα χαρτιά παρά στην πράξη.

Η δικτατορία του Μεταξά ήρθε να φιμώσει τις φωνές αυτές του ολοκληρωτισμού και να καταδιώξει τους πρωτεργάτες τους. Οι διώξεις της μεταξικής περιόδου έμελλε μακροπρόθεσμα να αποβούν προς όφελος των καταδιωχθέντων, καθώς εκλήφθηκαν ως μετάλλια εθνικοσοσιαλιστικής δράσης σε δύσκολες για την Ελλάδα εποχές. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής, οι ορμώμενοι εκ Δράμας κατέφυγαν εξαιτίας των Βουλγάρων στη Θεσσαλονίκη, κομίζοντας μαζί τους τις δάφνες της προπολεμικής περιόδου. Όσοι είχαν εργαστεί μέχρι πρότινος με ζήλο στη Δράμα και στην υπόλοιπη Ανατολική Μακεδονία, απέκτησαν πλέον στην κατεχόμενη Θεσσαλονίκη σημαίνοντα ρόλο και αξιοποιήθηκαν δεόντως από τους Γερμανούς, επιδεικνύοντας το ίδιο πάθος για την προσωπική τους ανέλιξη, στο πλαίσιο πραγμάτωσης του οράματος της εθνικοσοσιαλιστικής Ελλάδας.

■ Stratos N. Dordanas, „Österreich-Ungarn und die Makedonische Frage während des Ersten Weltkriegs“, Wolfram Dornik, Julia Walleczek-Fritz, Stefan Wedrac (Hg), *Front wechsel. Österreich-Ungarn „Großer Krieg“ im Vergleich*, Böhlau Verlag, Wien 2014, pp. 345-355.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που κλήθηκε να επιλύσει η συνδιάσκεψη του Βουκουρεστίου, τον Αύγουστο του 1913, ήταν αυτό της Καβάλας που διεκδικούταν ταυτόχρονα από την Ελλάδα και τη Βουλγαρία. Τελικά με βάση το ομώνυμο κείμενο της συνθήκης, με την οποία τερματίστηκε και επισήμως ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος, η πόλη περιήλθε στην Ελλάδα με τη σθεναρή υποστήριξη της Γερμανίας και παρά τη διαφορετική τοποθέτηση της Αυστρο-Ουγγαρίας. Ωστόσο, τα εδαφικά κέρδη της Ελλάδας από τους Βαλκανικούς Πολέμους τέθηκαν γρήγορα σε κίνδυνο. Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι Κεντρικές Δυνάμεις χρησιμοποίησαν την ελληνική Μακεδονία ως δέλεαρ για τον προσεταιρισμό της Βουλγαρίας και την προσχώρησή της στην Τριπλή Συμμαχία. Η Καβάλα πέρασε αυτήν τη φορά (1916) στα βουλγαρικά χέρια, ενώ η εισβολή του βουλγαρικού

στρατού σε ελληνικά εδάφη αποτέλεσε σαφή παραβίαση των συνόρων ενός μέχρι τότε ουδέτερου κράτους. Μετά δε την κατάληψη της Καβάλας, περίπου έξι χιλιάδες Έλληνες στρατιώτες μεταφέρθηκαν αιχμάλωτοι στην Άνω Σιλεσία, γεγονός που άσκησε βαθιά επίδραση στην ελληνική κοινή γνώμη. Οι προκλητικές αυτές ενέργειες είχαν την αποδοχή της Αυστρο-Ουγγαρίας και της Γερμανίας, οι οποίες υποστήριζαν τις βουλγαρικές διεκδικήσεις στην περιοχή για στρατιωτικούς λόγους, ακόμα και σε βάρος της πολιτικής θέσης του Έλληνα βασιλιά Κωνσταντίνου, πιστού συμμάχου των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και εξαρχής πεπεισμένου για τη νίκη τους. Τον Μάιο του 1941, βουλγαρικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, κατόπιν έγκρισης του Χίτλερ, εγκαινιάζοντας την περίοδο της τρίτης βουλγαρικής κατοχής της ελληνικής Μακεδονίας (1912-13, 1916-18, 1941-44).

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι να παρακολουθήσει την πολιτική της Αυστρο-Ουγγαρίας στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ειδικότερα να παρουσιάσει τις θέσεις της Μοναρχίας έναντι της Ελλάδας και της Βουλγαρίας και των αντίστοιχων διεκδικήσεών τους στο πλαίσιο του Μακεδονικού Ζητήματος (ως πτυχή του ευρύτερου Ανατολικού Ζητήματος). Για την κατανόηση των πολιτικών αποφάσεων της αυτοκρατορίας των Αψβούργων και της κατ' εξοχήν στήριξης των βουλγαρικών διεκδικήσεων επιχειρείται μια σύγκριση όσων διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με τους Βαλκανικούς Πολέμους αλλά και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων (1912-13) η Αυστρο-Ουγγαρία αντιτάχθηκε στην παραχώρηση στην Ελλάδα τόσο της Θεσσαλονίκης όσο και της Καβάλας, δύο σημαντικών λιμανιών στα Βαλκάνια, υποστηρίζοντας τις βουλγαρικές θέσεις, σε μια προσπάθεια να καταστήσει τη Βουλγαρία ανάχωμα έναντι της Σερβίας και να εμποδίσει την αύξηση της ρωσικής επιρροής. Αντίθετα, η Γερμανία στράφηκε τελικά στην Ελλάδα και υποστήριξε τις διεκδικήσεις της, έχοντας ως πρωταρχικό μέλημά της τη διαφύλαξη των συμφερόντων της στην Τουρκία. Η διαφοροποίηση μεταξύ Βιέννης και Βερολίνου αναφορικά με τα Βαλκάνια και ειδικότερα στην πολιτική τους έναντι της Σόφιας και της Αθήνας εξέλιπε με την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν τόσο η Θεσσαλονίκη, όσο και η Καβάλα προσφέρθηκαν από τις Κεντρικές Δυνάμεις ως αντάλλαγμα για την εξασφάλιση της βουλγαρικής στρατιωτικής υποστήριξης και την ενίσχυση των επιχειρήσεων στο Μακεδονικό Μέτωπο εναντίον της Αντάντ.

■ Stratos N. Dordanas, „Der unerklärte Krieg der nationalistischen Organisationen in der griechischen Gesellschaft der Zwischenkriegszeit: Ideologie, Rhetorik und Ausgrenzungen“, *Thetis* 20 (Mannheim 2013), 303-306.

Όταν τερματίστηκε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, μια δημοκρατική και φιλειρηνική αύρα εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη και συνοδεύτηκε από το ισχυρό αίτημα της με κάθε τρόπο μελλοντικής αποτροπής των πολεμικών συρράξεων. Η ειρηνική επίλυση των διενέξεων και των μείζονος σημασίας εκκρεμών εδαφικών, πληθυσμιακών, μειονοτικών και άλλων ζητημάτων εκφράστηκε πρωτίστως μέσα από την απόφαση για τη συγκρότηση της Κοινωνίας των Εθνών. Ωστόσο τα μεσοπολεμικά ευρωπαϊκά κράτη, βυθιζόμενα σταδιακά στην οικονομική ύφεση και στα κοινωνικά αδιέξοδα που είχαν κληρονομήσει από τον τραυματικό παγκόσμιο πόλεμο, γρήγορα εγκατέλειψαν το δρόμο της ειρηνικής συνύπαρξης ως κυρίαρχης εθνικά στάσης τόσο σε διακρατικό επίπεδο, όσο και σε αυτό της εσωτερικής πολιτικής μεθοδολογίας. Ο εθνικισμός και ο μιλιταρισμός, που είχαν κάνει τις μάζες να υποδέχονται λίγα χρόνια νωρίτερα την είδηση της κήρυξης του πολέμου με έκδηλο ενθουσιασμό, εύρισκαν και πάλι στις κοινωνίες πρόσφορο έδαφος, με αποτέλεσμα ο φασισμός να παρασύρει σχετικά σύντομα στο διάβα του την πλειονότητα των δημοκρατικών καθεστώτων. Ταυτόχρονα, ένας νέος πατριωτισμός, θορυβημένος από τον διεθνιστικό κομμουνισμό, εγγράφηκε στο εθνικό στερέωμα μέσα από τα πολιτικά προγράμματα και τις καταστατικές διακηρύξεις ποικιλώνυμων εθνικιστικών οργανώσεων που έρχονταν συνήθως εξωθεσμικά να ενισχύσουν τις κρατικές επιλογές της εθνικής ομογενοποίησης και της κοινωνικής συνοχής. Η τελευταία δεν περνούσε αναγκαστικά μέσα από την λειτουργική υιοθέτηση των συγκλίσεων ως συνεκτικού σημείου αλλά και μέσα από την σταθερή ανάδειξη των κοινωνικών αποκλίσεων, που εκλαμβάνονταν ως απειλή εξαιτίας του πολυσυλλεκτικού χαρακτήρα τους.

Το κείμενο επιχειρεί να χαρτογραφήσει στον ελλαδικό χώρο τον κόσμο των εθνικιστικών οργανώσεων, παρακολουθώντας το σημείο γέννησης, ενδυνάμωσης, ακμής και παρακμής τους, πάντα σε άμεση συνάρτηση με τον χωρο-χρόνο. Μέσα από τη μελέτη του ιδεολογικού οπλοστασίου, του στελεχειακού προσωπικού τους, της ρητορικής δυναμικής και του βαθμού απήχησής της στην κοινωνική βάση ή στις κοινωνικοπολιτικές ελίτ, εστιάζει στους παράγοντες εκείνους που ευνόησαν την εμφάνισή τους και ενίσχυσαν τον παρεμβατικό ρόλο τους εντός της ελληνικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου. Παράλληλα, με την ένταξη των οργανώσεων αυτών στο ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς επιδιώκεται η ανάδειξη των

ιδεολογικών οσμών αλλά και των κοινωνικών διαφοροποιήσεων που προσέδωσαν περιεχόμενο στην ιδιοτυπία ή/και στο κακέκτυπο του ελληνικού παραδείγματος.

■ Δορδανάς, Στράτος, «Αυστριακές προξενικές εκθέσεις για τη Μακεδονία των τελών του 19ου αι.», *Ιόνιο Πανεπιστήμιο-Τμήμα Ιστορίας, Τοπικές κοινωνίες στον θαλάσσιο και ορεινό χώρο στα νότια Βαλκάνια, 18ος-19ος αιώνας*, Λαΐου Σοφία (επιμ.), Πρακτικά Συμποσίου, Μνήμη Εύης Ολυμπίτου, Κέρκυρα, 24-26 Μαΐου 2012, Κέρκυρα 2014, σσ. 347-354.

Η οθωμανοκρατούμενη Μακεδονία βρέθηκε κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα συστηματικότερα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των Μεγάλων Δυνάμεων, σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία ο ένας μετά τον άλλο οι λαοί της βαλκανικής επιδόθηκαν σε εθνικοαπελευθερωτικούς - ως επί το πλείστον - αγώνες για την αποτίναξη της οθωμανικής εξουσίας και τη συγκρότηση ενός ανεξάρτητου εθνικού κράτους. Οι βαλκανικές εθνογενέσεις αφενός ευαισθητοποίησαν την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και αφετέρου κινητοποίησαν τη διπλωματία των Μεγάλων Δυνάμεων, καθώς θεωρήθηκαν εκδήλωση του συνολικού μείζονος Ανατολικού Ζητήματος και απόδειξη της περαιτέρω αποδυνάμωσης του «Μεγάλου Ασθενούς». Ιδιαίτερα η μεγάλη κρίση του Ανατολικού Ζητήματος της περιόδου 1875-78 και οι τελικές αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου αναδιαμόρφωσαν τον βαλκανικό χάρτη και ανέδειξαν τις πρωτεύουσες των Δυνάμεων σε κέντρα έντονων ζυμώσεων και λήψης κρίσιμων αποφάσεων, ερήμην των βαλκανικών εθνών.

Από το 1878 η Αυστρο-Ουγγαρία κατέστη, με τη γερμανική παρακίνηση, βαλκανική δύναμη, στρέφοντας προς Ανατολάς την προσοχή και τα συμφέροντά της. Στο πλαίσιο της πολιτικής και οικονομικής διείσδυσης στο χώρο της βαλκανικής, οι πρόξενοι της αυτοκρατορίας των Αψβούργων στη Μακεδονία επιφορτίστηκαν με διπλή αποστολή: α) την εκπροσώπηση των συμφερόντων της αυτοκρατορίας στην Πύλη, και β) τις σχέσεις με τα νεοπαγή εθνικά κράτη. Μέσα από αυτήν τη διττή αποστολή αποτύπωσαν στις προξενικές εκθέσεις τους το χώρο και τους ανθρώπους, τις εξελίξεις και τις μεταβολές στην οθωμανοκρατούμενη Μακεδονία, έως τους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το άρθρο επιχειρεί να «ξαναδεί» το μακεδονικό ανάγλυφο και την ανθρωπογεωγραφία του μέσα από τα μάτια των αυστριακών προξένων, εστιάζοντας κυρίως στα νευραλγικά προξενεία της Θεσσαλονίκης και του Μοναστηρίου.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Η πρώτη βουλγαρική «κατοχή» της Φλώρινας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο», Φωτιάδης Κωσταντίνος, Τάχου-Ηλιάδου Σοφία, Βλασίδης Βλάσης

(επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή/Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 362-373.

Η Φλώρινα, γενικότερα η Δυτική Μακεδονία και συνολικά η ελληνική Μακεδονία βρέθηκαν κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου αφενός στην πρώτη γραμμή της ως επί το πλείστον «στατικής» αντιπαράθεσης μεταξύ της Αντάντ και των δυνάμεων των Κεντρικών Αυτοκρατοριών στο Μακεδονικό Μέτωπο και αφετέρου συνέστησαν το δέλεαρ για την προσέλκυση βαλκανικών κρατών ως συμμάχων στο πλευρό των αντιπαρατιθέμενων συγκροτημάτων και της συμμετοχής τους στον πόλεμο. Στο πλαίσιο αυτό, από τα λιγότερο γνωστά «επεισόδια», μετά την εισβολή του γερμανο-βουλγαρικού στρατού στην Ανατολική Μακεδονία, σε σύγκριση πάντα με την κατάληψη του Ρούπελ και της Καβάλας, είναι αναμφίβολα η εισβολή μονάδων του βουλγαρικού στρατού στην Φλώρινα, όσα προηγήθηκαν αλλά και διαδραματίστηκαν. Στόχος της παρούσας πρότασης είναι να αναδείξει πτυχές των γεγονότων αυτών που ναι μεν αποτελούν κομμάτι της τοπικής ιστορίας αλλά συνδέονται στενά -στο σύνολο αλλά και στα επιμέρους- με όσα διαδραματίστηκαν κατά την περίοδο εκείνη στην Ελλάδα. Ως εκ τούτου θα επιχειρηθεί μια ανάλυση σε τοπικό επίπεδο, εντασσόμενη ωστόσο στο ευρύτερο πλαίσιο του Εθνικού Διχασμού, καθώς και των γενικότερων εξελίξεων κατά τον «Μεγάλο Πόλεμο» και της βαλκανικής διάστασής του. Για τον σκοπό αυτόν θα χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά –εκτός από τις διαθέσιμες δευτερογενείς πηγές, συμπεριλαμβανομένου και του Τύπου της εποχής- πρωτογενείς πηγές από ελληνικά και ξένα αρχεία (ενδεικτικά: γερμανικά, συμμαχικά, ελληνικά), ενώ θα επιχειρηθεί μια πρώτη σύγκριση και αντιστοίχιση με τη δεύτερη βουλγαρική «κατοχή» της Φλώρινας κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

■ Στράτος Δορδανάς, «Δικαίωμα στη Μνήμη vs Επιβολή της Λήθης», *Δικαίωμα στη λήθη vs Δικαίωμα στη μνήμη*, Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία, Πρακτικά Στρογγυλής Τράπεζας, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 2014, στο http://www.eae.org.gr/Texts/EAE/2014_Mnhmh-Lh8h_praktika.pdf

Η εισήγηση στοχάζεται γύρω από το μείζον ζήτημα της χρήσης των αρχαιακών τεκμηρίων και της στάσης των ερευνητών απέναντι σε αυτά, επιχειρώντας να θέσει και να απαντήσει σε μία σειρά από ερωτήματα αναφορικά με τη χρησιμοποίησή τους για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και την προαγωγή της επιστήμης αλλά και με την «άνωθεν» επιβολής της

«Λήθης», που ορισμένες φορές εφαρμόζεται στο πλαίσιο της λήψης μέτρων διοικητικού χαρακτήρα, τα οποία αφενός καθιστούν δυσχερή τη θέση του ερευνητή και αφετέρου απονευρώνουν και συχνά «ακρωτηριάζουν» τις αρχειακές συλλογές.

■ Στράτος Δορδανάς, «Παρακρατικές οργανώσεις και Ακροδεξιά: από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ελλάδα της κρίσης», *Αρχειοτάξιο*, 16 (Νοέμβριος 2014), 31-45.

Το άρθρο παρακολουθεί την παράδοση στη σύσταση και δράση παρακρατικών ομάδων από τις αρχές του ελληνικού 20^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την κορύφωση του Εθνικού Διχασμού, για να χρησιμοποιήσει τη δεκαετία του '40 ως γέφυρα μετάβασης στις μετεμφυλιακές δεκαετίες, κατά τις οποίες το παρακράτος συμπλήρωνε και συχνά υποκαθιστούσε το κράτος ως μία επιταγή ψυχροπολεμικής προτεραιότητας και αναγκαιότητας. Το τέλος της σύντομης δεκαετίας του '60, που σηματοδοτήθηκε από την επτάχρονη δικτατορία των συνταγματαρχών, επέτρεψε τη δημόσια παρουσία ακροδεξιών ομάδων, διαδικασία που θα ολοκληρωθεί στο τέλος της Μεταπολίτευσης όταν η παράδοση της ελληνικής ακροδεξιάς και των ναζιστικών καταλοίπων της θα ενδυθεί τον κοινοβουλευτικό μανδύα και θα αντιπροσωπεύσει την αντισυστημική πτυχή του πολιτικού συστήματος της κρίσης.

■ Dordanas Stratos, “Thessaloniki from Ottoman to Greek: Images of War in a City in Transition”, Mustafa Türkeş (ed.), *The Centenary of the Balkan Wars (1912-1913): Contested Stances*, vol. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, pp. 801-811.

Thessaloniki found itself in the midst of the First Balkan War only days after its outbreak. On the one hand, the rapid advance of the Greek army from the south and on the other, the encroachment of the Bulgarian troops from the north, made the city's capture imminent. The Turkish army's overwhelming defeat sealed the fate of the biggest city in Ottoman Macedonia. It was inevitable that Thessaloniki would be lost, the question was, to which of the two allied sides? And how had the actual situation in Thessaloniki itself been altered by events, from the time war broke out until it came into Greek hands?

The reports submitted by the representatives of the Great Powers provide invaluable archival material in helping to reconstruct both the military and social history of that tumultuous period. More specifically, their respective consuls in Thessaloniki made close observations of the developments not only on the war fronts and the conflicts between the Greek and Turkish

armies, but also gave detailed accounts of the views and standpoints of the city's authorities and its multi-ethnic population (Muslim, Jewish, Christian), as well as the alarming scenes of the influx of the thousands of panic-stricken refugees.

The present paper is based on the reports of the German and Austrian consuls and presents the developments that took place both within and outside the city that led to the Greek army entering Thessaloniki. The Ottoman Empire's loss of Selanik and/or otherwise, the inclusion of Thessaloniki into the Kingdom of Greece has been documented as the most significant event of the First Balkan War, however this has left many questions open, such as the refugee issue or matters involving the city's future as part of a nation state. Foreign diplomats attempted to answer these questions, taking into account, on the one hand, the intervention of the Great Powers to end the conflict and, on the other, the imminent conflict that arose between the Greeks and the Bulgarians to gain control of the city. The outbreak of the Second Balkan War confirmed the fears of having the Greek army and sections of the Bulgarian army "co-existing" in the city, which resulted in Thessaloniki once again becoming a battle ground.

■ Stratos Dordanas N., "Policy and War in the Post-War Balkans. Germany and the Greco-Yugoslavian Issue at the Beginning of the 1950s", *Macedonian Studies Journal*, 1/1 (Melbourne, Australia, 2014), 99-106.

Both Greece and Yugoslavia, two countries that had played a leading role in the resistance movement against the German occupation forces in WWII, found themselves, at the beginning of the 1950s, in the position of having to acquiesce to the new state of affairs. In order to receive the political and economic benefits of their respective national objectives and policies, as these were dictated by the Cold War situation, they had to turn a blind eye to the events of the very recent past. Whether referring to Yugoslav socialism or post-civil war Greece, the attempts made to restore the economy were based on Western capital, part of which came from Bonn. The political directives of the Cold War imposed on Belgrade and Athens the requirement to build their relations with West Germany from scratch. This, in turn, entailed obliterating the past, which was considered to perhaps be of educational value, but which was worth very little in the bipolar world. In sum, the Federal Republic of Germany developed into a critical safety valve for the West against the Eastern Bloc. At first as a trading partner, Germany returned to South-Eastern Europe: to Tito's socialist Yugoslavia and to Greece, which in the then largely communist Balkans, was an islet of "the West".

■ Στράτος Δορδανάς, «Ο Goldhagen, το ‘νέο κύμα’ και ο ‘διάλογος για την ιστορία’: Όψεις και όροι της δημόσιας ιστορίας στη Γερμανία και στην Ελλάδα», Ανδρέας Ανδρέου-Σπύρος Κακουριώτης-Γιώργος Κόκκινος-Έλλη Λεμονίδου-Ζέτα Παπανδρέου-Ελένη Πασχαλούδη (επιμ.), *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 99-112.

Αναθεωρημένη μορφή του άρθρου στο: S. Dordanas, “Goldhagen, the “New Wave” and “Debates on History”: Aspects and Terms of Public History in Germany and Greece”, *Ricerche Storiche*, XLIV/1 (Gennaio-Aprile 2014), 67-79.

Όταν το 1996 εκδόθηκε ταυτόχρονα και στα γερμανικά το έργο του Jonah Goldhagen (*Hitler’s Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust*) - μια στην ουσία ακτινογραφία της γερμανικής κοινωνίας και της στάσης της στο Ολοκαύτωμα -, προκάλεσε έντονη συζήτηση που γρήγορα έλαβε τα χαρακτηριστικά της σφοδρής διαμάχης. Σ’ αυτήν, εκτός από τον συγγραφέα και τους επικριτές του, σύντομα ενεπλάκησαν και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, αναλαμβάνοντας τη διαχείριση του πολέμου για το παρελθόν και τη διάχυσή του στη γερμανική κοινή γνώμη. Πρωταγωνιστικό δε ρόλο στη διαμόρφωση των όρων με βάση τους οποίους θα διεξαγόταν η συζήτηση περί του Goldhagen και όσων υποστήριζε στο βιβλίο του ανέλαβαν οι εφημερίδες και η τηλεόραση· αυτό όμως δεν εμπόδισε στη συνέχεια σημαντικά ερευνητικά κέντρα να συλλέξουν και να αξιολογήσουν τη συσσωρευμένη εμπειρία από τον τρόπο με τον οποίο μια ακόμη διαμάχη των ιστορικών διαμεσολαβήθηκε από τα ΜΜΕ για να μεταφερθεί στον δημόσιο χώρο. Με αφορμή το παραπάνω γεγονός το άρθρο επιχειρεί να προσεγγίσει συγκριτικά τις «παραδόσεις» που τείνουν να παγιωθούν στη Γερμανία και στην Ελλάδα γύρω από τους «Διαλόγους για την Ιστορία» και τη δημόσια διάστασή τους (με τις συγκλήσεις και αποκλίσεις τους), χρησιμοποιώντας ως συγκριτικό μέγεθος στην ελληνική περίπτωση τον αντίστοιχο διάλογο και πόλεμο μεταξύ «παλαιού» και «νέου» κύματος που διεξήχθη μέσα από τους ίδιους διαύλους κανονιστικής διαμεσολάβησης, με φόντο πάντα τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τις τραυματικές μνήμες του.

■ Στράτος Δορδανάς Ν., «‘Ο εχθρός προ των πυλών’: Η Θεσσαλονίκη ως διακύβευμα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», Δημήτρης Καιρίδης (επιμ.), *Θεσσαλονίκη. Μια πόλη σε μετάβαση, 1912-2012*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 244-255.

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και η ενσωμάτωσή της στο ελληνικό βασίλειο μπορεί να αποτέλεσε τη σημαντικότερη επιβράβευση για τα ελληνικά όπλα στους Βαλκανικούς Πολέμους, ωστόσο δεν οδήγησε στην οριστική εξουδετέρωση των κινδύνων που θα προέκυπταν από μια μελλοντική επαναδιεκδίκησή της. Αφενός ο πολυεθντικός χαρακτήρας της και αφετέρου η σημαντικότητά της ήταν μερικοί από τους λόγους για τους οποίους το μέλλον της Θεσσαλονίκης συνέχισε να απασχολεί τη διεθνή διπλωματία ακόμα και μετά το τέλος του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου και την απομείωση του βουλγαρικού παράγοντα. Οι μετέπειτα εξελίξεις και η έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου επανέφεραν σε σύντομο χρονικό διάστημα στο πολιτικό και στρατιωτικό προσκήνιο τις Νέες Χώρες και τις κατέστησαν για μια ακόμη φορά αντικείμενο προς διαπραγμάτευση. Στο πλαίσιο αυτό η Θεσσαλονίκη συγκρότησε τη βάση για τη χάραξη νέων πολιτικών στρατηγικών, τη σχεδίαση φιλόδοξων στρατιωτικών επιχειρήσεων και τη σύνταξη σχεδίων για τη μεταβολή του εδαφικού status quo. Η επέκταση του πολέμου στα Βαλκάνια οδήγησε στη δημιουργία ενός βραδυφλεγούς μεν μετώπου που όμως διέθετε τη δική του περιφερειακή δυναμική. Με φόντο την ελληνική ουδετερότητα διαγκωνίστηκαν έκτοτε από τη μια πλευρά οι δυνάμεις της Αντάντ και από την άλλη αυτές των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, ακολουθούμενες από τους συμμάχους τους εντός και εκτός Ελλάδας. Το παρόν άρθρο αντιλαμβάνεται τη Θεσσαλονίκη ως διακύβευμα, εξετάζοντας ειδικότερα τη θέση που κατείχε στους στρατιωτικούς σχεδιασμούς των Κεντρικών Αυτοκρατοριών (Γερμανία, Αυστροουγγαρία) και των συμμάχων τους (Βουλγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία) στην περιοχή, ενόσω εξελισσόταν η αντιπαράθεση με την Αντάντ και παράλληλα διευρυνόταν ο ελληνικός εθνικός διχασμός.

■ Στράτος Δορδανάς, «Ο κουμπάρος-βασιλιάς και η διαφύλαξη της εδαφικής ακεραιότητας: Από τη βουλγαροφαγία των Βαλκανικών Πολέμων στη γερμανόφιλη αναδίπλωση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», Κωνσταντίνος Α. Δημάδης (επιμ.), *Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό χώρο (1204-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία*, Πρακτικά Ε΄ Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών (Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014), Α΄ τόμ., Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα 2015, σσ. 593-603, στο http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/books/tomo1.pdf

Ενωμένος με τα δεσμά της κουμπαριάς ο στρατηλάτης διάδοχος και μετέπειτα βασιλιάς οδήγησε τον στρατό του σε περιφανείς νίκες κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και προσέθεσε με τον τρόπο αυτόν ένα ακόμη ιδρυτικό λιθαράκι στον μύθο της προοριζόμενης

από τη μοίρα αποστολής του: Ο Κωνσταντίνος ΙΒ΄ ήταν γραφτό να εισέλθει θριαμβευτής στην Πόλη, φράζοντας οριστικά τον δρόμο στη ρωσική κάθοδο αλλά και στον βουλγαρικό μεγαλοϊδεατισμό. Αν για το πρώτο η θεία αποστολή του έμελλε να εκπληρωθεί στο μέλλον, αναφορικά με το δεύτερο το ελληνικό αντισλαβικό φράγμα βρισκόταν ήδη υπό κατασκευή. Στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο ο φουλγαροφάγος βασιλιάς και ο στρατός του κατατρόπωσαν τους εχθρούς και μόνο κατόπιν διεθνούς πίεσης στάθηκε δυνατό να ανασχεθεί η προέλαση για να δώσει τη θέση της στη διπλωματία. Ωστόσο η εδραιωμένη φήμη περί του νέου βουλγαροκτόνου δεν επρόκειτο να μακροημερεύσει και μαζί της η προάσπιση των νέων προσκτήσεων του ελληνικού βασιλείου. Μετά την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τη σύγκρουση με τον Βενιζέλο η αρχικώς υποστηριχθείσα ουδετερότητα άρχισε να αποκτά τα σαφή χαρακτηριστικά μιας γερμανόφιλης πολιτικής που στηρίχθηκε στο παλάτι και υποστηρίχθηκε από τη διευρυμένη αυλή των γερμανόφιλων και αντιβενιζελικών δυνάμεων. Με τα όρια μεταξύ των δύο θέσεων να καθίστανται ολοένα και δυσδιάκριτα εξαιτίας της πολιτικής πόλωσης, η συνεχιζόμενη υποστήριξή τους οδήγησε στην υπαναχώρηση από προηγούμενα εθνικά αξιώματα: Η γερμανοβουλγαρική συμμαχία διέρρηξε τον βασιλικό αντιβουλγαρισμό, ενώ η ανταντική παρουσία στη Θεσσαλονίκη οδήγησε στην έγκριση της εισβολής στο ελληνικό έδαφος των Κεντρικών Αυτοκρατοριών σε βάρος του απαραβίαστου του ελληνικού εδάφους.

Το άρθρο (με βάση ανέκδοτες πηγές από τα γερμανικά, αυστριακά και ελληνικά αρχεία, καθώς και τη διαθέσιμη βιβλιογραφία.) επιχειρεί να παρακολουθήσει τις σημειωθείσες αλλαγές στην πολιτική σκέψη και πρακτική τού -μόνο κατά το σύνταγμα- ανεύθυνου άνακτος στο χρονικό πλαίσιο που σηματοδότησαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Με άλλα λόγια, ο αντιβουλγαρισμός και η Μεγάλη Ελλάδα που είχαν «καταχωρηθεί» ως κατακτήσεις στην πολιτική προμετωπίδα του βασιλιά Κωνσταντίνου, καταβαραθρώθηκαν κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου και αντικαταστάθηκαν από την εξυπηρέτηση του φιλογερμανισμού και την πολιτική της «μικράς πλην εντίμου Ελλάδος».

■ Στράτος Δορδανάς, «Τα φώτα σβήνουν σε ολόκληρη την Ευρώπη»: Η διολίσθηση προς τη βαρβαρότητα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», Παπαδάκη Μαρινέλα (επιμ.), *100 Χρόνια από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Πρακτικά Διεπιστημονικής Ημερίδας, Ίδρυμα Καλλιόπης Κούφα για την Προαγωγή του Διεθνούς Δικαίου και την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εκδόσεις Ιδρύματος Κ. Κούφα, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 24-32.

Το παρόν κείμενο εξετάζει τον «Μεγάλο Πόλεμο» ως σημείο καμπής για την ευρωπαϊκή ιστορία, εστιάζοντας στο τέλος της Belle Époque και στην εισαγωγή στην εποχή της βαρβαρότητας. Για να το πετύχει αυτό επιστρέφει στο φαινόμενο της αποικιοκρατίας και στην υιοθέτηση των θεωριών του κοινωνικού δαρβινισμού, πάνω στις οποίες στηρίχθηκαν μετέπειτα πρακτικές μαζικής εξολόθρευσης στο πλαίσιο των αποστολών του «εκπολιτισμού». Ακριβώς, η έκρηξη του πολέμου εισήγαγε την Ευρώπη σε μια περίοδο που κατά πολλούς ποτέ δεν επρόκειτο να υπάρξει και ταυτόχρονα μετέφερε μέσα στην ίδια την ήπειρο του «πολιτισμού» τη βαρβαρότητα ως κοινοτυπία πλέον. Οι εικόνες της καταστροφής και οι συμπεριφορές της αποκτήνωσης θα συνοδεύσουν στο εξής την εξέλιξη του πολέμου μέχρι το οριστικό τέλος του. Όμως, η εκβιομηχάνιση του θανάτου, η μαζικοποίηση των ανθρωποσφαγών και η βαρβαροποίηση των μεθόδων μεταχείρισης του αντιπάλου με στόχο την πλήρη εξόντωσή του είχαν ήδη εξοικειώσει τις ευρωπαϊκές κοινωνίες με την «κοινοτυπία του κακού» και προετοιμάσει κατάλληλα το έδαφος για τους επόμενους «εργάτες της καταστροφής».

■ Στράτος Δορδανάς, «Η ‘οθωμανική’ Θεσσαλονίκη στο επίκεντρο της γερμανο-αυστριακής βαλκανικής πολιτικής: Απόψεις για το μέλλον της πόλης», Χεκίμογλου Ευάγγελος (επιμ.), *Η Θεσσαλονίκη στις παραμονές του 1912*, Πρακτικά διεπιστημονικού Συμποσίου, Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 7-18 (cd-room).

The liberation of Thessaloniki in 1912 marked the achievement of a major national aspiration, and is thus unquestionably one of the highlights in modern Greek history. The city's importance and its consolidated financial position both in the wider area of Macedonia, as well as the Balkan hinterland, made Thessaloniki the apple of discord in the rise of Balkan nationalism. In October 1912, Bulgarian troops were only one hour away from entering and occupying the city, confirming that the force of circumstances and the human factor both played a hand in shaping history. However, this was but one side of the coin. The vested economic and political interests of the Great Powers in the Balkans and the Middle East comprised the other side of this coin, which had a significant impact on the diplomatic chessboard. The rules that were thus set strengthened or weakened those contesting the Macedonian metropolis.

In the Balkan wars, the Kaiser's empire did not side with the Greek cause and actively opposed the union of Crete with Greece. Germany had invested in the integrity of the European territories of the Ottoman Empire. Austria siding fully with Bulgaria, played a

decisive role in the region mainly from 1908 onwards, being itself a Balkan Power. The intention of this paper is to present an outline of the German-Austrian Balkan policy, and expound on the perspectives and diplomatic positions these two Powers held in regards to the future of Thessaloniki at the time when further territorial losses of the Ottoman Empire were inevitable. Of interest is how the Powers interpreted the national visions and evaluated the positions of Thessaloniki's key stakeholders, as well as the way they incorporated this into their long term strategic plans, hence themselves becoming an integral component of the Macedonian Issue.

■ Στράτος Δορδανάς Ν., «Ο φιλελληνισμός στη Γερμανία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο: Ρίζεις και συνέχειες», Άννα Β. Μανδουλαρά-Γιώργος Β. Νικολάου-Λάμπρος Φλιτούρης-Νικόλαος Αναστασόπουλος (επιμ.), *Φιλελληνισμός. Το ενδιαφέρον για την Ελλάδα και τους Έλληνες από το 1821 ως σήμερα*, Δήμος Νικολάου Σκουφά/Ηρόδοτος, Αθήνα 2015, σσ. 825-848.

Το γερμανικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα υπήρξε αμείωτο πολύ πριν την Εθνική Παλιγγενεσία, οπότε εκδηλώθηκε εμπράκτως, περνώντας σε μια νέα φάση μετά την ανακήρυξη του Όθωνος ως του πρώτου μονάρχη στο νεοσύστατο βασίλειο. Σε γενικές γραμμές ο γερμανικός φιλελληνισμός είχε να επιδείξει πλούσιο φιλολογικό έργο, την εποχή που πλήθος περιηγητών αλλά και εθελοντών μετέβησαν στην Ελλάδα στην κορύφωση του γερμανικού ρομαντικού κινήματος. Ταυτόχρονα, τα πανεπιστήμια στην πατρίδα του Γκαίτε και του Θείρσιου βρέθηκαν στην ερευνητική πρωτοπορία γεφυρώνοντας τη μελέτη για τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό με τις σύγχρονες εθνικές διεκδικήσεις.

Το παρόν άρθρο υποστηρίζει πως κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο γερμανικός φιλελληνισμός στρατιωτικοποιήθηκε, καθώς αποτέλεσε αντικείμενο προπαγανδιστικής εκμετάλλευσης, πολύ περισσότερο όταν από το φθινόπωρο του 1916 οι ελληνογερμανικές σχέσεις επιδεινώθηκαν δραματικά. Τότε προπαγανδιστικά ελληνικά έντυπα «επανακαάλυψαν» τους Γερμανούς φιλέλληνες και τις συμβολές τους, ενώ εξέχουσες προσωπικότητες των τελευταίων είχαν την ανεπανάληπτη ευκαιρία να «μελετήσουν» από κοντά χιλιάδες αιχμαλώτους στο Ράιχ, αναπληρώνοντας με τον καλύτερο τρόπο μια έρευνα πεδίου στην Ελλάδα.

■ Στράτος Δορδανάς, «Πολιτικές του αντισλαβισμού στα Βαλκάνια πριν και κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», Ελένη Γ. Γαβρά-Κλεονίκη Π. Γκιούφη-Γεώργιος Π.

Τσότσος (επιμ.), *Πολιτισμός και χώρος στα Βαλκάνια, 17ος-20ός αιώνας*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 523-532.

Το παρόν κείμενο επικεντρώνεται στις διπλωματικές ζυμώσεις που έλαβαν χώρα πριν και μετά το 1914 και αφορούσαν σε προτάσεις αλλαγής των συμμαχικών συσχετισμών με τη σύμπτυξη ενός νέου μετώπου που όχι μόνο θα απέκλειε τους Σλάβους αλλά σε δεδομένη χρονική στιγμή θα στρεφόταν εναντίον τους. Οι πολιτικές του αντισλαβισμού υποστηρίχθηκαν θερμά από παλαιές πολιτικές ελίτ στην Ελλάδα και προωθήθηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1910 στο πλαίσιο των διμερών επαφών με τη γερμανική αυτοκρατορία. Από την άποψη αυτή, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι αποτέλεσαν μια παρένθεση, καθώς η έκρηξη του Μεγάλου Πολέμου επανέφερε στο τραπέζι των μυστικών διαπραγματεύσεων τη συγκρότηση μιας ευρύτερη συμμαχίας που θα περιλάμβανε αφενός ουδέτερες χώρες και αφετέρου ενεργούς συμμάχους των Κεντρικών Αυτοκρατοριών στην περιοχή. Η προοπτική μιας συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας-Οθωμανικής Αυτοκρατορίας-Βουλγαρίας εξυπηρετούσε τα γερμανικά στρατηγικά σχέδια και φαινόταν το 1915 να είναι πιθανότερη από ποτέ. Παρόλ' αυτά οι αγεφύρωτες διαφορές μεταξύ των δυνάμει συμμάχων από τη μια και οι πολιτικές ανακατατάξεις από την άλλη δεν επέτρεψαν τελικά την ευόδωση του σχεδίου. Η Ελλάδα και η Ρουμανία επρόκειτο να βρεθούν στο αντίπαλο της Γερμανίας στρατόπεδο και να τύχουν της ίδιας μεταχείρισης με τους Σλάβους εχθρούς στα Βαλκάνια, μετά το τέλος του «νικηφόρου» για τις Κεντρικές Αυτοκρατορίες πολέμου.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Η πολιτική στο συρματόπλεγμα: Λόγος και επικοινωνία στο στρατόπεδο του Γκαίρλιτς», *Τετράδια Μακεδονικής Ιστορίας*, 2 (ΙΜΜΑ, Ιούνιος 2016), 5-13.

Η παράδοση του Δ' Σώματος Στρατού στην Καβάλα και η μεταφορά του στη Γερμανία ήταν μια άνευ προηγουμένου πράξη στη νεότερη ελληνική ιστορία και αντίθετη με την έως τότε μαχητική παράδοση του στρατεύματος. Η προσπάθεια να κατανοηθεί ιστορικά δεν μπορεί παρά να γίνει υπό το πρίσμα της σφοδρής σύγκρουσης μεταξύ Βενιζέλου και βασιλιά για τη θέση της χώρας κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου, που εγκαινίασε τον εθνικό διχασμό. Η διχοτόμηση της πολιτικοκοινωνικής ζωής δεν άφησε ανεπηρέαστο τον στρατό, καθιστώντάς τον συμμετοχο στη διαπάλη. Από την άποψη αυτή ο στρατός συνέχισε την επεμβατική του παράδοση στην πολιτική ζωή ή διαφορετικά χρησιμοποιήθηκε για μια ακόμη φορά – υπερβαίνοντας την ενάσκηση των καθηκόντων και της αποστολής του – για την

επικράτηση στη σύγκρουση μεταξύ των δύο σημαντικότερων πόλων συνταγματικής εξουσίας.

Στην αναφερόμενη περίπτωση οι περίπου επτά χιλιάδες αξιωματικοί και οπλίτες του Δ΄ Σώματος, που στρατοπέδευσαν στη μικρή γερμανική πόλη του Γκαίρλιτς και παρέμειναν εκεί υπό καθεστώς αιχμαλωσίας καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, δεν αποποιήθηκαν του πολιτικού τους ρόλου, αν και είχαν απομακρυνθεί χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά από την πατρώα γη. Ο εθνικός διχασμός εξακολούθησε να υφίσταται μεταξύ των αιχμαλώτων και ως εκ τούτου η ομηρία τους δεν λειτούργησε ως θεραπευτικός παράγοντας της υφιστάμενης παραταξιακής διαίρεσης της ηγεσίας και των οπλιτών σε βασιλικούς και βενιζελικούς. Με άλλα λόγια, ο συγκρουσιακός λόγος, καθώς και τα αντίστοιχα συνοδευτικά εργαλεία, προσαρμόστηκαν μεν στο ξένο περιβάλλον, χωρίς ωστόσο να μεταβάλλουν τους βασικούς όρους και τις προϋποθέσεις εκφοράς και επικοινωνίας με τους κάθε λογής αποδέκτες. Ταυτόχρονα, το ίδιο το Γκαίρλιτς απέκτησε μια πολιτική δυναμική, η οποία κατέστη απόλυτα λειτουργική και μετά το τέλος του πολέμου και την επιστροφή των αιχμαλώτων στην Ελλάδα. Αμφίδρομα ανέτρεξαν σε αυτούς τόσο οι εγχώριες πολιτικές δυνάμεις για να επαναβεβαιώσουν το σχήμα του διχασμού, όσο και οι μέχρι πρότινος οικοδεσπότες των αιχμαλώτων· για τη νέα Γερμανία οι έλληνες στρατιώτες του Γκαίρλιτς ήταν καταρχάς οι μόνες πρόσφορες γέφυρες πολιτικής επικοινωνίας για την επανάκτηση του χαμένου εδάφους έναντι της χώρας, με την οποία είχε βρεθεί σε διαφορετικά χαρακώματα.

■ Στράτος Δορδανός Ν., «Ο πόλεμος ως επιχείρηση: Γερμανικοί ανταγωνισμοί για τους ελληνικούς εξοπλισμούς πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους», Αγριαντώνη Χριστίνα-Παπαστεφανάκη Λήδα-Χατζηιωάννου Μαρία-Χριστίνα (επιμ.), *Αγορές και Πολιτική. Ιδιωτικά συμφέροντα και Δημόσια εξουσία, 18ος -20ός αιώνας*, Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 10-12 Φεβρουαρίου 2012), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2016, σσ. 113-123, στην ιστοσελίδα <http://epublishing.ekt.gr/el/15370>.

Intense competition among the major companies of the Great Powers to win orders in the armaments programmes of the newly formed Balkan states was a phenomenon that was neither uncommon nor infrequent in the first decades of the 20th century. In the fierce battle over foreign economic interests, it could in fact be said that the commission agents, either through diplomatic manoeuvring and/or backdoor lobbying, fully exploited the divergent objectives to attain the greatest benefits for private economy. This, obviously could be

achieved through their securing highly advantageous agreements for their companies. The Balkans was considered an especially dynamic market largely on account of the various unresolved national tensions and the many outstanding, unsettled territorial disputes.

In the period leading up to the Balkan Wars (1912-1913), the clash of business interests was further intensified as rival companies contended to secure contracts for the sale of military equipment to interested countries. Besides the active German-Krupp and French-Schneider-Greuzot “front”, there was also another between the two German ammunition and armaments manufacturing giants, Krupp and Ehrhardt. Thus, the military conflict in the Balkans was set against a backdrop of these two other “wars” of a different nature. The first was transnational, between Germany and France competing for the dominance of Europe in both a physical and moral sense, while the other was an inter-German entrepreneurial war, comprising all the classic conditions of an outright civil war.

The conflict between Krupp and Ehrhardt reached a peak when Ehrhardt’s representative in Greece attempted to gain the lead over Krupp by submitting an unforeseen offer. Without there having been any previous actions, he approached the Greek government offering to construct a weapons factory which would in due time pass into the control of the Greek state. In the end, although the metal products company of Düsseldorf was hindered in constructing an ammunition factory in Greece, this merely meant that it had lost a battle not the war in the defense industry. The case being that since orders from the army and navy were not only going to continue to be received but would in fact increase, this was most promising for the profits as well as the market share of the arms industry as a whole.

■ Στράτος Δορδανάς, «Στρατιωτική αναγκαιότητα ή πολιτική σκοπιμότητα; Το Ρούπελ, οι Κεντρικές Δυνάμεις και η κυβέρνηση Σκουλούδη», Πέτρος Κ. Σάσμαρης-Γεώργιος Α. Πάσχος (επιμ.), *Οι Σέρρες και η περιοχή τους: 100 χρόνια από την απελευθέρωση (1913-2013)*, Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Δήμος Σερρών (έκδ.), Σέρρες 2016, σσ. 183-196.

Η παράδοση των οχυρών του Ρούπελ στους Γερμανοβουλγάρους ή για την ακρίβεια στους Βουλγάρους σηματοδοτεί την απαρχή μιας περιόδου σημαντικών εξελίξεων στο εσωτερικό της Ελλάδας, καθώς αφενός η ωμή παρέμβαση της Αντάντ και αφετέρου η σθεναρή αντίσταση του βασιλιά και των γερμανόφιλων κύκλων οδήγησαν στα Νοεμβριανά του 1916, στην κορύφωση δηλαδή του Εθνικού Διχασμού. Στην πράξη, με την αποβίβαση των

δυνάμεων της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη στις 6 Οκτωβρίου 1915 εγκαινιάστηκε η πρώτη σοβαρή προσβολή της ελληνικής ουδετερότητας και ταυτόχρονα η καταπάτηση της εθνικής ακεραιότητας, για να συνοδευτεί αμέσως μετά την κατάρρευση της Σερβίας από τις απειλές εκ μέρους των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και του βαλκάνιου συμμάχου τους για την ανάληψη μιας επιχείρησης εναντίον της Μακεδονίας με στόχο την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Η ματαιώση των σχεδίων αυτών έδωσε τη θέση της στην απόφαση του Βερολίνου για μια περιορισμένης έκτασης εισβολή στο ελληνικό έδαφος, αφού θα εξασφαλιζόταν η συγκατάθεση της ελληνικής κυβέρνησης και του βασιλιά και θα παρουσιαζόταν ως στρατιωτικά αναγκαία έναντι των προκλήσεων της Αντάντ. Η παρούσα εισήγηση θα επιχειρήσει να προσεγγίσει ιστοριογραφικά το μείζον ζήτημα της παράδοσης του Ρούπελ, αξιολογώντας τις στρατιωτικές και πολιτικές παραμέτρους που προτάθηκαν ως επιχειρήματα από τους βενιζελικούς και τους αντιβενιζελικούς για να συγκροτήσουν κάθε φορά έναν λόγο περί εθνικής προδοσίας. Σε κάθε περίπτωση το Ρούπελ εγγράφηκε στην εθνική ιστοριογραφία ως ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός εθνικής ταπείνωσης που επιβάρυνε στον μέγιστο βαθμό την εσωτερική πολιτική ζωή, έως ότου η παράδοση της Καβάλας ήρθε λίγο αργότερα να ανατρέψει εξ ολοκλήρου τα κέρδη της συνθήκης του Βουκουρεστίου.

■ Stratos Dordanas-Georgos Antoniou, “Hellenic Volunteers-Greece”, Böhler Jochen-Gerwarth Robert (ed.), *The Waffen-SS. A European History*, Oxford University Press, Oxford 2017, pp. 108-119.

Η ευρωπαϊκή ιστορία για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είναι μία ιστορία ηρωισμού και αντίστασης έναντι στον κατακτητή αλλά παράλληλα κρύβει τις «μαύρες σελίδες» της συνεργασίας μαζί του. Η συνεργασία με τους Γερμανούς και πιο συγκεκριμένα η ένοπλη στράτευση συνιστά την πιο χαρακτηριστική και συνάμα επιβαρυντική κατηγορία δοσιλογισμού, η οποία δεν εντοπίστηκε χωρικά και χρονικά αλλά αποτέλεσε ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο, που παρακολούθησε την έναρξη και λήξη του πολέμου. Μία από τις ελάχιστα μελετημένες περιπτώσεις εθελοντικής στράτευσης στα κατεχόμενα εδάφη είναι αυτή της ένταξης στους σχηματισμούς των Βάφεν Ες Ες, τις οποίες εξετάζει ο συλλογικός τόμος. Η ελληνική συμβολή συνίσταται στην παρουσίαση του ελληνικού παραδείγματος στον άξονα βορράς-νότος, με έμφαση στους λόγους στράτευσης, στις μελέτες περίπτωσης της κατεχόμενης Μακεδονίας, στην αριθμητική προσέγγιση του φαινομένου και στην παρακολούθησή του λίγο πριν και μετά το τέλος της γερμανικής Κατοχής.

■ Στράτος Δορδανάς-Ελένη Πασχαλούδη, «Ένας ακήρυχτος πόλεμος: Η Εαμοκρατία στη Θεσσαλονίκη», Πολυμέρης Βόγλης-Ιωάννα Παπαθανασίου-Τάσος Σακελλαρόπουλος-Μενέλαος Χαραλαμπίδης (επιμ.), *Δεκέμβρης 1944. Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σσ. 173-192.

Η περίοδος της Εαμοκρατίας, με την ανάληψη της εξουσίας από τις οργανώσεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ σε όλη την Ελλάδα πλην της πρωτεύουσας αμέσως μετά το τέλος της Κατοχής έως και την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, έχει απασχολήσει την ιστοριογραφία μόνο περιπτωσιολογικά. Η Θεσσαλονίκη αναμφίβολα συγκροτεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεγαλύτερης πόλης, μετά την Αθήνα, όπου εγκαθιδρύθηκαν οι αρχές του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και συνυπήρξαν με τους εκπροσώπους της κυβέρνησης και βρετανικές δυνάμεις. Αφενός η παραβίαση της Συμφωνίας της Καζέρτας και αφετέρου αυτή η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτικών και στρατιωτικών δυνάμεων προμήνυαν εντάσεις, που στις στιγμές της κορύφωσής τους ενδεχομένως να οδηγούσαν σε ανοικτή σύγκρουση. Τις συνθήκες που επικράτησαν στην πόλη την επαύριον της γερμανικής αποχώρησης έως και τον Μάρτιο του 1945 αλλά και τους λόγους που τα Δεκεμβριανά δεν τροφοδότησαν μία ακόμη εστία σύγκρουσης στη Θεσσαλονίκη εξετάζει το παρόν κείμενο.

■ Στράτος Δορδανάς, «Υπηρετώντας το Γ' Ράιχ: Έργα και ημέρες Γερμανών αξιωματικών στην κατοχική Θεσσαλονίκη και στον μεταπολεμικό κόσμο», Κατσαρίδου Ηρώ-Μότσιανος Ιωάννης (επιμ.), *Αναπαραστάσεις της Κατοχής: Φωτογραφία, ιστορία, μνήμη*, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη 2016, σσ. 119-129.

Παρά το γεγονός πως η μελέτη της δεκαετίας του '40 στην Ελλάδα και ιδιαίτερα η περίοδος της γερμανικής Κατοχής έχει γνωρίσει τρομερή άνθηση τα τελευταία χρόνια, διαπίστωση που επιβεβαιώνεται μέσα από τη διοργάνωση δεκάδων συνεδρίων και την έκδοση εκατοντάδων μελετών, λίγα στοιχεία εξακολουθούν να είναι γνωστά για τους θύτες, δηλαδή για τους Γερμανούς αξιωματικούς και στρατιώτες που θήτευσαν στην κατεχόμενη Ελλάδα. Το κενό αυτό δεν έχει επιτρέψει μέχρι στιγμής να προσωποποιηθούν τα ιστορικά υποκείμενα – όσοι με άλλα λόγια έδρασαν από την πλευρά του εχθρού, του κατακτητή – για να καταστούν πιο οικεία μέσα από την ιστορική έρευνα. Έτσι, οι Γερμανοί εξακολουθούν να αναφέρονται γενικά και αόριστα και να διαφοροποιούνται με σαφήνεια μόνο όταν αντιπαραβάλλονται με τους κατεχόμενους, τους Έλληνες. Το παρόν κείμενο επιχειρεί να προσδώσει σε αυτούς τους Γερμανούς της κατεχόμενης Θεσσαλονίκης «σάρκα και οστά» για να επισημάνει

εναργέστερα τη δράση τους κατά τη διάρκεια του πολέμου. Στο μέτρο του δυνατού θα παρακολουθήσει επίσης τις μεταπολεμικές διαδρομές τους, στην περίπτωση που αυτές άφησαν ορατά ίχνη στους φακέλους των εγκληματιών πολέμου, στις φυλακές, στον δημόσιο χώρο και στις ελληνο-γερμανικές σχέσεις. Τί απέγιναν μεταπολεμικά κάποιοι από εκείνους που είχαν άλλοτε το «δικαίωμα» να αποφασίζουν για τη ζωή και τον θάνατο χιλιάδων ανθρώπων στη χειμαζόμενη Θεσσαλονίκη; Χάθηκαν τα ίχνη τους μια για πάντα; Ξεχάστηκαν μέσα στη μεταπολεμική ζέση της ανασυγκρότησης, του εκδημοκρατισμού αλλά και του ψυχροπολεμικού κλίματος ή έδωσαν λόγο για τα έργα και τις ημέρες τους την εποχή της παντοκρατορίας του Γ' Ράιχ;

■ Δορδανάς Στράτος Ν.-Πασχαλούδη Ελένη, «Οι πολιτικοί πρόσφυγες και η ελληνική πολιτεία: από τη στέρηση της ιθαγένειας στον επαναπατρισμό και την αποκατάσταση», Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία (έκδ.), *Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη*, Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα 2017, σσ. 53-79.

Οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες αποτελούν ιδιαίτερο φαινόμενο στην μεταπολεμική ευρωπαϊκή ιστορία, τόσο αναφορικά με τον τρόπο φυγής τους από τη χώρα, όσο και σε σχέση με τη διαδικασία εγκατάστασης στις χώρες υποδοχής. Ανάλογο φαινόμενο αποτελούν μόνο οι πρόσφυγες του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου, οι οποίοι όμως επέστρεψαν στη χώρα τους σε πολύ πιο σύντομο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, για πολλά χρόνια το φαινόμενο της πολιτικής προσφυγιάς δεν προσέελκυσε το ενδιαφέρον των Ελλήνων ιστορικών. Αφενός έλλειπαν οι πηγές και αφετέρου επί δεκαετίες τα θέματα που σχετίζονταν με τον Εμφύλιο δεν ήταν δυνατό να αποτελέσουν εύκολα αντικείμενο επιστημονικής μελέτης. Δίχαζαν την κοινωνία και προκαλούσαν αμηχανία στην ερευνητική κοινότητα.

Οι Έλληνες «φυγάδες» του Εμφυλίου Πολέμου βρέθηκαν στο επίκεντρο της ψυχροπολεμικής διαμάχης, η οποία διαπέρασε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής αλλά και της προσωπικής τους ζωής. Δεν υπήρξαν σχεδόν ποτέ, ούτε στην Ελλάδα αλλά ούτε και στις πρώην κομμουνιστικές χώρες, απλοί πολίτες. Αντίθετα, αποτέλεσαν ένα σύνολο ανθρώπων, των οποίων η αντιμετώπιση στις χώρες υποδοχής αντανακλά την εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ του ελληνικού κομμουνιστικού κόμματος και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος. Αντίστοιχα στην Ελλάδα, αναπαριστά την προβληματική σχέση της ελληνικής πολιτείας με τις διαιρέσεις του Εμφυλίου, τις αντιφάσεις της εθνοπροσύνης και τους περιορισμούς της Μεταπολίτευσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η αντιμετώπιση που επεφύλαξε η ελληνική πολιτεία στους πολιτικούς πρόσφυγες καταρχάς σχετίζεται άμεσα με την εξέλιξη της ψυχροπολεμικής διαμάχης, κυρίως όμως με την ισχύ και την περιπλοκότητα των διαιρέσεων που κληροδότησε ο Εμφύλιος στην ελληνική κοινωνία. Από την άποψη αυτή, η εξέταση των νόμων και των διαταγμάτων που δείπαν τη σχέση των προσφύγων με το ελληνικό κράτος, η διαχρονική εξέλιξή τους, όπως και οι αντίστοιχες συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν στο ελληνικό κοινοβούλιο, δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να καταγράψει την επιρροή των κληροδοτημένων διαιρέσεων της δεκαετίας του 1940 στην πολιτική ζωή της χώρας για το διάστημα 1949-1989. Υλικό για το παρόν κείμενο αποτελούν οι συζητήσεις που έλαβαν χώρα στο ελληνικό κοινοβούλιο για τους πολιτικούς πρόσφυγες, τα αντίστοιχα ΦΕΚ και η διαθέσιμη βιβλιογραφία.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΜΟΥ ΣΤΗ ΒΑΘΜΙΑ ΔΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

- Stratos Dordanas, “German Propaganda in the Balkans during World War I”, *South-East Europe and the Great War. History, Memory, Legacy*, International Conference, Institute for Balkan Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, 7–8 December 2017.
- Στράτος Δορδανάς, «Ένας απρόσμενος σύμμαχος: Η ελληνοβουλγαρική σύγκρουση για την Καβάλα στο Συνέδριο του Βουκουρεστίου (1913) και η γερμανική διπλωματία», *Η Καβάλα από το 1835 έως το 1918: Από τη σύσταση του Ελληνικού Προξενικού Πρακτορείου στην Καβάλα έως τη λήξη της δεύτερης βουλγαρικής κατοχής της πόλης*, Δήμος Καβάλας, Καβάλα, 24-26 Νοεμβρίου 2017.
- Στράτος Δορδανάς, «Η Δυτική Μακεδονία μέσα από τη γερμανική οπτική ως χώρος επιτέλεσης του ‘πατριωτικού καθήκοντος’ (1941-1944)», *Η Δυτική Μακεδονία στη δεκαετία 1940-50*, Παιδαγωγική Σχολή, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Επιστήμες της Αγωγής: Θεωρητικές, ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις στην Ιστορία και στην Τοπική Ιστορία», Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, 13-14 Οκτωβρίου 2017.
- Stratos Dordanas, “German Propaganda in Greece and Romania During the First World War”, 11th International Conference “State & Society in Europe”, “Alexandru and Aristia Aman”, County Library, “Alexandru and Aristia Aman” Foundation, 24-26 October 2018 in Craiova, Romania.
- Στράτος Ν. Δορδανάς, «Μεταξύ γερμανικής σφύρας και βουλγαρικού άκμονος: Η Ανατολική Μακεδονία στους στρατηγικούς σχεδιασμούς των Κεντρικών Αυτοκρατοριών (1914-1918)», *Η Δράμα και η περιοχή της κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο: ενσωμάτωση, δεύτερη κατοχή, ανασυγκρότηση*, Ζ΄ επιστημονικό συνέδριο για την Ιστορία και τον Πολιτισμό, Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Δράμας, Δράμα, 16-18 Νοεμβρίου 2018.
- Efstratios Dordanas, “From Macedonian Front to Western Front. German Empire just before 11.11.1918”, *Lemnos, the Armistice of Moudros and the End of WWI: History and Legacies*, Army History Directory of the Hellenic General Staff of National Defence/Region of North Aegean/Municipality of Lemnos and “The Lemnos’ Friends of Anzac” Association, International Conference, Lemnos, 25-28 May 2018.
- Στράτος Δορδανάς, Ο ‘έφιππος Κωνσταντίνος’ και ο ‘μνημειακός Βενιζέλος’: Τα μνημεία του Εθνικού Διχασμού στις ‘πρωτεύουσες’ των δύο κρατών», *Πολιτικά Μνημεία από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα: Μνήμη, μορφή, νόημα*, Εταιρεία Ελλήνων Ιστορικών της Τέχνης, ΔΠΜΣ Μουσειολογία-Διαχείριση Πολιτισμού, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 30 Νοεμβρίου -1 Δεκεμβρίου 2018.

■ Νασιρίδου Αρετή-Δορδανάς Στράτος, «Οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Πολωνία», *1018 – 2018: A millennium of Polish-Greek diplomatic contacts. 1000 years of Greeks in Poland*, International Conference, Wrocław, 7-9.11.2018.

■ Stratos N. Dordanas, “German Propaganda in the Balkans During the First World War”, *The Macedonian Front 1915-1918: Politics, Society and Culture in the time of War*, Aristotle University of Thessaloniki/Kings College London/Imperial War Museum/British School at Athens, Thessaloniki, May 10-13 2018.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Ο Liman von Sanders και τα γερμανικά σχέδια για τους χριστιανικούς πληθυσμούς στη Μικρά Ασία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *The Genocide of the Christian Population of the Ottoman Empire and its Aftermath (1908-1923)*, International Conference, Chair of Pontic Studies-Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, 10-12 May 2019.

■ Ευστράτιος Δορδανάς, «Ο σύγχρονος γερμανικός φιλελληνισμός: Από την Επταετία στα χρόνια της ελληνικής κρίσης», *Όψεις του σύγχρονου φιλελληνισμού στην Ευρώπη*, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 20-21 Σεπτεμβρίου 2019.

■ Stratos Dordanas, “The German Empire, its allies and its enemies in the Balkans during the First World War”, 12th International Conference “State & Society in Europe”, “Alexandru and Aristia Aman”, County Library, “Alexandru and Aristia Aman” Foundation, 23-26 October 2019 in Craiova, Romania.

■ Στράτος Δορδανάς-Παναγιώτα Γκάτσιου, «Έλληνες δικηγόροι και το Γ΄ Ράιχ: Ο Ζωγράφος εκ Βεροίας ως μελέτη περίπτωσης», *Ημαθείν. Μνήμη, πολιτισμός και ιστορία στην Ημαθία*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Ημαθίας, Αμφιθέατρο Νέου Μουσείου Αιγών, 6-8 Δεκεμβρίου 2019.

■ Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Γερμανική διπλωματία και *Εθνικός Διχασμός*: Το ημερολόγιο του στρατιωτικού ακόλουθου Ernst von Falkenhausen (1914-1916)», *Compendium των Ελληνογερμανικών διασταυρώσεων, Από τη Γερμανική Αυτοκρατορία στην εισβολή της Βέρμαχτ στην Ελλάδα (1871-1941)*, Διεθνές ψηφιακό συνέδριο, 24-27 Σεπτεμβρίου 2020, Κέντρο Νέου Ελληνισμού (CeMoG), Freie Universität Berlin/Εργαστήριο Μελέτης Ελληνογερμανικών Σχέσεων (EMES), Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ.

■ Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασίδης, «Από τις ελληνικές εκατόμβες στις γερμανικές απώλειες: Τα στρατιωτικά νεκροταφεία του Γ΄ Ράιχ στη μεταπολεμική Ελλάδα», *Compendium των Ελληνογερμανικών διασταυρώσεων, Η μεταπολεμική ανανέωση των ελληνογερμανικών σχέσεων*, Διεθνές ψηφιακό συνέδριο, 4 Νοεμβρίου-9 Δεκεμβρίου 2020, Κέντρο Νέου Ελληνισμού (CeMoG), Freie Universität Berlin/Εργαστήριο Μελέτης Ελληνογερμανικών Σχέσεων (EMES), Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ.

- Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασιδης-Νικόλαος Γεωργιάδης-Δημήτριος Πασχαλίδης-Δήμητρα Πατρωνίδου-Τάσος Χατζηναστασίου, «Η Β΄ και Γ΄ Βουλγαρική Κατοχή της Χωριστής, 1916-1918 και 1941-1944», Στρογγυλή Τράπεζα, Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο, *Χωριστή, Ιστορία και Πολιτισμός*, Χωριστή, 22-24 Οκτωβρίου 2021.
- Στράτος Δορδανάς, «Αι φωτογραφίες αυτές, ελήφθησαν κατά την άφιξιν των εκ Τουρκίας αιχμαλώτων μας, στο Λοιμοκαθαρητήριο του Αγίου Γεωργίου», *Η επόμενη μέρα μετά την Καταστροφή*, Δήμος Καλαμαριάς/Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, Διεθνές Συνέδριο, Καλαμαριά, 6-9 Οκτωβρίου 2022.
- Στράτος Δορδανάς, «Ανακριτική Επιτροπή Ελέγχου Δοσιλόγων Μ. Ασίας»: Η παγκαλική δικτατορία και η κληρονομιά της Δίκης των Έξι», *Επανεκτιμώντας τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922-2022)*, Διαδικτυακό Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, Κομοτηνή, 21-24 Οκτωβρίου 2022.
- Στράτος Δορδανάς, «Η δημόσια συζήτηση για τη Σύμβαση ‘περί ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών’ του 1923», *100 χρόνια μετά: οι πρόσφυγες του 1922 & η δημιουργία της νέας Ανατολικής Μακεδονίας*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία/Δήμος Καβάλας/Δήμος Δράμας, Καβάλα-Δράμα, 11-13 Νοεμβρίου 2022.
- Στράτος Δορδανάς, «Κερδίζουμε τους ανθρώπους πίσω από τους υπουργούς»: Ο Ludwig Roselius και η Agentia Romana-Germana De Informatiuni στη Ρουμανία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *Βαλκάνια: Ιστορία και Πολιτική*, Επιστημονικό Συμπόσιο στη μνήμη του βαλκανιολόγου Σπύρου Σφέτα, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 25-26 Νοεμβρίου 2022.
- Στράτος Ν. Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Από τη Ναμίμπια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: γερμανικές πρακτικές διοικητικής εξόντωσης πληθυσμών πριν και κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», *The Age of Catastrophe and the Destruction of Coexistence: Expulsions, Deportations, and Genocides, 1912-1924*, International Conference, Hellenic Republic, Ministry of Education and Religious Affairs, General Secretariat for Religious Affairs / The Promise Armenian Institute / Chair of Pontic Studies, Aristotle University of Thessaloniki, Kalamata, 1-4 December 2022.
- Στράτος Δορδανάς, «Η προκάτοχος ημών Κυβέρνησις»: Αντιβενιζελικές προσεγγίσεις για το «επελθόν εν Μ. Ασία στρατιωτικό ατύχημα», *Από τις Σέβρες στη Λωζάννη*, Διεθνές Συνέδριο, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Αθήνα, 14-17 Δεκεμβρίου 2022.
- Στράτος Δορδανάς, «‘Δια την Κυβέρνησιν όλοι είναι Έλληνες, ανεξαρτήτως φρονημάτων’: Πρόσφυγες και γηγενείς κατά τη μεταξική περίοδο (1936-1941)», *Ο προσφυγικός κόσμος στην Ελλάδα μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης*, Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, 17-19 Μαρτίου 2023.

- Στράτος Ν. Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Παιδιά του Εμφυλίου Πολέμου στην Ανατολική Γερμανία», *Τραύμα και κατευνασμός*, Συνέδριο, Ελληνικό Ινστιτούτου Ουγγαρίας, Fehérvárcsurgó, 23 Απριλίου 2023.
- Στράτος Δορδανάς, «Ο μηχανισμός της πειθάρχησης: Διοικητικές εκτοπίσεις από τη Μακεδονία κατά τη μεταξική περίοδο», *Προσφυγιά και Εξορία (REFUGIO Y EXILIO)*, Διεθνές Συνέδριο, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) - Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Αθήνα, 24-26 Απριλίου 2023.
- Στράτος Δορδανάς, «Η εδαφική σφήνα μεταξύ της Τουρκίας και της βουλγαρικής «Μπελομόριε»: Η γερμανική ζώνη Κατοχής του Διδυμοτείχου», *Οι Εβραίοι του Διδυμοτείχου πριν και μετά την Καταστροφή*, Διεθνές Συμπόσιο, Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών – Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης/Δήμος Διδυμοτείχου, Διδυμότειχο, 5-6 Μαΐου 2023.
- Στράτος Δορδανάς-Θανάσης Γκανούλης, «Περί της μεταναστεύσεως Ελλήνων Γεωργών εις Αργεντινήν, Βραζιλίαν και Αυστραλίαν»: Μία γεωοικονομική μελέτη διοχέτευσης του πλεονάζοντος γεωργικού πληθυσμού κατά τη μεταξική περίοδο», Ελληνική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, *Zoom in and focus on Modern Hellenism: texts, images, objects, histories*, 7ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, Βιέννη, 11-14 Σεπτεμβρίου 2023 [7th European Congress of Modern Greek Studies].
- Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασιδής, «Οι Γερμανοί εκτελούσαν τους δωσίλογους»: Ο Αθανάσιος Χρυσόχοου και η διαμάχη για την Ιστορία», *Διοικητικός, οικονομικός και ιδεολογικός δωσιλογισμός στην κατεχόμενη Ελλάδα και η μεταπολεμική απονομή της δικαιοσύνης*, Επιστημονικό Συνέδριο, Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων/Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας/Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας ΔΠΘ, Θεσσαλονίκη, 30 Σεπτεμβρίου-1 Οκτωβρίου 2023.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΗΜΕΡΙΔΕΣ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΕΣ ΜΕ ΕΙΣΗΓΗΣΗ

- Στράτος Δορδανάς, «‘Ο στρατός του βασιλιά’: Διακίνηση προσώπων και πληροφοριών από τα Τρίκαλα-Θεσσαλία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *11^ο Συμπόσιο Τρικαλινών Σπουδών (Φιλολογία-Ιστορία-Αρχαιολογία-Λαογραφία-Αρχιτεκτονική)*, Φιλολογικός, Ιστορικός, Λογοτεχνικός Σύνδεσμος (Φ.Ι.ΛΟ.Σ.) Τρικάλων, Τρίκαλα, 3-5 Νοεμβρίου 2017.
- Στράτος Δορδανάς, «Στα άδυτα της Γερμανικής πρεσβείας. Διπλωματικοί πράκτορες και αφανείς πρωταγωνιστές της Γερμανικής πολιτικής και προπαγάνδας στην Ελλάδα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου», *Όψεις του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στη Χερσόνησο του Αίμου*, Ημερίδα, Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας/Ελληνική Επιτροπή Στρατιωτικής Ιστορίας, Θεσσαλονίκη, 7 Οκτωβρίου 2017.
- Στράτος Δορδανάς, «Η γερμανική προπαγάνδα έναντι των ουδετέρων κρατών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *1917: Η χρονιά που άλλαξε ο Κόσμος*, Επιστημονική Δημερίδα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας (Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ιστορία-Λαογραφία»), Ιωάννινα, 14-15 Νοεμβρίου 2017.

- Στράτος Δορδανάς, «Το Μακεδονικό Μέτωπο και στρατηγικούς σχεδιασμούς των Κεντρικών Αυτοκρατοριών», *Η μάχη του Σκρα και το Μακεδονικό Μέτωπο*, Ημερίδα, Δήμος Παιονίας-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Πολύκαστρο, 28 Απριλίου 2018.
- Στράτος Δορδανάς, «Εκτοπισμένα Άτομα από την Ελλάδα»: Το International Tracing Service (ITS) και οι επιζώντες Θεσσαλονικείς Εβραίοι», *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης: Από τον Μεσοπόλεμο στο Ολοκαύτωμα*, Ημερίδα, «Οι Φίλοι του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα», Θεσσαλονίκη, 17 Ιανουαρίου 2018.
- Στράτος Δορδανάς, «Η πολιτική των γερμανικών αντιποίνων στην κατεχόμενη Ελλάδα», 9 Οκτωβρίου 1944. *Κορωπί, μια μαρτυρική πόλη*, Δήμος Κορωπίας, Κορωπί, 8 Οκτωβρίου 2018.
- Στράτος Δορδανάς, «Η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», *Κιλκίς: 100 χρόνια από τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η διαχείριση της μνήμης*, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας/Περιφερειακή Ενότητα Κιλκίς, Δήμος Κιλκίς, Δήμος Παιονίας, Κιλκίς, 19 Σεπτεμβρίου 2018.
- Stratos Dordanas, [Panel 2: “Germany in SE Europe in the post-CW era: A historic review”], Greek-German Regional Policy Symposium, *South East Europe and Germany in the 21st Century: New Roles and Narratives for a New Era*, Friedrich Naumann Stiftung, Thessaloniki, 8-9 March 2019.
- Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, “Greek researchers at the Arolsen Archives (International Tracing Service, ITS)” Η Ελληνική Προεδρία των Αρχείων Arolsen, *Παρουσίαση στην Ελλάδα του Διεθνούς Κέντρου Τεκμηρίωσης των ναζιστικών διώξεων*, Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 2019.
- Στράτος Δορδανάς, «Η Γερμανία και ο νέος Τριακονταετής Πόλεμος», *Ο νέος τριακονταετής πόλεμος; Η Ευρώπη και ο κόσμος, 1914-1945*, Επιστημονική Ημερίδα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πρόγραμμα Σπουδών Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη, 30 Μαρτίου 2019.
- Ελευθερία Γκάρα-Στράτος Δορδανάς, «Ο ‘Σοβιετικός Παράδεισος’ στον ‘Ελληνικό Παράδεισο’ του Γ΄ Ράιχ: Η γερμανική προπαγάνδα στην κατεχόμενη Ελλάδα, 1941-44», *Με το βλέμμα του κατακτητή: Η Αθήνα στις φωτογραφίες των Γερμανών στρατιωτών, 1941-1944*, Διεθνής Ημερίδα, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού-Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Αθήνα, 12 Απριλίου 2019.
- Stratos N. Dordanas, “German plans for the Christians in Asia Minor during World War I”, *The Relations between Romania – Greece – Turkey at 100 years from the greek-turkish war (1919 – 1922)*, The Romanian Cultural Institute/Institute for Balkan Studies in Thessaloniki, Thessaloniki, June 12 2019.
- Stratos N. Dordanas [First Panel: German occupation as a catalytic converter for history in Northern Greece], *Filling the Void. Studying and Conveying History to a New Generation*, Anatolia College/Consulate General of the Federal Republic of Germany Thessaloniki, Thessaloniki, October 7 2019.

■ Στράτος Δορδανάς, «Η επιστημονική-ερευνητική και κοινωνική ‘πρόκληση’ ενός Μουσείου Εθνικής Αντίστασης στην πόλη της Θεσσαλονίκης», *Το Νέο Μουσείο Εθνικής Αντίστασης στο κτίριο Α2 του Μητροπολιτικού Πάρκου Παύλου Μελά και η συλλογική μνήμη της πόλης*, Ημερίδα, Δήμος Παύλου Μελά/Υπουργείο Εσωτερικών και Οικονομίας & Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη, 18 Απριλίου 2019.

■ Στράτος Δορδανάς, «Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας και η αρχή μίας νέας; Μεσοπολεμικές αναζητήσεις ενός εθνικού αφηγήματος», *Από τη Συνθήκη των Σεβρών στη Συνθήκη της Λωζάννης. Ιστορικές Προσεγγίσεις και Όψεις του Προσφυγικού Ζητήματος*, Επιστημονική Διημερίδα, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Π.Σ. Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 29-30 Μαΐου 2021 (διαδικτυακά).

■ Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία», *Τραύμα και κατευνασμός. Το μεγάλο ταξίδι των Ελληνόπουλων στις κοινωνίες της Ανατολικής Ευρώπης*, Ελληνικό Ινστιτούτο Ουγγαρίας, Ημερίδα, 11 Ιουνίου 2021 (διαδικτυακά).

■ Στράτος Δορδανάς, «Η Σαμοθράκη κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και το ζήτημα των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου», Διαδικτυακό Συνέδριο για το Ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης του 1821 με τίτλο *Ιστορία, Φιλοσοφία, Πολιτισμός στη Σαμοθράκη*, Δήμος Σαμοθράκης, 28-29 Αυγούστου 2021.

■ Stratos N. Dordanas, “Hunters and prey”: German intelligence and persecution networks in occupied Greek Macedonia and the Jews, (Willem Ledebouer & Philip Carabott), *Jewish Responses to Persecution and Rescue Efforts during the Holocaust*, Netherlands Institute at Athens, Athens, 10-11 May 2022.

■ Στράτος Δορδανάς, «Πάνελ Πολιτισμός-Ιστορία», *Coproduction with Nature for City Transitioning, Innovation and Governance. Pavlos Melas Metropolitan Park. A Nature-based Solution. The Next Day*, Δήμος Παύλου Μελά, Διημερίδα, Θεσσαλονίκη, 11-12 Μαΐου 2022.

■ Στράτος Δορδανάς, «Εγκλήματα πολέμου και ιστορική δικαιοσύνη», *Το MOG ως αντικείμενο μελέτης: Ιστοριογραφία, Τραυματική Μνήμη, Δημόσια Ιστορία, Ιστορική Εκπαίδευση*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Εργαστήριο Ιστορίας και Κοινωνικών Επιστημών Freie Universität Berlin - Project “Memories of the Occupation in Greece” (MOG), Διαδικτυακή Ημερίδα, 28 Μαΐου 2022.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ, ΚΥΚΛΟΥΣ ΟΜΙΛΙΩΝ, ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ-ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ, ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

■ Στράτος Δορδανάς, «Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’40», Ελεύθερο Πανεπιστήμιο «Ιωνία», Διεθνές Κέντρο Παιδείας και Πολιτισμού, Χίος, 18 Νοεμβρίου 2017.

■ Στράτος Δορδανάς, «Από το αλβανικό έπος στη γερμανική κατοχή, 1940-1944», *Πρόγραμμα Μαθημάτων Ιστορίας έτους 2018*, Δήμος Θεσσαλονίκης-Εύξεινος Λέσχη Θεσσαλονίκης-Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ποντίων Εκπαιδευτικών, Θεσσαλονίκη 2018.

- Στράτος Δορδανάς, «Η Ελλάδα στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους», Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, *Το Κιλκίς Θυμάται*, Επιμορφωτικό Σεμινάριο για τους δασκάλους και τους καθηγητές του νομού, Κιλκίς 14 Μαρτίου 2018.
- Γιώργος Αντωνίου-Στράτος Δορδανάς, «Το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Παύλου Μελά μεταξύ λήθης και μνήμης», Οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν τις εργασίες τους, Εκπαιδευτικό Σεμινάριο για το Ολοκαύτωμα, Τομέας Παιδαγωγικής ΑΠΘ, Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, Θεσσαλονίκη, 29-31 Μαρτίου 2019.
- Στράτος Δορδανάς, «Μνήμη, Λήθη και Παραχάραξη της Ιστορίας», *Ματιές στην Ιστορία. Αφιέρωμα στα 75 χρόνια από το Ολοκαύτωμα του Χορτιάτη*, 6^ο Φεστιβάλ Ιστορικού Ντοκιμαντέρ, Χορτιάτης, 28 Σεπτεμβρίου 2019.
- Στράτος Δορδανάς, (Πρώτη Ενότητα: Το ιστορικό γεγονός και οι σημερινές διεκδικήσεις), *Ολοκαύτωμα Χορτιάτη: 75 χρόνια μετά*, Εκδήλωση, Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος, Θεσσαλονίκη, 30 Οκτωβρίου 2018.
- Στράτος Δορδανάς-Μενέλαος Χαραλαμπίδης, «Κατοχή-Αντίσταση, Δεκεμβριανά, το ζήτημα του δοσιλογισμού», *Νεοελληνική ιστορία: Οι μεγάλες αντιθέσεις*, Σεμινάρια Εκδόσεων Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 2019.
- Στράτος Δορδανάς, «Το Ολοκαύτωμα και η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης», Ευαγγελία Κούρτη-Φωτεινή Ασημακοπούλου, Θεματική Εβδομάδα, *Παιδί και κινηματογράφος*, Μαράσλειο, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 2019.
- Στράτος Δορδανάς, «Ο αναστοχασμός μίας καταστροφής: Η Μικρασιατική εμπειρία 100 χρόνια μετά», *Η Μικρασιατική Εκστρατεία και Καταστροφή 100 χρόνια μετά. Προβλήματα προσέγγισης και ερμηνείας*, Κέντρο Ποντιακών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 9 Δεκεμβρίου 2020.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

-Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασίδης (οργάνωση), *Ελλάδα και Βαλκάνια στον 20ό αιώνα V*, Επιστημονική Διημερίδα, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών Ανατολικών Σπουδών/Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία-Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης Γράμμος, Γράμμος, 3-5 Μαΐου 2019. Η διημερίδα οργανώθηκε από τους διδάσκοντες στο πλαίσιο του υποχρεωτικού μαθήματος ειδίκευσης του τρίτου εξαμήνου *Σύγχρονη Βαλκανική Ιστορία, 1912-1989*.

-Στράτος Δορδανάς-Βλάσης Βλασίδης (οργάνωση), *Ελλάδα και Βαλκάνια στον 20ό αιώνα VI*, Επιστημονική Διημερίδα, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών Ανατολικών Σπουδών/Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία-Πάρκο Εθνικής Συμφιλίωσης Γράμμος, Γράμμος, 19-21 Μαΐου 2023.

-Μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου *Διοικητικός, οικονομικός και ιδεολογικός δοσιλογισμός στην κατεχόμενη Ελλάδα και η μεταπολεμική απονομή της δικαιοσύνης*, Επιστημονικό Συνέδριο, Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων/Τμήμα Βαλκανικών,

Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας/Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας ΔΠΘ, Θεσσαλονίκη, 30 Σεπτεμβρίου-1 Οκτωβρίου 2023.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Στράτος Δορδανάς, «Με όπλα τα λόγια: Η βρετανική προπαγάνδα στα Βαλκάνια, 1939-1944», *The Athens Review of Books*, 103 (Φεβρουάριος 2019), 24-26.
- Στράτος Δορδανάς, «Αυτοί που δεν πολέμησαν: Οι αποσυνάγωγοι του μεταξικού καθεστώτος», *The Athens Review of Books*, 91 (Ιανουάριος 2018),

ΕΚΛΑΪΚΕΥΜΕΝΑ ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ (ενδεικτικά)

- Στράτος Δορδανάς, «Τα μεγάλα διλήμματα της Ελλάδας», *Η Καθημερινή* (Ιστορία, 4 Νοεμβρίου 2018), 30.
- Στράτος Ν. Δορδανάς, «Οι Τρεις Έντοξες Ημέρες», *Σελίδες Ιστορίας* [Οι επαναστάσεις που κλόνισαν την Ιερά Συμμαχία], 1 (Η Καθημερινή, Μάρτιος-Απρίλιος 2023), 86-94.

ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ (ενδεικτικά)

- Στράτος Δορδανάς, «Ζωή από το μηδέν», στο Λέων Α. Ναρ, *Ξανά στη Σαλονίκη. Η μετέωρη επιστροφή των Ελλήνων Εβραίων στον γενέθλιο τόπο (1945-1946)*, Πόλις, Αθήνα 2018, σσ. 9-13.
- Στράτος Δορδανάς-Ηλίας Σκουλίδας, «Έχω μια αδερφή, κουκλίτσα αληθινή, τη λένε Βόρειο Ήπειρο, την αγαπώ πολύ», στο Ευφροσύνη Γ. Κολιού, *Η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, 1950-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 11-14.
- Στράτος Δορδανάς, «Ο ‘εχθρός του λαού’ σε μια ‘φανταστική’ χώρα», στο Μαρκοβίτης Μάρκος, *Όχι, δεν είμαι εχθρός του λαού*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 15-21.
- Στράτος Δορδανάς, «Οι Έλληνες James Bond στην υπηρεσία των Γερμανών», στο Ανδρέας Βενιανιάκης, *Ποντάροντας στην γερμανική ρουλέτα. Καζίνο και πράκτορες στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 11-14.
- Στράτος Δορδανάς, «Πρόλογος», στο Βασίλης Πεσιμίσσης, *Βούρλα-Τρούμπα. Μία περιήγηση στον χώρο του περιθωρίου και της πορνείας του Πειραιά (1840-1968)*, Εκδόσεις Μωβ (νέα αναθεωρημένη έκδοση), Αθήνα 2021, σσ. 8-12.
- Στράτος Δορδανάς, «Πρόλογος: Δεν ήλθαμε εδώ μόνο για να σώσουμε το τομάρι μας», στο Νίκος Αναγνωστόπουλος, *Asa K. Jennings. Ο σωτήρας 300.000 ψυχών στη Σμύρνη, τον Σεπτέμβρη του '22*, Εκδόσεις Ελληνική Παιδεία, Αθήνα 2022, σσ. 11-13.

■ Στράτος Δορδανάς, «Πρόλογος», στο Γιώργος Λιμαντζάκης (επιμ.), *Το ημερολόγιο του Κρητικού Χωροφύλακα Εμμανουήλ Κονταζάκη. «Ενθύμιον της εν πόλει Γκέρλιτς της Γερμανίας διαμονής μου»*, Περιφέρεια Κρήτης/Δήμος Αποκορώνου, Χανιά, 2023, σσ. 9-12.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

A. ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, *ΟΙ ΑΡΓΥΡΩΝΗΤΟΙ. Η γερμανική Προπαγάνδα στην Ελλάδα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021, σσ. 407.

Η γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και το μερίδιο ευθύνης της στη διεύρυνση των χαρακωμάτων των ελληνικών παθών αποτελεί ένα παρθένο ιστοριογραφικό πεδίο. Στον αντίποδα, η αντίστοιχη γαλλική και αγγλική οπτική για τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης της ασκηθείσας προπαγάνδας, ειδικότερα για το Μακεδονικό Μέτωπο, απέκτησε νωρίς τους πρώτους συγγραφείς της, καθώς οι νικητές του πολέμου δεν είχαν ιδιαίτερους λόγους να παραμένουν σιωπηλοί, προσφέροντας απλόχερα και όπου χρειαζόταν επιλεκτικά τη δική τους εκδοχή. Στρατιωτικοί αλλά και διπλωμάτες, που είχαν υπηρετήσει στην Ελλάδα την εποχή του πολέμου, όπως για παράδειγμα ο επικεφαλής της γαλλικής υπηρεσίας πληροφοριών, ναυτικός ακόλουθος πλοίαρχος Maximilien Henri de Roquefeuil, ο στρατηγός Maurice Sarrail, ο ναύαρχος Louis Dartige du Fournet, ο επικεφαλής της βρετανικής μυστικής υπηρεσίας λοχαγός Compton Mackenzie, ο Γάλλος πρεσβευτής Pierre Gabriel Deville και άλλοι ή ο πολύπειρος στον κόσμο των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών Sir Basil Thomson, διατύπωσαν έναν κυρίαρχο δημόσιο λόγο μέσα από τα απομνημονεύματα, τις αναμνήσεις ή τις μελέτες τους, που ήταν ασυναγώνιστος και άφηνε ελάχιστα περιθώρια αμφισβήτησης και αντίκρουσης στην ηττημένη πλευρά.

Το ιστοριογραφικό κενό για τη γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα την περιχαράκωση των αναφορών στα ασφυκτικά πλαίσια της αποσπασματικότητας, από τα οποία σε κάθε περίπτωση αναδύεται κυρίαρχη η φιγούρα ενός βαρόνου. Προϊόντος του χρόνου ο συγκεκριμένος βαρόνος απέκτησε σχεδόν μυθικές διαστάσεις και η δράση του στην Αθήνα τέθηκε υπό συνεχή αξιολόγηση: άλλες φορές υποτιμούταν εν συγκρίσει με τα μέσα και τις δυνατότητες της ανταντικής προπαγάνδας και άλλες υπερτονιζόταν με σκοπό να εξαρθεί η γερμανική διείσδυση και αυτή συνεπακόλουθα να συνδεθεί ως αίτιο ή αιτιατό με τη γερμανόφιλη πολιτική του βασιλιά Κωνσταντίνου και της γερμανίδας συζύγου του Σοφίας. Ενίοτε οι ιθύνοντες της γερμανικής και της γαλλικής προπαγάνδας παρουσιάζονταν να ανταλλάσσουν πληροφορίες και συχνά επιστρατευθέντες πράκτορες να λειτουργούν ως «υπηρέτες δύο αφεντάδων». Δεν έλειπαν, το αντίθετο μάλιστα, και οι ερμηνείες σύμφωνα με τις οποίες η αντίπαλη δυναμική προβλήθηκε ως σχεδόν παράγωγη των αγγλογαλλικών λαθών, που ήταν υπεύθυνα για τη μεταστροφή της ελληνικής κοινής γνώμης και άρα δεν απαιτούνταν ο γερμανικός πακτωλός χρημάτων και οι αντίστοιχες στρατιές πρακτόρων για να συμβεί κάτι τέτοιο. Όπως πολύ γλαφυρά σημείωνε ο αιρετικός Βρετανός συγγραφέας G. F. Abbott, οι Γερμανοί δεν χρειαζόταν να κάνουν τίποτε περισσότερο παρά να τροφοδοτούν «τη φωτιά στο κερί που είχαν ανάψει οι ίδιοι οι Σύμμαχοι με τις αστοχίες τους και τη βία [που μετέρχονταν]», όπως φερόταν να αναγνωρίζει και ο Schenck. Και δεν είχε τελείως άδικο, με την ειδοποιό διαφορά ότι η θέση αυτή από μόνη της δεν αρκεί αφενός για μια σφαιρική κατανόηση και ερμηνεία του ζητήματος και αφετέρου εστιάζει σε ένα πρωταγωνιστικό μεν

πρόσωπο (φωτιά»), πίσω από το οποίο όμως κρυβόταν ένας ολόκληρος υποστηρικτικός μηχανισμός («κερί»).

Με τα έργα και τις ημέρες λοιπόν του Schenck ξεκινά το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, αφού έχει προηγηθεί μια εισαγωγή όπου περιγράφεται η δόμηση του γερμανικού μηχανισμού προπαγάνδας μετά την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι κατευθύνσεις που αυτός εξέλαβε, το προσωπικό που στρατολόγησε και τα μέσα που μετήλθε για να πείσει τα ουδέτερα ως επί το πλείστον κράτη ανά τον κόσμο για το δίκαιο του γερμανικού αγώνα και ταυτόχρονα να αντικρούσει και να ανασχέσει την εχθρική προπαγάνδα. Στο πρώτο, λοιπόν, κεφάλαιο ο βαρόνος αποκτά σάρκα και οστά και αποκαλύπτεται ενώπιον του αναγνώστη, όσο αυτό είναι δυνατόν να συμβεί, πριν ριχθεί στο πεδίο της μάχης των λέξεων και των ειδήσεων και αποδυθεί στον αγώνα συγκρότησης του στρατού των κατασκόπων του. Επρόκειτο αναμφίβολα για μια πληθωρική προσωπικότητα, για έναν Μεριστοφελή της προπαγανδιστικής τέχνης και της δολοπλοκίας, που συνδύαζε τη δουλειά με την απόλαυση, σε βαθμό που αυτά τα δύο δεν ξεχώριζαν, αν κανείς επιχειρούσε να σκιαγραφήσει την προσωπικότητά του. Ο κοσμοπολιτισμός και η ικανότητα της κοινωνικής δικτύωσης άνοιξαν διάπλατα τη μεγάλη πύλη του παλατιού αλλά την ίδια στιγμή τον απομάκρυναν από την επίσημη γερμανική γραμμή της πρεσβείας, καθιστώντάς τον απρόβλεπτο και εξαιτίας της σταδιακής αυτονόμησής του εξίσου γερμανικό πρόβλημα. Αν σε κάτι πάντως συμφωνούσαν φίλοι και εχθροί, ήταν πως αποτελούσε έναν από τους καλύτερους μηχανικούς για τη ρύθμιση της κοινής γνώμης μέσα από την εξαγορά εφημερίδων και συνειδήσεων, κρίσιμο παράγοντα για τη νόθευση του εκλογικού αποτελέσματος και συνεπή συλλέκτη πληροφοριών χάρη στον ιστό των πρακτόρων που εξύφανε πάνω από την ελληνική επικράτεια.

Οι πράκτορές του είχαν να ανταγωνιστούν τους ομότεχνους της εχθρικής πλευράς και κύρια αποστολή τη συλλογή κάθε πληροφορίας που θα παρείχε πλεονεκτήματα στο πλαίσιο διεξαγωγής του πολέμου στη γενικευμένη μορφή του. Αλλά οι πληροφορίες δεν είχαν καμία αξία, αν δεν μπορούσαν να φτάσουν στο Βερολίνο και από εκεί να διοχετευτούν στις πρωτεύουσες των συμμάχων και οι πράκτορες περιορισμένη χρησιμότητα αν δεν δοκιμάζονταν σε σκληρότερες συνθήκες από το – σε γενικές γραμμές – φίλιο βασιλικό περιβάλλον της νοτίου Ελλάδας. Η ανταντοκρατούμενη κεντροδυτική Μακεδονία με την πρωτεύουσά της Θεσσαλονίκη συνέστησε τον απαιτητικό στίβο μάχης, όπου δοκιμάστηκαν επιχειρησιακά σχέδια και αντοχές, και κατέστη μερικώς προσπελάσιμος χάρη στην αμέριστη συμπαράσταση των φιλοβασιλικών κυβερνήσεων των Αθηνών. Άνθρωποι και ταχυδρομικοί σάκοι, πληροφορίες και δίκτυα επικοινωνίας διακινήθηκαν και χτίστηκαν κάτω από τη «μύτη» των Αγγλογάλλων, οι κινήσεις των οποίων καταγράφονταν σχολαστικά και κοινοποιούνταν σε Βερολίνο και Βιέννη. Ο ελληνικός διοικητικός μηχανισμός, οι διωκτικές αρχές και ο στρατός ως ξενιστές των γερμανικών συμφερόντων και ονείρων ξεδιπλώνονται επίσης στο δεύτερο κεφάλαιο για να υποστηριχθεί ότι μετά το φθινόπωρο του '15 και κυρίως μεταξύ 1916-17 η ουδέτερη χώρα μετατοπίστηκε εγγύτερα των Κεντρικών Δυνάμεων· και αυτό γιατί ο αντιβενιζελισμός συνένωσε σε κοινό μέτωπο εκ πεποιθήσεως ή από ανάγκη ανθρώπους από τον χώρο της πολιτικής και του στρατού, ενώ η συλλήβδην παραβίαση της ουδετερότητας, η αντιμετώπιση της χώρας ως προτεκτοράτου από την Αντάντ και ο λιμός εξαιτίας του συμμαχικού αποκλεισμού κατέστησαν ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας ιδιαίτερα ευάλωτο στα κηρύγματα της εθνοσωτήριας βασιλικής (επίνευσης) ουδετερότητας και του τεχνικού πασιφισμού.

Τον Schenck και τον πρέσβη Mirbach συμπλήρωνε ιδανικά ο στρατιωτικός ακόλουθος von Falkenhausen, που επισήμως λειτουργούσε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του και από αυτή την άποψη δεν έκανε τίποτε περισσότερο από τους συναδέλφους του ακολούθους των άλλων πρεσβειών, συμμαχικών και εχθρικών, από το να συλλέγει πληροφορίες αξιοποιήσιμες από το γερμανικό επιτελείο στρατού και δευτερευόντως από το υπουργείο Εξωτερικών. Ανεπισήμως απέκτησε γρήγορα το προβάδισμα έναντι των υπολοίπων γιατί εξασφάλισε

προνομιακή μεταχείριση εκ μέρους του ελληνικού Γενικού Επιτελείου και την καλύτερη πηγή άντλησης πληροφοριών στο ανώτερο επίπεδο που δεν ήταν άλλη από τον Ιωάννη Μεταξά. Μπορεί ο ρόλος του ως συντάκτη αναλυτικών εκθέσεων για την στρατιωτικοπολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και προπαγανδιστή των γερμανικών νικών στον πόλεμο να τερματίστηκε απότομα μετά τη διακοπή λειτουργίας της πρεσβείας, ο μάχιμος όμως αξιωματικός Falkenhausen δεν εγκατέλειψε οριστικά την Ελλάδα. Επανήλθε πολύ σύντομα, ανταποκρινόμενος στις αγωνιώδεις εκκλήσεις για βοήθεια της βασίλισσας, για να διασφαλίσει ότι η επιδείνωση των σχέσεων με την Αντάντ θα οδηγούσε σε ένοπλη αναμέτρηση και σε αντίσταση μέχρι εσχάτων έως την κάθοδο του γερμανικού στρατού. Στο μεσοδιάστημα αποστολή του ήταν να οργανώσει ένοπλες ομάδες στην ουδέτερα ζώνη και να ενισχύσει παντοιοτρόπως με χρήματα και φήμες τον πόλεμο παρενόχλησης κατά της Αντάντ, μέχρι τη στιγμή που η συνθηκολόγηση του βασιλικού ζεύγους και των πιστών μαχητών του άφησε στο έλεος των Γάλλων τούς «αντεπαναστάτες» στη Μακεδονία και την Ήπειρο. Το τέλος του τρίτου κεφαλαίου συμπίπτει με το τέλος των ανταρτών του Falkenhausen, σηματοδοτώντας επιπρόσθετα την αρχή του τέλους της παραμονής στον θρόνο του Κωνσταντίνου.

Το τέταρτο κεφάλαιο ήταν προορισμένο εκ των πραγμάτων να «ξενιτευτεί» από τη στιγμή που η βασιλική έξωση μετέτρεψε αυτομάτως την Ελβετία σε τόπο εξορίας για την αντιαντατική και αντιβενιζελική προπαγάνδα, με ενορχηστρωτή τον Γεώργιο Στρέιτ και μέλη όσους ανταποκρίθηκαν στο προσκλητήριο για τη συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα. Με οργανωτική-μητροπολιτική ρομφαία την *Ελληνική Ένωση*, η ανανεωμένη και διευρυμένη βασιλική αυλή ξεκίνησε έναν ανένδοτο αγώνα για την προβολή προς τα ουδέτερα κράτη και συνολικά προς τη διεθνή κοινότητα των ελληνικών «δικαίων» που «καταπατούνταν βάνουσα» από την παρεμβατική πολιτική και ανάμειξη της Αντάντ στα εσωτερικά ζητήματα ενός μέχρι πρότινος ουδέτερου κράτους, μέχρι δηλαδή την εγκαθίδρυση ελέω Λονδίνου και Παρισιού του «ανελεύθερου» και «τυραννικού» βενιζελικού καθεστώτος. Εφημερίδες, διαλέξεις, μπροσούρες, ψηφίσματα, μελέτες χρηματοδοτήθηκαν από το Βερολίνο αφειδώς ως το ελάχιστο που θα μπορούσε ο Kaiser να προσφέρει στους βασιλικούς «μάρτυρες» συγγενείς του από την Ελλάδα. Και αυτό γιατί επιπλέον οι δυνητικά μέγιστες υπηρεσίες προς αυτούς προσέκρουαν την ίδια στιγμή στην σθεναρή άρνηση του υπουργείου Εξωτερικών να ξαναεγγράψει στην εξίσωση του ελληνικού ζητήματος τον έκπτωτο Κωνσταντίνο όταν η εδαφική ακεραιότητα του βασιλείου είχε οριστικά θυσιαστεί στον βουλγαρικό βωμό. Ωστόσο, η πρόταξη του πολιτικού ρεαλισμού και της στρατιωτικής πραγματικότητας από γερμανικής πλευράς άφηγε τεχνηέντως πολλά περιθώρια στον Κωνσταντίνο να ονειρεύεται γιατί ως γνωστό τα όνειρα δεν κοστίζουν (στην προκειμένη περίπτωση σε αυτούς που ονειρεύονται). Μαζί με τον γυναικάδελφό του κατέστρωσαν σχέδια επί χάρτου για την εκδήλωση μιας γενικευμένης επίθεσης στο Μακεδονικό Μέτωπο, που θα ανέτρεπε τις ισορροπίες, με τη συμμετοχή του «φιλοξενούμενου» στο Γκαίρλιτς 4^ο Σώματος Στρατού, έτοιμοι να θυσιαστεί για τον βασιλιά του. Για την προετοιμασία του εδάφους οργανώθηκαν αποστολές αυτοκτονίας προθύμων αξιωματικών με προορισμό την Ελλάδα, που απέδειξαν ότι τελικά τα ανεδαφικά σχέδια κοστίζουν ανθρώπινες ζωές. Παρόλ' αυτά μέχρι το τέλος του πολέμου το Βερολίνο συνέχισε να δέχεται χαρτοπόλεμο εκκλήσεων και αιτημάτων από την Ελβετία, που κόπασε όταν ο πεσιμισμός ενόψει του επερχόμενου πικρού τέλους επέβαλε τον νόμο της σιωπής και της καρτερικότητας μεταξύ Ελλήνων και Γερμανών.

Ο επίλογος (αντί) επιδιώκει να λειτουργήσει ως γέφυρα μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων στην ελληνική εκδοχή τους και να προσφέρει μια πανοραμική θέαση της συνέχειας στις ζωές των ανθρώπων και στις πολιτικές των κρατών. Ούτε ο Εθνικός Διχασμός καταλάγιασε με το τέλος του πολέμου αλλά ούτε και τα δρώντα υποκείμενα αίφνης χάθηκαν μέσα στην μεσοπολεμική πλημμυρίδα, ξεχνώντας μια για πάντα τις προηγούμενες επιλογές τους. Όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου η προπαγάνδα στην εθνικοσοσιαλιστική εκδοχή της

επανήλθε στο προσκήνιο με σφοδρότητα και διαμορφωμένες νοοτροπίες γερμανοφιλίας από τον προηγούμενο πόλεμο αναδύθηκαν στην επιφάνεια υπό νέες συνθήκες κατά τη διάρκεια του επόμενου. Τότε η απόσταση των τριάντα ετών μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων γεφυρώθηκε μονομιάς, καθώς η βιοματική μνήμη ενεργοποιήθηκε και αποτυπώθηκε σε βιογραφικά σημειώματα εξατομικευμένων περιπτώσεων.

■ Δορδανάς Στράτος Ν.-Καλογρηάς Βάιος, *Οι ζωές των άλλων. Η Στάζι και οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία (1949-1989)*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 272.¹

Η συγγραφή του ανά χείρας βιβλίου έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό ιστοριογραφικό κενό αναφορικά με τους Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία. Πρόκειται, ασφαλώς, για τη λιγότερο μελετημένη περίπτωση σε σχέση με τις κοινότητες των πολιτικών προσφύγων που μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949) διασκορπίστηκαν στις χώρες του ανατολικού συνασπισμού, στις λεγόμενες λαϊκές δημοκρατίες. Ίσως αυτό το μειωμένο ενδιαφέρον για τους Έλληνες της Ανατολικής Γερμανίας οφείλεται στον πολύ μικρό αριθμό όσων τελικά εγκαταστάθηκαν εκεί, τον μικρότερο από κάθε άλλη σοσιαλιστική χώρα, καθιστώντας τις γραπτές μαρτυρίες τους δυσεύρετη πηγή.

Οι «Έλληνες της Στάζι», δηλαδή όσοι στρατολογήθηκαν από την ανατολικογερμανική Κρατική Ασφάλεια ως σημαντικοί πράκτορες ή απλοί πληροφοριοδότες από τις αρχές της δεκαετίας του '50 έως και την πτώση του Τείχους το 1989, συγκροτούν το δεύτερο μέρος του βιβλίου (τρίτο κεφάλαιο). Παιδιά και νέοι που ενηλικιώθηκαν απότομα εξαιτίας του Εμφυλίου και με διαφορετικές παραστάσεις μετά την προώθησή τους στην Ανατολική Γερμανία, καθώς και μερικές δεκάδες μέλη του ΚΚΕ, βρέθηκαν παγιδευμένοι στα πλοκάμια της Στάζι (ή συνειδητά σε σχέση συνεργασίας) και προστέθηκαν στα μικρά ποσοστά των πρακτόρων ξένης υπηκοότητας. Η μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων είναι σημαντική μόνο όταν αυτή μπορεί να αναχθεί στο γενικό και να ενταχθεί σε μια συνολική προσπάθεια κατανόησης της δομής, υφής και λειτουργίας ενός ολοκληρωτικού μηχανισμού ελέγχου και πειθάρχησης της κοινωνίας, που αποστολή του ήταν η μακροήμερευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, κυρίως μέσω της καταπολέμησης του «εσωτερικού εχθρού».

Της Στάζι προηγούνται δύο άλλα κεφάλαια που στόχο έχουν να εισαγάγουν ομαλά τον αναγνώστη στη συζήτηση για τους Έλληνες της Ανατολικής Γερμανίας μεταξύ 1949-1989, με την εκκίνηση να τοποθετείται χρονικά ενόσω ακόμη διαρκούσε ο πόλεμος. Τότε, μερικές εκατοντάδες Έλληνες βρέθηκαν στο Γ' Ράιχ για διάφορους λόγους. Σε όσους επέλεξαν να μην επιστρέψουν στην Ελλάδα με το τέλος του πολέμου και βρέθηκαν στη «Σοβιετική Ζώνη Κατοχής» (Sowjetische Besatzungszone-SBZ) προστέθηκαν από το 1949-50 οι πολιτικοί πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου, θέμα που πραγματεύεται εκτενώς το δεύτερο κεφάλαιο. Να σημειωθεί απλώς εδώ πως επρόκειτο για το πρώτο οργανωμένο κύμα πολιτικών προσφύγων που δέχθηκε η Ανατολική Γερμανία· αργότερα θα ακολουθήσουν δύο άλλα, από τη Χιλή (το πολυπληθέστερο) και την Ισπανία, στο πλαίσιο της διεθνιστικής αλληλεγγύης προς τους ανά τον κόσμο χειμαζόμενους από δεξιά αυταρχικά καθεστώτα δημοκρατικούς λαούς.

¹ Η μονογραφία αυτή αποτελεί την επεξεργασμένη και εμπλουτισμένη μορφή του παραδοτέου *Οι Έλληνες της Στάζι. Το Υπουργείο Κρατικής Ασφάλειας και οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στη Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία*, που κατατέθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «ΘΑΛΗΣ»: «Η Ελλάδα από τον Β' Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο: Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015 [http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/11241/3433_1.5.3.pdf] και <http://www.openarchives.gr/view/2707113>].

B. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ-ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ-ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ

- Στράτος Ν. Δορδανάς-Νίκος Παπαναστασίου (επιμ.), *Ο «μακρύς» ελληνογερμανικός εικοστός αιώνας. Οι μαύρες σκιές στην ιστορία των διμερών σχέσεων*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 485.
- Μουρέλος Ιωάννης-Σφέτας Σπυρίδων-Μιχαηλίδης Ιάκωβος-Βλασίδης Βλάσης-Δορδανάς Στράτος (επιμ.), *Το θέατρο επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 421.

Γ. ΑΡΘΡΑ

- Στράτος Ν. Δορδανάς-Νίκος Παπαναστασίου (επιμ.), «Εισαγωγή», *Ο «μακρύς» ελληνογερμανικός εικοστός αιώνας. Οι μαύρες σκιές στην ιστορία των διμερών σχέσεων*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 15-37.

Από το 2010, έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης, οι ελληνογερμανικές σχέσεις γνώρισαν ραγδαία επιδείνωση, καθώς εγκλωβίστηκαν στα στερεότυπα των ΜΜΕ. Το Βερολίνο εμφανιζόταν ως «εμμονικό» με την επιβολή πολιτικών λιτότητας, ενώ την ίδια ώρα οι «αντιπαραγωγικοί» και «τεμπέληδες» Έλληνες αρνούσαν να αλλάξουν νοοτροπία και να αναλάβουν την ευθύνη ανασυγκρότησης της χώρας τους. Ο τρόπος με τον οποίο κατά την πρόσφατη τραυματική περίοδο σκιαγραφήθηκαν τα «εθνικά» χαρακτηριστικά των «πτωχευμένων» Ελλήνων και των «διαχρονικά υπεροπτών» Γερμανών, επανέφερε στην επικαιρότητα το παρελθόν των ελληνογερμανικών σχέσεων, ειδικά τις οπτικές υπό τις οποίες η ελληνική κοινωνία προσέλαβε και έκτοτε διαχειρίζεται τη μακριά σκιά της γερμανικής Κατοχής. Αποσιωπήθηκαν όμως άλλες, θετικές πτυχές, όπως η ενεργός στήριξη της Γερμανίας και η παροχή ασύλου σε πολλούς Έλληνες κατά την περίοδο της Δικτατορίας (1967-1974).

Όπως προκύπτει από τις μελέτες του ανά χείρας συλλογικού τόμου, οι ελληνογερμανικές σχέσεις αποτελούν τμήμα σύνθετων ιστορικών διεργασιών και δεν χαρακτηρίζονται ούτε από μονομέρεια ούτε από ομοιομορφία. Με αφορμή την τρέχουσα συγκυρία, της επανεκκίνησης των διμερών σχέσεων, ο συλλογικός τόμος φιλοδοξεί να παράσχει στο ευρύ κοινό ένα σύνολο ερευνητικών εργασιών που βασίζονται στην αξιοποίηση πρωτογενούς αρχειακού υλικού και σε νέες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις. Οι επιστημονικές αυτές μελέτες μπορούν

να αποτελέσουν αφορμή για την αναβάθμιση του δημόσιου διαλόγου γύρω από ένα εξαιρετικά φλέγον και καίριο ζήτημα, όπως είναι αυτό των σχέσεων της Ελλάδας με τη Γερμανία στη μακρά διάρκειά του.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «‘Άλτ! Κύριοι Γερμανοί!’: Το χρονικό μιας (αναμενόμενης) γερμανικής επίθεσης στο Μακεδονικό Μέτωπο και το πολιτικό παρασκήνιό του, 1915-1916», Μουρέλος Ιωάννης-Σφέτας Σπυρίδων-Μιχαηλίδης Ιάκωβος-Βλασίδης Βλάσης-Δορδανάς Στράτος (επιμ.), *Το θέατρο επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 157-171.

This paper examines the political dimensions of an attack on Thessaloniki by the Central Powers, first instigated following the collapse of Serbia in the autumn of 1915. From that time on, the threat of the Greek borders being violated by Germano-Bulgarian forces was inextricably linked to the Entente’s presence in Thessaloniki, as well as the adverse Greek political developments after the open conflict between Venizelos and King Constantine. Even though Bulgarian participation was a bone of contention, the Greek royal court and the General Staff negotiated for months with Berlin on the designs of a generalized attack on the Macedonian Front. This was before the Greeks had established that the Germans intended to give Greek Macedonia to the Bulgarians as a reward for their contribution to the war. During the crisis in the autumn of 1916, the Macedonian Front returned to the political scene as a result of the offensive by German troops, which the royal couple Constantine and Sophia saw as the only viable solution to the Greek problem. However, in the face of the actual military evidence and the orientations of German policy, the expectations of the anti-Venizelist camp were yet again completely dashed in the ancillary theatre of war in the Balkans.

■ Stratos N. Dordanas, “German Propaganda in the Balkans during the First World War”, *Balkanica*, XLLX (Belgrade 2018, Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Balkan Studies), 69-78.

Immediately after the outbreak of World War I Germany mobilized human resources from all fields and put up all the necessary funds to counter British and French propaganda. In a very short period of time, it was in a position to organize its own propaganda networks abroad, to a large extent, by using the respective commercial networks and the pre-war enterprises operating in the various countries. It was the neutral countries around the world that were

among the primary targets of German propaganda. In the Balkans particular effort was made to create a favorable climate for the Central Powers and prevail over the adverse British and French influence. With the assistance of the commercial circles and the appropriation of large sums of money, newspapers, journalists and publishing groups were bought off, information offices were set up, agents and were recruited, political parties and politicians were bribed, and pro-German parties were founded. The aim was to influence public opinion, promote the German version of developments in the war, and manipulate political leaders to give up their stance of neutrality and make the decision for their country to take part in the war on the side of Germany. However, in the Balkan countries that Berlin had focused its attention on and organized the major propaganda networks, the propaganda campaigns were in essence ineffectual. Following Bulgaria's participation in the war with the Central Powers and the destruction of Serbia, first Romania and then Greece joined the Entente – and at the war's end, finding themselves on the winning side.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «'Στις συμπληγάδες του πολέμου': Οι Γερμανοί, ο ανταρτοπόλεμος και η αντιμετώπιση των αμάχων στην Ελλάδα, 1941-1944», Αποστολόπουλος Κ. Δημήτρης (επιμ.), *Η καταστροφή του Κορωπίου στην Κατοχή*, Πρακτικά Ημερίδας, Δήμος Κρωπίας, Κορωπί 2018, σσ. 36-56.

Το κείμενο ασχολείται με το ζήτημα των αντιποίνων ή μέτρων εξιλασμού που εφάρμοσαν οι γερμανικές δυνάμεις Κατοχής σε βάρος των αμάχων, επιχειρώντας να απαντήσει σε ερωτήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή της πολιτικής αυτής (στόχοι και διακυμάνσεις), με τις επιδιώξεις του αντιστασιακού κινήματος, με τη σχέση μεταξύ αντιποίνων και αντίστασης, τις εσωτερικές διεργασίες στους κόλπους των αρχών Κατοχής και της ηγεσίας της αντίστασης, με τον πολιτικό-κοινωνικό και ηθικό αντίκτυπο των μέτρων, τη θέση και τη στάση των αμάχων. Παρακολουθεί με άλλα λόγια τον παράλληλο πόλεμο στο εσωτερικό της χώρας που διεξάγεται τη συγκεκριμένη περίοδο, πάντα σε σχέση με την εξέλιξη του παγκοσμίου πολέμου, έναν πόλεμο όπου το διακύβευμα της αντίστασης και του αντιανταρτικού αγώνα των κατακτητών ήταν το «αίμα των αθώων».

■ Στράτος Δορδανάς Ν., «'Ο πόλεμος στα χαρτιά': Η διπλωματία του 'ελληνο-γερμανικού άξονα' κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου», Αθηνά Κόλια-Δερμιτζάκη, Βάσω Σειρηνίδου, Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης (επιμ.), *Ιστορίες Πολέμου στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Μια προσέγγιση στη διαχρονία*, Διεθνές επιστημονικό συνέδριο με αφορμή τα 100 χρόνια από

τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ, Φιλοσοφική Σχολή (Αθήνα, 7-9 Νοεμβρίου 2013), Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2018, σσ. 441-451.

Είναι γνωστό πως ο Εθνικός Διχασμός στην Ελλάδα διεξήχθη στη βάση της αντιπαράθεσης μεταξύ Βενιζέλου-Κωνσταντίνου για τη θέση και στάση της χώρας έναντι της παγκόσμιας σύρραξης. Έως την απομάκρυνση του βασιλιά τον Ιούνιο του 1917 τα ανάκτορα και το Γενικό Επιτελείο, παραβιάζοντας τον θεσμικό τους ρόλο, ανέπτυξαν πυκνή αλληλογραφία στο πλαίσιο μιας μυστικής διπλωματίας με το Βερολίνο και την αντίστοιχη γερμανική πρεσβεία Αθηνών, με σκοπό να «ρυθμίσουν» την εξωτερική πολιτική της χώρας σύμφωνα με τις επιθυμίες του Κάιζερ και τα στρατιωτικά βαλκανικά σχέδια του Γενικού Επιτελείου του. Έχοντας απέναντί τους τον φιλοπόλεμο Βενιζέλο και την σύμμαχό του Αντάντ επιχείρησαν να εγκαταστήσουν και στη συνέχεια να διατηρήσουν έναν σταθερό διάυλο επικοινωνίας με τη γερμανική πλευρά για τον καλύτερο συντονισμό των ενεργειών τους ανάλογα με τις πολεμικές εξελίξεις. Η συγκεκριμένη διπλωματία για τον πόλεμο υποστηριζόταν από την ιδεολογία του αντικοινοβουλευτισμού, εσχάτως του φανατικού αντιβενιζελισμού, επενδυμένη από τις δυναστικές εξαρτήσεις και την προσκόλληση στην υπεροχή του πρωσικού μιλιταρισμού. Η ανά χείρας πρόταση θα επιχειρήσει να παρακολουθήσει τη διακύμανση των προσεγγίσεων για τον πόλεμο μέσα από τη μυστική αλληλογραφία μεταξύ Κάιζερ και Κωνσταντίνου (αλλά και της Σοφίας) και τις παράλληλες ελληνο-γερμανικές στρατιωτικές διαβουλεύσεις της περιόδου, που παγίωσαν τον φιλοβασιλικό πόλο εξουσίας και ταυτόχρονα τη γερμανική ηγεμόνευσή του.

■ Stratos N. Dordanas, “The Jewish Community of Thessaloniki and the Christian Collaborators: “Those that are Leaving and What They are Leaving Behind”, Giorgos Antoniou-A. Dirk Moses (ed.), *The Holocaust in Greece*, Cambridge University Press, New York 2018, pp. 208-227.

This chapter views the displacement of the Thessaloniki Jews from a hitherto unseen perspective. Their disappearance is observed through the deliberate destruction of virtually the last traces of this large community from the Baron Hirsch transit camp, from which they were deported. Research on the destruction of the Jewish community of Thessaloniki has only recently dealt with the issue of collaboration with the Germans by members of the city’s Christian population. Moreover, recent work shows that dozens of respected and established

institutions benefited from the liquidation of Jewish assets and the reuse of Jewish tombstones as construction material. ¹ Their motives were largely financial, as there was much movable and immovable Jewish property, but certainly included every possible source of profit-making, like looting the transit camp after the deportation. To this end, close associates of the Germans established companies that undertook to demolish the camp and sell its construction materials. In this way, the last remaining physical evidence of the Jewish presence in the city was converted into a commodity, corroborating the close collaboration between certain Greek Christians and the German occupiers. This is a story that Christian Greeks have not incorporated in the nation's history or historiography. This forgetting facilitated the cultivation of the convenient myth that most of the Christians helped their Jewish fellow citizens, or at least did nothing to contribute to their suffering.

This chapter is based on the Special Court of Thessaloniki archives, a source that has hardly been used by scholars for understanding the mechanisms that led to the Jewish Holocaust with the participation of their fellow citizens. This archival material sheds light on the local population's involvement in the deportation of the Jews and makes possible the tracing of the collaborators' postwar fate, confirming that the Greek justice system paid little or no attention to these cases. The fact that the extermination of the Jews of Thessaloniki only concerned the courts to a secondary degree, mainly as a few individual cases, indicates the Greek state's postwar attitude. To begin with the chapter provides an account of the first stage of the Axis occupation in Thessaloniki before the denouement of the "Final Solution". This initial period reveals much about the preparation for what followed, and the illusions of the Jewish community about their fate. It then examines the actions of the Service for the Disposal of Jewish Property (YDIP), which reveals the magnitude of the property seizure and the method of its distribution. This case also reveals the level of corruption the Germans allowed and encouraged in relation to Jewish property and their collaborators' privileged access to it. The auctioning of the ghetto material infrastructure that is examined next illustrates that this process was mutually beneficial for both German and Greek opportunists.

■ Stratos N. Dordanas, "'Dying in Greece of hunger': The food war and public opinion on the war (1915-1917)", Heinz A. Richter (Hg.), *Aspekte neugriechischer Geschichte, Peleus*, 88 (Studien zur Geschichte Griechenlands und Zyperns), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2018, 23-29.

From the outbreak of the First World War, Greece was deeply divided between two radically opposed political viewpoints regarding foreign policy: on the one hand, the Prime Minister (Eleftherios Venizelos) saw siding with the Entente as a unique opportunity to secure new territorial gains, and on the other, the King (Konstantinos) felt that doing so presaged serious risks. The stance of total neutrality that the 'germanophile' king enforced on the nation resulted in the prime minister's resignation which ultimately led to the unprecedented political conflict known as the National Schism (*Ethnikos Dichasmos*), with its devastating consequences on the wider Greek society. The country's polarization into rival camps of pro- and anti-interventionists fundamentally transformed the political and social scene, shifting public opinion on the war.

To date, the National Schism in Greek historiography has primarily focused on the actual political events that took place and has only very indirectly dealt with the perspective of how these shaped society's behaviour and outlook during the Great War. Study, of the social dimensions and the repercussions that this deep domestic dissension had on society, in relation to the politico-military decisions taken by the Great Powers, has largely been overlooked. It is apparent, however, that people's support of or opposition to Greece's participation in the war, depended not only on the policy of inclusion, but also very much on the indeterminable factors and their manifest consequences. Subject to the medium that provoked these reactions, the numbers of each opposing faction, rose or fell respectively: the Central Empires' military designs on the Macedonian Front, or the invasion by participating Bulgarian forces of Greek territory compromised the King and his position of political neutrality; whereas the Entente's breach of neutrality in Greece (with the disembarkation of troops in Thessaloniki, the occupation of islands, the enforcement of restrictive measures in the occupied territories, etc.) had the effect of increasing opposition to the pro-Entente former Prime Minister.

The present paper addresses one aspect of this complex situation - the acute food shortages and lack of basic living necessities resulting from the Allies' blockade, which apart from social suffocation, provoked political enmity. The naval blockade of Greece by the Entente was a military measure with the objective to coerce the king into submission, but whose outcome had the opposite effect to that initially intended.

In sharp contrast to the Entente whose aggressiveness was viewed by the suffering Greek society as a flagrant violation of Greece's sovereign rights, the King appeared to be the defender of those rights. As was to be expected, the induced famine was exploited by the rival factions for political purposes and sensationalised in the media of the time, which contributed

to the ongoing covert war propaganda. During the period (1914-1917) when at the actual war fronts the losses of human life came to hundreds of thousands, the vast majority of the population in neutral Greece was, by the end of 1915, gripped in the death throes of starvation. While at the same time, unofficially a battle for political survival was being fought in the rival trenches of the home front, taxing to the limits the endurance of Greek society.

■ Στράτος Δορδανάς, «Αυτός ο προδότης δεν έπρεπε να επιζήσει από την απόπειρα της 21^{ης} Ιουνίου». Αντιβενιζελισμός και γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα του Εθνικού Διχασμού», Χατζηβασιλείου Ευάνθης Σ.-Γιαννακόπουλος Δημήτριος Κ. (επιμ.), *1915-2015: 100 χρόνια από τον Εθνικό Διχασμό*, Πρακτικά Επιστημονικής Δημερίδας (Άργος, 7-8 Νοεμβρίου 2015), Κοινωφελής Επιχείρηση Δήμου Άργους Μυκηνών-Σύνδεσμος Φιλολόγων Αργολίδας, Άργος 2018, σσ. 46-54.

Για την Ελλάδα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ελάχιστα έχουν γραφεί σε σύγκριση με την περίοδο της Κατοχής (1941-44). Τα περισσότερα έργα είναι είτε σύγχρονα των γεγονότων είτε λίγο μεταγενέστερα αλλά σε κάθε περίπτωση ιδεολογικά φορτισμένα. Η σύγκρουση μεταξύ του πρωθυπουργού Βενιζέλου και του βασιλιά Κωνσταντίνου, γνωστή ως Εθνικός Διχασμός, με αιχμή τη διεθνή θέση της χώρας κατά τη διάρκεια του πολέμου, δεν επέτρεψε την αντικειμενική και ψύχραιμη αξιολόγηση των συνθηκών υπό τις οποίες το έθνος διχάστηκε. Ελάχιστες είναι οι εξαιρέσεις, τα τελευταία κυρίως χρόνια, οι οποίες ως επί το πλείστον αξιοποιούν πρωτογενές υλικό από τα γαλλικά ή τα αγγλικά αρχεία. Ωστόσο, λείπει μια συνθετική μελέτη, βασισμένη στα γερμανικά αρχεία, η οποία θα επιχειρούσε να αναδείξει τον καταλυτικό ρόλο που διαδραμάτισε η Γερμανία του Κάιζερ στην πρόκληση και στη συνέχεια στη διεύρυνση του ελληνικού Εθνικού Διχασμού· πολύ περισσότερο να απαντήσει στο ερώτημα σε ποιον βαθμό οι γερμανόφιλοι κύκλοι στην αυλή του βασιλιά, καθώς και στον στρατό, κατήθυναν την εξωτερική πολιτική, ερχόμενοι σε σύγκρουση με την κυβέρνηση Βενιζέλου. Εξαρχής, αυτή η γερμανοφιλία προσέλαβε τη μορφή της ουδετερόφιλης πολιτικής στον αντίποδα της θέσης του Βενιζέλου για τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ και ενισχύθηκε περαιτέρω μέσα από την ασκούμενη γερμανική προπαγάνδα. Με την έκπτωση του Κωνσταντίνου και τη φυγή του από τη χώρα η Γερμανία έχασε σημαντικά ερείσματα, καθώς τον βασιλιά ακολούθησαν στην εξορία σημαίνοντες πολιτικοί και στρατιωτικοί που έως τότε είχαν ταχθεί υπέρ της ουδετερότητας. Επρόκειτο, όμως, πράγματι για μια καθαρά γερμανόφιλη στάση, παρόμοια με εκείνη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου; Είχαν με άλλα λόγια βάση οι ισχυρισμοί σύγχρονων των γεγονότων πως αφενός ο

εμπαθής αντιβενιζελισμός υποκρυπτόταν στην ουσία πίσω από την επιφανειακή γερμανοφιλία και αφετέρου πως κάθε σχετική διαφοροποίηση από τη γραμμή της βενιζελικής παράταξης αυτομάτως ενοχοποιούταν ως πολιτική σύμπλευση με τη Γερμανία του Κάιζερ;

■ Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, „Die Stasi und ihre Griechen“, Marco Hillemann-Miltos Pechlivanos (Hg.), *Deutsch-griechische Beziehungen im ostdeutschen Staatssozialismus (1949–1989): Politische Migration, Realpolitik und interkulturelle Begegnung*, konferenzband der Tagung am 22. und 23. April 2015 in der sachsichen landesvertretung Berlin, Edition Romiosini/CeMoG, Freie Universität Berlin, Berlin 2017, pp. 93-109.

Ein bislang unerforschtes – und dazu finstere– Kapitel der Geschichte der griechischen DDR-Emigranten ist die Kooperation einiger von ihnen mit der Stasi, dem berüchtigten „Ministerium für Staatssicherheit“ (MfS). Die ersten Kooperationsfälle datieren aus der Zeit der fünfziger Jahre, die letzten aus der Zeit kurz vor dem Fall der Mauer im November 1989. In diesem Beitrag nehmen wir einerseits in den Fokus, welche Ziele und Erwartungen das MfS mit dieser Kooperation verband, andererseits untersuchen wir die Motive und Aufgaben seiner griechischen Mitarbeiter. Anhand der Stasi-Akten wird in Einzelbeispielen vor allem der Frage nachgegangen, ob ihre Mitarbeit freiwillig oder auf Druck des MfS erfolgt ist. Überwog der politisch-ideologische Eifer gegenüber der Angst um die Folgen einer „Dienstverweigerung“? Oder haben die Stasi-Offiziere materielle Gegenleistungen versprochen?

■ Stratos N. Dordanas, „Deutsche Besatzungspolitik und die Praxis der »Vergeltung« in Griechenland“, Oliver von Wrochem (Hg.), *Repressalien und Terror. »Vergeltungsaktionen« im deutsch besetzten Europa, 1939-1954*, Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn 2017, pp. 141-154.

Nur wenige Monate nach dem Einmarsch der deutschen Truppen in Griechenland und der Besetzung des griechischen Gebiets schickte der Befehlshaber Südost Alexander Löhr an die Stabsbüros der militärischen Einheiten strikte Anweisungen die Art und Weise betreffend, wie von nun an dem Partisanenkrieg in den besetzten Gebieten zu begegnen sei. In Verbindung damit legte er auch fest, wie mit all jenen zu verfahren sei, die auf die verschiedenste Weise den Widerstand gegen die Besatzungsbehörden unterstützten. Reagierten die Besatzungstruppen während der ersten Periode auf die sporadischen Angriffe bewaffneter

Gruppen zunächst noch, indem sie die Männer in den Dörfern Nordgriechenlands exekutierten, so konsolidierten die Befehle der militärischen Führung in der Folge die Praxis der Vergeltung. Befehle zur Niederbrennung von Häusern, aber auch ganzen Dörfern, Verhaftung und Hinrichtung all jener, die die Partisanenbewegung unterstützten, die Deportation der Familien von Partisanen und die Zerstörung ganzer Wohngegenden in einem großen Umkreis um den Ort des Angriffs wurden von der Wehrmacht und Waffen-SS und führten zur rücksichtslosen Behandlung der Zivilbevölkerung und zu abscheulichen Vergeltungshandlungen.

Für die deutschen Offiziere, die solchen Massakern an den Zivilisten befohlen hatten, waren die Begriffe von Recht und Gesetz voll und ganz mit dem militärischen Erfolg verbunden, eingedenk des Grundsatzes, dass „alles, was zum Erfolg führt, rechtens ist“. Als Erfolg galten ihnen die auf jede Weise herbeigeführte „Vernichtung der Banden und die Wiederherstellung der Ruhe“. Nur dass in diesem konkreten Fall, wie übrigens auch in vielen anderen Fällen, die erfolgreiche Aktion ihren Ausdruck nur in den Militärberichten fand und nicht auf dem tatsächlichen Feld des militärischen Zusammenstoßes. Mit anderen Worten: die Ermordung von Zivilisten im Verlauf von Vergeltungsmaßnahmen oder umfangreichen Säuberungsaktionen eines Gebiets mögen zwar in den Militärberichten als Exekution von „Banditen“ verzeichnet worden sein, aber dies bedeutete einfach gesagt nur, dass die Stärke der Hauptzielgruppe der Partisanen intakt geblieben war.

Aber die Besatzungstruppen waren nicht die alleinigen Akteure und Administratoren der Gewalt. Je stärker die Partisanenbewegung wurde und je mehr parallel dazu die Kampfkraft und die Disziplin der Wehrmacht sank, desto größer wurden die „Privatarmeen“, die durch die Kollaborateure der Regierung (in Athen) und aller Art para- oder nebenstaatlicher Formationen gebildet worden waren. Das bemerkenswerte Defizit an Ordnung und Sicherheit angesichts des Spektrums der vollständigen Niederlage und im weiteren Sinne der bevorstehenden Räumung des besetzten Landes sahen sich die diversen bewaffneten griechischen Verteidiger der „westlichen Zivilisation“ gegen die „asiatische Barbarei“ berufen, notfalls in Selbstvertretung wiederherzustellen, und zwar mit deutschen Waffen.

Orte und Opfer von Vergeltungsmaßnahmen der Wehrmacht und SS im besetzten Griechenland aber auch der Rekrutierung und der Tätigkeit der Mitglieder der bewaffneten Kollaborationsverbände bilden den Untersuchungsgegenstand dieses Beitrags. Vor allem werden griechische und deutsche Quellen aus dem Historischen Archiv des Außenministeriums in Athen, dem Politischen Archiv des Auswärtigen Amts in Berlin, dem Bundesarchiv in Berlin, dem Bundesarchiv-Militärarchiv in Freiburg, dem Zentrale Stelle des Landesjustizverwaltungen in Ludwigsburg herangezogen und ausgewertet.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Διεθνείς σχέσεις και περιφερειακή πολιτική. Το πρότυπο της ‘πολιτικής της Κέρκυρας’ στον προθάλαμο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», Α-Ι.Δ. Μεταξάς (επιμ.), *Πολιτική Επιστήμη. Διακλαδική και συγχρονική διερεύνηση της πολιτικής πράξης*, τόμ. VII (Διεθνείς Σχέσεις: Συσχετισμοί και Διεξαρτήσεις), Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2016, σσ. 459-476.

Οι «συναντήσεις» της Κέρκυρας μεταξύ του διαδόχου του ελληνικού θρόνου και της ελληνικής πολιτικής αρχηγείας από τη μια πλευρά και του Γερμανού αυτοκράτορα από την άλλη έτειναν να καταστούν παράδοση τα πρώτα καλοκαίρια στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η εθιμοτυπία και η σφυρηλάτηση των συγγενικών δεσμών ήταν τα συνήθη ορατά γνωρίσματα που διέκριναν αυτές τις ανεπίσημες συναντήσεις, ενώ στο παρασκήνιο οι διεργασίες που λάμβαναν χώρα σχετίζονταν με αμφότερα ζωτικά συμφέροντα. Η συγκεκριμένη μελέτη εστιάζει ακριβώς στις εργώδεις πολιτικές ζυμώσεις του παρασκηνίου, που στη συντριπτική πλειοψηφία τους στόχευαν στην ενίσχυση του γερμανικού ρόλου και παρουσίας στην Ελλάδα ειδικότερα και στα Βαλκάνια γενικότερα. Η συμμετοχή της Αθήνας στην υπό κατασκευή αντισλαβική βαλκανική συμμαχία υπό τη γερμανική ηγεσία και η αύξηση του μεριδίου του γερμανικού κεφαλαίου στην ελληνική αγορά, μέσω κυρίως των εξοπλιστικών προγραμμάτων, αποτέλεσαν τη γερμανική αιχμή του δόρατος για την κυοφορούμενη πρόσδεση της Ελλάδας στο άρμα της Τριπλής Συμμαχίας.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Εγκατάσταση και συλλογική οργάνωση των προσφύγων στο νομό Πιερίας μέσα από τα καταστατικά των σωματείων τους, 1914-1940», Νικόλαος Γραίκος (επιμ.), *Η Πιερία στα βυζαντινά και στα νεότερα χρόνια*, Πρακτικά 4^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου, Εταιρεία Πιερικών Μελετών, Κατερίνη 2014, σσ. 57-77.

Η Πιερία αποτέλεσε «αφιλόξενο» γεωμορφολογικά αλλά επιλεγμένο τόπο υποδοχής και εγκατάστασης για χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο, όπως συνέβη άλλωστε με το σύνολο του μακεδονικού χώρου. Δεν αποτέλεσε την εξαίρεση αλλά τον κανόνα αναφορικά με τον εφαρμοζόμενο μηχανισμό της προσφυγικής εγκατάστασης, είτε επρόκειτο για αγροτική είτε για αστική, ούτε και ως προς τον ίδιο τον «προσφυγικό μηχανισμό» που κινητοποιήθηκε ως μια εσωτερική διεργασία από τον κόσμο της προσφυγιάς. Αν η ενσωμάτωση αποδείχθηκε μια μακρά και δύσκολη διαδικασία, αυτή τη συλλογικής οργάνωσης αποτέλεσε μια ανάγκη επιβίωσης, που κράτησε εθνοτικά συμπαγή τους πρόσφυγες γιατί διαιώνισε αφενός τη μνήμη των χαμένων πατρίδων και αφετέρου το

ανεκτίμητο πολιτιστικό απόθεμά τους, του οποίου υποδοχέας κατέστη η δεύτερη και οριστική πατρίδα.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Η Δυτική Μακεδονία μέσα από τη γερμανική οπτική ως χώρος επιτέλεσης του ‘πατριωτικού καθήκοντος’ (1941-1944)», Σοφία Τάχου-Ανδρέας Π. Ανδρέου-Κώστας Κασβίκης-Ιωάννης Μπέτσας (επιμ.), *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Πρακτικά Συνεδρίου, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 63-72.

Συχνά η περίοδος της γερμανικής Κατοχής εξετάζεται από τον άποψη των βασικών πρωταγωνιστών, δηλαδή των ίδιων των Γερμανών. Το παρόν κείμενο επιχειρεί να τοποθετήσει τον γερμανικό στρατιωτικό παράγοντα στην κεντρική θέση της κατοχικής περιόδου. Μερικά από τα ερωτήματα που τίθενται και επιχειρείται να απαντηθούν είναι: α) πώς εμφανίζεται γεωγραφικά και πληθυσμιακά-κοινωνικά η Δυτική Μακεδονία και περιγράφεται από τους ίδιους τους στρατιωτικούς; β) ποιοι ήταν οι μεγάλοι σχηματισμοί του τακτικού στρατού (Wehrmacht), των SS αλλά και των αστυνομικών δυνάμεων που στάθμευσαν στην περιοχή και ποιο ήταν το προφίλ (προσωπικό, στρατιωτικό) της ηγεσίας τους; γ) πώς μεταπολεμικά η διάπραξη εγκλημάτων πολέμου με τη συμμετοχή σε θηριωδίες κατά αμάχων προσέλαβε τον χαρακτήρα της «επιτέλεσης του καθήκοντος έναντι της πατρίδας» και ποια στάση τήρησε έναντι αυτών των ισχυρισμών η γερμανική δικαιοσύνη;

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «‘Η Δικαιοσύνη είχε τη δική της Ιστορία’: Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ενώπιον των ναζιστικών εγκλημάτων πολέμου στην Ελλάδα», Γιώργος Κόκκινος-Παναγιώτης Κιμουρτζής-Μάρκος Καρασαρίνης (επιμ.), *Ιστορία και Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2020, σσ. 213-230.

Είναι γνωστό ότι ούτε η διαδικασία της αποναζιστικοποίησης στη μεταπολεμική Γερμανία αλλά ούτε και η τιμωρία των ναζιστικών εγκλημάτων πολέμου στη μεταπολεμική Ευρώπη ήταν διαδικασίες που ευοδώθηκαν γιατί η δικαιοσύνη στον μεταπολεμικό κόσμο είχε τη δική της ιστορία. Το άρθρο παρακολουθεί τη στάση της Δυτικής Γερμανίας έναντι των προσπαθειών στην μετακατοχική, εμφυλιακή και μετεμφυλιακή Ελλάδα να αποδοθεί δικαιοσύνη και να τιμωρηθούν τα εγκλήματα πολέμου που είχαν διαπραχθεί από τα γερμανικά στρατεύματα κατά την Κατοχή. Από τις αρχές δε της δεκαετίας του '50 αναδεικνύει/παρακολουθεί την πολιτική σύμπλευση μεταξύ των δύο κρατών στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου και ταυτόχρονα την οικονομική συνεργασία ως τους καταλυτικούς παράγοντες που επέβαλαν τη σταδιακή περιθωριοποίηση του ζητήματος των Γερμανών εγκληματιών πολέμου και τον εξοβελισμό του από την ατζέντα των διμερών σχέσεων. Η «υπόθεση Μέρτεν» και οι ενέργειες του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκλημάτων Πολέμου θα μπορούσαν από την άποψη αυτή να χαρακτηριστούν ως το «κύκνειο άσμα» της εποχής του πολέμου και της έναρξης μίας κοινής πορείας με το βλέμμα στραμμένο προς το μέλλον. Με άλλα λόγια, η αναμόχλευση του τραυματικού παρελθόντος δεν συνέφερε πλέον κανένα

πολιτικοοικονομικά στην Ελλάδα και στη Γερμανία, παρά μόνο ενδιέφερε τα αδικαιώτα θύματα και τους συγγενείς τους. Αλλά αυτό ήταν μία άλλη ιστορία μεταξύ μνήμης και λήθης, τραύματος και αποσιωπήσεων, σε μία Ελλάδα που το όνομα «Γερμανία» έτεινε να συνδέεται ολοένα και περισσότερο με τη χώρα των νέων εργασιακών ευκαιριών και σε μία Γερμανία που πλέον ζούσε με χιλιάδες Έλληνες εργάτες και που ανακάλυπτε ξανά την Ελλάδα των καλοκαιρινών διακοπών.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς-Ελευθερία Γκάρα, «Ο ‘Σοβιετικός Παράδεισος’ στον ‘Ελληνικό Παράδεισο’ του Γ’ Ράιχ: Η γερμανική προπαγάνδα στην κατεχόμενη Ελλάδα, 1941-44», Ηρώ Κατσαρίδου-Ανη Κοντογιώργη-Ιωάννης Μότσιανος (επιμ.), *Με το βλέμμα του κατακτητή. Η Αθήνα στις φωτογραφίες των Γερμανών στρατιωτών, 1941-1944*, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Αθήνα, Αμφιθέατρο Μουσείου Ακρόπολης, 12.4.2019), Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Αθήνα 2020, σσ. 136-149.

Ελάχιστα έχει απασχολήσει την ελληνική ιστοριογραφία για τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο το ζήτημα της γερμανικής προπαγάνδας, εξαιρουμένων των πρωτοποριακών μελετών του Χάγκεν Φλάισερ. Διαφεύγει ως εκ τούτου της προσοχής ότι οι ενδοελληνικές συγκρούσεις της κατοχικής περιόδου, που συσσώρευσαν νέα πάθη ικανά να δηλητηριάσουν ανεπανόρθωτα τις προσπάθειες για την ομαλή μετάβαση στη μεταπολεμική περίοδο, ήταν αποτέλεσμα συστηματικής προσπάθειας εκ μέρους του γερμανικού μηχανισμού προπαγάνδας με σκοπό να διαστρέψει (και) στην Ελλάδα το πραγματικό διακύβευμα του πολέμου (φασισμός vs αντιφασισμός) και να το μετατρέψει στο δίπολο κομμουνισμός vs αντικομμουνισμός. Στο άρθρο δίνεται έμφαση -ως μελέτη περίπτωσης- στην έκθεση «Ο Σοβιετικός Παράδεισος» που διοργανώθηκε, κατά τα πρότυπα των αντίστοιχων εκθέσεων σε άλλα ευρωπαϊκά εδάφη, από τις γερμανικές αρχές στην κατεχόμενη Μακεδονία και κινητοποίησε-στράτευσε εγχώριες αντικομμουνιστικές δυνάμεις σε μία κρίσιμη περίοδο για τη γενικότερη εξέλιξη του πολέμου (Στάλινγκραντ) και παράλληλα με την εφαρμογή του σχεδίου της καταστροφής των ελληνικών εβραϊκών κοινοτήτων (τοπικές διαστάσεις του Ολοκαυτώματος).

■ Στράτος Δορδανάς, «Το Δ’ Σώμα Στρατού κατά τον Α’ Παγκόσμιο Πόλεμο και η κληρονομιά του Görlitz», στο [Online Compendium των ελληνογερμανικών διασταυρώσεων \(comdeg.eu\)](http://comdeg.eu).

Όσα δραματικά για την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας συνέβησαν στην Ανατολική Μακεδονία από τον Μάιο του 1916 κορυφώθηκαν με την παράδοση της Καβάλας στους Βουλγάρους και την αποδοχή της γερμανικής πρότασης εκ μέρους της διοίκησης του Δ’ Σώματος Στρατού για τη «φιλοξενία» του στην μικρή πόλη του Görlitz στην Άνω Σιλεσία. Η μακρά παραμονή 6.530 κληρωτών, αξιωματικών και του συνόλου της Χωροφυλακής από την Ανατολική Μακεδονία και τη Φλώρινα τροφοδότησε με νέα εύφλεκτη ύλη τον Εθνικό Διχασμό, αλλά σήμαινε πολύ περισσότερα μακροπρόθεσμα για τις ελληνογερμανικές σχέσεις. Μετά τη μακρινή οθωνική περίοδο ήταν η δεύτερη φορά –σε μια αντιστροφή της διαδρομής– που Έλληνες και Γερμανοί συνυπήρξαν –στην πραγματικότητα εντός μιας πόλης– για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Με την επιστροφή του Δ’ Σώματος στην Ελλάδα, οι «Γκαιρλιτσιώτες», πέρα από τη συλλήβδην ενοχοποίησή τους, συγκρότησαν μια διακριτή κατηγορία μεταφοράς γερμανικών προτύπων και ιδεών στο ελληνικό έδαφος. Ως εκ τούτου,

αναζητήθηκαν επισταμένως από τη γερμανική διπλωματία κατά τη διάρκεια του ελληνικού Μεσοπολέμου, μια αναζήτηση που δεν διακόπηκε ούτε όταν οι δυνάμεις του Γ΄ Ράιχ εισέβαλαν και κατέλαβαν τη χώρα. Σε μια καταληκτική περιοδολόγηση, η γερμανική Κατοχή συνιστά την τρίτη (και πιο τραυματική) περίοδο μιας πληθυσμιακής επαφής μαζικού χαρακτήρα και πάλι στο πλαίσιο ενός παγκοσμίου πολέμου, ενώ η μεταπολεμική ελληνική μετανάστευση στη Δυτική Γερμανία ήταν η τελευταία στη σύγχρονη ιστορία των «διασταυρώσεων» και η μόνη εθελούσια (εξαιρουμένης φυσικά της μαζικοποίησης του τουριστικού φαινομένου).

■ Stratos Dordanas, „»Griechen gegen Griechen«: Das Phänomenon der Kollaboration in Griechenland (1941-1944)“, Nikolaos Pissis-Dimitris Karydas (Hg.), *Die »Neue Ordnung« in Griechenland 1941-1944*, Edition Romiosini/GeMoG, Freie Universität Berlin, Berlin 2020, ss. 89-96.

Το παρόν άρθρο εξετάσει το πολυσύνθετο φαινόμενο της συνεργασίας με τον (Γερμανό) κατακτητή στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επιχειρώντας να εντοπίσει, να ερμηνεύσει και να εντάξει στη γενικότερη συζήτηση περί ευρωπαϊκού δοσιλογισμού τα κίνητρα που ώθησαν στη συνεργασία αυτή. Επικεντρώνεται περισσότερο στο παράδειγμα της κατεχόμενης Μακεδονίας, όπου απαντάται ένα παλίμψηστο κινήτρων, που βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση του φαινομένου.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Μεταξύ γερμανικής σφύρας και βουλγαρικού άκμονος: Η Ανατολική Μακεδονία στους στρατηγικούς σχεδιασμούς των Κεντρικών Αυτοκρατοριών (1914-1918)», Πατρωνίδου Δήμητρα-Χατζηβασιλείου Ευάνθης (επιμ.), *Η Δράμα και η περιοχή της κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο: ενσωμάτωση, δεύτερη κατοχή, ανασυγκρότηση*, Πρακτικά Ζ΄ Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ιστορία και τον Πολιτισμό (Δράμα, 16-18 Νοεμβρίου 2018), Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης, Δήμος Δράμας, Δράμα 2020, σσ. 63-75.

With the outbreak of World War I and from the first secret consultations between Berlin and the Greek Palace, it became apparent that Germany was unable to defend Greece militarily, and therefore, it was preferable that Greece kept a stance of neutrality rather than become involved in the war. Greek neutrality, gradually, but mainly after the disembarkation of Entente forces in Thessaloniki and the opening of the Macedonian Front, became hollow and meaningless; and thus, Macedonia was included not only in the military plans of the rival powers, but also in diplomatic ferment. Eastern Macedonia, in particular, was the first important lure for Bulgaria to take part in the war. The Central Powers, who could not conceive a Macedonian Front without Bulgaria, convinced the country to become their ally, even if temporarily, and kept Bulgarian mobilization on their side by promising them Eastern Macedonia. As for their other ally in Greece, King Constantine, was forced, according to Enepekidis, to descend “step by step the scale of evil” and accept the loss of that part of Greek territory which he himself had earlier liberated. The surrender of Fort Rupel, Kavala and the capture of an entire army corps were manifestations of secret diplomacy between Berlin, Vienna, and Sofia, which led to the beginning of the second Bulgarian occupation of

Eastern Macedonia. A year later, while in exile in Switzerland, King Constantine was drawing up plans of a “German map” until the bitter end of the war for him and his allies.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Αναζητώντας τον εχθρό στις βιβλιοθήκες και στα αρχεία: Το Sonderkommando Rosenberg στην Ελλάδα», Καβάλα Μαρία (επιμ.), *Νεότερος Ελληνικός Εβραϊσμός. Η δυναμική παρουσία, η οδυνηρή απουσία, το σήμερα*, University Sstudio Press, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 57-66.

Μήνες πριν από την έναρξη εφαρμογής της γενοκτονικής πολιτικής στην κατεχόμενη Ελλάδα, με τη ληλασία της περιουσίας, τον εκτοπισμό και την εξόντωση στα ανατολική εδάφη, έλαβε χώρα η γενοκτονία του πνεύματος και του πολιτισμού της εβραϊκής κοινότητας Θεσσαλονίκης. Υπεύθυνο γι’ αυτό ήταν το Ειδικό Τμήμα του κύριου ιδεολόγου του Γ΄ Ράιχ Alfred Rosenberg που, όπως και στα άλλα κατεχόμενα εδάφη, ανέλαβε να εντοπίσει και να ληλατήσει βιβλιοθήκες, ιδρύματα, δημόσιες και ιδιωτικές αρχαιακές συλλογές, συναγωγές, άλλα περιουσιακά στοιχεία, λατρευτικά αντικείμενα, με στόχο την «εξουδετέρωση του κύριου ιδεολογικού εχθρού του Εθνικοσοσιαλισμού» (και) μέσω της πολιτιστικής καταστροφής του. Στον μεταπολεμικό ναζιστικό κόσμο το «Ινστιτούτο για την Έρευνα του Εβραϊκού Ζητήματος» στη Φρανκφούρτη θα φιλοξενούσε μερικά από τα πολιτιστικά κατάλοιπα μίας θρησκευτικής κοινότητας που θα είχε ήδη εξοντωθεί βιολογικά, για να αποδείξει και «επιστημονικά» την ορθότητα του ναζιστικού αντισημιτικού φυλετικού μένους.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Ο εμπνευστής της ιδέας; Ο Γερμανός στρατιωτικός ακόλουθος και ο ελληνικός Διχασμός», στο <http://clioturbata.com/απόψεις/dordanas-greek-national-schism/>

Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται στον μέχρι πρότινος άγνωστο και υποτιμημένο ρόλο που διαδραμάτισε κατά τη διάρκεια της θητείας του (1914-1916) ο Γερμανός στρατιωτικός ακόλουθος στην πρεσβεία Αθηνών Ernst von Falkenhausen, εκλαμβάνοντάς τον ως τον εμπνευστή του σχεδίου για τη μετωπική σύγκρουση μεταξύ του Κωνσταντίνου και της Αντάντ, που θα οδηγήσει στα *Νοεμβριανά* του 1916.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, «Στη ‘βιτρίνα’ της Ανατολικής Ευρώπης. Το ΚΚΕ στην Ανατολική Γερμανία και οι πολιτικοί πρόσφυγες», Péter Bodor – Károly Bozsonyi – Aris Tsantiroopoulos (ed.), *In Honorem Nikosz Fokasz*, Faculty of Social Sciences of Eötvös Loránd University, Printed by Multiszolg Ltd., Budapest, 2022, pp. 69-85.

Το άρθρο αυτό στηρίζεται στη μονογραφία των συγγραφέων για τους Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία, συζητώντας για τη σχέση που αναπτύχθηκε μεταξύ του ΚΚΕ και του αδελφού ανατολικογερμανικού κόμματος για την πολιτική διαχείριση του ζητήματος των πολιτικών προσφύγων, τους οποίους το ΚΚΕ αντιμετώπισε ως τους δικούς του «πολίτες» στην υπερορία.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Μία καταστροφή χωρίς τέλος: Η δημόσια αντιπαράθεση Βενιζέλου-Μεταξά για το '22», *Νέος Ερμής Ο Λόγιος*, 25 (Δεκέμβριος 2022), 66-78.

Είναι γνωστό ότι η Μικρασιατική Καταστροφή καθόρισε σε μεγάλο βαθμό το πολιτικο-κοινωνικό περιεχόμενο του ελληνικού Μεσοπολέμου, καθώς εξαρχής απέκτησε μία βαρύνουσα διαχρονικότητα αυτή η εθνική καταστροφή. Από αυτή την άποψη, η «βαριά σκιά» του Εθνικού Διχασμού αποδεικνυε τη δυναμική της κάθε φορά που η πολιτική συγκυρία απεμπολούσε τις αρχικές διακηρύξεις της περί λήθης του διχαστικού παρελθόντος για χάρη της εθνικής ανασυγκρότησης. Δύο από τους βασικούς πρωταγωνιστές και μεγάλους αντιπάλους του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο Ιωάννης Μεταξάς, διασταύρωσαν επανειλημμένως και για μεγάλο χρονικό διάστημα τα ξίφη τους αναφορικά με τους υπαιτίους του Εθνικού Διχασμού, αναπτύσσοντας αναγκαστικά έναν δημόσιο λόγο για το '22 που αρθρωνόταν μεν στο παρελθόν αλλά το επίδικό του ήταν σύγχρονο και επομένως παρακολουθούσε στενά την τρέχουσα πολιτική επικαιρότητα του ελληνικού Μεσοπολέμου.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Η Σαμοθράκη κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και το ζήτημα των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου», *Σαμοθράκη: Ιστορία-Φιλοσοφία-Πολιτισμός*, Πρακτικά Συνεδρίου, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/Δήμος Σαμοθράκης, Σαμοθράκη 2022, σσ. 131-139.

Το άρθρο αυτό τοποθετεί το νησί της Σαμοθράκης στο επίκεντρο της αφήγησης για να συζητήσει την πορεία της απελευθέρωσής του κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο και τη μετάβασή του από το αυτοκρατορικό παρελθόν στο ελληνικό εθνικό κράτος. Παράλληλα, εξετάζει τη συμπερίληψή του στο καθεστώς της αμφισβήτησης που ξεκίνησε ήδη από την επαύριον των Βαλκανικών Πολέμων και κορυφώθηκε τα τελευταία χρόνια, όταν συστηματικά η τουρκική πλευρά έχει προχωρήσει σε μία συνολική αμφισβήτηση του καθεστώτος των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου, με επίδικο πάντα τη Συνθήκη της Λωζάννης.

■ Stratos N. Dordanas-Vaios Kalogrias, “Liman von Sanders and the German Plans for the Christians in Asia Minor during World War I”, Taner Akçam-Theodosios Kyriakidis-Kyriakos Chatzikyriakidis (ed.), *The Genocide of the Christian Populations in the Ottoman Empire and its Aftermath (1908-1923)*, Routledge, London and New York 2023, pp. 94-104.

In the summer of 1915, the German Embassy in Constantinople was informed from by the Greek Embassy about the Ottoman acts of repression in the regions of Aivali, Smyrna and elsewhere. In August, Dragoman Helibert Schwörber travelled to these territories and made a report on the situation, that which he transmitted conveyed to the Ottoman and the Greek sides. Schwörber recorded the systematic violations against the Greek element on the western coast of Asia Minor. At the same time, he became a witness of to the deportations of the Armenian civilians. However, these facts did not deter him from expressing his satisfaction about the great opportunities of the German propaganda towards the Turkish people in the region. This paper discusses the German evacuation plans for the Christians in Asia Minor. Based particularly on German diplomatic records, it examines the role of Otto Liman von Sanders, who has considered and accused of being one of the architect of the persecutions against the Greeks and the Armenians during World War I.

■ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Εγκλήματα πολέμου, «τυφλή» δικαιοσύνη και το σώμα των συνηγόρων υπεράσπισης: Η περίπτωση του δικηγόρου Hans Laternser», Αποστολόπουλος Νίκος-Κόκκινος Γιώργος-Παπανδρέου Ζέτα (επιμ.), *Το MOG ως αντικείμενο μελέτης: Ιστοριογραφία, Τραυματική Μνήμη, Δημόσια Ιστορία, Ιστορική Εκπαίδευση, Πρακτικά Διαδικτυακής Ημερίδας* (28 Μαΐου 2022), Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Εργαστήριο Ιστορίας και Κοινωνικών Επιστημών, Freie Universität Berlin - Project “Memories of the Occupation in Greece” (MOG), Βερολίνο 2023, σσ. 66-77, στο https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/39972/MOG_Tagungsband_Konferenz%2028.05.2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Το άρθρο επικεντρώνεται στην τάξη των δικηγόρων υπεράσπισης στη Δυτική Γερμανία που μετά το τέλος του πολέμου ανέλαβαν να υπερασπιστούν (πρώην συμπολεμιστές στον τακτικό στρατό και στα SS ή το προσωπικό στα στρατόπεδα εξόντωσης) κατηγορούμενους για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Χρησιμοποιεί ως μελέτη περίπτωσης τον δικηγόρο Hans Laternser, ο οποίος έλαβε μέρος σε μία σειρά μεγάλων δικών, για να διακριβώσει τον βαθμό απόδοσης της δικαιοσύνης σε συνδυασμό με τη διαδικασία αποναζιστικοποίησης στη Δυτική Γερμανία, εντάσσοντας το συγκεκριμένο παράδειγμα στη μεγάλη κατηγορία των συνηγόρων υπεράσπισης που δικηγόρησαν, δημοσίευσαν τις εμπειρίες τους από τη μάχιμη περίοδο της δικηγορίας τους και κάποιοι από αυτούς μεταπήδησαν στην πολιτική κολυμβήθρα της ψυχροπολεμικής περιόδου.

■ Stratos Dordanas, “The monuments of the National Schism and the memory of the WWI in Greece”, Yoka Lia (ed.), *Political Monuments from the 20th to the 21st Century: Memory, Form, Meaning*, Association of Greek Art Historians, Athens 2022, pp. 197-207.

Monuments have a history of their own. This is especially the case when what is being commemorated has marked an entire period with the disunity and irreparable social and political division it provoked. The ‘national schism’ in modern Greece that arose during World War I was a crisis of national orientation and territorial integration based on the Great Idea of eastward territorial expansion. It resulted both from the events of the period, and from a clash between the strong personalities of Prime Minister Eleftherios Venizelos and King Constantine I. Throughout the entire ordeal, they took turns being ‘the winner’ and ‘the loser’ in a series of conflicts. The people inherited the heavy legacy of belonging to opposing camps: One was either a ‘Venizelist’ or an ‘Anti-Venizelist/Royalist’. Despite their alternating roles, these two great adversaries on the two sides of the national schism have been honoured with highly impressive monuments in the former capitals of the ‘two States’—Athens and Thessaloniki. The statues of Eleftherios Venizelos and King Constantine I st have become sacrosanct in public memory and the sufferings of the even heavier legacy of the 1940s. The purpose of this paper is to highlight and interpret the political contexts that accompanied the construction and installation of these particular monuments, as well as to reflect on how the memory of the national schism fell into oblivion, a fact which has allowed for the material longevity of the monuments in public space.

■ Stratos N. Dordanas, “From the Macedonian to the Western Front”: The German Empire and its allies shortly before the “11th hour on the 11-11-18”, *Lemnos, the Armistice of Moudros and the End of WWI: History and Legacies*, Army History Directory of the Hellenic General Staff of National Defence/Region of North Aegean/Municipality of Lemnos and “The Lemnos’ Friends of Anzac” Association, International Conference, Lemnos, 25-28 May 2018, Hellenic Army General Staff, Army History Directorate, Athens 2020, pp. 71-76.

Το άρθρο παρακολουθεί τις διακυμάνσεις της γερμανικής στρατιωτικής πολιτικής και διπλωματίας κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου σε σχέση με τις βασικές στρατηγικές στοχεύσεις στα Βαλκάνια, ιδίως μετά την πολεμική εμπλοκή της Βουλγαρίας και τη διαμόρφωση/παγίωση του Μακεδονικού Μετώπου, και τις αναγκαιότητες του Δυτικού Μετώπου. Η εδαφική ικανοποίηση των βουλγαρικών απαιτήσεων σε βάρος της Σερβίας και της Ελλάδας ήταν το απαραίτητο αντιστάθμισμα που αφενός εξασφάλιζε τη σύμπλευση της Σόφιας και την παραμονή της στο στρατόπεδο των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και κατ’ επέκταση τη δέσμευση δυνάμεων εκ μέρους της Αντάντ στην περιφέρεια, που διαφορετικά θα μπορούσαν να μεταφερθούν στα κύρια μέτωπα του πολέμου και να μεταβάλλουν υπέρ των συμμαχικών όπλων την έκβαση του πολέμου.

ΕΤΕΡΟΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Hionidou Violetta, "Famine and Death in Occupied Greece, 1941-1944", Cambridge University Press 2006, σ. 146.
2. Kalyvas Stathis N., "The logic of violence in Civil War", Cambridge University Press 2006, σ. 168.
3. Fleischer Hagen, »Endlösung« der Kriegsverbrecherfrage. Die verhinderte Ahndung deutscher Kriegsverbrechen in Griechenland, *Transnationale Vergangenheitspolitik. Der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechen in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg* Norbert Frei (Hg.), Wallstein Verlag, Göttingen 2006, σσ. 475, 637.
4. Φλάισερ Χάγκεν, *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια ιστορία*, β΄ έκδ., Νεφέλη, Αθήνα 2008, σ. 531, υποσημ. 60.
5. Παπαναστασίου Νίκος-Φλάισερ Χάγκεν, «Το 'οργανωμένο χάος'. Η γερμανική κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα», Χατζηιωσήφ Χρήστος-Παπαστράτης Προκόπης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή-Αντίσταση, 1940-1945*, τόμ. Γ΄, μέρος 1^ο, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 118, υποσημ. 13, σ. 131, υποσημ. 26.
6. Dreidoppel Kaspar, "Der griechische Dämon. Widerstand und Bürgerkrieg im besetzten Griechenland, 1941-1944,, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2009, passim.
7. Vaios Kalogrias, "Makedonien, 1941-1944. Okkupation, Widerstand, Kollaboration,, Verlag Franz Philipp Rutzen, Mainz/Ruhpolding, 2008, passim.
8. Μαραντζίδης Νίκος, *Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκοφώνους ελληνορθόδοξους του δυτικού Πόντου*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, σ. 280.
9. Καλλιανιώτης Θανάσης, «Οι αντικομμουνιστές καπετάνιοι στη δυτική Μακεδονία, 1942-1949», Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Εστία, Αθήνα 2005, σσ. 211, 220, 227, 228, 237.
10. Καλογριάς Βάιος, «Ένοπλες ομάδες ανεξάρτητων οπλαρχηγών και εθνικιστών αξιωματικών στην περιοχή μεταξύ Στρυμόνα και Αξιού, 1941-1944», Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Οι άλλοι Καπετάνιοι. Αντικομμουνιστές ένοπλοι στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου*, Εστία, Αθήνα 2005, σ. 132.

11. Μάγερ Χέρμαν Φρανκ, *Αιματοβαμμένο Εντελβάις. Η 1^η Ορεινή Μεραρχία, το 22^ο Σώμα Στρατού και η εγκληματική δράση τους στην Ελλάδα, 1943-1944*, 2 τόμοι, μετάφρ. Γιάννης Μυλωνόπουλος, Αθήνα 2009, σ. 179, υποσημ. 66 (τόμ. Β΄).
12. Πατρικίου Αλεξάνδρα, «Μια ‘νέα’ ιστορική περίοδος υπό συγκρότηση: Όψεις του δημόσιου λόγου των εφημερίδων Νέα Ευρώπη και Απογευματινή στην κατοχική Θεσσαλονίκη», *Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα: Εθνική Αντίσταση, 1941-1944*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 142, υποσημ. 40.
13. Αναστασιάδης Γιώργος, «Λογοτεχνικές αναφορές στον κατοχικό Τύπο της Θεσσαλονίκης», *Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα: Εθνική Αντίσταση, 1941-1944*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 207.
14. Κανδυλάκης Μανώλης, *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Από τον πόλεμο στη δικτατορία, 1941-1967*, δ΄ τόμ., University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 53, υποσημ. 27, σ. 60, υποσημ. 1, σ. 117, υποσημ. 10, σ. 125, υποσημ. 16, σ. 133, υποσημ. 29.
15. Γούναρης Βασίλης Κ.-Πέτρος Παπαπολυβίου, «Εκτελέσεις βία και ασιτία στη Θεσσαλονίκη της Κατοχής: Έρευνα και καταγραφή», Βασίλης Κ. Γούναρης-Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ο φόρος του αίματος στην κατοχική Θεσσαλονίκη. Ξένη κυριαρχία-αντίσταση και επιβίωση*, Θεσσαλονίκη 2001, Παρατηρητής, σσ. 166-167, υποσημ. 8, 11, σ. 172, υποσημ. 23.
16. Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοφοροσύνη*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005, σ. 22, υποσημ. 35, σ. 23, υποσημ. 37, 39, σ. 38, υποσημ. 97, σ. 42, υποσημ. 120, σ. 44, υποσημ. 127, κ.ά.
17. Κουζινόπουλος Σπύρος, *Υπόθεση Αλόις Μπρούνερ. Ο δήμιος των 50.000 Εβραίων της Θεσσαλονίκης*, Εκδόσεις Ιανός, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 44, 65.
18. Μπέλλος Δημήτριος Θ., *Το κατοχικό συλλαλητήριο της Αλεξάνδρειας (πρώην Γιδά), 23 Μαρτίου 1944*, Εκδόσεις Μάτι, Κατερίνη 2005, σσ. 18-21, 31, 50, 122, 135.
19. Καλύβας Στάθης Ν., «Η γεωγραφία της εμφύλιας βίας στην κατοχική Μεσσηνία: Μια ποσοτική προσέγγιση», Γιάννης Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος, 1935-1950*, Αλφειός/Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009, σ. 52.
20. Λυμπεράτος Μιχάλης Π., «Τα γερμανικά αντίποινα, τα τάγματα ασφαλείας και ο ΕΛΑΣ: Η περίπτωση της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στην Κατοχή», Γιάννης

- Καρακατσιάνης (επιμ.), *Νότια Πελοπόννησος, 1935-1950*, Αλφειός/Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα 2009, σσ. 64, 69.
21. Μούτουλας Παντελής, *Σύντομη Ιστορία της Κατοχής, 1941-1944*, Εκδόσεις Διογένης, Αθήνα χ.χ.ε., σ. 266 (βιβλιογραφική αναφορά).
 22. Κουσουρής Δημήτρης, «Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής (1944-1949)», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση (1945-1952)*, δ' τόμ. μέρος 1^ο, σ. 126, Αθήνα 2010, υποσ. 69, σ. 129.
 23. Κωστόπουλος Τάσος, «Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση (1945-1952)*, δ' τόμ. μέρος 1^ο, σ. 373, υποσ. 31, Αθήνα 2010, σ. 374, υποσ. 35.
 24. Μαρκέτος Σπύρος, «Η ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση (1945-1952)*, δ' τόμ. μέρος 2^ο, Αθήνα 2010, σ. 297, υποσ. 28.
 25. Στεφανίδης Ιωάννης Δ., «...Η δημοκρατία δυσχερής; Η ανάπτυξη των μηχανισμών του 'αντικομμουνιστικού αγώνος', 1958-1961», *Μνήμων* 29 (Αθήνα 2008), σ. 216, υποσ. 66 και σ. 217, υποσ. 69-70.
 26. Τσιρώνης Θεοδόσης Αθ., «Πρόσφυγες σε εθνικιστικές οργανώσεις στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου», Ελένη Ιωαννίδου (επιμ.), *Η μεταμόρφωση της Θεσσαλονίκης. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην πόλη (1920-1940)*, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, Πρακτικά ημερίδας, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 194, υποσ. 22.
 27. Πασχαλούδη Ελένη, *Ένας πόλεμος χωρίς τέλος. Η δεκαετία του 1940 στον πολιτικό λόγο, 1950-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010.
 28. Παναγιωτοπούλου Μαρία Παν., «Προφορικές μαρτυρίες και αρχειακή τεκμηρίωση για την περίοδο 1940-1950 στην Ευρυτανία», Κωνσταντίνα Μπάδα-Θανάσης Δ. Σφήκας (επιμ.), *Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος: Η Αιτωλοακαρνανία στη δεκαετία 1940-1950*, Πρακτικά συνεδρίου (Αγρίνιο-Καρπενήσι, 14-16 Μαρτίου 2008), Εκδόσεις Παρασκήνιο, Αθήνα 2010, σ. 227, υποσημ. 12.
 29. Λιόλιος Γιώργος, *Σκιές της πόλης. Αναπαραστάσεις του διωγμού των Εβραίων της Βέροιας*, Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2008, σσ. 55, 58, 66, 70, 89, 95-7, 129, 157-9, 161-2, 164-5, 169, 179, 180.
 30. Koutsoukou Fedra, *Die deutsche Kulturpolitik in Griechenland in der Zeit des Nationalsozialismus (1933-1944)*, Metropolis Verlag, Βερολίνο 2008, σ. 275.

31. Περράκης Στέλιος, *Φαντάσματα του Εμφυλίου. Πλάκα Αργολίδας, 1943-44*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 16-17, 92, 395, 429.
32. Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Ελληνικός φιλελευθερισμός, Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2010, σ. 164, υποσημ. 50, σ. 400, υποσημ. 66.
33. Νικολακόπουλος Ηλίας-Παναγιωτόπουλος Βασίλης-Φλάισερ Χάγκεν (επιμ.), *Έξι στιγμές του εικοστού αιώνα: Κατοχή, Αντίσταση, 1941-1944*, Τα Νέα, Αθήνα 2010, σσ. 218.
34. Σκούπρας Χρήστος Ι., *Όψεις και τομές στην τοπική ιστορία της Βέροιας (1924-1974)*, Εκδόσεις «Η ΣΥΝ(+)είδηση», Βέροια 2008, σσ. 27, 28, 59, 124, 143.
35. Βόγλης Πολυμέρης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σσ. 83, 110, 112, 134, 135, 140, 142, 152, 160.
36. Αναστασιάδης Γιώργος, *Το παλίμψηστο του αίματος. Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913-1968)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 139-142, 185, 195-6, 210-11, 300, 331-2.
37. Σιμπή Ιάκωβος-Λάμψα Κατερίνα, *Η ζωή απ' την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948)*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 139, υποσημ. 40.
38. Κουρκουβέλας Λυκούργος, *Η Ελλάδα και το ζήτημα των πυρηνικών όπλων, 1957-1963*, Εκδόσεις Πατάκης/Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα 2011, σ. 278, υποσημ. 64.
39. Ριζάς Σωτήρης, *Απ' την απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, Καστανιώτης, Αθήνα 2011, σ. 146, υποσημ. 6.
40. Πατρικίου Αλεξάνδρα, «'Να φύγουν': Οι Εβραίοι ως εχθροί της Νέας Ευρώπης στον κατοχικό Τύπο της Θεσσαλονίκης, 1941-1943», *Αθέατες όψεις της Ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάνη Γιανουλόπουλο*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα 2012, σ. 248, υποσημ. 11, σ. 256, υποσημ. 39.
41. Αντωνιάδου Αριάδνη-Γκέκας Σάκης-Ζήκας Στέργιος, *Δαμασκηνιά (Βιντελούτσι) της Δυτικής Μακεδονίας στο χώρο και στο χρόνο*, Πολιτιστικός και Λαογραφικός Σύλλογος Δαμασκηνιωτών «Η Παναγία», Εκδόσεις Ερωδός, σ. 187, υποσημ. 319, σ. 190, υποσημ. 326, σ. 191, υποσημ. 327, 330.
42. Králová Kateřiná, *Nesplacená minulost. Řecko-německé vztahy ve stínu nacismu*, Univerzita Karlova v Praze, Praha: Karolinum, 2012, σ. 41, υποσημ. 68, σ. 43, υποσημ. 76, σ. 64, υποσημ. 157, σ. 67, υποσημ. 176, σ. 79, υποσημ. 235, σ. 92, υποσημ. 33, σ. 94, υποσημ. 49, σ. 137, υποσημ. 39. Στην ελληνική μετάφραση

43. Τσίρας Στάθης, *Έθνος και ΛΑ.Ο.Σ. Νέα Άκρα Δεξιά και Λαϊκισμός*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 85.
44. Βερέμης Μ. Θάνος-Κολιόπουλος Ιωάννης Σ., *Νεότερη Ελλάδα. Μια Ιστορία από το 1821*, μετάφρ. Διονύσης Χουρμούλης, Πατάκης, Αθήνα 2013, σ. 447.
45. Βόγλης Πολυμέρης-Τσίγαλα Φλώρα-Χανδρινός Ιάσοντας-Χαραλαμπίδης Μενέλαος (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 11, υποσημ. 7, σ. 57, υποσημ. 2, σ. 61, υποσημ. 6-8, σ. 67, υποσημ. 28, σ. 76, υποσημ. 65, σ. 77, υποσημ. 68.
46. Richter A. Heinz, *Griechenland, 1940-1950. Die Zeit der Bürgerkriege*, Verlag Franz Philipp Rutzen, Ruhpolding 2012, σ. 239, υποσημ. 8.
47. Κωστής Κώστας, *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας. Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18^{ος} – 21^{ος} αιώνας*, Πόλις, Αθήνα 2013, σ. 668, υποσημ. 33, σ. 673, υποσημ. 42, σ. 676, υποσημ. 51 και σ. 885.
48. Τζούκας Βαγγέλης, *Οι οπλαρχηγοί του ΕΛΕΣ στην Ήπειρο, 1942-44. Τοπικότητα και πολιτική ένταξη*, Εστία, Αθήνα 2013, σ. 64, υποσημ. 87, σ. 65, υποσημ. 89, σ. 66, υποσημ. 117.
49. Αβδελά Έφη, «*Νέοι εν κινδύνω*»: επιτήρηση, αναμόρφωση και δικαιοσύνη ανηλίκων μετά τον πόλεμο, Πόλις, Αθήνα 2013, σσ. 282-283, υποσημ. 12.
50. Τάχου-Ηλιάδου Σοφία, «*Μέρες*» της ΟΠΛΑ στη Θεσσαλονίκη. Τα χρώματα της βίας (1941-1945), Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 44, υποσημ. 52, σ. 47, υποσημ. 58, σ. 53, υποσημ. 79, σ. 54, υποσημ. 82, σ. 64, υποσημ. 113-117, σ. 65, υποσημ. 119-120, σ. 71, υποσημ. 129, 131-132, σ. 72, υποσημ. 133-136, σ. 104, υποσημ. 251, σ. 107, υποσημ. 260, 262, σ. 109, υποσημ. 267, σ. 119, υποσημ. 319, σ. 141, υποσημ. 361, σ. 157, υποσημ. 394, σ. 159, υποσημ. 402-403, 405, σ. 161, υποσημ. 408, σ. 162, υποσημ. 409, 411, σ. 164, υποσημ. 418, σ. 167, υποσημ. 433, σ. 181, υποσημ. 456, 459, σ. 182, υποσημ. 462, σ. 183, υποσημ. 463, σ. 185, υποσημ. 468, σ. 186, υποσημ. 473, 478, σ. 190, υποσημ. 487-489, σ. 195, υποσημ. 508, σ. 196, υποσημ. 512, σ. 197, υποσημ. 517, σ. 248, υποσημ. 586.
51. Άγγελος Α. Παληκίδης, «Ο Ναζισμός στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ιστορίας», σ. 93, υποσημ. 38· Βασίλης Δαλκαβούκης, «Η μνήμη της ναζιστικής Κατοχής στο δημόσιο χώρο. Η περίπτωση των οδωνυμίων», σ. 144, υποσημ. 54· Ζέτα Παπανδρέου, «Ναζιστική κατοχή στην Ελλάδα και άσκηση αντιποίνων», σ. 257, υποσημ. 14, σ. 260, υποσημ. 28, στο Άγγελος Α. Παληκίδης (επιμ.), *Κριτικές προσεγγίσεις του*

- ναζιστικού φαινομένου. Από την ιστοριογραφία και την πολιτική θεωρία στη σχολική ιστορική μάθηση, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013.
52. Κατσάνος Κωνσταντίνος, *Το «ανύπαρκτο» ζήτημα. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις και το Μακεδονικό, 1950-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 312, υποσημ. 168.
53. Βασιλόπουλος Χρίστος-Πετρόπουλος Δημήτρης, *Ένοχοι και αθώοι. 23 ιστορίες από τη «Μηχανή του Χρόνου»*, Πατάκης, Αθήνα 2013.
54. Ψαράς Δημήτρης, *Το μπεστ σέλερ του μίσους: Τα «Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών» στην Ελλάδα, 1920-2013*, Πόλις, Αθήνα 2013, σ. 166, υποσημ. 24, σ. 169, υποσημ. 36, σ. 182, υποσημ. 58.
55. Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα*, β' έκδ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012, σ. 26, υποσημ. 25, σσ. 172-3, υποσημ. 65, σ. 220, υποσημ. 9, σ. 227, υποσημ. 25, σ. 228, υποσημ. 29, σ. 291, υποσημ. 57, σ. 292, υποσημ. 61, σ. 300, υποσημ. 77.
56. Δρουμπούκη Άννα Μαρία, *Μνημεία της Αήθης. Τχνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 191, υποσημ. 123-124, σ. 357, υποσημ. 225-226.
57. Σκαλιδάκης Γιάννης, *Η Ελεύθερη Ελλάδα. Η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*, Ασίνη, Αθήνα 2014, σ. 142, υποσημ. 2, σ. 143, υποσημ. 3, 4, σ. 147, υποσημ. 17, 21, σ. 216, υποσημ. 12, σ. 230, υποσημ. 49.
58. Καράβας Σπύρος, *Μυστικά και παραμύθια από την ιστορία της Μακεδονίας*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2014, σ. 377, υποσημ. 13.
59. Μητσοπούλου Αναστασία Ι., *Ο ελληνικός αντικομμουνισμός στον «σύντομο 20ό αιώνα». Όψεις του δημόσιου λόγου στην πολιτική, στην εκπαίδευση και στη λογοτεχνία*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 120, υποσημ. 382, σ. 177, υποσημ. 581.
60. Μπενβενίστε Ρίκα, *Αυτοί που επέζησαν. Αντίσταση, Εκτόπιση, Επιστροφή. Θεσσαλονικείς Εβραίοι στη δεκαετία του 1940*, Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 13, υποσημ. 1, σ. 29, υποσημ. 22, σ. 108, υποσημ. 136.
61. Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των δοσιλόγων, 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, μετάφρ. Αγγελική Τσέλιου, Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 128, υποσημ. 69, σ. 512, υποσημ. 7, σ. 536, υποσημ. 11, σ. 544, υποσημ. 25, σ. 545, υποσημ. 26, σ. 547, υποσημ. 28, σ. 593, υποσημ. 50, σ. 628, υποσημ. 22.
62. Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014, σ. 300, υποσημ. 571.

63. Κουσουρής Δημήτρης, «Ο Φασισμός στην Ελλάδα: συνέχειες και ασυνέχειες κατά τον ευρωπαϊκό 20ό αιώνα», Χριστόπουλος Δημήτρης (επιμ.), *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά*, Νήσος, Αθήνα 2014, σ. 58, υποσημ. 35.
64. Διβάνη Λένα, *Η «ύπουλος θωπεία». Ελλάδα και ξένοι, 1821-1940*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2014, σ. 310, υποσημ. 640.
65. Βόγλης Πολυμέρης, *Η αδύνατη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του Εμφυλίου Πολέμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014, σ. 73, υποσημ. 13, σ. 109, υποσημ. 16.
66. Κόκκινος Γιώργος, *Το Ολοκαύτωμα. Η διαχείριση της τραυματικής μνήμης-θύτες και θύματα*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2015, σ. 94, υποσημ. 101.
67. Κωνσταντινάκου Δέσποινα-Γεωργία, *Πολεμικές οφειλές και εγκληματίες πολέμου στην Ελλάδα. Ψάχνοντας την ηθική και υλική δικαίωση μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σ. 25, υποσημ. 13, σ. 362, υποσημ. 23, σ. 415, υποσημ. 33, σσ. 433-4, υποσημ. 104.
68. Μυλωνάς Χάρης, *Οικοδομώντας το Έθνος. Ομοεθνείς, Πρόσφυγες, Μειονότητες*, μετάφρ. Ελπίδα Βόγλη, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 209, υποσημ. 20.
69. Γασπαρινάτος Σπύρος Γ., *Οι ελληνικές κατοχικές κυβερνήσεις. Δίκες δοσιλόγων και εγκληματιών πολέμου*, Εστία, Αθήνα 2015, σ. 89, υποσημ. 111, σ. 106, υποσημ. 144, σ. 113, υποσημ. 159, σ. 120, υποσημ. 176, σ. 346, υποσημ. 345, σ. 347, υποσημ. 346, σ. 351, υποσημ. 349, σ. 352, υποσημ. 350, σ. 355, υποσημ. 351, σ. 359, υποσημ. 352, σ. 379, υποσημ. 362, σ. 380, υποσημ. 363, σ. 389, υποσημ. 365, σ. 401, υποσημ. 377, σ. 411, υποσημ. 380.
70. Κωστόπουλος Τάσος, *Κόκκινος Δεκέμβρης. Το ζήτημα της επαναστατικής βίας*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2016, σ. 58, υποσημ. 123, σ. 186, υποσημ. 14.
71. Λάζου Βασιλική, *Η επιβολή του κράτους. Ο Εμφύλιος Πόλεμος στη Λαμία, 1945-1949*, Εκδόσεις Ταξιδευτής, Αθήνα 2016, σ. 126, υποσημ. 157.
72. Τζανακάρης Βασίλης Ι., *Η Ελλάδα φλέγεται. Από την είσοδο των Γερμανοβουλγάρων στη ματωμένη Αθήνα των Δεκεμβριανών*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2016, σ. 196, υποσημ. 91, σ. 197, υποσημ. 92, σ. 375, υποσημ. 94, σ. 376, υποσημ. 96, σ. 377, υποσημ. 97, σ. 418, υποσημ. 145.
73. Γκλαρνέτατζης, Στιγμές Σαλονίκης
74. Τερζής Σωτήριος Δ., *Παρακολουθώντας τα τραίνα της Τελικής Λύσης. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης και ο Μητροπολίτης Γεννάδιος Αλεξιάδης*, Εκδοτική Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 132, υποσημ. 23.

75. Παπαδημητρίου Δέσποινα, «Τα Δεκεμβριανά στη δεξιά μνήμη της δεκαετίας του 1980 και η ανάγνωση της Εθνικής Αντίστασης», Σφήκας Δ. Θανάσης-Χασιώτης Λουκιανός Ι.-Μιχαηλίδης Ιάκωβος Δ. (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 331, υποσημ. 17.
76. Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης. Τα μεταλλεία της Ελλάδας, 19^{ος}-20^{ος} αιώνας*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2017,
77. Δρουμπούκη Άννα-Μαρία, *Μνημεία της λήθης. Ίχνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 191, υποσημ. 123, σ. 357, υποσημ. 225-26.
78. Τρεμόπουλος Μιχάλης, *Τα τρία Ε (ΕΕΕ) και ο εμπρησμός του Κάμπελ. Το πογκρόμ του 1931 στη Θεσσαλονίκη*, Εκδόσεις Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 331, υποσημ. 1015.
79. Χριστοπούλου Μαριάννα, *Δημήτριος Γούναρης*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2017, σ. 197, υποσημ. 279, σ. 201, υποσημ. 293, σ. 205, υποσημ. 301, σ. 208, υποσημ. 308, σ. 353, υποσημ. 353.
80. Σπυριδόπουλος Αριστοτέλης Ν., *Ευριπίδης Μπακιρτζής. Ο αινιγματικός στρατηγός*, Εταιρεία Μελέτης και Έρευνας της ιστορίας των Σερρών, Σέρρες 2019, σσ. 197-198, υποσημ. 346-347.
81. Λιάκος Αντώνης, *Ο ελληνικός 20ός αιώνας*, Πόλις, Αθήνα 2019, σ. 225, υποσημ. 36, σσ. 251-252, υποσημ. 72, σ. 267, υποσημ. 96, σ. 389, υποσημ. 54.
82. Καραμανωλάκης Βαγγέλης, *Ανεπιθύμητο παρελθόν. Οι φάκελοι κοινωνικών φρονημάτων στον 20ό αι. και η καταστροφή τους*, β' έκδ., Θεμέλιο, Αθήνα 2019, σ. 66, υποσημ. 53, σ. 238, υποσημ. 97.
83. Πριόβολος Γιάννης, *Εθνικιστική «αντίσταση» και Τάγματα Ασφαλείας. Εμφύλιος και αντικατοχικός πόλεμος, 1943-1944*, Πατάκης, Αθήνα 2018, σ. 287, υποσημ. 72, σ. 291, υποσημ. 83.
84. Λουκιανός Χασιώτης, *«Γεια σας, εγγλεζάκια!». Βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα (1941-1945)*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2019, σ. 167, υποσημ. 40.
85. Ανδρέας Κ. Μπουρούτης, *Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη. Η ιταλική στάση και οι Εβραίοι μαθητές του Ουμπέρτο Πρίμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020, σ. 68, υποσημ. 167.
86. Ρένα Μόλχο, *Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων. Μελέτες ιστορίας και μνήμης*, Πατάκης, Αθήνα 2014, σ. 41, υποσημ. 66, σ. 78, υποσημ. 175, σ. 95, υποσημ. 221, σ. 96, υποσημ. 223.

87. Σπυρίδων Σφέτας, *Όψεις της βουλγαρικής κατοχής στην Ανατολικής Μακεδονία, 1916-1918*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2020, σ. 71, υποσημ. 71.
88. Ιάσοντας Χανδρινός, *Συναγωνιστές. Το ΕΑΜ και οι Εβραίοι της Ελλάδας*, Εκδόσεις Ψηφίδες, Θεσσαλονίκη 2020, σ. 49, υποσημ. 2, σ. 81, υποσημ. 18, σ. 82, υποσημ. 20, σ. 185, υποσημ. 79, 249, υποσημ. 150.
89. Μαρία Καβάλα-Κωστής Κορνέτης, «Ο ελληνικός κρατικός μηχανισμός και η διαχείριση των εβραϊκών περιουσιών της Θεσσαλονίκης», Ευάγγελος Χεκίμογλου-Άννα Μαρία Δρουμπούκη (επιμ.), *Την επαύριον του Ολοκαυτώματος*, Εβραϊκή Κοινότητα/Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 129, υποσημ. 16, σ. 131, υποσημ. 25, σ. 134, υποσημ. 36, σ. 138, υποσημ. 49.
90. Αλεξάνδρα Πατρικίου, «Το ζήτημα των εβραϊκών περιουσιών στο *Ισραηλιτικόν Βήμα* της Θεσσαλονίκης (1945-1947)», Ευάγγελος Χεκίμογλου-Άννα Μαρία Δρουμπούκη (επιμ.), *Την επαύριον του Ολοκαυτώματος*, Εβραϊκή Κοινότητα/Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 155, υποσημ. 12, σ. 163, υποσημ. 62, σ. 165, υποσημ. 75.
91. Δημήτρης Κ. Μαυροσκούφης, *Τα «προοδευτικά ζιζάνια» του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από τον αντικομμουνισμό του Μεσοπολέμου στον μακαρθισμό του Εμφυλίου*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2021, σ. 86, υποσημ. 12 και 14, σ. 88, υποσημειώσεις 19, 20, 21, 22, σ. 94, υποσημ. 45, σ. 103, υποσημ. 84, σ. 184, υποσημ. 449, σ. 210, υποσημ. 6, σ. 213, υποσημ. 19, σ. 214, υποσημειώσεις 26, 28, 30, 31, σ. 215, υποσημ. 32, σ. 221, υποσημ. 58, σ. 223, υποσημειώσεις 70, 71, 72, σ. 229, υποσημ. 229, σ. 233, υποσημ. 112.
92. Γιώργος Καραμπελιάς, *1909-1922. Επανάσταση και Αντεπανάσταση στην Ελλάδα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 2022, σ. 90, υποσημ. 130, σ. 100, υποσημ. 156, σ. 101, υποσημ. 159, σ. 189, υποσημ. 190, σ. 118, υποσημ. 199, σ. 119, υποσημ. 206, σ. 121, υποσημ. 211 και 214, σ. 122, υποσημ. 215/216/217/218/220, σ. 123, υποσημ. 222/223, σ. 124, υποσημ. 225, σ. 132, υποσημ. 247, σ. 134, υποσημ. 251, σ. 150, υποσημ. 281, σ. 152, υποσημ. 283.
93. Γιάννης Καρατζόγλου, *Μεσεγγυόχοι και δοσίλογοι και το τέλος της εβραϊκής επιχειρηματικότητας στην κατοχική Θεσσαλονίκη*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2023, σ. 17, υποσημ. 6., σ. 161, υποσημ. 91, σ. 178, υποσημ. 110, σ. 196, υποσημ. 131, σ. 311, υποσημ. 267.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΜΟΥ

1. Μαργαρίτης Γιώργος, «Στήριξαν την αρπαγή, την εκμετάλλευση, τη διαφθορά, την προδοσία», *Τα Νέα (Σαββατοκύριακο)*, 2-3 Δεκεμβρίου 2006, σ. 11 (Βιβλιοδρόμιο) [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
2. Καλύβας Στάθης Ν., «Το ταμπού του δωσιλογισμού», *Το Βήμα*, 24 Δεκεμβρίου 2006, σ. 6.60 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
3. Ζαφείρης Χρίστος, «Η απελευθέρωση της πόλης και η μοίρα των δωσιλόγων», *Αγγελιοφόρος*, 28-29 Οκτωβρίου 2006, σ. 12 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
4. Κακουριώτης Σπύρος, «Κοιτάζοντας κατάματα το κακό...», *Η Αυγή*, 28 Οκτωβρίου 2006, σ. 45 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
5. Βόγλης Πολυμέρης, «Ένας άγνωστος κόσμος», *Η Αυγή*, 11 Φεβρουαρίου 2007, σ. 35 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
6. Ανώνυμος, «Η δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας στη δύσμοιρη Θεσσαλονίκη», *Το Ποντίκι*, 12 Οκτωβρίου 2006, σσ. 40-41 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].
7. Τριανταφυλλίδης Δημήτρης Β., «Φως στον κόσμο των Ταγμάτων Ασφαλείας», *Διαβάζω*, 467 (Οκτώβριος 2006), 100 [για το βιβλίο *Έλληνες εναντίον Ελλήνων: Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006].

8. Paschaloudi Eleni, “Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη, 1941-1944 [Greeks against Greeks. The Security Battalions in Thessaloniki, 1941-1944]”, *Historiein*, 8 (Athens 2008), σσ. 187-191.
9. Γούναρης Βασίλης, «*Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη*» (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2006): *Θεσσαλονικέων Πόλις*, 22 (2007), 194-199.
10. Βόγλης Πολυμέρης, «Ο κύκλος της βίας δεν γονάτισε τον ΕΛΑΣ», *Τα Νέα (Σαββατοκύριακο)*, 22-23 Μαρτίου 2008, σ. 10/34 (Βιβλιοδρόμιο) [για το βιβλίο *Το αίμα των αθώων: Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2007].
11. Χουλιάρáκης Δημήτρης, «Οι λίστες θανάτου των Ες Ες», *Το Βήμα*, 20 Ιανουαρίου 2008, σ. 20.66 [για το βιβλίο *Το αίμα των αθώων: Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2007].
12. Apostolopoulos Dimitrios K., Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Ο κόσμος των Ταγμάτων Ασφαλείας στην κατοχική Θεσσαλονίκη 1941-1944 [Griechen gegen Griechen. Die Welt der Sicherheitsbataillone in besetzten Thessaloniki 1941-1944], *Südost-Forschungen* 67 (2008), 57-58.
13. Χασιώτης Λουκιανός, Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974, Εστία, Αθήνα 2011, στο *Βήμα* [Ενθετο: Βήμα Βιβλία], 19 Ιουνίου 2011, σ. 12.
14. Μουγογιάννης Γιάννης, «Ο Δοσιλογισμός στη Μακεδονία», *Η Θεσσαλία*, 10 Ιουλίου 2011, σ. 63 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].
15. Αντωνίου Γιώργος, «Damnatio Memoriae: Οι δοσίλογοι κι η κληρονομιά τους στη μεταπολεμική Ελλάδα», *The Athens Review of books*, 20 (Ιούλιος-Αύγουστος 2011), 24-26 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].

16. Αρτεμισιώτης Στρατής, «Από τη μάχη του Κιλκίς στη δολοφονία Λαμπράκη», *Δρόμος της Αριστεράς*, (16 Ιουλίου 2011), 27 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].
17. Κακουριώτης Σπύρος, «Οι ‘εθνικόφρονες’ στο τρίκυκλο...», *Διαβάζω*, (1 Σεπτεμβρίου 2011), 58 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].
18. Κακουριώτης Σπύρος, «‘Γερμανοντυμένοι’ στην οδό Σπανδωνή...», *Η Αυγή*, (6 Μαΐου 2012), 23 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].
19. Στάμος Γιάννης Ε., «*Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Η δράση των δοσιλόγων και η πορεία τους στη μεταπολεμική Ελλάδα*», *Ελευθεροτυπία*, (25 Οκτωβρίου 2013), 26 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].
20. Kalogrias Vaios, „Die deutsche Uniform im Naphthalin. Überlebensformen der Kollaboration in Makedonien, 1945-1974“, *Thetis*, 20 (Mannheim 2013), 565-569 [για το βιβλίο *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη: Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011].
21. Μποντίλα Μαρία, «Η άγνωστη ιστορία των Ελλήνων της Στάζι», *The Athens Review of book*, 125 (Φεβρουάριος 2021), στο <https://athensreviewofbooks.com/arxeio/teyxos125/4634-i-agnosti-istoria-ton-ellinon-tis-stazi> [για το βιβλίο Στράτος Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, *Οι ζωές των άλλων. Η Στάζι και οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία (1949-1989)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 280].
22. Καρασαρίνης Μάρκος, «Ο γερμανικός δάκτυλος του Διχασμού», *Το Βήμα* (Βιβλία), 16 Μαΐου 2021, σ. 4 [για το βιβλίο *Οι Αργυρώνητοι. Η γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021, σσ. 407].
23. Καβαλλιεράκης Στέφανος, «Η γερμανική προπαγάνδα και ο Εθνικός Διχασμός», *Τα Νέα* (Βιβλιοδρόμιο, Σαββατοκύριακο, 5-6 Ιουνίου 2021), σ. 5 [για το βιβλίο *Οι Αργυρώνητοι. Η γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021, σσ. 407].

24. Παπαδημητρίου Δέσποινα, «Οι Αργυρώνητοι», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 41 (Επιθεώρηση πολιτικής και ηθικής θεωρίας, 2022), 208-211 [για το βιβλίο *Οι Αργυρώνητοι. Η γερμανική προπαγάνδα στην Ελλάδα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2021, σσ. 407].

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Επιστημονικώς υπεύθυνος του Έργου «Γιαννιτά: Μια πόλη σε πόλεμο (Σεπτέμβριος 1944)», Δήμος Πέλλας (Γιαννιτά) (Χρηματοδότηση)/ΕΛΚΕ Πανεπιστημίου Μακεδονίας (υλοποίηση), Διάρκεια: Ένα έτος (Οκτώβριος 2018-Οκτώβριος 2019).
2. Σύμβουλος-Συντονιστής έρευνας, ιστορικής τεκμηρίωσης, συλλογής αρχειακού και άλλου υλικού για τη μόνιμη έκθεση του υπό σύσταση Μουσείου Εθνικής Αντίστασης στο κτίριο Α2 του Μητροπολιτικού Πάρκου Παύλου Μελά.
3. Επικεφαλής της ερευνητικής ομάδας για την ιστορική τεκμηρίωση στην περίπτωση της κοινότητας του Κωσταραζίου Καστοριάς στο πλαίσιο του χρηματοδοτούμενου από το Υπουργείο Πολιτισμού ερευνητικού προγράμματος (Δράσεις για τη Μελέτη, Διαφύλαξη και Ανάδειξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς), υλοποιούμενο από το Αρχείο Ιωάννη Ε. Σταμούλη και τον Δήμο Άργους Ορεστικού [Αύγουστος-Δεκέμβριος 2021].

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΕ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

1. Επισκέπτης Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μάιντς Γερμανίας (Johannes Gutenberg Universität Mainz, JGU), Νοέμβριος 2019.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

1. Μέλος της Επιτροπής Κατατακτηρίων του ΒΣΑΣ
2. Μέλος της Επιτροπής Εντάσεων (ΕΛΚΕ) [λήξη θητείας]
3. Εκπρόσωπος του Τμήματος στη Βιβλιοθήκη
4. Μέλος της Συντονιστής Επιτροπής του ΠΜΣ «Ιστορία, Ανθρωπολογία και Πολιτισμός στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη» [λήξη θητείας] [αναπληρωματικό μέλος]
5. Μέλος της Επιτροπής του Εργαστηρίου Ιστορίας

6. Μέλος της Τριμελούς Επιτροπής παραλαβής υπηρεσιών διαγωνισμού και ανάθεσης με διαπραγματεύσεις [ΕΛΚΕ, για το τρέχον έτος 2021].

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

- *20ός αιώνας*: Ιστορική, Κοινωνική και Πολιτική Επιθεώρηση (ηλεκτρονικό περιοδικό), στο <https://eikostosaionas.gr/home/>.

ΑΛΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- Το τρέχον ακαδημαϊκό έτος 2023-24 (δέκατη όγδοη χρονιά) είμαι μέλος ΣΕΠ (Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό) του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, στη Θεματική Ενότητα: Ευρωπαϊκός Πολιτισμός (ΕΠΟ), Γενική Ιστορία της Ευρώπης (ΕΠΟ 10) [τα προηγούμενα δεκαέξι ακαδημαϊκά έτη: μέλος ΣΕΠ του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό (ΕΠΟ): Γενική Ιστορία της Ευρώπης (ΕΠΟ 10) και τα δύο τελευταία έτη μέλος ΣΕΠ στη Θεματική Ενότητα: Εισαγωγή στη Δημόσια Ιστορία (ΔΙΣ50) του ΠΜΣ «Δημόσια Ιστορία»].

- Υπεύθυνος της Σειράς Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία των Εκδόσεων Μεταίχμιο (η συνεργασία έχει διακοπεί). Τίτλοι της σειράς:

1. Λαμπάτος Γαβρίλης, *ΚΚΕ και Εξουσία, 1940-1944*, Αθήνα 2017.

2. Μιχαηλίδης Ιάκωβος Δ., *Παιδιά του Οδυσσέα. Έλληνες πρόσφυγες στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική (1941-1946)*, Αθήνα 2017.

3. Λουκιανός Χασιώτης, *«Γεια σας, εγγλεζάκια!»: Βρετανοί στρατιώτες στην Ελλάδα (1941-1945)*, Αθήνα 2019.